

Issue №18

Part 3

International periodic scientific journal

ONLINE

www.sworldjournal.com

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 87.25)
GOOGLESCHOLAR

SWorld Journal

Issue №18
Part 3
March 2023

Published by:
SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

UDC 08
LBC 94

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 200 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from from different countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: twice a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30888/2663-5712.2023-18-03

Published by:
SWorld &
D.A. Tsenov Academy of Economics
Svishtov, Bulgaria
e-mail: editor@sworldjournal.com

Copyright
© Authors, scientific texts 2023

УДК 378.013

FORMATION OF EMOTIONAL AND EVALUATIVE EXPRESSIONS OF PRESCHOOL CHILDREN

Logozinska O.L./ Логозинська О.Л.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Preschool Education Department,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0755-8192>
Mariupol State University, Kyiv
Маріупольський державний університет, Київ

Abstract. The article deals with the problem of social and emotional development of preschool children. One of the components of SOE is the formation of emotional and evaluative expressions of preschool children that denote emotions and feelings, person's inner experiences, moral qualities. The issue of enriching children's speech with emotional and evaluative vocabulary requires further development, since the available methodological recommendations are fragmentary. Methods and techniques aimed at developing the ability to use the vocabulary of emotional evaluation in the practice of verbal communication with adults and peers have not been studied. There is a contradiction between the psychological prerequisites that determine the ability of older preschoolers to learn emotional and evaluative vocabulary, the recognition of the need for its formation for children's SOE on the one hand, and the insufficient development of the methodological aspect of this issue on the other hand.

Key words: social and emotional education of preschoolers, emotional and evaluative expressions, preschool children, emotional sphere of personality.

Introduction.

Dictionary work occupies one of the leading places in the system tasks for the speech development of preschoolers, since the word itself provides the content of communication. The situational personal communication develops in the older preschool age. This type of communication is characterized by a special content, motives and tasks that can be solved by different means. A significant place among them is occupied by emotional and evaluative expressions that indicate emotions and feelings, inner experiences of a person, moral qualities. Formation of emotional and evaluative vocabulary is an important condition of social and emotional education of preschool children.

Scientists note that emotions and feelings (L. Bozhovich, L. Vygotskyi, O. Zaporozhets, O. Leontiev, Y. Neverovych), a child's ideas about himself and others (T. Alekseykova, E. Panko, T. Repina, O. Smirnova) develop intensively in the preschool age. Verbal designations of emotions are necessary for a person to be aware of his own emotional experiences (L. Vygotskyi, O. Luk, S. Rubinstein, Ya. Reykovskii, P. Jacobson and others).

Researchers of children's speech (O. Gvozdev, V. Kharchenko, M. Yashchenko), neuropsychologists (V. Eremeyeva, P. Khrizman) and psychologists (I. Brezerton, D. Bigley, M. Lisina) note the early emergence of emotional evaluation words in children's speech. However, the issue of enriching preschool children's speech with emotional and evaluative expressions is not specifically studied. Only some features of the development of emotional and evaluative vocabulary of preschoolers, methods and techniques of its formation are revealed (L. Kolunova, A. Lavrentieva, E. Strunina).

The presence of emotional evaluation words in fiction is analyzed (L. Kolunova, V. Yashina).

The need to enrich the speech of preschool children with emotional and evaluative vocabulary is confirmed by the results of a survey of educators, students – future specialists in preschool education, who emphasize the importance of this vocabulary for the emotional development of a child. At the same time, the analysis of the speech of preschoolers and surrounding adults, native speakers, demonstrates the poverty of their emotional and evaluative vocabulary, the predominance of general evaluative vocabulary.

Basic text.

For the first time, the problem of enriching children's speech with emotional and evaluative vocabulary is highlighted in the studies of M. Alekseeva and V. Yashina. They consider the mastery of emotional and evaluative vocabulary as a condition for the formation of a socially active personality of older preschoolers. The importance of mastering this vocabulary in unity with the social and emotional education of the child, intensive accumulation of children's behavior experience, and the improvement of their social contacts with others is emphasized [5].

O. Zaporozhets [1,2] notes that shifts in the emotional sphere occur during the transition from early to preschool age in connection with the development of the child's relationships with the surrounding people, and changes in the nature of his activities. This is manifested in the emergence of special forms of empathy, sympathy for the actions and states of another person. Anticipatory emotional experiences appear, predicting the consequences of the performed actions, which lead to changes in the structure of emotional processes.

In the younger preschool age, the child's moral evaluations are determined by the general emotional attitude to the subject or phenomenon (and this is not always the basis for an adequate assessment). At the age of 4-5 years the substantiation of the moral assessment and classification of an act as good or bad begins to be based on insight into the relationships between people. That is, the moral assessment of actions becomes deeper and more adequate [3].

In order for the feeling to turn into a stable mental phenomenon, a certain psychological situation must appear. In the course of the situation, an emotional attitude towards the phenomena, a feeling that has never been experienced by a person before, is formed. New feelings may arise under the influence of the following situations:

- as a result of direct and indirect perception and awareness of other people's behavior;
- as a result of "empathizing" with the feelings of other people depicted in art (literature, painting, music, sculpture);
- with an interest in the facts of social life and relationships between people;
- as a result of the direct action of surrounding people (adults, peers, the entire team) [4].

The development of a child's feelings also depends on the means and methods of upbringing, living conditions (microclimate in the family, in preschool education institutions); on the peculiarities of relationships with adults. The feelings of a

preschool child can be expressed in relation to himself (a sense of self-worth, confidence, despair), to other people (anger, sympathy, friendship); to the team (a sense of collectivism). Definitions of emotional and evaluative vocabulary are specified by highlighting the following groups of words:

- words that reveal feelings that are experienced by the individual himself. These are words that denote feelings, emotions, mood: disgust, love, hatred, anger, sadness;
- evaluation words that qualify a thing, object, or phenomenon from either a positive or a negative side with all its lexical composition: good, evil, terrible, scary, cute;
- words in which the emotional attitude is expressed not lexically, but grammatically, i.e. by suffixes of emotional evaluation: granny, babykin, auntie [6].

Thus, emotional and evaluative vocabulary verbalizes the inner world of a person. It helps a person to reveal his emotions, feelings, assessments. It includes the following word groups:

- words that name emotions and feelings (love, joy, anger);
- words, the emotional significance of which is added by suffixes of emotional evaluation (doggy);
- evaluation words that qualify the subject and phenomenon from a positive or negative side (good, evil, fine, clever);
- words that characterize the ethical qualities of a person (honest, conscientious, fair), because they contain a social assessment of the subject from a positive or negative side.

The work of N. Sikarchuk [5], which studies the peculiarities of verbalization of emotional states by preschoolers, is relevant to our research. It describes possible methods and techniques for the formation of an emotional dictionary: conversations about emotional states, studies-exercises to reveal certain emotions using facial expressions and pantomime, drawing of various emotional experiences to the music, reading fiction, viewing reproductions of paintings, etc. The author highlights some features of the vocabulary formation denoting emotions and feelings in the developed methodical recommendations. Other categories of emotional and evaluative vocabulary are not considered.

In children's awareness of their emotional state, certain stages can also be outlined: from understanding and generalizing the situation in which the emotion arose, through relationships with other people and understanding one's behavior in this situation, to experiencing one's feeling. The need to use emotional and evaluative vocabulary arises in many types of preschoolers' activities, namely:

- necessary for successful personal communication with both adults and peers. Mastering emotional and evaluative vocabulary should not be an end in itself. It should be a means of developing other skills and abilities, a means of personality development. Communication can occur most effectively through the verbalization of inner feelings;
- artistic activity necessarily includes an evaluation stage, when children are invited to evaluate their own works and those of their peers and to motivate their evaluation;

- evaluative expressions appear in children's games (plot-role-playing games, building and constructive games, dramatic performances, didactic games); Children are free to express their emotions precisely in communication with their peers, in a joint game with them. Children's independent games are of great importance for the development of the vocabulary necessary for relationships. Those games that contribute to the formation of children's ability to notice and verbally identify the state, mood of others, peculiarities of their behavior and relationships: cheerful, sad, angry, helps;

- in labor activity, not only children's work is evaluated, but also the moral evaluation of adults' work is carried out – care for people. Personal qualities are formed in labor, the verbal designations of which are part of the emotional and evaluative vocabulary.

Emotional and evaluative vocabulary serves as a means of verbalizing emotions. Speech reflects the emotions that people experience most often, the most frequent and persistent feelings, but they do not exhaust the entire emotional palette of a person. The analysis of the scientific literature makes it possible to determine the following ways of enriching children's speech with emotional and evaluative vocabulary:

- the most important role in this process should be played by the definition of an indicative dictionary – a minimum containing vocabulary necessary to identify attitudes towards moral values, mastering moral norms and ways to implement these norms;

- integrated use of social and emotional education methods;

- organization of verbal communication between an adult and children in the process of household activities, everyday life and management of peers' communication with each other;

- use of fiction. One of its features is the reflection of human relationships, ethical norms of behavior, and personal values.

In accordance with the research objectives, the following language material is selected: words denoting emotions and feelings: joy, sadness, fear, surprise, love; words denoting ethical concepts: courage – timidity, accuracy, kindness, politeness, diligence, honesty – deceit, cunning, greed – generosity; words that qualify an object or phenomenon from a positive or negative point of view: cute, beautiful, well done, smart, sloppy.

The process of forming emotional and evaluative expressions of preschoolers is carried out taking into account the psychological structure of the word, its semantic structure, and the patterns of children's vocabulary development:

- the stage of creating an emotional and positive atmosphere in the group, forming preschoolers' interest in personal communication, focusing children's attention on emotional and evaluative vocabulary.

- the stage of enriching children's speech with emotional and evaluative vocabulary based on the formation of generalized ideas about emotions, feelings, establishing the relationship of emotional assessment words with other lexical units of speech (thematic, synonymous, antonymic connections).

- the stage of activation of emotional and evaluative vocabulary in children's speech, formation of the ability to use it to solve various communicative tasks.

At the first stage, the following tasks are solved: development of positive emotional relationships of children with peers and adults; promoting children's desire to communicate on personal topics; attracting children's attention to emotional and evaluative vocabulary. The following factors contributed to the creation of the favorable atmosphere for personal communication, emotional and positive relationships between children and adults, and the formation of preschoolers' ability to focus on the interests and emotional state of their peers:

- organization of friendly communication between the teacher and the child. The teacher establishes partnership relations with children, plays with them, does not ignore children's questions, answers them meaningfully, is interested in household chores, mood, etc.;
- prevention of conflicts in children's relationships in games, everyday communication;
- conducting games and exercises that foster a humane attitude towards peers, aimed at forming the ability to see and perceive other children, their movements, actions, words, emphasize good qualities in another child, the desire to do something pleasant for friends.

At the second stage, the following tasks are set: to clarify the meaning of words on the basis of the formation of generalized ideas about the reasons and ways of revealing emotions, feelings, and the peculiarities of the manifestation of ethical qualities; to develop the ability to notice emotional and evaluative vocabulary in speech, works of fiction, to explain its meaning; to expand the semantic connections of emotional evaluation words with other lexical units of speech.

The third stage involves the activation of emotional and evaluative vocabulary, the formation of the ability to use it to solve various communicative tasks. The implementation of the proposed tasks is carried out in various activities (games, work), in everyday communication. Tasks aimed at the use of emotional and evaluative vocabulary in coherent speech are prioritized at this stage: composing sentences, stories and fairy tales with emotional evaluation words; evaluative opinions about children's drawings and handicrafts, analysis of musical compositions; a description of one's emotional experiences.

Conclusion.

The formation of emotional and evaluative expressions of older preschool children is an important component of their social and emotional education. Mastering the words of emotional evaluation acts as a means of awareness and development of one's own emotions and feelings, forming ideas about ethical qualities, establishing social contacts with other people. This vocabulary is necessary for the child's involvement in the world of human values, the implementation of various types of activities (work, play, educational), the development of communication with adults and peers.

The accuracy of preschool children's use of emotional and evaluative expressions depends on the level of generalization of the formed concepts. Children of older preschool age do not always have the experience of many emotions and feelings. This factor makes it difficult to learn words of emotional evaluation. The development of ideas about emotions and feelings is facilitated by: demonstration of the reasons for

their occurrence, features of external appearance in various situations (with the help of facial expressions, pantomime, expressive capabilities of the voice), actualization of personal positive emotional experiences in the process of communication.

A special role in the process of enriching children's speech with emotional and evaluative vocabulary belongs to works of art (fiction, music, fine art). They influence the development of the emotional sphere, the emergence of many emotions and feelings, and the enrichment of ideas about ethical qualities. In the process of their perception, not only certain emotions and feelings arise, but also the need to use emotional and evaluative vocabulary to express one's attitude towards them appears.

References:

1. Zaporozhets A.V. Cultivating emotions and feelings of a preschooler. *Preschooler emotional development.* / A.D. Kosheleva. Moscow: Prosveshhenie Publ., 1995. pp. 8-29.
2. Zaporozhets A.V. The development of social emotions of a preschooler. Moscow: Pedagogika Publ., 1996. 203 p.
3. Preschooler mental development: method. manual / S.E. Kulashkivska, T.O. Pirozhenko, L.G. Podolyak. Kyiv: Svitoch Publ., 2004. 75 p.
4. Sagach H.M. Words with emotional connotations. *Mother tongue.* Kyiv: Naukova Dumka Publ., 1994. №. 9. pp. 36-44.
5. Sichkarchuk N.D. Formation of emotional and evaluative vocabulary of older preschool children with motor alalia by means of artistic and speech activities: thesis for Ph.D. in Pedagogy: 13.00.03. Kyiv, 2011. 347 p.
6. Stadnii A.S. Psycholinguistic aspect of emotional and evaluative vocabulary. *Journal of Dnipropetrovsk University.* Dnipropetrovsk: Edition of the Dnipropetrovsk National University, 2010. Issue 16, No. 11, Vol. 18. pp. 321–325.

Анотація. В роботі розглядається проблема соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку. Одним компонентів SOE є формування у дітей дошкільного віку емоційно-оцінних висловлювань, що позначають емоції і почуття, внутрішні переживання людини, моральні якості. Питання збагачення мовлення дітей емоційно-оцінною лексикою вимагає подальшої розробки, оскільки наявні методичні рекомендації носять фрагментарний характер, не вивчені методи і прийоми, спрямовані на формування умінь адекватно використовувати лексику емоційної оцінки в практиці мовленнєвого спілкування з дорослими і однолітками. Існує суперечність між психологічними передумовами, що обумовлюють можливість засвоєння старшими дошкільниками емоційно-оцінної лексики, визнанням необхідності її формування для SOE дітей, з одного боку, і недостатньою розробленістю методичного аспекту цього питання з іншого.

Ключові слова: соціально-емоційна освіта дошкільників, емоційно-оцінні висловлювання, діти дошкільного віку, емоційна сфера особистості.

Стаття відправлена: 05.03.2023 г.

© Логозинська О.Л.

УДК 378.145

ON THE QUESTION OF FORMING FOREIGN-LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF NON-PHILOLOGICAL TRAINING PROFILE STUDENTS

ЩОДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ НЕЛІНГВІСТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКЛАДІВ ІЩОЇ ОСВІТИ

Ridel T. M. / Рідель Т.М.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor /
к. пед. наук, доцент кафедри іноземних мов
0000-0002-6980-7975*

Kurychenko T. O. / Кириченко Т.О.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor /
к. екон. наук, доцент кафедри іноземних мов
0000-0002-9160-2124*

*Sumy National Agrarian University,
Sumy, Herasyma Kondratieva Str., 160, 40021
Сумський національний аграрний університет,
вул. Герасима Кондратьєва, 160, 40021*

Анотація. В роботі розглядається якість підготовки фахівця як найважливіший компонент багатовимірної системної характеристики якості сучасної професійної освіти. Розглянуто показники якості випускника технічних спеціальностей ЗВО, серед яких виділено професійну компетентність. Запропоновано огляд сторін професійної компетентності. Компетентнісний підхід проголошено як один із важливих концептуальних положень освіти. Визначено, що при вивченні предмету «Іноземна мова» основне місце займає реалізація практичних цілей, що полягає у формуванні комунікативної компетенції. Надано визначення компетенції та компетентності. Поняття «комунікативна компетенція» досить ємне та багатогранне. Воно включає і низку інших компетенцій, до яких належать: лінгвістична (мовна), соціолінгвістична, соціокультурна, навчальна, дискурсивна та компенсаторна компетенції. Зроблено висновок, що навчання студентів немовних спеціальностей ЗВО іноземному професійному спілкуванню сприяє формуванню професійної компетентності фахівців. Метою професійного навчання визначено формування творчого потенціалу розвитку, вдосконалення особистості та професійних компетентностей у майбутньому.

Ключові слова: професійна комунікативна компетентність, нелінгвістичний ЗВО, компетентнісний підхід, іноземна мова, фактори формування готовності до іноземного спілкування.

Вступ.

Сучасні умови мають значний вплив на всі сфери соціального життя людства, висуваючи нові вимоги до освітнього процесу. У Національній доктрині розвитку освіти проголошено, що метою державної політики є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України [3]. Держава повинна забезпечувати «підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких й інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці». Більшість вітчизняних учених розглядають якість сучасної професійної освіти як багатовимірну системну характеристику, в якій якість результату, а саме якість підготовки фахівця,

розглядається як найважливіший компонент цієї характеристики. Під якістю результату при цьому прийнято розуміти відповідність професійної підготовки випускника закладу вищої освіти (ЗВО) сучасним нормам та тенденціям.

Основна частина.

Серед показників якості випускника технічних спеціальностей ЗВО – рівень розвитку особистості та інженерна професійна компетентність. З низки сторін професійної компетентності можна виділити таке:

1. Актуальна кваліфікованість (знання, вміння та навички з професійної галузі), можливості продуктивного володіння новими інформаційними технологіями тощо.
2. Когнітивна готовність (уміння на діяльнісному рівні освоювати нові знання, нові технології, вміння вчитися та вчити інших тощо).
3. Комунікативна підготовленість, володіння рідною та іноземною мовами, володіння комунікативною технологією тощо.
4. Креативна підготовленість (здатність до пошуку важливо нових підходів до вирішення відомих завдань чи постановка та вирішення принципово нових завдань).
5. Розуміння тенденцій та основних напрямів розвитку професійної галузі.
6. Усвідомлене позитивне ставлення до інженерної діяльності.
7. Стійкі та ті, що розвиваються, професійно значущі особистісні якості, такі як відповідальність, цілеспрямованість, вимогливість тощо.

Затребуваність тієї чи іншої якості професійної компетентності визначається багатьма факторами: видом трудової діяльності, стажем тощо. Компетентнісний підхід проголошується як один із важливих концептуальних положень освіти. Він передбачає пріоритетні орієнтації на цілі – вектори освіти – навчання, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності. Компетентності мають дієвий практико-орієнтований характер, тобто компетентності – це сукупність знань у дії. Сьогодні комунікативна компетентність сприймається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій особистісної взаємодії. У процесі спілкування забезпечується єдність людей, налагоджується взаєморозуміння та узгодженість дій, вчинків, поведінки, формуються якості людини як суб'єкта культури, пізнання, праці. У навчальних планах дедалі більше місця відводиться комунікативним дисциплінам, та й загалом у сучасному українському суспільстві дедалі більше значення починає надаватися ефективності міжособистісного спілкування, культурі комунікації, отже посилюється потреба у комунікативно-грамотній особистості. Метою будь-якої професійної освіти є досягнення майбутнім спеціалістом високого рівня професійної компетентності. Але для того, щоб ця мета була реалізована, щоб можна було ефективно формувати професійну культуру, необхідна наявність адекватної підготовки у ЗВО.

У даний час є загальноновизнаним, що традиційне розуміння вищої професійної освіти як засвоєння певної суми знань, заснованої на викладанні фіксованих предметів є явно недостатнім для підготовки спеціалістів. Це стосується усіх спеціальностей, у тому числі і так званих інженерних.

Основою освіти майбутнього інженера має стати не так освоєння окремих тем навчальних предметів, як розвиток мислення. Знання та методи пізнання, а також діяльності необхідно поєднувати в органічну цілісність. Все це ставить завдання включення до вимог до змісту та рівня підготовки інженерів питання формування методологічної культури, що містить методи пізнавальної, професійної, комунікативної та аксіологічної діяльності. Відповідно до такого підходу змінюється, як наслідок, і розуміння кінцевого результату навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей.

Як і під час навчання інших навчальних предметів, навчання іноземній мови в немовному ЗВО переслідує практичні, загальноосвітні, виховні та розвиваючі цілі. Однак предмет «Іноземна мова» значно відрізняється від інших, оскільки основне місце при його вивченні займає реалізація практичних цілей, у процесі досягнення яких здійснюється досягнення решти. Крім того, практична мета в навчанні іноземних мов студентів немовних спеціальностей полягає у формуванні комунікативної компетенції, іншими способами – формуванні здатності спілкуватися з представниками тієї країни, мова якої вивчається. Поняття «компетенція» представлено сукупністю взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що висуваються до певного кола предметів і процесів і необхідних, щоб якісно, продуктивно діяти відносно них. Іншими словами, під компетенцією розуміється наперед задана вимога до освітньої підготовки студента, а під компетентністю – вже утверджена його особистісна якість і мінімальний досвід стосовно діяльності в заданій сфері. Компетентність передбачає мінімальний досвід застосування компетенцій. Поняття «комунікативна компетенція» досить ємне та багатогранне. Воно включає і низку інших компетенцій, до яких належать: лінгвістична (мовна), соціолінгвістична, соціокультурна, навчальна, дискурсивна та компенсаторна компетенції. Говорячи про комунікативну компетенцію у студентів, які вивчають іноземну мову на немовних факультетах ЗВО, доцільно говорити про можливість та необхідність формування навчальної, мовної, соціолінгвістичної, соціокультурної та компенсаторної компетенцій, як основних складових у процесі формування комунікативної компетенції. Формування мовної компетенції при цьому має бути спрямовано на розвиток умінь користуватися мовним матеріалом у процесі отримання певної інформації під час міжкультурного спілкування. Наявність соціолінгвістичної компетенції у студентів немовних спеціальностей ЗВО має на увазі умінь користуватися реаліями, особливими мовними зворотами, специфічними правилами мовного спілкування, характерними для країн мови, що вивчається. У свою чергу, соціокультурна компетенція визначається знанням соціокультурних особливостей країн мови, що вивчається. Навчальну компетенцію формують такі умінь, як умінь працювати зі словником, довідковою літературою тощо. Особливе місце в системі формування комунікативної компетенції у студентів немовних спеціальностей займає компенсаторна компетенція, при цьому мається на увазі така ситуація, коли студента здатен вирішувати поставлені комунікативні завдання різної складності з використанням обмежених мовленнєвих засобів, за умови, що розвиток кожного виду мовленнєвої

діяльності буде комунікативно достатнім.

Формування іншомовної професійної комунікативної компетенції потребує зміни змісту, структури та технології навчання іноземної мови для спеціальних професійних цілей, спонукає методистів, технологів, лінгвістів до інтенсивних досліджень. Перехід від мови як «суми граматики та лексики» до практичного використання її фахівцями різних профілів стверджує як основний проблемно-комунікативний метод навчання, в основі якого лежить орієнтація на професійну комунікацію, яка стала об'єктивною соціальною потребою для мільйонів інженерів, науковців, економістів. Поліпшенню якості навчання іноземної мови, формуванню готовності до іншомовного спілкування студентів немовних спеціальностей сприяє низка факторів:

- підвищення статусу предмета «Іноземна мова», внесення його до державного освітнього стандарту як обов'язкового;
- профілізація української освіти, спрямована на реалізацію державного освітнього стандарту з урахуванням профілю ЗВО;
- використання в навчальному процесі поряд з обов'язковими програмами, які диктуються стандартами освіти, факультативних, авторських програм.

Можна з упевненістю сказати, що сьогодні мова із спеціальності перетворюється на мову для спеціальності. Найкращі результати у процесі формування комунікативних умінь студента дає використання сприятливого психологічного клімату на заняттях, створення позитивної мотивації студентів до вивчення іноземної мови. На заняттях, що проводяться викладачами кафедри іноземних мов, передбачається проведення дискусій, ділових ігор тощо. Реалізувати вміння та навички, здобуті на практичних заняттях у своїй групі, студенти можуть на щорічних науково-практичних конференціях, що проводяться у рамках «Днів науки СНАУ». Крім цього студенти беруть активну участь у роботі «English Speaking Club», що також дає прекрасні можливості для формування комунікативних умінь у студентів. Навички та вміння, що набуваються в ході такого спілкування, – це точний, грамотний виклад своїх думок в усній та письмовій формах, володіння різними методами викладу матеріалу в усному виступі тощо.

Висновки.

Таким чином, навчання студентів немовних спеціальностей ЗВО іншомовному професійному спілкуванню сприяє формуванню професійної компетентності фахівців, при цьому визначається перелік необхідних компетенцій та приймається показник їх сформованості, сформульовані цілі та завдання, зміст та принципи навчання, розроблено методику навчання іншомовному професійному спілкуванню на основі діяльнісного, особистісно-орієнтованого, проблемно-орієнтованого підходів із застосуванням комунікативного методу, методу проектів та інших. Мета професійного навчання орієнтована не лише на становлення базових компетентностей майбутнього фахівця до виконання ним нормативної діяльності у межах своєї компетенції, а й на формування творчого потенціалу розвитку, вдосконалення особистості та професійних компетентностей у майбутньому.

Література:

1. Андрейко Я. В. Іншомовна професійна комунікативна компетенція // Пед. науки : збірник наукових праць, 2013. - Вип. 63. - С. 238–241.
2. Боднар С. В. Когнітивний підхід до формування англомовної лексичної компетентності студентів економічних спеціальностей // Наука і освіта: науково-практичний журнал. – Одеса: Південний науковий центр НАПН України, 2014. - №10/СХХVII. - С. 34-38.
3. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. https://ips.ligazakon.net/document/view/U347_02?an=291
4. Черемська О. Формування мовної і комунікативної компетенції мовної особистості у вищій школі. - Вища освіта, 2010. - № 2. - С. 63-72.

Abstract. *The work examines the quality of specialist training as the most important component of the multidimensional system characteristics of the quality of modern professional education. The indicators of the quality of a graduate of technical specialties of higher education institutions are considered, among which professional competence is highlighted. An overview of the aspects of professional competence is offered. The competence approach is declared as one of the important conceptual provisions of education. It is determined that in the course of studying the subject "Foreign language" the main place is occupied by the implementation of practical goals, which consists in the formation of communicative competence. The definition of competence and competency is given. The concept of "communicative competence" is quite capacious and multifaceted. It contains a number of other competencies, which include: linguistic (language), sociolinguistic, sociocultural, educational, discursive and compensatory competencies. It is concluded that the training of non-philological profile students of higher education institutions in the sphere of foreign language professional communication contributes to the formation of professional competence of specialists. The purpose of professional training is the formation of creative development potential, improvement of personality and professional competences in the future.*

Key words: *professional communicative competence, non-philological profile higher educational institution, competence approach, foreign language, factors of formation of readiness for foreign language communication.*

Стаття надіслана: 06.03.2023 р.
© Рідель Т.М. Кириченко Т.О.

DEVELOPMENT OF TEACHER'S PROFESSIONAL SKILLS IN THE CONTEXT OF INNOVATIVE PROCESS

Hladush Viktor,

Prof., DrSc.

<https://orcid.org/0000-0001-5700-211X>

Stupák Bohuslav

Paed Dr. , PhD., MBA

<https://orcid.org/0000-0002-9049-2154>

Catholic University in Ruzomberok (Slovakia),

Hrabovska cesta, 1, Ružomberok 03401

Abstract. *The aim of the article is to analyze the development of professional qualities of teachers in the context of innovative changes. The article provides statistical information on the functioning of the general secondary education system in Ukraine. The authors emphasize that the educational process has not stopped despite the objective difficulties in society like 2 years of Covid-19 and 9 years of Russian aggression. Education and upbringing of children remains an important priority of state policy. Teachers have been and remain an important driving force. Teachers are consistently and persistently improving the forms and methods of training and raising the children. The authors support innovative approaches in the work of teachers and outline important areas for further development of their professional competencies in modern conditions.*

Keywords: *teacher, soft skills, professional competencies, innovative approaches.*

Introduction.

For 10 years in a row, the following questions dominated the minds of students and young teachers: "How do I become a successful teacher?", "How do I prepare myself for the numerous tasks that a teacher faces?", "What are the leading professional and personal qualities that a teacher must have?", "How do I carry the high title of teacher through my life?".

Today, the situation has changed dramatically. Innovative processes in society over the past 10 years (the Internet, global social media platforms Facebook, WhatsApp, Viber, microblogs Twitter, YouTube, LinkedIn, Instagram, Tik-Tok, Telegram Chanel, etc.) have significantly expanded the communication capabilities of people around the globe, which makes us think about a number of educational issues. Among them are: "What should a modern teacher be like to meet the needs of students who would be willing to attend school?", "Is a teacher even needed in the education system?". After all, in a matter of seconds, a child of about 6 years old can find any information using Google's very broad capabilities without having to ask a teacher for help. On the other hand, according to statistics, in almost all countries of the world, this is one of the professions that remains low-paid.

In addition, it is well known that not only talented school graduates choose the profession of a teacher. As a motivational factor, material satisfaction from work continues to dominate in most societies. The vast majority of school graduates dream of becoming lawyers, economists, and businessmen. No one wants to talk about the teaching profession. Places in pedagogical universities are taken by young people because of the desperation and the situation on the labor market in their lives. There are also capable young men and women who enjoy this type of activity - teaching and raising children - but unfortunately, there are very few of them today.

Presentation of the main material.

Thus, it is clear that it is not difficult to become a teacher; you just need to get a pedagogical education. In modern conditions, this is not difficult to do. It is not easy to become a teacher with a capital T. One has to undergo serious tests of practical teaching. It takes a lot of effort to get there. Some people become teachers when they are young, others are with time, some of them do not become teachers at all. Colleagues in the educational environment say about the latter: "this craft did not suit him...". The issue of teachers' professional and personal qualities has become especially relevant in times of emergency and ambiguity, fluid changes, and diverse innovations that characterize modern conditions.

But this has been with people for generations, so it is worth returning to the lessons of the history of the formation and development of education. Many scholarly works have been written about the qualities of a teacher, the requirements for his or her work, and the place in society since the Enlightenment. Let's turn to the ideas of one of the founders of pedagogy as a science, J.A. Comenius (1657), who became famous for his works, especially "The Great Didactics".

J. Comenius was one of the first to call this profession "the most honorable under the sun". In his opinion, the population should treat teachers with respect. But on the other hand, teachers themselves should contribute to this, and he sets extremely high standards for them. Comenius formulated a new view of the teacher: "Let the best of men be teachers..."

In many of his works, Comenius formulated a number of requirements for a teacher. A teacher should be honest, persistent, hardworking, religious, and a model of virtue. The teacher's greatest concern is to inspire children by example. They should love their students and treat them like a parent. He should be not only a leader for them, but also a friend and guardian in all that is good.

Comenius sets high standards for a teacher's education. He should be a living library for students. "An ignorant teacher is a cloud without rain, a lamp without light, a spring without water, a body without a soul" [3].

Comenius sets a threefold task for the teacher: that he/she should be able, able and willing to teach, i.e. 1) that he/she should know what he/she should teach; 2) that he/she should be able to teach others what he/she knows (i.e. be a didactic and able to be patient); 3) that he/she should want to teach others what he/she knows and can do, and dream of raising others to the light.

Comenius wrote: "Human nature is free and loves good will. Grouchy teachers, those who are overbearing and use beatings, are enemies of human nature; they seem to be designed to stifle and destroy abilities, not to elevate and ennoble. This also includes dull and barren dogmatists who teach only dry precepts, without entertaining their students for the sake of engaging them in the work; they make them either grumbling boredom or inert people like themselves." [3]

At the beginning of the twentieth century, the work of the Polish educator-innovator Janusz Korczak "How to Love a Child" (1920) was published [4]. Every word of this work radiates love for children. The main idea of Korczak's pedagogy is respect for the child, for his or her thoughts and desires, and the realization that all children are different and have the right to choose. The thoughtful psychologist reveals

the motives of children's experiences and actions, explains the complex processes of personality formation. The book does not contain dogmatic orders and strict recommendations but it does answer the questions that all parents ask themselves: what it means to love a child and how to do it.

The pedagogical ideas of the Italian psychologist Maria Montessori (1929) are recognized worldwide [5]. Her method of working with elementary school students requires constant extreme effort on the part of the school teacher, his or her understanding of the child's psychology and the ability to find an individual approach. A Montessori teacher does not do anything for the child but helps them achieve everything on their own. This is how a child learns independence and the ability to take responsibility for his or her actions. The teacher observes a lot, he behaves like a researcher.

In the second half of the twentieth century the ideas of the Ukrainian educator Vasyl Sukhomlynsky (1969) became popular. In his life's work "I Give My Heart to Children", he expressed ideas that remain relevant today: "The programs in all schools are the same, the textbooks are the same but the schools are different because the teachers are different." "A school is first and foremost a teacher. The teacher's personality is the cornerstone of education." "A teacher prepares for a good lesson all his or her life." There should be no unhappy children in our schools, whose souls are depressed by the thought that they are not capable of anything. Success in learning is the only source of a child's inner strength, which generates energy to overcome difficulties and the desire to learn. The great educational power of a school is born where a person who is just opening up to life has a favorite teacher. The word is the most delicate touch to the heart; it can become a delicate fragrant flower, living water that restores faith in goodness, a sharp knife, hot iron, and dirt... A wise and kind word gives joy, a foolish and evil word, a thoughtless and tactless word, brings trouble. The word can kill and revive, wound and heal, sow anxiety and hopelessness and spiritualize, dispel doubt and upset, cause smiles and tears, give rise to faith in a person and sow disbelief, inspire to work and shackle the strength of the soul" [9].

The ideas of the classics of world pedagogy do not lose their power, energy and relevance. While reading them again we are wondering why teachers in modern schools forget about these basic truths and sometimes simply ignore them under the guise of globalization changes, including modern views on education.

Thirty years of experience in training and professional development of teachers, including lectures, workshops, trainings, and systematic research observations of students and graduates of pedagogical universities, leads to reflections on the question of what qualities and in what life situations should dominate a teacher so that pedagogical influence is highly effective, on the one hand, and makes them successful and happy, on the other.

Of course, there are students and young teachers who are extremely capable and also talented. As a rule, they impress with their literacy and communication skills, mannerisms and external attractiveness, diplomatic tolerance and conflict-free attitude, ability to attract both colleagues and children, etc. But today, unfortunately, there are very, very few such examples. Educational practice shows that most often such teachers are attracted to private educational institutions, including those abroad, where

the level of salary is much higher. Such institutions also require a high level of personal and professional performance but teachers are fully aware of this and are able to successfully realize their abilities. Suffice it to give an example of the winner of the national competition "Teacher of the Year 2016" Violetta Makedon, who received the honorary title of Honored Teacher of Ukraine and left the country to work in the UK.

Research results and discussion

Today, in the system of public educational institutions, management is forced to work with all those who come to receive pedagogical education or with those who already have it and are striving to improve their level of professionalism.

It should be noted that teaching teams have honorably withstood the difficulties in providing educational services during the global pandemic of 2020 and 2021. In a short time, the subjects of the educational process (teachers and students) have successfully mastered the innovative form of distance learning. Nowadays, almost all participants in the educational process are confident in their communication skills using communication platforms such as Zoom, Teams, Google Meet, Skype, etc.

An analysis of recent statistics shows that at the beginning of the 2021/22 school year, there were 13,991 general secondary education institutions in Ukraine with 4,230,358 students and 434,755 teachers. Compared to the 2020/21 school year, the number of teachers decreased by 3,226 employees. In 2020, there were 437,981 of them [2].

The quantitative indicators of teachers were significantly affected by Russian aggression. However, after 9 months, Ukrainian society became convinced that teachers reliably hold the educational front and, despite objective difficulties, continue to teach and educate children in all available forms and methods. As of October 25, 2022, 3 million 929 thousand 885 students are enrolled in general secondary education institutions:

- 790 thousand 646 full-time students;
- 2 million 237 thousand 986 students studying remotely;
- mixed - 901 thousand 253.

In addition, 25,380 inclusive classes have been opened in general education institutions, where 35,039 students with special educational needs receive education.

At present, 164,412 students from among internally displaced persons and 98,197 students from the temporarily occupied territories receive educational services in functioning schools.

Education takes place in 12,916 schools:

- 3,083 in the traditional format;
- 6,330 in online mode;
- 3,503 are mixed [6].

The Minister of Education and Science Serhiy Shkarlet said on the air of the telethon "United News" that unfortunately 22 thousand Ukrainian teachers remain abroad, while four months ago the number reached 30 thousand. This is a comforting situation. If a community decides that schools are offline, teachers should return. If the region is unsafe and the work of the institutions is in online mode, the teacher can continue to teach from abroad" [11], said Serhiy Shkarlet.

The minister said that the regime of the educational process will depend on the

security situation in each territorial community, the availability of shelters in educational institutions and the possibility of accommodating participants in the educational process, which will be reflected in the relevant act based on the results of special inspections.

"According to the latest data, the number of students enrolled in full-time and mixed classes is increasing. In particular, more than 167.5 thousand students have joined the traditional format, and more than 278 thousand - the mixed format" [11], - said the Minister of Education and Science Serhiy Shkarlet.

The process of professional development of teachers also continues to work. The central and regional postgraduate education institutions are trying to expand the range of educational services for all categories of teachers in the context of war. In order to ensure the quality implementation of the New Ukrainian School educational reform, the certification of teachers continues. This year, the Ministry of Education and Science of Ukraine is expanding certification to other categories of teachers by piloting procedures for teachers of basic secondary education - language, literature and mathematics.

Thus, in accordance with the Order of the Ministry of Education and Science, in 2023, not only primary school teachers (no more than 1500) will be able to participate in the certification, but also 500 teachers of mathematics and Ukrainian language and literature, who ensure the implementation of the new State Standard in the first cycle of basic general secondary education [8]. It should be noted that according to the Regulation on the Certification of Teachers, teachers participate in the certification exclusively on a voluntary basis.

The war has not stopped the activity of university teaching staff either. Teachers are constantly thinking: who is a teacher in 2023? What is his task and what should he be like in order to educate intelligent, self-sufficient patriotic students who will find their place in society?

To answer this question, we need to recall the well-known truths on which the success of a teacher is based. First of all, it is necessary to master the deep theoretical foundations that form the basis of professional competencies (knowledge of the world and national history of pedagogy, general pedagogy, the basics of child, age, and educational psychology). Secondly, it is necessary to adhere to the methodological principles of providing educational services and professionally master the didactic applied foundations of pedagogy (knowledge of advanced foreign and domestic methods of teaching and upbringing). Thirdly, it is necessary to systematically form and improve one's personal traits: perseverance, curiosity, sociability, internal discipline, tolerance, pedagogical culture, love for children, patience, empathy, etc. These three components make a person a teacher who achieves success in life.

At the same time, in order to keep up with innovations, educators today need to address the main goal that a teacher needs to achieve in the future of working with children.

It is advisable, in our opinion, to focus on the rather predictive recommendations of world scientists, which were announced at the World Economic Forum in Davos (2020). Once again, attention is focused on the list of the top 10 skills of the future that people will need to work in the coming years. This means that children need to develop

them now to become successful students and employees in the future. These are nothing more than social skills or soft skills. They are essentially universal non-professional qualities that help us interact with each other in a team, regardless of the field of activity.

TOP-10 skills for a child that a modern teacher should teach him or her

- active learning;
- analytical thinking;
- solving complex problems;
- critical thinking and analysis;
- creativity, originality, initiative;
- leadership and social impact;
- utilization and monitoring;
- technology creation and monitoring;
- use of technology and programming;
- logical argumentation, problem solving and idea formation [10].

To develop these skills in students, teachers need to radically revise their approaches to the educational process. For example, in order to develop critical thinking, a teacher should help a child not only memorize the material but also be able to form their own independent point of view on the problem at hand. To do this, initiate a dialog and discussion with the student, ask the child to argue his or her position without judging the student but encouraging him or her to have his or her own opinion. The key thesis here is that there are no wrong opinions or answers. Only silence and passivity in the classroom are wrong.

But in order for a teacher to succeed in teaching children and compete with the Internet, he or she must work hard, master new educational technologies, and have soft skills. In our opinion, it will be useful to study the English experience of the Road Map. In pedagogical language, it is translated as a map of teacher competencies. It is a way to visually represent the strategy of where you are moving from and where you want to go.

It is nothing more than your educational route in the form of a road with point "A", where you are now, and point "B", the end point of the road, the result, the kind of teacher you want to become tomorrow. There should be key stops on the road that will lead you to the desired result. That is, with each stop you will improve your qualifications. First of all, improvement is personal.

In our opinion, the non-standard opinion of S. Okhremenko [7] is correct, as he suggests that the main stopping points on your roadmap of your professional competence can be stories and materials about:

- mentoring (a relationship between a teacher and a student, when a more experienced person helps a less experienced person to gain a certain competence. This approach has proven to be quite effective. In the case of schooling, a mentor teacher should make every effort to unlock the child's potential and help him or her grow personally;)

- emotional intelligence (the ability to cope with one's own and other people's emotions: to accurately understand, evaluate and express them. A lot of information remains beyond words: in actions, gestures, facial expressions, emotions);

- ability to organize teamwork (Successful work is not about taking the game to yourself but about working in synergy with the team. The strength of the team lies in the right combination of skills, perspectives...)

- the ability to organize interaction with children (the process of communication itself and its potential for educational impact on students deserves special attention); project work skills (students apply knowledge to solve real-world problems; the level of student responsibility for the work performed increases; teachers act as coaches and facilitators of research, conduct reflections; students often work in pairs or groups);

- and other necessary materials at your discretion.

Summary and conclusions.

Today, the new realities and challenges of life require teachers to take a completely new approach to the child. To do this, teachers have to move to a new paradigm of organizing the educational process but without forgetting the practical experience that has been formed and developed over the long history of social relations. The newest conditions of education and upbringing are very specific. They are characterized by globalism, high information content, physical and psychological overload, emotional stress, and uncertainty in the future. But in these conditions, we cannot continue to "stamp out" children who are incapable of independent activity as well as those children who do not fit into the framework of the educational system will be independent. It is the teachers who have withstood all the difficulties on their way who will be able to change it objectively and in a timely manner, starting to change themselves, develop and improve their professional competencies. This is a great responsibility but it will also have great rewards: children are the future of our society, and the way we raise them will determine what our tomorrow will be like.

References:

1. Dychkivska I.M., Ponimanska T.I. M.Montessori: teoriia i tekhnolohiia. - K.: Vydavnychi Dim «Slovo», 2009. 304 s
2. Zvedenyi zvit zakladiv zahalnoi serednoi osvity na pochatok 2020/22 navchalnoho roku. https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/1-83-rvk-mon_nsh_-m_n_sterstvaprivatn_.pdf
3. Komenskyi Ya.A. Vybrani pedahohichni tvory: u trokh tomakh. T. 1. Velyka dydaktyka. Kyiv, Radianska shkola. 1940. 248 s.
4. Korchak Ya. Yak liubyty dytynu. Kyiv, Vydavnytstvo Knyzhkovyi Klub Simeinoho Dozvillia, 2016. 208 s.
5. Montessori M. The Absorbent Mind Holt, Rinehart and Winston, 1967
6. Osvitnii front v Ukraini 2022. <https://mon.gov.ua/ua/news/kilkist-uchniv-yaki-navchayutsya-ochno-ta-zmishano-shorazu-zrostaye-sergij-shkarlet>
7. Okhremenko S. Shcho take Road Map, i navishcho vona vchyteliu? <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyj-vchytel/>
8. Sertyfikatsiia pedahohichnykh pratsivnykiv – 2023 <https://testportal.gov.ua/sertyfikatsiya-pedagogichnyh-pratsivnykiv-2023/>
9. Sukhomlynskyi V.O. Sertse viddaiu ditiam. Kyiv, vydavnytstvo "Radianska shkola", 1972. 244 s.
10. TOP-10 navychok u 2025 rotsi. <https://nus.org.ua/news/yakymy-budut->

osnovni-10-navychok-u-2025-rotsi-vsesvitnij-ekonomichnyj-forum-opublikuvav-spysok/

11. Shkarlet S. Telemarafon «Yedyni novyny». <https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayinu-povertayutsya-vchiteli-yaki-viyihali-za-mezhi-krayini-pislya-vtorgnennya-rf-sergij-shkarlet>

USE OF THE EDUCATIONAL AND INFORMATION ENVIRONMENT "VIRTUAL CABINET OF PHYSICS" IN PHYSICS LESSONS ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА «ВІРТУАЛЬНИЙ КАБІНЕТ ФІЗИКИ» НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Banak Roman

ORCID ID 0000-0002-5790-7792

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель фізики
НВК «Домінанта», Україна

***Анотація:** У статті викладено досвід використання навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет статті» на уроках фізики. Обговорюються дидактичні можливості навчально-інформаційного середовища та його вплив на якість навчання учнів, а також описується способи його впровадження у процес навчання фізики. Педагогічний експеримент проведений в реальних умовах навчання описано та проаналізовано його результати.*

***Ключові слова:** навчально-інформаційне середовище, освітні технології, навчання фізики.*

Постановка проблеми. Хоча технологія доповненої реальності не нова, вона набула популярності та стала невід'ємною складовою нашого життя лише за останні кілька років. Програмне забезпечення доповненої реальності генерує зображення, яке є комбінацією реального середовища, котре бачить користувач, і віртуального образу, створеного за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Концепція використання доповнення реальності шляхом змішування даних, створених комп'ютером (відео, 2D/3D-об'єкти, текст, анімація), і середовища реального світу принесли із собою нові очікування щодо доступу до інформації та нових можливостей для навчання [1]. Доповнена реальність стимулює активне навчання, і учні можуть використовувати його для отримання нових знань. Виходячи з реалій сьогодення, спочатку – пандемія COVID 19, зараз – повномасштабна війна в Україні, ця відносно нова технологія дала нам можливість у повній мірі забезпечити безперервність навчального процесу фізики.

Метою статті є висвітлення практичного застосування навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» для безперервності освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Використання віртуального кабінету фізики у навчанні фізики вивчалось протягом трьох років. Інтерес спрямований на вивчення дидактичних можливостей навчально-інформаційного середовища під час навчання природничих дисциплін у закладах середньої освіти II ступеня.

Позитивні результати цього експерименту поглибили наш інтерес і привернули увагу учнів старшої школи. Наше завдання – дослідити можливості навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» для підвищення якості вивчення електромагнітних явищ, фізики атомного ядра на уроках фізики та навчання фізики в цілому. Обрання теми ми визначили з наступних міркувань: велике практичне значення цих знань у техніці і труднощі візуалізації цього навчального матеріалу, а саме природи їх виникнення і

принципу роботи (електричні та магнітні поля, електромагнітні хвилі та електромагнітна індукція, робота електродвигунів та електрогенераторів, атомне ядро та ядерні сили, радіоактивність та закони радіоактивного розпаду, ядерна енергетика та атомний реактор, тощо). Таким чином, дослідники-дидактики та вчителі фізики зіштовхуються з проблемою пошуку відповідних методів навчання та засобів наочності, активізації пізнавальної діяльності учнів та підвищення їх інтересу до вивчення фізики.

Дидактичні можливості доповненої реальності під час навчання фізики ми досліджували за допомогою навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» та мобільних додатків. Основними компонентами цієї системи є:

1. навчально-інформаційне середовище «Віртуальний кабінет фізики» з навчально-цифровими матеріалами;

2. веб-додаток для генерації QR-коду. QR-коди містять інформацію про розміщення в Інтернеті мультимедійних матеріалів, пов'язаних з темою, що вивчається;

3. мобільна версія навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики». Ця програма працює на Android та IOS і використовує QR коди як маркери. Учень за допомогою смартфона відкриває віртуальну модель, коли сканує QR-код за допомогою камери свого мобільного пристрою. Виявляючи маркер, програмне забезпечення декодує його інформацію і відкриває мультимедійний вміст за посиланням.

Дослідження проводилося з учнями 9-х класів. Загальна кількість учнів-учасників – 98.

Експеримент передбачає використання на уроках фізики навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» та мобільної технології доповненої реальності.

Ми використовували навчально-інформаційне середовище «Віртуальний кабінет фізики» для таких тем, як «Магнітне поле», «Індукція магнітного поля», «Магнітне поле котушки зі струмом», «Дія магнітного поля на провідник зі струмом. Сила Ампера», «Електромагнітна індукція. Досліди Фарадея», «Гіпотеза Ампера», «Етапи становлення атомної теорії будови речовини», «Радіоактивність. Радіоактивні випромінювання, їх фізична природа і властивості», «Дослід Резерфорда», «Ядерні сили. Ізотопи», «Йонізаційна дія радіоактивного випромінювання», «Біологічна дія радіоактивного випромінювання», «Поділ важких ядер. Ядерний реактор», «Термоядерні реакції. Енергія Сонця і зір» відповідно до навчального підручник «Фізика 9 клас» (М. Шут, М. Мартинюк, Л. Благодаренко, 2017 рік) [2]. Для цього ми створили анімаційні презентації та розробили плани вибраних уроків, структура та зміст яких дозволяють вчителям використовувати ці технології на уроках фізики.

Для проведення експерименту ми обрали два методичні варіанти застосування навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики».

У методичному варіанті 1 QR-коди друкуються на окремих аркушах, які

розміщуються на відповідній сторінці підручника. Для кожної сторінки книжки, на яку вже створено мультимедіа вміст і розміщено у навчально-інформаційному середовищі «Віртуальний кабінет фізики», буде аркуш з відповідним QR-кодом. Таким чином, підручники можуть бути доповнені без додаткових витрат на створення нових друкованих навчальних матеріалів та ресурсів.

У цьому методичному варіанті провідну роль у навчальному процесі відіграє вчитель, а саме:

- ставить запитання, на які учні відповідають після перегляду мультимедійного ресурсу за посиланням за QR-кодом;
- встановлює темп роботи таким, щоб усі учні могли працювати одночасно;
- організовує цілеспрямоване спостереження за мультимедійними ресурсами, пов'язаними з QR кодом.

У методичному варіанті 2 учні отримують окремі посилання на матеріал у навчально-інформаційному середовищі «Віртуальний кабінет фізики», підготовлених відповідно до теми уроку. Учні переглядають навчально-цифрові ресурси, потім індивідуально відповідають на запитання або виконують завдання. Незадовго до закінчення уроку вони колективно перевіряють відповіді під керівництвом учителя.

Основні відмінності з першим методичним варіантом такі:

- тут посилена самостійна робота учнів;
- втручання викладача лише під час перевірки та підбиття підсумків;

Другий варіант дає хорошу можливість для учнів слідувати власному темпу навчання.

Для цього використовуються спостереження в класі, рефлексивний аналіз процесу навчання та збір даних через анкетування. Для аналізу даних були використані такі статистичні заходи:

- Медіана (Me) – міра центральної тенденції;
- Мода (Mo) – це значення у множині спостережень, яке зустрічається найчастіше (Mo);
- Міжквартильний діапазон (IQR) – міра дисперсії.

Це показує, чи відповіді згруповані разом або розкидані по діапазону можливих відповідей.

Точний тест Фішера було застосовано для визначення зв'язку між використаними методичними варіантами та ставлення учнів до використання навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики».

Наприкінці експерименту учням було запропоновано заповнити анкету, що складається з восьми закритих запитань із лише однією можливою відповіддю. Перші шість питань мають чотири варіанти відповіді, психометрична шкала (1 – «Ні»; 2 - «Скоріше ні»; 3 - «Скоріше так»; 4 - «Так»). Решта два питання з можливими відповідями «Так» чи «Ні», але учням надається можливість пояснювати власну позицію своїми словами.

Мета перших двох запитань — перевірити ставлення учнів до використання навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» на мобільних пристроях у процесі навчання фізики.

На перше запитання «Чи виникали у вас труднощі при роботі з телефонами під час уроків?» 99,06% респондентів дають негативну відповідь: 84,91% - «Ні» і 14,15% - «Швидше ні».

На друге запитання «Чи підтримуєте ви використання мобільних пристроїв як засобу навчання під час уроків?» 76,42% дають позитивну відповідь. 84,90% опитаних учнів дають пояснення щодо їхньої позиції.

Найпоширенішими позитивними відповідями є: «Уроки були цікавішими», «веселішими і приємно», «Мені вони сподобалися». Деякі учні вказують, що використання навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» покращило їх навчання: «Я працював більш зосереджено та швидко», «телефон — легкий і зручний інструмент для забезпечення доступу до інформації та її пошуку».

Більшість учнів вказали як аргументи проти використання навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» як інструменту навчання в класі їх шкідливий вплив на очі та концентрацію.

Третє питання має на меті визначити думку респондентів щодо розробленого нами навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» для доповненої реальності. На запитання «Чи згодні ви з тим, що віртуальний кабінет фізики є простим у використанні?» 99,06% дають позитивну відповідь: 82,08% - "Так" і 16,98% - "Швидше так".

Наступні три питання анкети оцінюють ставлення учнів до використання технологій доповненої реальності та її переваги для процесу вивчення фізики.

На запитання «Чи збільшився ваш інтерес до вивчення фізики при використанні навчально-інформаційне середовища «Віртуальний кабінет фізики?»» 76,37% дають позитивну відповідь. На рисунку 1 задано розподіл відповідей на це питання.

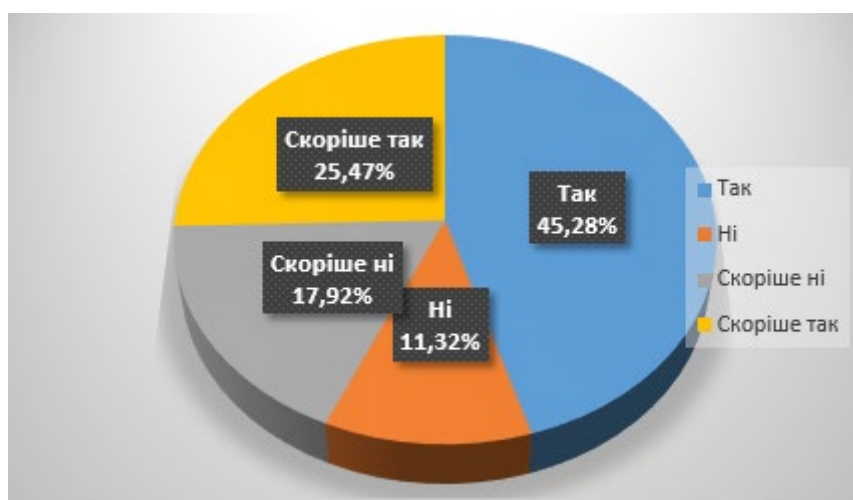

Рисунок 1. Розподіл відповідей на запитання «Чи збільшився ваш інтерес до вивчення фізики при використанні навчально-інформаційне середовища «Віртуальний кабінет фізики?»»

Розподіл відповідей на одне й те саме запитання, відповідно до використаного методичного варіанту, показано в таблиці 1.

**Таблиця 1. Розподіл відповідей на запитання:
«Чи збільшився ваш інтерес до вивчення фізики при використанні
навчально-інформаційне середовища «Віртуальний кабінет фізики»?»,
відповідно до використаних методичних варіантів.**

	Так		Скоріше так		Скоріше ні		Ні		Me	Mo	IQR
	n	%	n	%	n	%	n	%			
Спосіб 1	20	38,46	12	23,08	11	21,15	9	17,31	3	4	2
Спосіб 2	28	51,85	15	27,78	8	14,81	3	5,56	4	4	1

У класах, де використовується методичний варіант 1, результати такі: 38,46% відповідь «Так», 23,08% - «Скоріше так», 21,15% - «Скоріше ні», 17,31% - «Ні». Значення медіани і міжквартильний діапазон (Me=3; IQR=2) показав розбіжність думок між учнями, тому це не можна стверджувати, що існує сильна позитивна думка щодо цього питання. 51,85% респондентів, які використовували методичний варіант 2 дають відповідь «Так», 27,78% - «Скоріше так», 14,81% - «Скоріше ні» та 5,56%-«Ні». Серед цих учнів існує консенсус щодо того, що навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» стимулює їхній інтерес до навчального матеріалу (Me = 4; IQR = 1).

Точний критерій Фішера використовується для того, щоб визначити, чи вплинув методичний варіант на відповіді на запитання «Чи збільшився ваш інтерес до вивчення фізики при використанні навчально-інформаційне середовища «Віртуальний кабінет фізики»?». Значення p (0,867) більше, ніж рівень α (0,05). Цей результат вказує що немає статистично значущого зв'язку між методичним варіантом і ставленням учнів до цього питання.

На запитання «Чи став навчальний матеріал більш зрозумілішим з використанням навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики»?» 71,70% дають позитивну відповідь. На рисунку 2 задано розподіл відповіді на це питання.

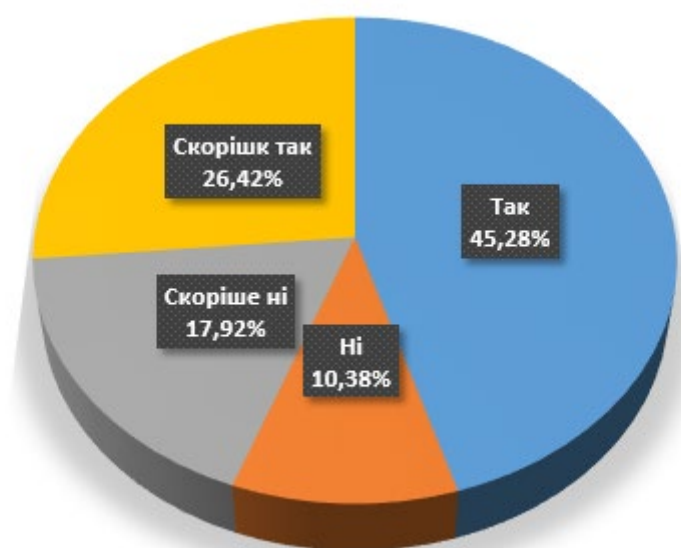

Рисунок 2. Розподіл відповідей на запитання «Чи вважаєте ви, що мобільний AR технології допомогли вам краще зрозуміти навчальний зміст?».

Розподіл відповідей на одне й те саме запитання, відповідно до використаного методичного варіанту показано в таблиці 2.

Таблиця 2. Розподіл відповідей на запитання «Чи вважаєте ви, що мобільна AR-технологія допомогли краще зрозуміти зміст навчання?», відповідно до використаного методичного варіанту.

	Так		Скоріше так		Скоріше ні		Ні		Me	Mo	IQR
	n	%	n	%	n	%	n	%			
Спосіб 1	20	40,38	13	26,92	9	19,23	6	13,46	3	4	2
Спосіб 2	27	50,00	13	25,93	8	16,67	4	7,41	3,5	4	1

Найчастішою відповіддю на це питання є «Так» (Mo = 4). У класах, де методичний варіант Використано 1, результати такі: 40,38% - «Так», 26,92% - «Скоріше так», 19,23% - «Скоріше ні», 13,46% - «Ні». Значення медіани та міжквартильного діапазону (Me = 3; IQR = 2) демонструють відсутність консенсусу з цього питання. Учні, котрі використовували методичний варіант 2, одноставні в тому, що навчально-інформаційне середовище «Віртуальний кабінет фізики» допомагає їм краще зрозуміти навчальний зміст (Me = 3,5, IQR = 1).

З них 50,00% відповідають «Так», 25,93% - «Скоріше так», 16,67% - «Скоріше ні» і 7,41% - «Ні». Значення p для точного критерію Фішера становить 0,409 ($p > 0,05$), що показує відсутність статистично значний зв'язок між використаним методичним варіантом і ставленням студентів до твердження, що навчально-інформаційне середовище «Віртуальний кабінет фізики» допомагає їм краще зрозуміти навчальний зміст.

На шосте питання "Чи хотіли б ви, щоб навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» частіше використовували в школі?" 72,64% дають позитивну відповідь. Свою позицію пояснили 76,41% опитаних учнів. Найпоширеніші позитивні відповіді: «Уроки цікавіші», «Я зміг/змогла побачити речі, які неможливо пояснити, «Легше запам'ятати, і якщо ви пропустили щось, то ви можете побачити це знову».

В якості основного аргументу проти використання навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» в класі учні надали свою перевагу традиційному методу навчання: «легше зрозуміти, коли вчитель пояснює це в класі».

Останні два питання з анкети використовуються для визначення найбільш адекватної кількості спостереження, щоб досягти бажаної дидактичної мети.

На запитання "Скільки разів Ви переглядали мультимедійні ресурси?" 36,79% відповідей «Один раз», 46,23% - «Двічі» і 16,98% - «3 і більше разів». Розподіл відповідей, відповідно до використаного методичного варіанту, наведено на рисунку 3.

На останнє запитання «Чи вистачило цієї кількості, щоб відповісти на запитання вчителя чи завершити завдання з аркушів?» 92,45% дають позитивну відповідь. Рисунок 4 визначає розподіл відповідей на це питання.

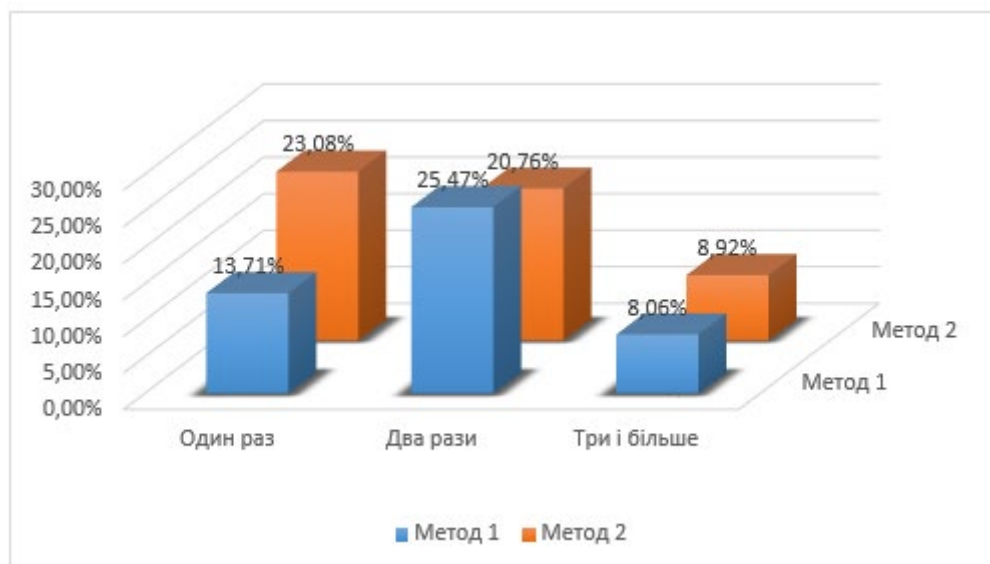

Рисунок 3. Розподіл відповідей на запитання «Скільки разів ви дивилися мультимедійні ресурси?», відповідно до використаного методичного варіанту.

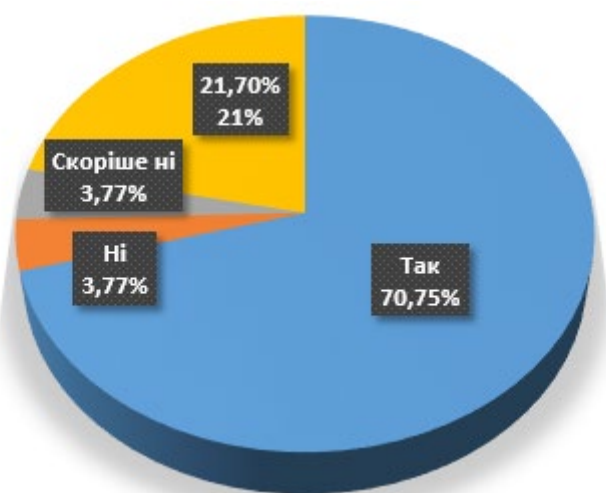

Рисунок 4. Розподіл відповідей на запитання «Чи достатньо було цієї кількості для відповіді на запитання вчителя чи виконати завдання з аркушів?».

Немає статистично значущого зв'язку між кількістю спостережень і учнівськими відповідями на це запитання (точне значення критерію Фішера р становить 0,369, що більше за 0,05). Ми можемо припустити, що на їхні відповіді, швидше за все, вплинули суб'єктивні фактори та частково за загальним ставленням до навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики».

У ході роботи були визначені переваги та недоліки кожного із використаних методичних варіантів спостереження за класом.

Методичний варіант 1

Переваги:

1. цей метод навчання більше схожий на традиційний, до якого звикли учні та учителі.

Недоліки:

1. використання великої кількості навчальних засобів під час уроку вносить деяку напругу в роботи вчителів та учнів.

2. деяким учням не вдалося переглянути мультимедійний ресурс до кінця. Це пов'язано з такими факторами:

- на кожному телефоні мультимедійні ресурси завантажуються з різною швидкістю;
- повільний темп роботи деяких учнів.

Тому, рекомендуємо в даному методичному варіанті кількість ресурсів дорівнювати одному (максимум два), в межах одного уроку.

Методичний варіант 2

Переваги:

1. Активність учнів більша. Вони індивідуально дивляться та працюють з цифровими ресурсами а потім заповнять електронні форми.

2. Тут використовується головна перевага мобільних пристроїв – кожен учень може стежити за своїм темпом навчання.

3. Атмосфера на уроці набагато спокійніша, немає напруги.

Недоліки:

1. Відсутність в учнів досвіду самостійного отримання інформації з цифрових ресурсів, знизилася їх продуктивність.

Тому ми рекомендуємо в даному методичному варіанті учнів попередньо підготуватися до самостійної діяльності.

Висновки.

На основі аналізу даних заповнених анкет і спостережень у класах ми склали наступні висновки.

По-перше, роль учителя у навчанні, в якому використовується навчально-інформаційне середовище «Віртуальний кабінет фізики», більша та складніша в порівнянні з традиційним. Тут він повинен:

- ✓ витратити додатковий час на пошук і відбір мультимедійних ресурсів;
- ✓ контролювати і, за необхідності, змінювати темп роботи учнів;
- ✓ допомогти учням розвинути навички отримувати інформацію з різних типів цифрові ресурси;
- ✓ володіти цифровою грамотністю, яка додасть йому впевненості в собі, користуючись цими інноваційними технологіями в процесі навчання фізики.
- ✓ використання мобільних пристроїв у навчальному процесі не порушує дисципліну в класі та не відволікає учнів;
- ✓ мобільні пристрої є ефективним інструментом для навчання. Вони не вимагають попередньої підготовки учнів для роботи з ними;
- ✓ розроблене навчально-інформаційне середовище «Віртуальний кабінет фізики» отримало схвалення учнів щодо в зручності використання, інтуїтивності і простоти інтерфейсу;
- ✓ навчально-інформаційне середовище «Віртуальний кабінет фізики» стимулює пізнавальний інтерес і активність учнів.

Результати експерименту показують, що учні здебільшого позитивно ставляться до навчально-інформаційного середовища «Віртуальний кабінет фізики» та насолоджуються уроками, на яких використовувалася ця технологія. Крім того, це стимулює стійкий пізнавальний інтерес і активність учнів. Ця технологія може бути дуже корисною для підвищення інтересу учнів закладів середньої освіти II ступеня до навчання фізики.

Список джерел:

1. Johnson, L., Adams, S., Cummins, M., & Estrada, V.(2012). Technology Outlook for STEM+Education 2012-2017: An NMC Horizon Report Sector Analysis. Austin, Texas: The New Media Consortium.

2. Шут М.І., Мартинюк М.Т., Благодаренко Л.Ю. / Фізика: Підручник для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Шут М.І., Мартинюк М.Т., Благодаренко Л.Ю. . – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2017. – 240 с.; іл.// <http://surl.li/fcpdt>

***Abstract.** The article describes the experience of using the educational and informational environment "Virtual Article Cabinet" in physics lessons. The didactic possibilities of the educational and informational environment and its influence on the quality of students' learning are discussed, and the process of teaching physics is also described. A pedagogical experiment conducted in real learning conditions is described and its results are analyzed.*

***Key words:** Educational and informational environment, educational technologies, teaching physic*

*Науковий керівник: академік НАПН України,
докт. фіз.-мат. наук, професор Шут Микола Іванович*

стаття відправлена 10.03.2023

Р.Д. Банак

УДК 377, 159.9

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PSYCHOLOGICAL AND
PEDAGOGICAL SUPPORT OF THE PERSONALITY OF A SCIENTIFIC
AND TEACHING WORKER IN PROFESSIONAL CAREER
DEVELOPMENT**

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ
ОСОБИСТОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА У РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ**

Oleksin Y.P. / Олексін Ю.П.
Kochubey A.V. / Кочубей А.В.

Sokal V.A. / Сокаль В.А.

Shevchuk T.E. / Шевчук Т.Є.

Yakubovska S.S. / Якубовська С.С.

*National University of Water Management and Nature Management,
Rivne, 75 Oleksy Novaka St., 33028*

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м.Рівне, вул.Олекси Новака, 75, 33028*

***Анотація.** У статті висвітлюються педагогічні умови психолого-педагогічної підтримки особистості науково-педагогічного працівника у розвитку професійної кар'єри.*

***Ключові слова:** розвиток професійної кар'єри; критерії вдалої кар'єри; класифікація всиходіагностичних методик; кар'єрна орієнтація.*

Вступ

Розробка форм психолого-педагогічної підтримки особистості у розвитку професійної кар'єри має базуватися на кар'єрограмах працівників щодо їх посадового просування за умови розвитку професійних та особистісних компетенцій. Кар'єрне зростання визначають в контексті рівня оволодіння конкретними знаннями і вміннями щодо якісної і відповідальної діяльності. Ці рівні можна описати як діапазон компетентності. Для кожної зони компетентності потрібно визначити також і досвід та загальний рівень компетентнісної підготовки. На цих засадах створюється карта кар'єри, котра включає «цільові точки» працівника щодо кар'єрного розвитку.

Основний текст

Зазначимо, що розвиток професійної кар'єри – це послідовність професійних позицій, які займає індивідум, а суб'єктивне – це те, як людина сприймає власну кар'єру, який спосіб її професійного життя і власної ролі у соціумі. Найважливішою детермінантою професійної кар'єри людини є її уявлення про свою особистість – так звана професійна «Я-концепція», яку кожна людина втілює у багатоаспектних кар'єрних вирішеннях. Професійні переваги і тип кар'єри є досить значущими в дослідженні професійної конкурентоздатності спеціаліста.

Помітним явищем у вивченні кар'єри стали наукові праці В. Романова, Казакової Т.С., Лозовецької В.Т. та ін. У них розкриваються концептуальні основи кар'єри і кар'єрної стратегії; аналізується стан і стратегічні орієнтири кар'єрного розвитку; досліджуються проблеми регулювання кар'єри;

узагальнюється стратегія і тактика самоврядування кар'єрою [1, 3, 4, 5, 6].

Для фахівця характерними є певна особистісна концепція, побудження, мотиви і цінності, які мають важливе значення у пріоритетному виборі кар'єрних орієнтацій. Досвід особистості формує певну систему ціннісних орієнтацій, соціальних та професійних установок щодо кар'єри і роботи взагалі. Тому в професійному плані суб'єкт діяльності розглядається і описується через систему його диспозицій, ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів і соціально зумовлених побуджень до діяльності. В американській соціальній психології цьому поняттю відповідають такі поняття, як «кар'єрні орієнтації» чи «якори кар'єри».

Критеріями вдалої кар'єри є задоволення життєвою ситуацією (суб'єктивний критерій) і соціальний успіх (об'єктивний критерій). Кар'єрні орієнтації виникають у процесі соціалізації в результаті накопичення досвіду розвитку кар'єри, вони стійкі і можуть залишатися стабільними впродовж тривалого часу. Кар'єра у системі конкурентоздатності спеціаліста являє собою складний об'єкт наукового аналізу, який відноситься до комплексних міждисциплінарних категорій і вимагає використання різних підходів, особливо соціально-психологічного.

Багатогранність поняття «кар'єра» зумовлює потребу ґрунтовного вивчення психологічних аспектів само актуалізації, професійного становлення та розвитку професійної кар'єри сучасної особистості.

Методи психодіагностики є складовою загальних методів наукового пізнання, які для неї є спеціальними і мають свої особливості як у плані застосування, так й інтерпретації діагностичної інформації. Класифікація методів психодіагностики покликана полегшити практичному психологу вибір методик, що найбільшою мірою відповідають його завданню. Тому класифікація повинна відображати зв'язок методів, з одного боку, з психічними властивостями, що діагностуються, з іншого, – з практичними завданнями, заради яких ці методи розробляються. Критерії вирішення цих завдань і повинні визначити вибір властивостей, що діагностуються, а слідом за цим – і методик, спрямованих на такі властивості, які найкращим чином відповідають наявним умовам. У практичній роботі психодіагностика використовується не заради отримання інформації про психічні властивості як такі, а заради прогнозу соціально значимої поведінки. Питання, пов'язані із загальною класифікацією методів діагностики, та їх короткі характеристики будуть розглянуті в розділі. Наразі існує декілька достатньо обґрунтованих класифікацій психодіагностичних методик. Найбільш загальною основою для методичної класифікації методик є міра об'єктивності-суб'єктивності отриманих діагностичних даних. У цьому плані розрізняють об'єктивні і суб'єктивні методики [52].

Об'єктивні тести – це такі методики, в яких можлива правильна відповідь, тобто правильне виконання завдання. При об'єктивних методиках вплив психолога-діагноста на результат мінімальний.

Суб'єктивні тести – це такі методики, в яких результати значною мірою залежать від досвіду, кваліфікації, інтуїції діагноста.

При проведенні (застосуванні) об'єктивних чи суб'єктивних методик від виконавця (діагноста) вимагається виконання зовсім різних технологічних операцій, тому доцільніше зазначені групи методик класифікувати за тими операціями, які необхідно виконувати діагносту. Така класифікація отримала назву «операціональної». Варто також зазначити, що жорсткої межі між двома класами – об'єктивних і суб'єктивних методик – не існує. Однак, між крайніми варіантами існує низка проміжних варіантів методик, що володіють як і окремими ознаками об'єктивності, так і деякими ознаками суб'єктивності.

Грунтуючись на результатах наукового пошуку [52], враховуючи власний досвід [5] можна запропонувати наступні положення та прикладові форми психолого-педагогічної допомоги особистості в окресленні індивідуальних шляхів розвитку кар'єри, що передбачає:

- вивчення індивідуальних труднощів у здійсненні фахівцями професійної діяльності;
- вивчення особистісних і професійних якостей фахівців у контексті здійснення того чи іншого виду діяльності;
- встановлення відповідності обраного фаху особистісним та професійним якостям фахівця;
- виокремлення та аналіз основних професійних «зон ризику»;
- визначення факторів, що стимулюють розчарування в професії, професійні кризи і симптоматику професійного вигорання;
- виявлення чинників, що потребують спеціального професійного психолого-педагогічного супроводу;
- розробка програми психолого-педагогічного супроводу професійної кар'єри, передусім: стимулювання безперервної професійної самоосвіти; побудова моделей індивідуального професійного зростання для забезпечення індивідуальної професійної освітньої траєкторії;
- розробка індивідуальної програми психологічної підтримки з метою визначення конкретних форм кар'єрної орієнтації особистості.

Важливим етапом у визначенні форм психолого-педагогічної допомоги особистості у її кар'єрному розвитку є вимір кар'єрних орієнтацій.

Вимір кар'єрних орієнтацій («якорів кар'єри») варто здійснювати за такими складовими:

Кар'єрна орієнтація – професійна компетентність, пов'язана з наявністю знань, умінь, компетенцій та талантів в окремій галузі діяльності. Компетентна людина є професіоналом своєї справи, вона буває особливо щасливою, коли досягає успіху в професійній діяльності, але швидко втрачає інтерес до цієї роботи, яка не дає змогу розвиватися. Одночасно така людина шукає визнання своїх талантів, що повинно знаходити своє вираження у статусі, відповідно рівню її майстерності. Вона готова керувати іншими в межах своєї компетентності, але управління не є предметом особистого інтересу. Тому багато хто з цієї категорії відкидають роботу менеджера, а управління розглядають як необхідну умову для кар'єрного зростання у своїй професійній сфері. Зазвичай, це найбільша група в організації, яка забезпечує прийняття компетентних рішень.

Кар'ерна орієнтація – менеджмент, передбачає орієнтацію особистості на інтегрування зусиль інших людей, повноту відповідальності за кінцевий результат та поєднання різноманітних функцій організацій. З віком та досвідом роботи ця кар'ерна орієнтація буде сильнішати. Така робота потребує навичок міжособистісного та групового спілкування, емоційної рівноваги, для того, щоб нести ношу відповідальності та здійснювати владні

функції. Людина з кар'ерною орієнтацією на менеджмент буде вважати, що не досягла мети своєї кар'єри, поки не посяде місце, на якому зможе управляти різноманітними сторонами діяльності організації: фінансами, маркетингом, виробництвом продукції, продажами.

Кар'ерна орієнтація – автономія, передбачає звільнення особистості від організаційних правил, розпоряджень, обмежень. Яскраво виражена потреба – все робити по-своєму: самому вирішувати, коли, над чим і скільки працювати, Така людина не хоче підкорятися правилам організації (робоче місце, час, форма одягу). Звичайно, кожна людина в деякій мірі потребує автономії, але якщо подібна орієнтація виражена сильніше, то особистість готова відмовитися від службового підвищення або від інших можливостей заради збереження своєї незалежності. Така людина може працювати в організації, котра забезпечує достатню ступінь свободи, проте не буде приймати серйозних зобов'язань по відношенню до організації організації, і відкидатиме будь-які намагання обмежити її автономію.

Кар'ерна орієнтація «стабільність». Кар'ерна орієнтація зумовлена потребою в безпечності та стабільності для того, щоб майбутні життєві події були передбачувані. Розрізняють два типи стабільності – стабільність місця роботи і стабільність місця проживання. Стабільність місця роботи – має на увазі пошук роботи в такій організації, яка забезпечує відповідний термін служби, користується доброю репутацією (не звільняє працівників), турбується про своїх працівників після їхнього звільнення та платить великі пенсії, виглядає найбільш надійною у своїй галузі. Людину з такою орієнтацією часто називають «людина організації» – відповідальність за управління кар'єрою перекладає на роботодавця. Вона буде здійснювати які завгодно географічні пересування, якщо того потребує компанія. Людина другого типу, орієнтована на стабільність місця проживання, пов'язує себе з географічним регіоном, «пускаючи коріння» у вибраному місці, вкладаючи свої заощадження у свій дім, і змінює організацію тільки тоді, коли це запобігає його «зривання з місця». Люди, орієнтовані на стабільність, можуть бути талановитими та займати високі посади в організації, але вибираючи стабільну роботу та життя, вони відмовляються від підвищення, якщо воно загрожує ризиком та тимчасовими незручностями.

Кар'ерна орієнтація «служіння». Основними цінностями при цій орієнтації є «робота з людьми», «служіння людству», «допомога людям», «бажання зробити світ кращим» тощо. Людина з такою орієнтацією має можливість продовжувати працювати в цьому напрямі, навіть якщо їй доведеться змінити місце роботи. Вона не буде працювати в організації, яка ворожа її цілям і цінностям, і відмовиться від службового підвищення чи переходу на іншу роботу, якщо це не дасть змогу реалізувати її головні цінності життя. Люди з

такою кар'єрною орієнтацією найчастіше працюють в галузі охорони довкілля, перевірки якості продукції і товарів, захисту прав споживачів тощо.

Кар'єрна орієнтація «виклик». Основні цінності при кар'єрній орієнтації цього типу – конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення важких завдань. Людина орієнтована на те, щоб «кидати виклик». Соціальна ситуація найчастіше розглядається з позиції «виграшу – програшу». Процес боротьби і перемога важливіші для людини, ніж конкретна галузь діяльності чи кваліфікація. Новизна, розмаїття та виклик мають для людей з такою орієнтацією дуже велику цінність, і, якщо все йде дуже просто, їм стає нудно.

Кар'єрна орієнтація «інтеграція стилів життя». Людина орієнтована на інтеграцію різних сторін способу життя. Вона не хоче, щоб у її житті домінувала лише сім'я, чи лише кар'єра, чи лише саморозвиток. Вона прагне до того, щоб усе це було збалансованим. Така людина більше цінує своє життя в цілому – де живе, як удосконалюється, ніж конкретну роботу, кар'єру чи організацію.

Кар'єрна орієнтація «підприємництво». Людина з такою кар'єрною орієнтацією прагне створювати щось нове, вона хоче долати перешкоди, готова до ризику, не бажає працювати на інших, а хоче мати свою марку, свою справу, своє фінансове багатство. Причому, це не завжди творча людина, для неї головне – створити справу, концепцію чи організацію, побудувати її так, щоб це було продовженням її самої, вкласти туди душу. Підприємець продовжуватиме свою справу, навіть якщо спочатку він терпітиме невдачі і йому доведеться серйозно ризикувати [2].

Висновки

Отже, педагогічними умовами психолого-педагогічної підтримки особистості в розвитку кар'єри науково-педагогічного працівника є:

✓ професіоналізація особистості науково-педагогічного працівника на основі індивідуалізованої траєкторії розвитку відповідно до закономірностей життєвих етапів, рівня професійної ідентифікації, індивідуальних властивостей людини, рівня її професійної мотивації;

✓ використання форм психолого-педагогічної допомоги особистості у її кар'єрному розвитку на основі вимір кар'єрних орієнтацій (вивчення індивідуальних труднощів у здійсненні фахівцями професійної діяльності; вивчення особистісних і професійних якостей фахівців у контексті здійснення того чи іншого виду діяльності; встановлення відповідності обраного фаху особистісним та професійним якостям фахівця; виокремлення та аналіз основних професійних «зон ризику»; визначення факторів, що стимулюють розчарування в професії, професійні кризи і симптоматику професійного вигорання; виявлення чинників, що потребують спеціального професійного психолого-педагогічного супроводу; розробка програми психолого-педагогічного супроводу професійної кар'єри, передусім: стимулювання безперервної професійної самоосвіти; побудова моделей індивідуального професійного зростання для забезпечення індивідуальної професійної освітньої траєкторії; розробка індивідуальної програми психологічної підтримки з метою визначення конкретних форм кар'єрної орієнтації особистості);

✓ надання психолого-педагогічної допомоги щодо визначення шляхів індивідуальної кар'єри. Метою відповідного супроводу має бути розробка психолого-педагогічних порад щодо формування відповідних особистісних компетенцій у виборі шляхів індивідуального кар'єрного зростання, розвитку індивідуальних професійних здатностей на засадах обґрунтування ефективної стратегії адаптації на ринку праці з урахуванням професійної спрямованості і самореалізації особистості в оволодінні системою професійних знань, умінь і навичок;

✓ застосування обґрунтованого методичного підходу до рейтингового оцінювання працівників як складової побудови професійної кар'єри.

Література:

1. Казакова Т.С. Розвиток професійної кар'єри на основі узгодження інтересів закладу вищої освіти і кар'єрних стратегій індивіда. Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/14.pdf>

2. Кострубська А.Ф., Забурмеха Є.М. Персональний брендинг як мистецтво досягнення успіху. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1 (11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_56.

3. Лозовецька В.Т. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості / В.Т.Лозовецька // Науковий вісник ІІТО НАПН України. – № 1. 2011. С. 33 – 39.

4. Лозовецька В.Т. Методологічні підходи до визначення форм підтримки особистості у професійному самовизначення / В.Т.Лозовецька // Науковий вісник Інституту професійно–технічної освіти №3. Професійна педагогіка.

5. Лозовецька В.Т. Методологічні підходи до формування кар'єри майбутніх фахівців / Валентина Лозовецька // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 8 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [ред. кол. : В.О. Радкевич (голова) та ін.]. К. : «НВП Поліграфсервіс», 2014. С. 21–28.

6. Лозовецька В.Т. Професійне становлення особистості в сучасних умовах праці / В.Т.Лозовецька // Науковий вісник Інституту професійно–технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб.наук праць: Вип. 5. К: Вид–во Інституту професійно–технічної освіти НАПН України, 2013. С.20.

Abstract. *The article highlights the pedagogical conditions of psychological and pedagogical support of the personality of a scientific and pedagogical worker in the development of a professional career.*

Keywords: *professional career development; criteria for a successful career; classification of all diagnostic methods; career orientation.*

УДК: 616.81 / 821-057/ 87/:612.59

THE METHOD OF ASSESSING THE PSYCHO-FUNCTIONAL STATUS OF STUDENTS USING THE METHOD OF GAS DISCHARGE PHOTOGRAPHY OF THE FINGERS OF THE HANDS

СПОСІБ ОЦІНКИ ПСИХОФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ГАЗОРОЗРЯДНОЇ ФОТОГРАФІЇ ПАЛЬЦІВ РУК

Khaniukov O.O. / Ханюков О.О.

d.med.s., prof. / д.мед.н., проф.

ORCID: 0000-0003-4146-0110

Dnipro State Medical University, Department of internal medicine 3,

V.Vernadskogo str., 9, Dnipro, 49044, Ukraine

Дніпровський державний медичний університет, кафедра внутрішньої медицини 3,

вул. В.Вернадського, 9, Дніпро, 49044, Україна

Пісоцька Л.А. / Pesotskaia L.A.

s.med.s., ass. prof. / к.мед.н, доц.

ORCID: 0000-0002-0784-1465

Dnipro State Medical University, Department of internal medicine 3,

V.Vernadskogo str., 9, Dnipro, 49044, Ukraine

Дніпровський державний медичний університет, кафедра внутрішньої медицини 3,

вул. В.Вернадського, 9, Дніпро, 49044, Україна

Короленко А.С. / Korolenko H.S.

s.med.s., ass. prof. / к.мед.н, доц.

Dnipro State Medical University, Department of pathological anatomy and forensic medicine,

V.Vernadskogo str., 9, Dnipro, 49044, Ukraine

Дніпровський державний медичний університет, кафедра патологічної анатомії, судової

медицини та патологічної фізіології,

вул. В.Вернадського, 9, Дніпро, 49044, Україна

Щукіна О.С. / Shchukina O.S.

ORCID: 0000-0002-9543-1545

Dnipro State Medical University, Department of internal medicine 3,

V.Vernadskogo str., 9, Dnipro, 49044, Ukraine

Дніпровський державний медичний університет, кафедра внутрішньої медицини 3,

вул. В.Вернадського, 9, Дніпро, 49044, Україна

Анотація. Вступ. У сучасних умовах модернізації навчального процесу у навчанні у вищій школі з переважанням методів дистанційного навчання активного використання електронних носіїв з'являється великий ризик підвищення психоемоційної напруги у студентів. Тому актуальним є урахування під час педагогічного процесу їх психоемоційного статусу

Мета. Оцінити психофункціональний стан учнів методом газорозрядної фотографії пальців рук з експрес-методом комп'ютерного аналізу отриманих зображень.

Результати. Наведені дані демонструють статистично достовірну розбіжність в показниках площі корони світіння між групою студентів без дефектів в короні світіння і групою з випадіннями стримерів, як ознаки емоційної нерівноваги. Відсутність статистично достовірних розбіжностей між показниками яскравості світіння корони між порівняльними групами свідчить про їх однорідність за типом світіння, тобто фізичним станом осіб, без ознак інтоксикації та хвороб із значними дистрофічними процесами в тканинах.

Висновки. Має місце співвідношення між ознаками емоційної нерівноваги за результатами використаних психологічних і ГР-фотографічних методів дослідження. ГР-фотографічне дослідження пальців рук дозволяє виявити приховану емоційну нерівновагу чи схильність до її розвитку, як і стриманість, самооволодіння.

Ключові слова: психоемоційний стан, газорозрядна фотографія, тести.

Вступ. У сучасних умовах модернізації навчального процесу у навчанні у вищій школі з переважанням методів дистанційного навчання активного використання електронних носіїв з'являється великий ризик підвищення психоемоційної напруги у студентів.

Тому актуальним є урахування під час педагогічного процесу їх психоемоційного статусу для адекватного проведення учбових семінарів з їх індивідуалізацією для окремих груп учнів. Існуючі методи психологічного тестування аналізують такі характеристики особистості, як тип нервової системи, темперамент, екстраверсію, нейротизм та ін. Проте, вони не дозволяють експресно оцінити приховані риси особисті, на прояви яких впливають умови навчання, проживання, соціальні фактори, що змінюються.

Тим часом, психоемоційна та ментальна сфери людини прямо пов'язані з рефлекторною фізіологічною діяльністю організму, визначаючи ризики формування психосоматичної патології, психологічних зривів, дезадаптації до збільшених обсягів та/або змінних навчальних програм та навколишнього середовища.

В навчальних закладах існують заходи психофізіологічного тестування абітурієнтів після зачислення їх до навчання. На отримані результати впливає особисте ставлення опитуваних до самого тестування, їх відвертості, що в більшій чи меншій мірі обумовлює суб'єктивність відповідей.

Актуальним є розробка і практичне використання експрес-методів об'єктивізації оцінки психоемоційного стану студентів, встановлення ранніх вегетосудинних розладів у них для своєчасної корекції і індивідуалізації спілкування.

Є наукові передумови описувати організм людини як відкрити нерівноважну, коливальну систему. Це є фундаментальною властивістю всього живого. Теоретично встановлено властивість людини об'єднувати енергією та інформацією клітини фізичного тіла в єдиний біоенергоінформаційний організм за допомогою його енергоінформаційної голограми та системи сприйняття та зв'язку з навколишнім світом (системи життя), що складається з підсистем: енергозабезпечення тканин, круговороту життєнесучої рідини ДНК із польової інформаційної складової та запуску механізмів життєдіяльності клітин, фізичних енергоканалів та енергоінформаційних центрів, тобто всіх процесів, які у цих підсистемах, вкладених у організацію внутрі- і міжклітинної життєдіяльності: у своїй інтенсивності і спрямованості об'єднання клітин у біоенергоінформаційний організм визначаються свідомістю людини і самоорганізацією її складових (розуму, почуття, волі). Виявлено факт випромінювання живих клітин із надслабким виділенням фотонів без зовнішньої стимуляції. Анатомічна ділянка, яка має назву первинної судинної системи *Primo Vascular System (PVS)*, є морфологічним субстратом, що забезпечує утворення та транспорт біофотонів [1].

Електрофізіологічний стан організму на біофізичному рівні фіксує метод газорозрядної (ГР) фотографії пальців рук людини, що відомо в світі, як ефект Кірліан [2, 3]. Труднощами для втілення методу в практику є потужне коштовне

програмне забезпечення при виконанні комп'ютерних технологій чи зовсім його відсутність при використанні класичної кірліанографії на фотоносії [4].

Метою роботи було оцінити психофункціональний стан учнів методом газорозрядної фотографії пальців рук з експрес-методом комп'ютерного аналізу отриманих зображень.

Матеріал і методи дослідження. Обстежили 32 студента 3-ого курсу медичного факультету Дніпровського державного медичного університету зразу після тестових завдань за американською програмою, раніше студентам не відомою. Психологічна напруга під час тестування та втомлюваність обстежених сприяли поглибленню прихованих ризиків психоемоційної нерівноваги і давала змогу їх виявити.

Для проведення ГР-фотографії за згодою студентів фотографували пальці рук на рентгенівській плівці на приладі «Кірліан-біоелектрограф-01». За отриманими зображеннями обстежених учнів поділили на групи: з короною світіння без дефектів (рис.1), які склали контрольну групу з 16 чоловік (1 гр.), і з випадіннями в короні (рис. 2), що склали другу групу (2 гр.) теж із 16 чоловік.

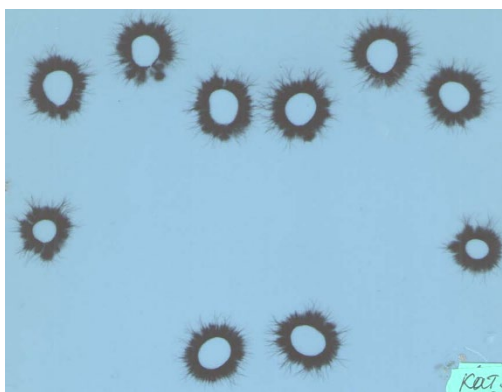

Рис. 1. ГР-фотографія в нормі

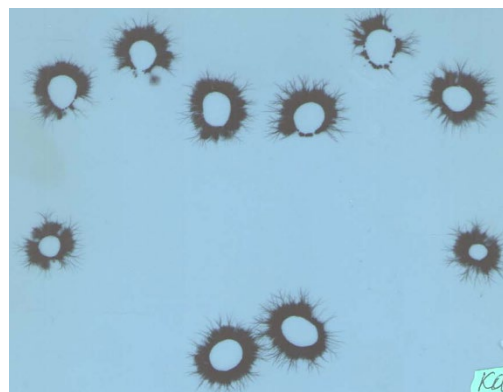

Рис. 2. Випадіння стримерів в короні

За критеріями П. Мандела, випадіння в короні світіння свідчать про існуючий чи високий ризик формування функціональної ендокринно-вегетативної дизрегуляції, які першими проявляються в стані організму метаболічними змінами із електрофізіологічними змінами в нервових сполученнях [5]. Важливим для виключення чи наявності патології, її ризику за відповідністю сектору органам є наявність випадіння стримерів в порівнянні на руках. Незбігання їх є ознакою емоційної нерівноваги (ЕН), лабільності [6, 7]. Для експресного виявлення ЕН без більш трудомісткого ретельного аналізу ГР-фотографій за секторами було проведено комп'ютерний аналіз зображень корони світіння навколо всіх пальців вцілому на одній, потім на другій руці в порівнянні між собою.

Зображення газорозрядного світіння (ГРС), зафіксовані на рентгенівській плівці, оцифровуються і фрагментуються на дві області, кожна з яких охоплює відповідні зображення випромінювання п'яти пальців кожної з рук. Далі виконується процедура бінаризації зображення за порогом яскравості. Поріг яскравості - числовий параметр, значення якого встановлюється в залежності від особливостей вихідного аналогового зображення, отриманого шляхом

проявлення рентгенівської плівки. Після встановлення порога яскравості вихідне цифрове півтонове зображення трансформується в бінарне. Додатково оцінюється різниця площ засвічення права-ліва, яка дозволяє виявити відмінності в площі, займаної коронами випромінювання пальців для правої і лівої рук.

Отримані результати порівнювали з результатами психофізіологічного тестування студентів за валідними методиками в центрі психофізіологічних досліджень університету. Статистичний аналіз достовірності отриманих даних проводили з використанням визначення критерія Ст'юдента.

Результати та їх обговорення. В таблицях 1, 2 наведені результати комп'ютерної обробки кірліанівських зображень пальців рук обстежених груп учнів та дані їх статистичного аналізу.

Таблиця 1. Різниця показників площі та яскравості корони світіння між руками в контрольній та групі з емоційною нестабільністю

№ п/п	Різниця площі світ. КГ	Різниця яркості світ. КГ	Різниця площі світ. група з ЕН	Різниця яркості світ. група з ЕН
1.	5653	0,040880	8307	0,211284
2.	1132	0,050202	33592	0,021396
3.	24896	0,008846	9337	0,018686
4.	5511	0.003413	1427	0.059323
5.	2883	0.015552	6712	0,014926
6.	8286	0.003921	15225	0,002162
7.	7056	0.025377	9307	0,068439
8.	6419	0.091668	13572	0,020627
9.	8288	0.084735	10237	0,002838
10.	5100	0.003700	2437	0,005913
11.	20213	0.003469	6712	0,005565
12.	7848	0.025741	13245	0,011161
13.	20421	0.002165	38861	0,024808
14.	5423	0.023801	25926	0,044294
15.	2751	0.031295	17330	0,244512
16.	9470	0.003900	12999	0,010989

Примітка: КГ – контрольна група, ЕН – емоційна нерівновага

Наведені дані демонструють статистично достовірну розбіжність ($p < 0,001$) в показниках площі корони світіння між групою студентів без дефектів в короні світіння і групою з випадіннями стримерів, як ознаки емоційної нерівноваги. Відсутність статистично достовірних розбіжностей між показниками яскравості світіння корони між порівняльними групами свідчить про їх однорідність за типом світіння, тобто фізичним станом осіб, без ознак інтоксикації та хвороб із значними дистрофічними процесами в тканинах.

В таблицях 3, 4 наведені результати тестів оцінки психологічного стану обстежених учнів.

Таблиця 2. Результати статистичного аналізу показників корони світіння між порівняльними групами

Статистичні характеристики	КГ площа світіння	Гр. з ЕН площа світіння	КГ яркість світіння	Гр. з ЕН яркість світіння
Кількість випадків (n)	16	16	16	16
Мінімум	1132,00	1427,00	0,01	0,00
Максимум	7848,00	38861,00	0,05	0,24
Середнє арифм.(М)	4710,75	14076,63	0,03	0,05
Помилка середньої (m)	537,84	2619,44	0,01	0,02
Станд. відхилення	2151,37	10477,75	0,02	0,07
95% дов. інтервал для середнього (ДІ, мінім.)	3656,60	8942,62	0,02	0,01
95% дов. інтервал для середнього (ДІ, макс.)	5764,90	19210,63	0,04	0,08
Медіана (Me)	5446,50	11618,00	0,04	0,02
Коеф. варіації, % (С)	45,67	74,43	65,12	152,57
t-критерий Ст'юдента	3,24		0,65	

Таблиця 3. Показники психофізіологічного тестування студентів в порівнянні з даними ГР-фотографій

Групи	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
КГ (чол.)	12	4	4	4	8	4	4	8	7	2	7
КГ %	37	12	12	12	25	12	12	25	22	6	22
Гр.зЕН (чол.)	6	10	5	4	7	7	5	4	8	7	1
Гр.зЕН %	18	31	15	12	22	22	15	12	25	22	3

Примітка: КГ – контрольна група, ЕН – емоційна нерівновага; 1- висока виносливість нервової системи (НС), 2- середня виносливість НС, 3- висока ЕН, 4- середня ЕН, 5-низька ЕН, 6- висока емпатія, 7-середня емпатія, 8-низька емпатія, 9- висока екстраверсія, 10-середня екстраверсія, 11 –низька екстраверсія.

За результатами тестів в контрольній групі обстежених в 2 рази частіше були учні з високою витривалістю нервової системи, ніж в другій групі студентів з емоційною нерівновагою за даними ГР-зображень. В той же час, за даними тестів різний ступень емоційної нерівноваги в порівняльних групах був з однаковою частотою. При цьому, в групі учнів з емоційною нерівновагою за ознаками ГР-фотографії частіше, ніж в контрольній групі, зустрічались учні з високою емпатією, небайдужістю, співчутливістю. Тобто, не виключено, що у частини обстежених осіб висока емпатія зв'язана з підвищеною емоційністю за типом їх вищої нервової діяльності (ВНД). Для таких осіб потрібні неодноразові дослідження після релаксаційних заходів. Учні з низькою екстраверсією було більше в групі з емоційною нерівновагою, що також вказує на можливий зв'язок останньої з особливостями ВНД, що треба враховувати при оцінці результатів і моніторити їх.

Таблиця 4. Показники психофізіологічного тестування студентів в порівнянні з даними ГР-фотографій в окремих групах

Показники тестування	Кількість (чол.) КГ	% КГ	Кількість група з ЕН	% група з ЕН
Висока виносливість нервової системи	12	75	6	38
Середня виносливість нервової системи	4	25	10	62
Висока емоційна нестабільність	4	25	5	31
Середня емоційна нестабільність	4	25	4	25
Низька емоційна нестабільність	8	52	7	44
Висока емпатія	4	25	7	44
Середня емпатія	4	25	5	31
Низька емпатія	8	52	4	25
Висока екстраверсія	7	44	8	50
Середня екстраверсія	2	12	7	44
Низька екстраверсія	7	44	1	6

Данні в таблиці 4 зпіввідносяться з даними в таблиці 3. В групі з емоційною нерівновагою за даними тестів, в порівнянні з контрольною групою, висока витривалість нервової системи була в 2 рази рідше, висока емпатія - вдвічі частіше, висока екстраверсія - в 7 разів рідше.

В половині випадків з низькою емоційною нерівновагою за даними тестів, на ГР-фотографіях її ознаки були. Це свідчить про здібність методу виявляти приховану емоційну лабільність чи високий ризик її розвитку. І навпаки, наявність високої емоційної нерівноваги за результатами тестів і відсутність їх на ГР-фотографіях свідчить про контрольовану емоційну активність у останніх, високе самоовладання.

Висновки. Отримані результати ГР-фотографічного дослідження пальців рук студентів 3 курсу медуніверситету в порівнянні з результатами оцінки їх психофізіологічного стану за даними тестування виявили наступне:

1. Має місце співвідношення між ознаками емоційної нерівноваги за результатами використаних психологічних і ГР-фотографічних методів дослідження.

2. ГР-фотографічне дослідження пальців рук дозволяє виявити приховану емоційну нерівновагу чи схильність до її розвитку, як і стриманість, самооволодіння.

3. При оцінці стану людини за короною ГРС пальців рук треба урахувувати, що стан емоційної нерівноваги може бути проявом високої емпатії, що залежить від типу вищої нервової діяльності і потребує контрольних досліджень після релаксійних заходів.

4. Отримані результати свідчать про доцільність ГР-фотографічних досліджень в педагогічному процесі і потребують подальших удосконалень.

Література.

1. Minser O.P. Evaluation of the human bioelectromagnetic field in medicine: the development of methodology and prospects are at the present scientific stage / O.P. Minser, M.M. Potiazhenko, G.V. Nevoit // Wiadomości Lekarskie - 2019. - N5, II. - p. 1117 – 1121.

2. Кірліан С.Д. Спосіб отримання фотографічних снимков різного роду об'єктів. Авт. свид. №106401, кл. G03В 41/00. Подано 5.09.1949. Оpubл. 1.01.1957 р.

3. Колтовой М.О. Метод Кірліан. - Эл. ресурс: <https://koltovoi.nethouse.ru>

4. Konstantin Korotkov Energy fields electrophotonic analysis in humans and nature. – 2014. – 233 p.

5. Mandel P. Energetische Terminalpunkt-Diagnose. Engan, 1983, 199 p.

6. Пісоцька Л.А., Новицький О.Ю., Райнберг В.А. і ін. Спосіб експрес-діагностики психоемоційного стану людини / Деклараційний Патент України №49283 А61В5 / 05.- Бюл. №9. - 2002

7. Пісоцька Л.А., Шпонька І.С., Мінцер О.П., Глухова Н.В., Короленко Г.С. Спосіб автоматизованого визначення типу газорозрядного світіння пальців рук людини / Патент на корисну модель №145360 Україна, дата подання заявки 10.04.20, публікація відомостей 10.12.2020, Бюл. №23, 3 с.

Abstract. Introduction. *In modern conditions of modernization of the educational process in university education, with the predominance of distance learning methods and the active use of electronic media, there is a great risk of increasing psycho-emotional stress among students. Therefore, it is relevant to take into account their psycho-emotional status during the pedagogical process.*

The aim is evaluation the psychofunctional state of students by the method of gas-discharge photography of the fingers with the express method of computer analysis of the obtained images.

The results. *The data demonstrate a statistically significant difference in the indicators of the corona area between the group of students without defects in the corona and the group with loss of streamers, as a sign of emotional imbalance. The absence of statistically significant differences between the indicators of the brightness of the crown glow between the comparative groups indicates their homogeneity in terms of the type of glow, that is, the physical condition of the persons, without signs of intoxication and diseases with significant dystrophic processes in the tissues.*

Conclusions. *There is a correlation between the signs of emotional imbalance according to the results of the psychological and GR-photographic research methods used. GR-photographic examination of the fingers allows you to reveal a hidden emotional imbalance or a tendency to its development, as well as restraint and self-control.*

Key words: *psychoemotional state, gas discharge photography, tests.*

УДК 378.016:512.64]:004.9:[378.018.8:373.5.011.3-051:51](045)

USING MOODLE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR LINEAR ALGEBRA TESTING DURING THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS**ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА MOODLE ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТУВАННЯ З ЛІНІЙНОЇ АЛГЕБРИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ****Dubovyk V. V. / Дубовик В. В.**

Senior teacher / Старший викладач

ORCID: 0000-0003-0717-4719

Pavlo Tychyna Uman State

Pedagogical University, Uman, Sadova2, 20300

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

вул. Садова 2, 20300

Анотація. В статті висвітлено актуальність впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, зокрема програмних засобів та онлайн систем тестування. Розкрито особливості використання навчального середовища Moodle для проведення підсумкового контролю з лінійної алгебри в процесі підготовки майбутніх учителів математики. Розроблено у середовищі Moodle контрольну роботу із лінійної алгебри для студентів педагогічних університетів. Описано основні аспекти використання кожного типу завдань середовища Moodle розробленої контрольної роботи. Виокремлено переваги використання запропонованої контрольної роботи в освітньому процесі.

Ключові слова: майбутні вчителі, навчальне середовище Moodle, лінійна алгебра, інформаційно-комунікаційні технології, комп'ютерне тестування.

Вступ.

Одним із пріоритетних напрямків розвитку системи вищої освіти є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес. Зважаючи на потреби проводити навчання у змішаному або дистанційному режимі, інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості для зміни формату подачі нового матеріалу, проведення практичних чи лабораторних занять, перевірки результатів навчальної діяльності студентів. Одним із універсальних засобів навчання для здійснення освітнього процесу є модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище Moodle. Середовище має широкий інструментарій для розміщення навчального матеріалу, автоматизованої перевірки тестових завдань, оцінювання робіт студентів.

Зважаючи на інтенсифікацію освітнього процесу, потреба швидко та ефективно проводити оцінювання результатів навчальної діяльності студентів стає все більш актуальнішою. Використання навчального середовища Moodle має широкий функціонал для проведення поточного або модульного оцінювання знань, вмінь та навичок студентів під час навчання дисциплін природничо-математичного циклу, зокрема лінійної алгебри. Автоматизована перевірка тестів економить час та виключає людський фактор, а широкий спектр налаштувань інструментів для реалізації функцій контролю робить процес більш гнучким.

Основний текст.

Ще кілька десятиліть тому гостро стояла потреба пошуку нових способів оцінювання, таких, які робили би процес контролю і моніторингу знань студенті більш зручним. Так, у роботі Д. Чернілевського [1] відзначається, що під час навчання студентів, у яких активно формується пізнавальна активність та самостійність, поряд із традиційним контролем необхідна організація нових способів контролю, максимально економних за часом.

Науковці Вакалюк Т. А., Махомета Т. М., Тягай І. М. зазначили, що ефективним інструментом оцінювання та самооцінювання набутих знань, умінь та навичок з аналітичної геометрії та лінійної алгебри є навчальне середовище Moodle. Однією із основних переваг використання цього середовища крім економії часу, є простота у використанні та зручний інструментарій. Студенти можуть з легкістю завантажувати виконані роботи для перевірки як з допомогою комп'ютера чи ноутбука, так і за допомогою смартфонів чи планшетів [2].

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень стосовно впровадження ІКТ, зокрема комп'ютерного тестування в освітній процес, питання використання системи дистанційного навчання Moodle під час навчання лінійної алгебри мало досліджене.

Лінійна алгебра є однією із основних компонент освітньої професійно-освітньої програми підготовки майбутніх учителів математики. Зважаючи на інтенсифікацію освітнього процесу, коли кількість аудиторних годин з лінійної алгебри зменшується, а обсяг матеріалу яким повинні оволодіти студенти залишається переважно незмінним, з'являється потреба у використанні викладачем сучасних засобів оцінювання знань, умінь та навичок з лінійної алгебри, зокрема системи навчання Moodle.

У об'єктно-орієнтовної динамічної системи навчання Moodle існує кілька інструментів для повноцінної реалізації функцій контролю і самоконтролю знань з лінійної алгебри студентів педагогічних університетів. Методично грамотно спроектований контроль з використанням таких модулів системи Moodle, як «Тест», «Завдання», «Анкета», «Форум», «Семінар», забезпечує викладача вичерпною інформацією про діяльність студентів. Функціональні та дидактичні особливості системи Moodle дають можливість одержувати статистичні дані про навчальну діяльність студентів, а також їх опрацювання з метою аналізу різних показників успішності з дисципліни.

Контрольну роботу за допомогою системи Moodle можна запропонувати студентам під час заняття, якщо це передбачено робочою програмою, або в позааудиторний час. Кількість запитань викладач встановлює залежно від мети, передбачуваної тривалості етапів заняття та типу питань. Варто скласти банк завдань таким чином, щоб у разі потреби можна було додати або зменшити певну кількість запитань у роботі.

Одним із модулів системи Moodle, який можна досить ефективно використати під час контрольної роботи з лінійної алгебри є модуль «Тест».

Загалом модуль «Тест» передбачає наступні типи питань: «Багаторівневі питання», «Визначити пропущені слова», «Випадкові питання на відповідність», «Відповідність», «Есе», «Коротка відповідь», «Перетягування в тексті»,

«Перетягування маркерів», «Перетягування на картинку», «Правильно/Неправильно», «Розрахунковий», «Розрахунковий з множинним вибором», «Розрахунковий простий», «Числовий». Під час навчання лінійної алгебри не всі типи доцільно використовувати. «Перетягування маркерів», «Перетягування на картинку» практично майже неможливо використати.

Розглянемо приклад використання модуля «Тест» під час проведення підсумкової контрольної роботи з лінійної алгебри.

Зміст завдань розробляється відповідно до навчальної та робочої програми. На виконання контрольної роботи передбачено 70 хвилин. Завдання варто комбінувати із чотирьох типів питань: «Багаторівневі питання» (10 завдань), «Відповідність» (2 завдання), «Коротка відповідь» (2 завдання), «Есе» (2 завдання). Налаштування тестів у системі Moodle можна проводити таким чином, щоб питання не перемішувалися, а типи питань були розділені «Розривом сторінки».

Завдання 1–10 – завдання з вибором однієї правильної відповіді із чотирьох запропонованих («Багаторівневі питання»). За правильне виконання завдання цієї форми студент отримує 1 бал. Якщо ж він надавав неправильну відповідь або не надавав відповіді, – 0 балів. Прикладом таких завдань можуть бути наступні:

Приклад 1. Вектори $\vec{a}_1 = (0,0,10)$, $\vec{a}_2 = (2,0,0)$, $\vec{a}_3 = (0,1,0)$ утворюють базис.

Знайти координати вектора $\vec{b} = (2,3,5)$ в цьому базисі.

А	Б	В	Г
$\frac{1}{2}, 1, 3$	1, 1, 1	2, 1, 0	-2, 0, 1

Приклад 2. Обчислити ранг матриці $A = \begin{pmatrix} 3 & 2 & 1 \\ 6 & 4 & 2 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}$.

А	Б	В	Г
2	1	3	інша відповідь

Завдання 11 та 12 – запитання типу «Відповідність» передбачають встановлення відповідності, так званих «логічних пар». Завдання на встановлення відповідностей дозволяють перевірити так звані асоціативні знання, тобто знання про зв'язок форми і змісту, суті і явища, про співвідношення між різними об'єктами, властивостями, теоремами тощо.

Під час виконання завдання студент має установити відповідність інформації, позначеної умовно у першій колонці між довільно розташованою інформацією у другій колонці: між визначниками та їхніми значеннями; матрицею лінійного оператора та власними числами, діями над матрицями та результатом виконання цих дій тощо. Наведемо приклади такого завдання:

Приклад 3. Встановити відповідність між визначниками та їхніми значеннями

1	$\begin{vmatrix} 1 & -2 \\ 3 & 4 \end{vmatrix}$	А	10
2	$\begin{vmatrix} \sin \alpha & \cos \alpha \\ -\cos \alpha & \sin \alpha \end{vmatrix}$	Б	1
3	$\begin{vmatrix} 2 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 2 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 2 \end{vmatrix}$	В	5
		Г	4
		Д	-3

За кожну правильно визначену «логічну пару» студент отримує 1 бал. Максимальна кількість балів за правильно виконане завдання на встановлення відповідності – 3. За неправильну відповідь або ненадання відповіді – 0 балів.

Завдання 13, 14 – завдання відкритої форми з короткою відповіддю «Коротка відповідь». Під час виконання завдання необхідно записати кінцеву відповіді у спеціальне поле. Слід переглянути налаштування питання і переконатися, чи не враховуються закінчення та прописні літери. За правильне виконання завдання відкритої форми з короткою відповіддю студент отримує 2 бали. Зокрема, можна запропонувати завдання на обчислення: обчислення визначника, суми елементів знайденої матриці, найбільше власне значення матриці лінійного оператора тощо. Наведемо приклади таких завдань.

Приклад 4. Знайти добуток власних значень лінійного оператора φ ,

заданого в деякому базисі матрицею $A = \begin{pmatrix} 2 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 3 \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}$.

Завдання 15, 16 – завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю («Есе»). Під час виконання цих завдань необхідно записати розв'язки у зошит, сфотографувати та прикріпити мультимедійний файл для подальшої перевірки викладачем. Студенти можуть отримати 0, 1, 2, 3 або 4 бали за виконану роботу. Важливо запропонувати студентам критерії оцінювання цієї роботи. Зручно це робити за допомогою інструмента «Опис», який виділено як тип питання, але по суті питанням не є і призначений для додавання коротких коментарів до одного питання, розділу питань тощо.

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за контрольну роботу – 28 балів. Проте, розподіл балів і максимальна кількість балів може бути змінена, зокрема, в залежності від запланованої кількості балів у робочій програмі.

Така структура контрольної роботи має наступні переваги:

✓ структура тесту дуже схожа на структуру сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання з математики, тому студенти можуть

раціонально розрахувати свої сили та час;

✓ зменшення навантаженнями на викладача, який може не витратити багато часу й зусиль на перевірку великої кількості одноманітних завдань;

✓ використання питань типу «Багаторівневі питання», «Відповідність», «Коротка відповідь» дозволяє виключити людський фактор, а водночас питання типу «Есе» – дозволяє прослідкувати логічність і послідовність розв'язування задач, володіння математичною культурою, навичками обґрунтовувати отримані результати;

✓ широкі можливості опрацювання результатів тестів з метою подальшої корекції отриманих знань.

Висновки.

Отже, використання системи Moodle для проведення контрольних робіт з лінійної алгебри у тестовій формі є потужним інструментом для оцінювання результатів навчальної діяльності студентів. Широкий функціонал даного навчального середовища дозволяє значно економити викладачеві час для перевірки робіт чи студентам для самоперевірки і водночас сприяють справедливому та критичному оцінюванню.

Література:

1. Чернилевский Д. В. Филатов О. К. Технология учебы в высшей школе. М.: “Экспедитор”, 1996. 231 с.

2. Махомета Т. М., Вакалюк Т. А., Тягай І. М. Інформаційно-комунікаційні технології навчання аналітичної геометрії та лінійної алгебри майбутніх учителів фізики й інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 67, № 5. С. 173-186.

References:

1. Chernylevskiy, D.V. (1996). Tekhnolohyia uchebi v visshai shkole [Technology of education in high school]. Moskva. p. 231.

2. Makhometa, T. M., Vakaliuk, T. A., Tiahai, I. M. (2018). Informatiino-komunikatsiini tekhnolohii navchannia analitychnoi heometrii ta liniinoi alhebry maibutnikh uchyteliv fizyky y informatyky [Information and communication technologies for teaching analytic geometry and linear algebra to future teachers of physics and computer science] in Informatiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information Technologies and Learning Tools], (5 (67)). pp. 173-186.

Abstract. The article highlights the relevance of the introduction of information and communication technologies in the educational process, in particular, software tools and online testing systems. The peculiarities of using the Moodle educational environment for the final control of linear algebra in the process of training future mathematics teachers are revealed. A test on linear algebra for students of pedagogical universities was developed in the Moodle environment. The main aspects of the use of each type of tasks of the Moodle environment of the developed test work are described. The advantages of using the proposed control work in the educational process are highlighted.

Keywords: future teachers, Moodle educational environment, linear algebra, information and communication technologies, computer testing.

Стаття відправлена: 17.05.2022 г.

© Дубовик В.В.

УДК 378.351

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE
PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE RESCUERS**
**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ**

Koval M. / Коваль М.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor / доктор педагогічних наук, професор,
ORCID:0000-0002-0662-862X*

Koval I. / Коваль І.,

*Candidate of Pedagogical Sciences / кандидат педагогічних наук,
ORCID: 0000-0002-9204-9228*

Lviv State University of Life Safety

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,

Анотація. У статті визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх рятувальників галузі безпеки людини, а саме: проектування та реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі ЗВО ДСНС України; цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей майбутніх рятувальників; залучення майбутніх рятувальників до активної самоосвіти і саморозвитку; психологічний супровід процесу формування професійної компетентності майбутніх рятувальників. Визначені педагогічні умови мають конкретну й специфічну змістову наповненість, а системна їх єдність сприяє формуванню професійної компетентності в сфері безпеки життєдіяльності.

Ключові слова: педагогічні умови, компетентність, майбутні рятувальники, освітній процес, галузь безпеки людини.

Постійна трансформація вищої освіти та поступове входження України в освітній і науковий простори Європи зумовлені зростанням вимог до компетентності усіх випускників в умовах світової конкуренції. Орієнтація на професійне становлення майбутнього фахівця як особистості та активного суб'єкта освітнього процесу може бути зреалізованою на ціннісно-гуманістичному підґрунті діяльності науково-педагогічного колективу у закладах вищої освіти (ЗВО). Тобто, професійна підготовка майбутніх спеціалістів повинна ґрунтуватись на діалозі, співпраці, гуманності, що продукує обмін цінностями, знаннями, навичками та досвідом між педагогами й студентами. В свою чергу, це на звужує можливості майбутніх фахівців, а навпаки розширює кругозір можливостей щодо успішної самореалізації, що визначається не лише компетентністю, а й психологічним благополуччям, позитивним ставленням як до власного фізіологічного здоров'я, так і оточуючих.

Не виключенням у цьому контексті є і заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, серед яких і ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України).

Аналіз наукових джерел і публікацій. Педагогічні умови є основою вдосконалення будь якого освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців, тому залишаються в центрі уваги як провідних науковців, так і практиків. Питаннями вдосконалення педагогічних умов формування готовності до професійної діяльності розглядали у своїх працях О. Бикова, Р. Гуревич,

М. Козяр, А. Литвин, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Олійник, В. Павлушенко, Л. Руденко та багато інших. О. Парубок проаналізував дидактичні умови використання практичних ігор у процесі навчання фахівців пожежної безпеки; А. Капля виокремив організаційно-педагогічні умови соціалізації курсантів у профільному ЗВО; В. Шемчук педагогічні умови формування професійного мислення майбутніх військових управлінців. Але, разом з тим, у прямій постановці педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців галузі безпеки людини не розглядались, а постійний розвиток суспільства вимагає їх безперервну трансформацію.

Отже, потрібно виокремити ті умови, що створюють найбільш позитивний вплив на освітній процес, забезпечуючи професійне становлення майбутніх фахівців ДСНС України.

Мета статті – визначення та обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх рятувальників галузі безпеки людини.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність кожного фахівця формується у процесі навчальної й практичної діяльності, і проявляється в поєднанні з їх цінностями, оскільки лише за умови ціннісного відношення й особистісної зацікавленості відбувається становлення професіонала. При цьому, ціннісний вектор професійної підготовки сприяє становленню інтегральних особистісних характеристик, що є безпосередніми показниками професійного розвитку індивіда. Тому постає проблема визначення та обґрунтування педагогічних умов, що створюються у ЗВО ДСНС України.

Так, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» умови трактуються як необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь [1, с. 1295].

Враховуючи досвід сучасних дослідників та проведене нами дослідження [2, 3], визначено педагогічні умови, що забезпечують успішне становлення рятувальників в галузі безпеки людини. Розглянемо їх детальніше.

Так, першою педагогічною умовою є: *проектування та реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі ЗВО ДСНС України.* Ця умова продукує формування мотиваційно-ціннісного та особистісно-комунікативного компонентів професійної компетентності фахівців служби цивільного захисту, що дозволяє виявити й актуалізувати особистісні потреби та інтереси всіх учасників освітнього процесу щодо самовдосконалення в навчально-пізнавальній та службовій діяльності. Найкращим способом і можливістю цієї взаємодії є взаємоповага та бажання зрозуміти один одного, що сприяє виявленню особистісних потреб та інтересів усіх учасників освітнього процесу. Психопедагогічно організована взаємодія між майбутніми рятувальниками, наставниками та науково-педагогічним складом є основою формування особистості, в якому відносинам конфронтації, диктату протиставлений діалог та співпраця. Цей процес в навчальних закладах з особливими умовами навчання налагоджують практичні психологи та фахівці виховних відділів, котрі намагаються за допомогою нормативних документів знайти як індивідуальний підхід, так і колективний. Позитивний психологічний клімат довіри між

представниками освітнього простору сприяє розкриттю творчості, самостійності та активності кожного фахівця служби цивільного захисту.

Акцентуючи увагу на організації службової діяльності, треба сказати, що фахівці ДСНС України повинні дотримуватись Статутів, Наказів, Кодексу цивільного захисту, оскільки в них регламентується діяльність та система виконання горизонтальних і вертикальних вказівок та розпоряджень, що сприяє результативній професійній діяльності в екстремальних умовах. Ця умова вимагає від майбутніх фахівців галузі безпеки людини ретельності, готовості в будь-яку хвилину, за будь-яких умов виконувати свій службовий обов'язок перед громадянами України, оскільки кожен рятувальник, вступаючи на службу цивільного захисту, складає присягу на вірність українському народові та зобов'язаний повсякденно її дотримуватись.

Другою педагогічною умовою є: *цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей майбутніх рятувальників* (цілеспрямованості, впевненості в собі та своїх професійних діях, швидкої орієнтації в ситуаціях невизначеності, комунікативності, відповідальності, готовності до ризику, високого рівня саморегуляції тощо).

На основі цієї умови формуються мотиваційно-ціннісний та когнітивно-інтелектуальний компоненти професійної компетентності майбутніх рятувальників, що сприяє їх адаптації до службової діяльності та їхній ефективній взаємодії. Вагомою при цій умові, є діяльність психологічної служби ДСНС України, що регламентована наказом МВС України № 747 від 31.08.2017 р. «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій» [4], відповідно до якого для формування позитивного мікроклімату у колективах з особовим складом необхідно проводити тренінгові заняття, індивідуальні та групові бесіди, вивчати побутові умови та проблеми життєдіяльності. Заняття, що проводяться практичними психологами завжди сприяють адаптації майбутніх фахівців до умов службової діяльності та знімають різного роду бар'єри взаємодії, оскільки майбутні рятувальники вступивши до навчальних закладів із особливими умовами навчання, мають певний страх у взаємовідносинах з колегами та є дещо скутими у своїй взаємодії. Практичні психологи допомагають також їм у непорозуміннях зі сім'єю та друзями, що опинились за межами соціального контролю, оскільки повсякденна діяльність керується офіцерами-наставниками та науково-педагогічним складом ЗВО, котрі постійно сприяють і застерігають майбутніх рятувальників від негативних чинників. Часто для зняття емоційної втоми та напруги осіб, котрі перебували в надзвичайних ситуаціях, проводяться релаксаційні заняття у кімнатах релаксації, де вони мають змогу відновити психологічну рівновагу та заспокоїтись.

Цікавою також є організація виховної роботи, що регламентується наказом МНС України від 06.03.2008 року «Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту» [5], згідно з яким безпосередні командири спільно із наставниками виховних відділів зобов'язані проводити культурно-патріотичне виховання молоді, в процесі чого формується

любов до Української держави, пошана, гордість за свою професію, почуття патріотизму, національна свідомість, усвідомлення ролі рятувальника в суспільстві та прагнення власним прикладом служити інтересам Батьківщини.

Третьою педагогічною умовою є: *залучення майбутніх рятувальників до активної самоосвіти і саморозвитку*. Ця умова спрямована на формування когнітивно-інтелектуального та нормативно-операційного компонентів професійної компетентності фахівців служби цивільного захисту, що сприяє підвищенню їхньої мотивації щодо самореалізації в освітній і професійно-практичній діяльності, формує їхню поведінку та позитивно впливає на їхній розвиток і професійне становлення. Освіта та самоосвіта полягають у тому, що кожен рятувальник для набуття професійних вмінь та навичок повинен постійно вдосконалюватись та самовдосконалюватись, оскільки світові інновації в галузі безпеки людини щоденно розвиваються і потрібно намагатись іти в ногу з наукою. З цією метою на базі ЗВО ДСНС України функціонують навчально-рятувальні пожежні частини, де майбутні рятувальники заступають на чергування та виїжджають на надзвичайні ситуації різного характеру. Це, своєю чергою, сприяє виробленню навичок роботи в апаратах, спецодязі, команді, і, головне переймається досвід діяльності професіоналів.

Залучення майбутніх рятувальників навчальних закладів ДСНС України до активної самоосвіти й саморозвитку сприяє усвідомленому оволодінню фаховими знаннями, формує поведінку й сприяє професійному та особистісному становленню. Самоосвіта й саморозвиток прискорюють процес розвитку та становлення особистості як фахівця, завданням яких є формування суб'єкта, здатного бачити, вирішувати проблеми і знаходити нові способи ліквідації стихійного лиха.

Зараз формування професійної компетентності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах відбувається у новій формі самоосвіти й саморозвитку із використанням комп'ютерних та інтернет ресурсів (он-лайн курси, відео-лекції тощо). З огляду на це, всі фахівці цивільного захисту для підтримки належного професійного рівня прагнуть до професійного самовдосконалення, яке починається з університету й продовжується протягом усього професійного шляху. Якщо ж рятувальник не самовдосконалюється, не експериментує над самим собою, то в результаті перетворюється на «ремісника, що стоїть за верстатом і виконує рутинну роботу», яка є фіксованою. Проте професійна діяльність майбутніх рятувальників вимагає інновацій, що сприятиме майстерності та компетентності в ситуаціях ризику.

Четвертою педагогічною умовою є: *психологічний супровід процесу формування професійної компетентності майбутніх рятувальників*. Ця умова спрямована на формування мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, нормативно-операційного й особистісно-комунікативного компонентів професійної компетентності фахівців цивільного захисту та сприяє інтегруванню професійно-екстремальних і психологічних знань, системи потреб і мотивів особистості майбутнього рятувальника в екстремальних умовах. На основі четвертої умови складено методичку, що забезпечується узгодженням складників:

- цільовий – відображає вимоги сформованості усіх структурних компонентів професійної компетентності;
- змістовий – базується на формуванні змісту освітнього процесу, що сприяє успішному формуванню цих компонентів;
- технологічний – визначає форми, методи і технології формування професійної компетентності.

Провідним завданням методики формування професійної компетентності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах є розвиток фахових вмінь та навичок з урахуванням особливостей професійної діяльності. Її сутність спрямована на розвиток комунікативності, впевненості, цілеспрямованості, готовності до ризику, відповідальності, стресостійкості. Вагомим аспектом методики є підвищення толерантності до невдач та невизначеності, оскільки рятувальники постійно перебувають та працюють у ситуаціях ризику й небезпеки.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Формування професійної компетентності майбутніх рятувальників галузі безпеки людини є цілеспрямованим, інтегративним процесом, що має на меті набуття знань, опанування вмінь і навичок, які сприяють професійному становленню, продукуючи при цьому професійне самовдосконалення. Визначені та обґрунтовані педагогічні умови мають конкретну специфічну змістову наповненість. Системна єдність чотирьох умов сприяє формуванню професійної компетентності в сфері безпеки життєдіяльності.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо в аналізі, вивченні та інтерпретації нових методів, засобів, прийомів формування компетентності майбутніх рятувальників, а також їх готовності до неперервного саморозвитку у галузі безпеки людини.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / авт.-уклад. Бусол В. К.; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
2. Коваль І. С. Психолого-педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах / І. С. Коваль // *Modern science – Moderní věda.* – 2017. – № 1. – С. 134–139.
3. Коваль І. С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 294 с.
4. Наказ МВС України «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій» № 747 від 31 серпня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17#Text>.
5. Наказ МНС України «Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту» № 177 від 06 березня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_bo/pg_gwgcoo/index.htm.

References

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoï movy / avt.-uklad. Busol V. K.; Irpin : Perun, 2001. 1440 s. [in Ukrainian].
2. Koval I. S. Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh riatuvalnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh / I. S. Koval // Modern science – Moderní věda. – 2017. – № 1. – S. 134–139. [in Ukrainian].
3. Koval I. S. Formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh riatuvalnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Lviv, 2017. 294 s. [in Ukrainian].
4. Nakaz MVS Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku psykholohichnoho zabezpechennia v Derzhavniï sluzhbi Ukrainy z nadzvychaynykh sytuatsii» № 747 vid 31 serpnia 2017 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17#Text>. [in Ukrainian].
5. Nakaz MNS Ukrainy «Pro zatverdzhennia Nastanovy z orhanizatsii sotsialno-humanitarnoi roboty z osobamy riadovoho i nachalnytskoho skladu ta pratsivnykamy orhaniv i pidrozdiliv tsyvilnoho zakhystu» № 177 vid 06 bereznia 2008 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://uazakon.com/documents/date_bo/pg_gwgcoo/index.htm. [in Ukrainian].

Abstract. *The article defines and substantiates the pedagogical conditions for the formation of the professional competence of future rescuers in the field of human safety, namely: design and implementation of subject-subject interaction in the educational process of the Higher Secondary School of Emergency Services of Ukraine; purposeful formation and development of professionally important qualities of future rescuers; involvement of future rescuers in active self-education and self-development; psychological support of the process of formation of professional competence of future rescuers. The specified pedagogical conditions have a specific and specific content, and their systemic unity contributes to the formation of professional competence in the field of life safety.*

Key words: *pedagogical conditions, competence, future rescuers, educational process, the field of human safety.*

УДК: 373.5:78

NEW SPORTS ACTIVITY RUGBY FIVES AND DODGEBALL IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN TERMS OF HEALTH PROTECTION

НОВІ СПОРТИВНІ АКТИВНОСТІ РЕГБІ 5 ТА ДОДЖБОЛ
У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В АСПЕКТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

Otravenko O. V. / Отравенко О. В.

Ph.D., docent / к. пед. наук, доцент

ORCID 0000-0001-8308-5895

Associate Professor at the Department of the
Theory and Methods of th Physical Education

/ доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання

Ivanov K. O. / Іванов К. О.

4th year student/студент 4 курсу

Luhansk Taras Shevchenko National University,

3 Kovalya Street, Poltava, Ukraine 36003

Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Ковалю, 3, Україна, 36003

Анотація. У статті приділено основну увагу створенню здоров'язберігаючого середовища в закладах освіти за допомогою формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти та впровадження нових видів спорту регбі 5 та доджбол у процес фізичного виховання. Проведено аналіз і синтез понять регбі 5 та доджбол, які висувують вітчизняні вчителі та науковці для подальшого розуміння головних аспектів у цих поняттях.

Ключові слова: здоров'язбереження, заклади освіти, фізичне виховання, нові спортивні активності, регбі 5, доджбол.

Вступ.

Актуальність роботи зумовлена низьким рівнем мотивації до навчання новим спортивним активностям учнівської та студентської молоді. Можемо навести декілька причин обґрунтування нашої думки: по перше – традиційні форми занять не всім подобаються, по друге – одноманітність швидко виснажує та напружує. Згідно з Андрієм Боляком гра є основним видом діяльності для розвитку фізичних навичок, фізичної активності, емоційного задоволення та більш ефективного зниження рівня тривожності і стресу [7]. Ми повністю розділяємо думку, висловлену фахівцем. Утім, на нашу думку, головна причина низької мотивації до навчання новим видам фізичної активності серед учнівської та студентської молоді – це відсутність бажання у даного контингенту до вивчення нового, аналізу та саморозвитку. Так відбувається через нестачу висококваліфікованих педагогічних кадрів, здатних цікаво донести новий матеріал. Також нами висловлено припущення, що молодь вважає достатнім свій запас знань, умінь і навичок до занять фізичною культурою. Проте світ стрімко розвивається і на сьогоднішній день ми маємо виховувати здорове молоде покоління з високим рівнем розвитку усіх без винятку компетенцій, особистість, яка не боїться самовдосконалюватися, розвиватися, активно проводить дозвілля, вивчає все нове і приймає виклики долі та суспільства; висококваліфікований

фахівець, готовий до змін та працювати на благо держави [16]. А для ефективного здоров'язбереження необхідно постійно підтримувати рівень свого здоров'я, займатися фізичною активністю Тому вважаємо дану тему актуальною.

Мета та завдання дослідження: проаналізувати стан вивчення даної проблеми (теоретичний аспект) та створити здоров'язберігаюче середовище за допомогою формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти, впровадження нових видів фізичної активності регбі 5 та доджбол у фізичне виховання закладів освіти; синтезувати визначення понять регбі 5 та доджбол за різними авторами та джерелами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблему висвітлювали у своїх дослідженнях вчені та вчителі-практики, наприклад: Л. Філенко, О. Церковна та І. Філенко, (2020) зробили аналіз застосування інформаційних технологій вивчення регбі 5 у середній школі. Л. Філенко, І. Філенко, А. Мартиросян, (2013) займалися дослідженням показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану учнів 10-11 років під впливом занять регбі-5. О. Сабіров, (2015) проводив аналіз формування рухових умінь і навичок студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторних занять з регбі [4; 14].

Стосовно гри доджбол представлено тести для перевірки теоретичних знань, навчальні відео з ознайомлення та особливостями правил гри, веб сайти з розробки календарно-тематичних планувань та планів конспектів з даного варіативного модуля.

Високий рівень розвитку навичок володіння даними видами фізичної активності, на нашу думку, допоможе покращити рівень соціального розвитку.

Основний текст.

За Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангеловою, (2017) «фізичне виховання – спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованої систематичної діяльності з формування життєво важливих рухових умінь, навичок, розвиток фізичних якостей, отримання знань про свій організм, засоби підвищення фізичного стану і зміцнення здоров'я, а також формування інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, тобто виховання фізичної культури особистості» [12, с. 16].

Б. М. Шиян, (2008) підкреслив, що «фізичне виховання є головним напрямом впровадження фізичної культури і становить органічну частину загального виховання, покликану забезпечувати розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей та професійно-прикладних навичок людини» [15, с. 20].

Ми підтримуємо думки авторів, та вважаємо, що фізичне виховання є також основною складовою здоров'язбереження, так як сприяє розвитку фізичних, морально-вольових, розумових якостей, закладає рухові уміння і навички, підвищує рухову активність та зміцнює здоров'я.

На нашу думку, необхідно створювати в сучасних закладах освіти здоров'язберігаюче середовище за допомогою якісного формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти та впровадження нових видів фізичної активності у процес фізичного виховання. А для цього необхідно підготувати висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців.

За О. В. Отравенко, (2019), здоров'язбережувальна компетентність здобувачів вищої освіти – це «багатофакторна якість особистості, що інтегрує знання, уміння, навички, досвід та особистісні якості, які є дуже важливими чинниками для досягнення високих результатів у майбутній професійній діяльності, мотивів, ставлень та цінностей, що спрямовані на усвідомлення важливості здоров'я, здорового стилю життя для всієї життєдіяльності особистості, створення здоров'язберігаючого середовища та здоров'язберігаючої поведінки здобувачів в закладі освіти й вдосконалення власного творчого потенціалу» [8, с. 100].

На думку К. В. Пантелеєва, (2016) «здоров'язбереження є певним обсягом знань, умінь та навичок про здоровий спосіб життя, гуманістичні орієнтації, а також вміннями правильно використовувати фізичні, психічні та духовні резерви організму людини» [9, с. 4].

К. П. Мелега, (2018) констатує, що «збереження здоров'я відбувається в трьох аспектах. В аспекті фізичного благополуччя це підтримання сталості внутрішнього середовища організму (гомеостазу) всупереч зовнішнім змінам та адаптація (приспосовування) до змін навколишнього середовища за допомогою різних механізмів. В аспекті психічного благополуччя – це підтримання психологічної рівноваги організму із середовищем шляхом убезпечення себе від емоційних, інформаційних та інших перевантажень. В аспекті соціального благополуччя – механізми соціальної захищеності громадян, що гарантують їм відносно матеріальне благополуччя, стабільність і якість життя (доступна медична допомога, соціальне забезпечення, можливість отримання освіти, працевлаштування, відпочинку, підвищення культурного рівня тощо» [6, с. 8-9].

Здоров'язбереження особистості ми розуміємо як створення здоров'язберігаючої поведінки здобувачів в закладі освіти й вдосконалення власного творчого потенціалу, володіння певним запасом знань, умінь і навичок про здоровий спосіб життя, рухову активність з метою збереження і зміцнення здоров'я.

Робота з фізичного виховання, яка проводиться у закладі освіти у позаурочний час, має два напрямки: спортивний та фізкультурно-оздоровчий.

Для аналізу, синтезу та систематизації знань з інноваційних видів рухової активності та використання їх на практиці вчителі та науково-педагогічні працівники створили у 2021 році Модельну навчальну програму з фізичної культури для учнів 5-6 класів Нової української школи [5]. Спочатку було представлено 44 варіативні модулі, а у 2022 році їх вже стало 60. Більшість із них є ігровими, гендерно рівними, нескладними у виконанні та організації, доступними видами.

Педагоги у закладах освіти знайомлять своїх учнів з даними видами. Але це відбувається зазвичай лише у 5-6 класах. Тому вважаємо за потрібне впроваджувати нові спортивні активності як з учнями 7-11 класів, так і у фізичне виховання закладів вищої освіти. Для першого етапу знайомства з метою здоров'язбереження та підвищення рівня фізичної активності здобувачів освіти нами було обрано регбі 5 (безконтактне) та додзбол (вибивний), так як вони, на нашу думку, покращують всі складові здоров'язбереження.

Отже далі надамо аналіз основних понять дослідження за різними авторами.

Науковці по різному трактують визначення гри «регбі 5». Так, Л. Філенко, О. Церковна, І. Філенко констатують, що регбі-5 – це найбезпечніший різновид регбі, призначений для проведення загальних змагань. Вона не має аналогів у Східній Європі та є самою безпечною грою у світі [4, с.75-76]. У свою чергу О. Подоляка, А. Мартиросян, І. Філенко трактують «регбі 5» як спортивну командну гру з овальним м'ячем, який гравці кожної команди передають один одному руками, причому пас руками здійснюється тільки назад [10, с. 9]. І. Філенко, О. Кудімова, В. Чернишов зазначають, що регбі-5 є безконтактною адаптованою моделлю гри регбі для дітей [13, с. 167]. Л. Філенко, І. Філенко, А. Мартиросян пояснюють, що регбі-5 відноситься до класу спортивних ігор та характеризується домінуванням розвитку швидкості, спритності, гнучкості та швидко-силових якостей [14, с. 54].

Далі розглянемо визначення понять «регбі 5» та «доджбол» за різними авторами та джерелами (таблиці 1 та 2).

Таблиця 1– Визначення поняття «регбі 5» за різними авторами

<i>Автор, рік</i>	<i>Визначення поняття</i>	<i>Джерела літератури</i>
О. Подоляка О., А. Мартиросян, І. Філенко, 2013.	Регбі 5 - це спортивна командна гра з овальним м'ячем, який гравці кожної команди передають один одному руками, причому пас руками здійснюється тільки назад.	Фізичне виховання різних груп населення. Слобожанський науково-спортивний вісник 2013, №1 [10].
Л. Філенко, І. Філенко, А. Мартиросян, 2013	Регбі-5 відноситься до класу спортивних ігор та характеризується домінуванням розвитку швидкості, спритності, гнучкості та швидко-силових якостей.	Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013 [14].
Л. Філенко, О. Церковна, І. Філенко, 2020	Регбі-5 – це найбезпечніший різновид регбі, призначений для проведення загальних змагань. Вона не має аналогів у Східній Європі та є самою безпечною грою у світі.	Спортивні ігри SPORTYVNI IHRY 2020 №1(15). ISSN (Ukrainian ed. Online) 2523-4161 2020, №1(15), 74–84 doi: 10.15391/si.2020-1.07 [4].
І. Філенко, О. Кудімова, В. Чернишов, 2021	Регбі-5 є безконтактною адаптованою моделлю гри регбі для дітей.	Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту. Збірник наукових праць Випуск 5, Харків, 2021 [13].

Опис визначення поняття «доджбол» в основному знаходять на веб сайтах. Тож пропонуємо розглянути деякі з них.

Таблиця 2 – Визначення поняття «доджбол» за різними джерелами

Джерело, рік	Визначення поняття
Веб сайт: You-tube. 2022.	Доджбол – це двостороння командна гра, яка проводиться на прямокутному майданчику обмеженими бічними та лицьовими лініями [11].
Веб сайт: You-tube. 2022.	Доджбол – це гра у якій грають 2 команди по 6 гравців. Завдання гри полягає у тому, щоби вибити м'ячами усіх гравців команди суперника [1].
Веб сайт: You-tube, Юрій шКола. 2022.	Доджбол це командна гра з м'ячем, де змагаються дві команди по 6 гравців, які за допомогою спеціальних м'ячів намагаються вибити всіх суперників [3].
Веб сайт: освітній проект На Урок. 2023.	Доджбол – гра дуже енергійна, сприяє розвитку фізичних якостей: швидкості, спритності, гнучкості, швидкісно-силових якостей. Dodgeball – весела. Швидка гра, популярна серед дітей та дорослих. Доджбол (англ. Dodge – ухилятися, ball – м'яч) [2].

Висновки.

В умовах змішаного навчання під час воєнного стану необхідно в закладах освіти створювати здоров'язберігаюче середовище за допомогою формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти та впровадження нових спортивних активностей у процес фізичного виховання.

Здоров'язбереження ми розуміємо як створення здоров'язберігаючої поведінки здобувачів в закладі освіти й вдосконалення власного творчого потенціалу, володіння певним запасом знань, умінь і навичок про здоровий спосіб життя, рухову активність з метою збереження і зміцнення здоров'я.

Отже, учні і студенти повинні не тільки вміти грати, але й аналізувати, вміло оперувати основними поняттями та знати їх значення.

Надалі планується провести педагогічний експеримент стосовно вирішення актуальних наукових проблем засобами регбі 5 та доджболу, зокрема формування здоров'язберігаючої компетентності різних груп населення та організувати курси з навчання педагогів та інструкторів з фізичної культури даним видам фізичної активності для подальшого їх впровадження в урочну та позаурочну оздоровчу роботу з фізичного виховання закладів освіти.

Література:

1. Доджбол. Правила гри. Веб сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=txqPbNq1uzU>.
2. Доджбол - динамічна гра. Веб сайт: освітній проект На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/dodzhbol---dinamichna-gra-323054.html>.
3. Доджбол. Веб сайт URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PbDxs27DCIw>.
4. Інформаційні технології вивчення регбі-5 у середній школі. Філенко Л. В., Церковна О. В., Філенко І. Ю. *Спортивні ігри*, № 1 (15), 2020.2.6. С. 74-84.
5. Історія виникнення доджболу. правила гри. Дистанційне навчання.

Модуль. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Fiz.kult.56.kl.Pedan.ta.in.2.2.08.2022.pdf>

6. Мелега К. П. Сучасні технології здоров'язбереження: навчальний посібн. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. 200 с.

7. НУШ: реалізація варіативних модулів з ігрових видів спорту. Семінар-практикум №1 | UA_active. Веб сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dQwrdrn8TY>.

8. Отравенко, О. В. Здоров'язбережувальна компетентність як складова якісної професійної підготовки здобувачів вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 4(327), 2019. Ч.1. 100-107. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4\(327\)-1-100-107](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4(327)-1-100-107).

9. Пантелеев К. В. Формування культури здоров'язбереження як складової професійної діяльності офіцерів-прикордонників. *Науковий огляд.* № 11 (32), 2016. С. 1-7.

10. Подоляка О. Б., Мартиросян А. А., Філенко І. Ю. Впровадження регбі-5 у навчальний процес з фізичного виховання в середній школі. *Слобожанський науково-спортивний вісник.* 2013, №1 С. 8-11.

11. Семінар №12 Інноваційні підходи до викладання варіативних модулів Волейбол та Доджбол. Веб сайт: UA_active EDU. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zYKQLSRcZmU&list=PLsu3IfXfLWxMdb1NQct4tZ6XgcYrr6O&index=16>.

12. Теорія і методика фізичного виховання: підр. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. [Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т. Ю. Круцевич]. [2-е вид., перероб. та доп.]. К.: Нац. ун-тет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. Т. 1: Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 384 с.

13. Філенко Ігор, Кудімова Ольга, Чернишов Віталій. Регбі-5 при підготовці учнів середньої школи з фізичного виховання з використанням інформаційних технологій. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту.* Зб. наук. пр. Вип. 5, Харків, 2021. 176 с.

14. Філенко Л. В., Філенко І. Ю., Мартиросян А. А. Дослідження показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану учнів 10-11 років під впливом занять регбі-5. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2013. С. 53-58.

15. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2008. 272 с.

16. Olena Otravenko, Shkola O., Shynkarova O., Zhamardiy V., Lyvatskyi O., Pelypas D. (2021). Leisure and recreational activities of student youth in the context of health-preservation. *Journal for Educators, Teachers and Trainers.* JETT.(Vol. 12(3). 2021. pp. 146-154). DOI: 10.47750/jett.2021.12.03.014.

Abstract. *The article focuses on the creation of a health-preserving environment in educational institutions through the development of health-preserving competence in students and the introduction of new types of physical activity like rugby fives and dodgeball in physical education. The article provides an analysis and synthesis of the concepts of rugby fives and dodgeball, which are put forward by domestic teachers and scientists for further understanding of the main aspects of these concepts.*

We consider personal health protection as the creation of safe and comfortable conditions for students in a modern educational institution, prevention of overload, stress or fatigue, possession of a certain amount of knowledge, skills and abilities and their effective use, preservation and promotion of health, awareness of a healthy lifestyle for the entire activity of an individual.

Keywords: *health protection, educational institutions, physical education, new types of physical activity, rugby fives, dodgeball.*

UDC 159.9

**THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN HIGHER SCHOOL IN
THE STUDY OF FOREIGN LANGUAGES****ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПРИ
ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ****Kornienko L.M. / Корнієнко Л.М.***senior teacher /ст.викладач*

ORCID: 0000-0002-0727-3250

*Sumy National Agrarian University, Sumy, Gerasima Kondratieva 160, 40021**Сумський національний аграрний університет, Суми, Г.Кондратьєва, 160,40021*

Abstract. *In the article the author analyzes interactive technologies, considers them to be effective methods in motivating students to study foreign languages in a higher education institution. According to the author, these technologies meet the modern requirements, which are set before the High School for training specialists. Namely, they promote the development of creative abilities and logical thinking, integrate the knowledge gained during the educational process and engage the students in solving specific, vital problems.*

Keywords: *educational technologies, educational process, interactive, learning, motivation, teaching methods.*

Introduction. In the modern educational process, it is natural to intensify foreign language learning with the help of cognitive-communicative forms and methods of learning, which allows students to choose the most effective and modern technologies (Zhernova, 2018; Alexa, 2020). The information load, large amounts of learning material, the need to update their skills all the time require the use of the most effective teaching methods in the shortest possible time. An important indicator of foreign language learning, which gives us technology from cognitive linguistics, is the ability to provide deep knowledge, to intensify the mastery of new material memorization directly in the course of practical lessons. In today's globalized world, many people use languages of international communication (English, Spanish, Chinese etc.), language becomes a means of intercultural and business communication, and it allows communicating to people who come from different countries, facilitates their interaction during work and study (Malik, 2016). Interactive technique is one of the modern methods to intensify foreign language learning. Despite its importance foreign language learning should be comprehensive, it is worthwhile to produce comprehensive approaches to foreign language learning with the involvement of interactive technologies.

The research is aimed at establishing the results of the pedagogical experiment to increase motivation in learning foreign languages by students of Eastern European HEIs through the active involvement of interactive technologies and the attitude of participants in the educational process to informatization of learning. This goal envisaged the solution of several tasks: to establish the feasibility of using online social services, video and audio content, online learning platforms, new technologies in pedagogical activities as components of the interactive field of foreign language learning; to determine the assessment of the participants of the educational process on the involvement of a set of interactive learning tools to increase motivation.

Main text. The object of the study are students of Sumy National Agrarian University, who studied a foreign (English) language using interactive technologies during the academic year in 2021. The total number of respondents was 74 students who studied at the first (bachelor) level of higher education. All students were divided into 3 groups. The questionnaire, which was conducted at the final stage, contained a block of questions of closed type, they were preceded by consultations with the moderator.

The survey was devoted to the attitude of students to learning platforms, software and social networks, which were involved in the learning process in order to increase motivation to learn a foreign language. The problem of accessibility of the Internet resource was also considered. The experiment consisted of 3 stages: the first was organizational work on methodological and educational materials, consultations of teachers and students, the second stage was introduced by interactive technology as a significant part of the study of a foreign language, the final stage was determined by the effectiveness of interactive technology and the level of increasing motivation for learning foreign languages using interactive technology.

Current research examines the development and possibilities of using interactive technologies and their impact on increasing motivation in the learning process (Huidu, 2018). Social services and their influence on the organization and quality of students' learning are considered (Kostikova et al., 2019); the activation of virtual universities' positions in foreign language learning is investigated.

In today's educational process, learning foreign languages through interactive technologies is natural, it allows students to choose, master, and use with benefit the most effective and modern technologies (Zhernova, 2018). Many researchers have also focused on the difficulties that reduce students' motivation to learn languages, among them the heavy information load, the significant amount of learning material, the need to update and improve digital literacy all the time (Tawafak et al. 2018). It is in this context that the intensification of university education learning systems (Kritsonis, 2007), ways to apply the most effective teaching methods in the shortest possible time are raised. Due to the coronavirus epidemic, the development of virtual learning methods has become popular, where interactive technologies are leading the way (Ahmad, 2016).

An important indicator of quality foreign language curricula is their focus on technology, the ability to provide the necessary knowledge in a short time (Amrein-Beardsley, 2008), the focus on memorization directly during practical lessons. In the modern educational process, interactive technologies implement fast and quality learning and form the motivation to learn foreign languages. The opportunity to communicate in a foreign language with people regardless of their location also motivates the study of languages of international communication (English, Spanish, Chinese, etc.), speech facilitates communication in work and study, becomes a means of intercultural and business communication, makes dialogue between representatives of other countries possible. The motivation of students in learning foreign languages was considered in modern studies in the context of addressing the potential of interactive technologies in the implementation of the practice of real communication.

Communication with the use of social networks, the possibilities of educational

and social online platforms actualize effective communication skills, proper identification in communication, where participants process not only the intentions and goals of all participants but also the cultural context, form their own motivation. However, interactive technology is one of the technologies used in the study of foreign languages and it affects the increase in motivation. Despite its importance the use of interactive means of learning foreign languages should also be considered as a set of learning activities, where the harmonious work is aimed at improving the skills of reading, writing, listening, and understanding in a foreign language.

Consider social networks and their involvement as a motivation for learning foreign languages: it is group work to learn a foreign language and the formation of communication skills, the creation of texts in oral and written form. Facebook is the world's largest social network, which was launched in 2004. From the beginning, Facebook was intended for students. According to Alexa, facebook.com is the 3rd most visited site (Alexa, 2020). In 2017 the number of users was 2 billion worldwide. To increase motivation to learn foreign languages based on Facebook, students can unite in groups of interest and share interesting information, communicate in a foreign language, there is also the possibility to use the function of private or public messages, communicate in chats. To the significant potential of Facebook as a part of the interactive technology the possibility of blogging should also be attributed, there is an opportunity to have a dialogue in online messenger mode.

Young people have mastered well and use social networks with pleasure. Therefore, they will be tuned to use Facebook to learn a foreign language. A huge amount of information is received through social networks, so it is important to encourage the study of a foreign language for the bias pages, writing comments, creating messages. In the course of the project a Facebook group was created for each study group separately, as well as thematic groups where students could have conversations and correspondence with others, could join other native speakers.

Twitter as a learning platform creates the conditions for successful learning of a foreign language and the formation of motivation. In the form of a microblogging network, that was created in 2006, Twitter makes it possible for users to publish quickly small text messages - tweets. These messages create opportunities to submit interesting and original learning content (images, articles, websites, etc.) and have feedback and evaluations from other users, reviews of their posts. Of course, such direct communication stimulates the work of creating texts, according to the reaction of users to improve the following.

Tweets are limited to 140 characters. This allows you to describe algorithms for action, create informative messages and short essays - anything that might interest education applicants. Very important is the fact that all messages can have links to materials on the topic, facts, videos, photos, etc. The tweet also uses hashtags, which mark the topic created by the message. Twitter statistics shows that every day out of 500 accounts, more than 320 M are active. In the final stage, the data on the use of Twitter by students were presented.

In all groups the use of Twitter and Facebook as tools for the implementation of interactive technologies has increased, indicating an increase in students' motivation to learn foreign languages, as the increase in the number in the text written in a foreign

language shows the interest of students in this form of learning. The use of learning platforms is popular in foreign language learning, their time is used in interactive learning, which means they are an effective part of motivational activities.

Learning a foreign language on an interactive plane correlates with learning the cultural traditions of the people and the country. Targeted learning within cultural contexts motivates by the appeal of another "exotic" culture. Such cultural and linguistic influence in today's world can be accomplished from anywhere in the world and even if the teacher is not a native speaker. Communicating with groups of such native speakers, individuals is possible by bringing the capabilities of Skype into the learning process. This free program will allow conferences, conversations, and round tables. This is a natural linguistic environment, disposes the student to communicate in a foreign language, with views and cultural traditions, different from theirs, and therefore it's interesting. Students were invited to prepare a question for the speakers, to give additional information. After the communication was over, final discussions were held where students were asked to repeat, retell what they had heard. Telegram Cloud messenger, a software for smartphones, tablets, and PCs became widely used for organizing and distance learning for students in conditions of the pandemic. This messenger can provide the exchange of text messages, graphic images, and video files, it is also possible to make a "phone call" to users of the program. The use of Telegram Cloud messenger requires certain changes in teaching methods and organizations.

It is worth noting that open-ended learning platforms are available for analysis on their use as learning platforms in the process of learning foreign languages and increasing motivation to learn. Multidirectionality and a large number of educational programs presented in university education do not give such a perspective, do not determine the number of Facebook pages in university communities, their direction on the formation of motivation to learn. In the final stage of the experiment, students were surveyed about the appropriateness of using Messenger, Telegram, and Facebook.

Part of the students (20%) noted that they could not feel the impact of the interactive technologies implemented during the experiment and use interactive tools, because in their localities there is no Internet coverage. That is why there are not high enough results. At the final stage, a questionnaire was also conducted among the respondents, which asked them to answer the question: "Has the use of interactive technology affected their desire to continue learning foreign languages?"

The majority of students preferred working with interactive technologies and are willing to use high-tech learning tools. The insignificant number of indeterminate indicates clear and manageable correctness of the majority of respondents. Motivation to learn foreign languages is also shaped and supported through the use of audio and video content. Such interactive technology promotes constant support of practical skills and improves through constant reinforcement. Groups of students used audio and video materials, listened to native speakers, memorized and repeated new phrases, expressions practiced defining grammatical forms, applied the material studied to the topic. Audio listening was used at the level of checking the ability to distinguish and understand speech by ear independently. Also, the combination of images, facial expressions, gestures, intonation helps to understand better the features of communication.

Conclusions. In many recent studies (Kuzmina, 2020; Gorard, 2012) it is shown that the use of the whole set of means is a tool of interactive technologies that is an effective method to increase students' motivation. Undoubtedly, the possibilities of social networks and digital technologies are open to further research direction. Several studies that have considered the role of Facebook and Twitter in the study of foreign languages (Giachanou, Crestani, 2016), shows that the effectiveness of such application is quite high and it is expressed in increased academic performance, greater motivation; students approve the use of such interactive learning tools. The conducted gamma study also confirms this hypothesis, more than 80% of students responded positively to the active use of interactive technology, increased their presence on online platforms, making more intense their foreign language lessons.

Undoubtedly, large amounts of information, the complexity of mastering, lack of certain technical capabilities makes it difficult to implement interactive technology. But as this study shows the positive dynamics in the organization of the educational process are present. The modern educational process of learning foreign languages should combine the traditional form of learning (direct communication) and learning with the help of interactive technologies (Howardjones, 2014). Social electronic networks, learning platforms, a wide range of software applications is a good pivot for the formation of an active user of a foreign language. This process in close combination with pedagogical theory, modern technology is not only effective but also increases the motivation of education applicants. Pedagogical science to use social networks, learning platforms, is part of the modern educational space as a platform for the formation of educational competencies.

As the study shows, there is a steadily growing demand for advanced interactive technologies that can be applied effectively in the educational environment and significantly affect the increase in motivation to learn foreign languages. Most students (80% in total) preferred working with interactive technologies and are ready to use high-tech learning tools, programs, educational platforms. The insignificant number of uncertainties indicates clear and manageable correctness of the majority of respondents.

Mastering the means of implementation of interactive technology contributes to the possibility of quality learning, including its distance forms. Social networks, messaging-Cloud keeps constant feedback between all participants in the process and has a permanent effect on motivation. It also makes it easy to adjust the course of the learning process. In this regard, our study has seen an increase in positive feedback and overall work on social media and an increase in the number of users within learning platforms.

Accordingly, this requires advanced technologies, methodologies, the new educational product with software. That is why interactive technologies provide for the use of Twitter, Telegram, and Facebook (SIM, POP, 2014) in foreign languages learning. Educational content serves to learn foreign languages, can be more effective in the space of applying interactive technologies, working with social and educational online platforms, can be useful in the process of creating effective techniques in higher education. This determines the directions for further research in this area.

References:

1. Ahmad, M. Using Facebook to develop grammar discussion and writing skills in English as a foreign language for university students. *Sino-us English Teaching*, 2016, vol. 8(12), 932-952.
2. Alexa. The top 500 sites on the web, 2020. Available at: <https://www.alexa.com/topsites>. Access: Jun. 21, 2021.
3. Amrein-Beardsley, A. Methodological concerns about the education value-added assessment system. *Educational Researcher*, 2008, 37(2), 65–75.
4. Giachanou, A. and Crestani, F. Like It or Not: A Survey of Twitter Sentiment Analysis Methods. *ACM Computer Survives*, 2016, vol. 49, no. 28, 35-49.
5. Gorard, S., See, B. H., Davies, P. The impact of attitudes and aspirations on educational attainment and participation. York: Joseph Rowntree Foundation, 2012. Available at: <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/education-young-people-parents-full.pdf>. Access: May 12, 2021.
6. Howard-Jones, P.A. Neuroscience and education: myths and messages. *Nature Reviews Neuroscience*. Advanced Online Publication, 2014, 1-7.
7. Huidu, A. Redefining Autonomy, Dignity and Intimacy in a Postmodern Society. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2018, 10 (3), 112-118. Available at: <https://doi.org/10.18662/rrem/67>. Access: May 12, 2021.
8. Kostikova, I.; Miasoiedova, S.; Razumenko, T.; Chernenko, A. & <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/825/773>. Access: May 12, 2021.
9. Kritsonis, W. A. (2007). *Ways of Knowing through the Six Realms of Meaning: A Philosophy for Selecting Curriculum for General Education*. Houston: National Forum Journals. Financial assistance form the 2005 class of the Oxford Round Table, Oriel College, University of Oxford, Oxford, England, 2007. Available at: www.nationalforum.com. Access: May 12, 2021.
10. Kuzmina, M., Protas, O., Fartushok, T., Raievska, Y., Ivanova, I. Formation of students' competence of tertiary educational institutions by practical training aids. *International Journal of Higher Education*, 2020, vol. 9, no. 7, 279-288.
11. Malik S.I. Enhancing practice and achievement in introductory programming using an ADRI editor, In *Proceedings of the IEEE International Conference on Teaching, Assessment and Learning for Engineering*, 2016, 32-39.
12. Sim, M., & Pop, A. The impact of social media on vocabulary learning: Case study Facebook. *Annals of the University of Oradea. Economic Science Series*, 2014, vol. 23(2), 120-130. Available at: <https://ideas.repec.org/a/ora/journal/v2y2014i2p120-130.html>. Access: May 12, 2021.
13. Tawafak R.M., Romli A.B., Arshah R.B.A., Almaroof R.A.S. Assessing the Impact of Technology Learning and Assessment Method on Academic Performance: Review paper. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 2018, vol. 14, no. 6, 2241-2254.
14. Zhernova, A. Information and Communication Technologies in Higher Education: Toward the Preparedness of the Subjects of Education for Innovation. *Scientific Research in Social and Political Psychology*, 2018, vol. 33, 172-179. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1190071.pdf>. Access: May 12, 2021.

Анотація. У статті автор аналізує інтерактивні технології, вважає їх ефективними методами мотивації студентів до вивчення іноземних мов у вищому навчальному закладі. На думку автора, ці технології відповідають сучасним вимогам, які ставлять перед вищою школою щодо підготовки фахівців. А саме вони сприяють розвитку творчих здібностей і логічного мислення, інтегрують знання, отримані під час навчального процесу, залучають студентів до вирішення конкретних, життєво важливих завдань.

Ключові слова: інтерактивний, методи навчання, мотивація, навчальний процес, освітні технології.

UDC 378.4.147:37.091.12-051]-025.13:17.022.1

FORMATION MODEL OF FUTURE TEACHERS' READINES TO CREATE THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION'S IMAGE**Lokhonya M. M.**

ORCID 0000-0003-0778-252X

Kozlova O.G.

ORCID: 0000-0003-1626-5188

*Candidate pedagogical sciences, professor**Sumy State Pedagogical University named after S.S.Makarenka,**Sumy, Romenskastreet, 87, 40002*

Abstract. *The article highlights the term meaning "image" based on an theoretical and methodological sources analytical review. The peculiarities of the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image in various activity fields, in particular economic, psychological and socio-communication, are considered. The components of the higher education institution's competitiveness are presented: economic, consumer, and organizational. The directions of the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image were considered, such as: the educational institution's image itself, the educational services' image, the teaching staff image. Special attention is paid to the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image using modern Internet technologies.*

Key words: *model, formation, readiness, future teachers, image, higher educational institution.*

Introduction.

Today, in order the higher educational institution (HEI) has the opportunity to compete decently and take a leadership position among similar educational institutions, it is necessary to have certain distinctive advantages. In this situation, the strategic competitive advantage achievement of higher educational institutions is ensured by the presence of high-quality teaching staff, the presence of the educational institution's authority, as well as the positive attitude creation of the target audience towards the institution. The resulting situation encourages higher educational institutions looking for ways to improve their own image.

The modern manager of the education institution should ensure full implementation of the state policy in the sphere of reforming education "New Ukrainian School", the priorities of which are: implementation of curricula based on the new State standard of primary education; improving the skills of primary school teachers and introducing the new system of training and professional development of teaching staff; changing the financing of the training system for pedagogical staff to ensure freedom of place and forms choice of professional development; forming a network of profile and support schools; providing the variety of educational forms; creation of the best practices on governance in the education of development of institutional capacity of the educational institution and its academic autonomy; obtaining financial autonomy by secondary education institutions; introduction of tools for monitoring the quality of education; participation in international monitoring studies of the educational quality; creation of a new educational environment; through the use of information and communication technologies in the educational process and management of education institutions through the transition from one-time projects to

a systematic process, which will significantly expand the opportunities of a teacher, optimize administrative processes and will form the technological competences, important for our century, etc. [4, p. 214-215]

So, it is seen that the problem of the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image is considered and analyzed in the works of many authors, in particular Dmytro Kozlov [4], Olena Kovaleva [3], Yulia, Oleksandr and Oleksandra Romanovskyi [10]. These authors covered a wide range of scientific problems in this field. However, the issue of the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image remains not fully resolved. The mentioned problem solution requires a comprehensive approach to the concepts study of the "image", "higher educational institution image" and the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image, which determined the study purpose.

Main text

A certain number of scientific, theoretical and methodological sources were used and analyzed during the study of the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image. To form an concept understanding of the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image, it is considered and analyzed the works devoted to the specified process.

Today, the modeling method is widely used in psychological and pedagogical research. It makes possible to create effective conditions for the goal realization of the educational activities, to purposefully introduce innovative technologies into the educational process of educational institutions and to manage them [6]. The pedagogical dictionary states: "modeling is the study of certain phenomena, processes or systems, objects by building and studying their models, using models to determine or clarify the characteristics and rationalize the ways of building newly constructed objects" [6]. According to E. Lodatko, "the wide distribution of ... modeling in pedagogical research is explained by the diversity of its epistemological functions, which determines the study of pedagogical phenomena and processes on a special object – a model, which is an intermediate link between the subject – a teacher, a researcher and the subject of research, that is, certain properties and relations between the elements of the educational process [6, p. 5]. So, modeling in pedagogical research allows you to formalize (schematize and simplify) the researched processes in a way that allows you to make assumptions about the relationships and conditions for improving the process, track those characteristics that play a determining role in the research and are subject to study, evaluation and management. At the same time, E. Lodatko points out that, compared to many other fields of human knowledge, modeling in pedagogy has peculiarities, the nature of which is based on the vagueness and vagueness of pedagogical concepts, the practical absence of acceptable mechanisms for measuring personality development in the process of learning, educational achievements students, achievement of socially determined educational benchmarks by a certain category of student youth, etc. [6]. Therefore, the author emphasizes the importance of a successful selection of modeling features.

Based on the results of the ascertainment experiment, the leading task of our research was determined to improve the future teachers' professional training in the context of the readiness development to create the higher educational institution image in the master's training process. This requires substantiation of the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image, in particular, in the master's training process.

By modeling the future teachers' readiness to create the higher educational institution image, it is understood the predictive model creation as a component of the future teachers' professional training, which ensures the effective interaction of training subjects in the master's training process, the result of which is the formed future teachers' readiness to create the higher educational institution image.

As noted by V. Kraevsky, a model is the result of an abstract generalization of practical experience, and not a direct result of an experiment [5, p. 268]. L. Horuzha proves that "the model has cognitive potential only when it corresponds to the object being studied, is able to replace it in the process of study and is a battery for obtaining new information about it" [1, p. 260]. When modeling, we followed the postulate defined by D. Kozlov that the effectiveness of the proposed model should be ensured by the main circumstances: the effectiveness of the model in general depends on the effectiveness of its components functioning [4].

The formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image, according to the authors, includes the following stages: 1. Fixation of the already formed image using methods of diagnostics, questionnaires, observation, and focus groups. 2. Identification of positive and negative factors of image formation, where positive factors contribute to solving problems, and negative factors hinder. 3. Determination of measures to neutralize negative factors and strengthen the positive factors actions [10]. It should be noted that one of the key factors in the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image is the teaching staff and students' image.

The formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image allows for a more systematic consideration of the content of the teachers' image in the master's training process to ensure an adequate selection of the necessary tasks, actions to change certain features of the image; develop alternative image types profiles.

Therefore, the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image in the master's training process is a long process, which includes the stages of transition from initial impressions about a person to a systematic idea about him. The teacher's image is a projection of his personality in the social communications process, which includes both the subject's internal capabilities and the demands placed on the teacher by the external environment [3]. If it is considered the formation model of the future teachers' readiness to create the higher educational institution's image, then the English researcher E. Sampson, considering the personal image, notes that it consists of an interrelationship of external and internal factors that create a "self-image", the so-called image that perceived and "necessary" image [11]. "Self-image" includes previous experience and expresses a person's state of self-attention. The perceived image expresses the state of other people attention to

this image bearer. And the “necessary” state is the professional characteristics that a specialist must have. The author believes that one’s own image should be treated as advertising, self-presentation, and notes that “others see what you yourself have chosen to show them” [10].

For the formation model of the future teachers’ readiness to create the higher educational institution’s image in the master’s training process, one of the main requirements is the modern Internet technologies use. Thus, one of the communication tools in the educational environment is a website. The web page became the “face” of the educational institution both for the internal (students, teaching staff, management) and for the external audience (applicants, parents of schoolchildren, competing institutions, etc.). With the help of the site, students / teachers / applicants / parents can: – at any time and in any place find information about the activities of the higher education institution (faculties, specialties, cost of educational services); – to contact the necessary departments / teachers / other students; – to visit the institution's online library.

It should be noted that the site has become an information space in the provision of the educational process. For example, the platforms use for distance education will provide a number of advantages to the educational institution and thus will be one of the factors of the formation model of the future teachers’ readiness to create the higher educational institution’s image. Another aspect is the institution’s virtual library and providing access to it. Such a library will allow you to find out about the availability of the necessary literature in the database, download electronic versions of books, scientific articles, as well as select the necessary literature from a given topic [2].

Also, one of the research directions in the formation model of the future teachers’ readiness to create the higher educational institution’s image in the master’s training process is its rating. Ihor and Tetiana Ostapyovsky proposed criteria and indicators for the rating of a higher education institution [8]. According to these authors, the rating criteria are: – quality of knowledge (number of winning students in various events, satisfaction of graduates with the quality of education); – the quality of the teaching staff (number of candidates / doctors of science, associate professors / professors); – the effectiveness of scientific research (in the “Webometrics” rating, the Hirsch index); – integration into the world and European educational space (number of foreign students / teachers, obtaining a double diploma). According to the authors, the definition of qualitative methods for ratings determining of higher educational institutions can be considered promising [8].

Conclusions.

Having analyzed the research literature on the presented topic, as well as study conducting of modern conceptual and methodological aspects, the concept definition of the formation model of the future teachers’ readiness to create the higher educational institution’s image in the master’s training process can be considered in the context of the following approaches: a) by activity field: economic - considered as a component of the institution’s competitiveness, as well as as its organizational culture component; psychological - considered as a component of the emotionally colored attitude of the target audience; socio-communication - considered as a component of the social-communication system; b) by the subject of the study: image formation in the activity

context of the individual (teacher/head of the institution); image formation in the context of the social institution activity.

References

1. Khoruzha, L. L. (2004). Theoretical foundations of the formation of ethical competence of future primary school teachers. Extended abstract of Doctor's thesis. K., 412 p.
2. Kovalchuk, M. S., Serdunich, N. V. (2011). Using Internet technologies to form the image of an educational institution. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. 6. P. 200–202.
3. Kovalova, O. O. (2007). Psychological features of the formation of the foundations of the professional image of future teachers. *Extended abstract of candidate's thesis*.
4. Kozlov, D. (2020). Criteria and Evaluation Instrument for Determining the State of Innovative Culture Development of the Future Manager of the General Secondary Education Institution in the Masters' Training Process. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (95). P. 211–224.
5. Kraevsky, V. V., Polonsky, V. M. (2001). *Methodology for a teacher: theory and practice*. Volgograd: Peremena. 324 p.
6. Lodatko, E. O. (2010). Modeling in pedagogy: reference points. *Pedagogical science: history, theory, practice, development trends*. Issue No. 1. Retrieved from: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2.
7. Martynenko, S. M. (2009). The system of training primary school teachers for diagnostic activities. *Extended abstract of Doctor's thesis*. K., 499 p.
8. Ostapyovsky, I., Ostapyovska, T. (2018). Rating of institutions of higher education as an important component of their image. *Volyn Pedagogical Journal*. 1 (8). pp. 29–34.
9. Pedagogical dictionary / prepared. N. B. Kopilenko [and others]; resp. ed. M. D. Yarmachenko; APN, Institute of Pedagogy. K.: Pedagogical thought, 2001. 516 p.
10. Romanovska, O. O. Romanovska, Yu. Yu., Romanovskyi, O. O. (2018). The experience of higher education in the United States of America of the 20th–21st centuries. Book 3. Features of innovative development of higher education in the USA in the second half of the 20th - beginning of the 21st century: a study guide. Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanov. 248 p.
11. Yaroshynska, O. O. (2014). Designing the educational environment of professional training of future primary school teachers: monograph. Uman: FOP Zhovtyy O. O. 456 p.

Анотація. У статті висвітлюється значення терміну «імідж» на основі аналітичного огляду теоретико-методичних джерел. Розглядаються особливості моделі формування готовності майбутніх викладачів до створення іміджу закладу вищої освіти в різних галузях діяльності, зокрема в економічній, психологічній та соціокомунікаційній. Представлено складові конкурентоспроможності закладу вищої освіти: економічні, споживчі, організаційні. Розглянуто напрями моделі формування готовності майбутніх викладачів до створення іміджу закладу вищої освіти, такі як: імідж самого закладу освіти, іміджу

освітніх послуг, імідж професорсько-викладацького складу. Особливу увагу приділено моделі формування готовності майбутніх викладачів до створення іміджу закладу вищої освіти з використанням сучасних Інтернет-технологій.

Ключові слова: модель, формування, готовність, майбутні викладачі, імідж, заклад вищої освіти

УДК [373.2.017:796]:398-042.3(045)

THE INFLUENCE OF A FOLK CREATION ON A PHYSICAL EDUCATION
A CHILD'S

ВПЛИВ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ НА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ

Zaliznyak A. N. / Залізняка А. М.

с. р. s., as. prof/ к. п. н., доц.

ORCID: 0000-0002-5255-385X

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova, 2, 20300

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань, 2, 20300.

Анотація. У статті предметом розгляду є важливий чинник фізичного виховання – малі фольклорні жанри. Розкрито значення фізичного виховання для дітей дошкільного віку. Фізичне виховання сприяє гармонійному розвитку особистості дитини-дошкільника. Виокремлено прозовий та поетичний фольклор. Відзначена позитивна фізична активність та її вплив на стан організму дітей дошкільного віку. Підкреслено, що для виховання інтересу у дітей дошкільного віку до рухової діяльності доцільно використовувати під час фізичного виховання малі фольклорні жанри, які характеризуються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування.

Ключові слова: діти дошкільного віку, малі фольклорні жанри, рухова діяльність, фізичне виховання, всебічне виховання, рухова активність, здоров'я.

Вступ.

Виховання фізично здорової людини – основна проблема сучасності. Саме в дошкільному віці закладаються засади всебічного розвитку особистості, її фізичної досконалості.

Фізичне виховання в закладі дошкільної освіти спрямоване на гармонійний розвиток особистості дитини, зміцнення її здоров'я, формування життєво необхідних рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння, рівноваги), розвиток фізичних якостей (швидкість, спритність, гнучкість, витривалість, сила), виховання моральних (чуйність, справедливість, організованість, гуманність, чесність, правдивість) та волевих (рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність, самовладання, самостійність) якостей, виховання інтересу до рухової діяльності. Зазначимо, що рухова активність дошкільників є необхідною умовою фізичного розвитку дітей, що включає різноманітні рухові дії, які виконуються ними протягом дня.

Питання фізичного виховання дітей дошкільного віку розкрито у працях сучасних дослідників О. Богініч, Г. Беленької, О. Кононко, О. Кириченко, О. Курок, Е. Вільчковського та інших.

Окремі аспекти проблеми фізичного виховання дошкільників висвітлено у працях В. Бальсевича, Л. Волкова, Н. Денисенко, О. Дубогай, М. Єфименка, Т. Круцевич, Л. Лохвицької, Л. Матвеева, М. Рунової та інших.

Досліджували малі фольклорні жанри В. Скульський, Г. Довженок, О. Правдюк, Г. Барташевич, Л. Дунаєвська, Г. Виноградов, Є. Сявакко, Т. Мацейків, Н. Лисенко, М. Стельмахович та інші.

Метою статті є висвітлення можливостей застосування малих жанрів фольклору у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Основний текст.

Фізичне виховання є важливим важелем в дошкільному дитинстві для подальшого розвитку людини.

Підкреслимо, що фізичне виховання має дві сторони:

- 1) виховання, фізичний розвиток, зміцнення здоров'я, вдосконалення фізичних якостей;
- 2) навчання – озброєння дошкільників необхідними навичками, уміннями, знаннями.

Фізичне виховання сприяє гармонійному розвитку особистості дитини-дошкільника: досягнення оптимального рівня розумового, фізичного, морального, трудового та естетичного розвитку в їх тісному взаємозв'язку.

В процесі фізичного виховання діти дошкільного віку набувають рухового досвіду, навчаються рухам, які впливають на розвиток стану здоров'я та працездатності дітей дошкільного віку. Під час фізичного виховання в організмі дітей дошкільного віку підвищується опір до простудних та інфекційних захворювань.

Рухова діяльність має важливе значення для дитячого організму, що росте і розвивається. Зауважимо, що фізичні навантаження впливають на швидкість реакцій мислення та сприяють кращому засвоєнню інформації.

Недооцінення фізичного виховання може призвести до відставання у розвитку дитячого організму, а також негативно впливатиме на розумові здібності дитини дошкільного віку. Наслідки фізичного виховання в дошкільному віці відображаються на стані здоров'я людини в майбутньому.

Тому для виховання інтересу у дітей дошкільного віку до рухової діяльності доцільно використовувати в процесі фізичного виховання саме малі фольклорні жанри, які характеризуються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування.

Малим фольклорним жанрам властиві певні особливості: усна народна форма творення, побутування, варіантність, традиційність, колективність, індивідуальність, імпровізаційність, невеличкий об'єм тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, використання художньо-зображувальних засобів мови [1].

Серед малих фольклорних жанрів розрізняють прозовий та поетичний фольклор [1, с. 63]. До прозового фольклору відносять художню (казки) та документальну (легенди, перекази, оповідки, народні оповідання) прозу. До поетичної народної творчості належать короткі влучні вислови: приказки, примовки, прислів'я, загадки, прикмети, скоромовки, пісні, заклички, мирилки, дражнилки тощо. З усіх вищезгаданих скарбів усної народної творчості важливе місце у фізичному розвитку дітей належить легендам, казкам, лічилкам, загадкам, забавлянкам, потішкам, пестушкам, прислів'ям та приказкам.

Так, для виклику інтересу у дітей дошкільного віку до рухливої гри можна використати загадки, лілички, заклички, короткі легенди, казочки.

Легенди та казки зачаровують дітей образністю рідного слова, красою співучої української мови. Мова казки, легенди чітка, проста й лаконічна.

Для обрання ведучого в рухливій грі доцільно використати лічилки, яким

властиві загадковість, яскравість, привабливий сюжет:

Ми веселі дошкільнята,
Любим бігати й гуляти,
Ану, спробуй нас догнати,
Раз, два, три – ловити будеш ти! [2, с. 74]

Діти дошкільного віку полюбляють самі використовувати лічилки під час проведення рухливої гри й тим самим удосконалюють власне мовлення. З допомогою лічилки визначається участь та роль дітей в грі.

Доцільно згадати загадки, з допомогою яких можна викликати у дошкільників зацікавленість не лише до рухливих ігор, а й до виконання певних рухів: ходьба на носках (як «мишка»), на зовнішній і внутрішній сторонах стопи (як «ведмедик»), ходьба з високим підніманням колін (як «конячка») тощо. Разом з тим загадки збагачують словник дітей за рахунок чисельності слів, допомагають побачити вторинне значення слів, вчать мислити образами, формують уявлення про переносне значення слова та допомагають засвоїти вимову звуків та граматичну правильність мовлення. Розгадування загадок розвиває здатність до аналізу, узагальнення, формує вміння самостійно робити висновки, умовиводи, вміння чітко виділяти характерні ознаки предмета чи явища, вміння яскраво і лаконічно передавати образи предметів. Також загадки розвивають у дітей дошкільного віку увагу, кмітливість, винахідливість та логіку мислення.

Народні забавлянки, потішки, пестушки також є прекрасним матеріалом для фізичного розвитку дітей. Забавлянки, потішки, пестушки – словесно-рухові ігри дітей з пальчиками, ручками, ніжками, іграшками, різними предметами. Означені твори усної народної творчості спрямовані не лише на створення емоційного, гарного настрою у дітей, ознайомлення їх з трудовими процесами, побутом народу, розвиток дитячого мовлення, збагачення словника образними виразами та поетичними рядками, а й покликані зміцнити дітей фізично, розвинути у них дрібні м'язи. Вищезазначені малі фольклорні твори супроводжуються відповідними рухами та сприяють активізації єдності слова та рухів дітей. Дані твори розвивають не лише моторику, а й фонематичний слух. Вони характеризуються своєю простотою, формують почуття фізичного комфорту, стимулюють загальний розвиток дітей, викликають у них позитивні емоції, сприяють спілкуванню з довірливим. Зазначені твори доцільно використовувати у фізичному вихованні з дітьми всіх вікових груп.

Використання прислів'їв та приказок у фізичному вихованні дітей дошкільного віку мають великий психологічний та педагогічний ефект. Прислів'я та приказки – народні педагогічні мініатюри, що містять своєрідну програму навчання, в якій закодована різноманітна інформація. Так, з прислів'їв та приказок діти дошкільного віку отримують знання про спорт і здоровий спосіб життя; дізнаються про те, що здоров'я, то є найбільший скарб, який потрібно берегти. Завдяки даному жанру фольклору діти дошкільного віку прагнуть займатися фізичною вправами, навчатися правильно виконувати рухи. Дошкільники починають розуміти як важливо робити зарядку, загартовуватися й займатися будь-яким видом спорту. Вони починають усвідомлювати, що рух

– це супутник здоров'я. Промовляючи прислів'я та приказки, діти дошкільного віку також навчаються ясно, лаконічно, виразно висловлювати свої думки і почуття, інтонаційно забарвлюючи своє мовлення.

Висновки.

Таким чином, малі фольклорні жанри мають важливе значення у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. З огляду на це фізичне виховання має бути своєчасним, методично правильно організованим, що сприятиме оздоровленню та повноцінному всебічному розвитку дитини. Систематичне використання малих фольклорних жанрів у фізичному вихованні дітей дошкільного віку сприяє пробудженню у них інтересу до рухливих ігор, виконання фізичних вправ та до рухової діяльності взагалі.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення народної творчості у процесі різних форм фізичного виховання.

Література.

1. Богущ А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2002. 407 с.
2. Вільчковський Е. С. Рухливі ігри в дитячому садку. Київ, 1989. 176 с.

***Abstract.** The subject of the article is an important factor of physical education are folk creation. There is a positive physical activity on the functional state of the human body. Prosaic and poetic folklore is selected. An actual problem of physical education in educftional of preschool is revealed. Modern scientific sources of the research work are investigated. Features outlined are certain, that inherent only to verbal folk creation. Pedagogical soures are analized, that contain information concerning of physical education of preschool.*

***Keywords:** preschool children, folk creation, motor activity, physical education, comprehensive education, physical activity and health.*

УДК 373-056.2/.3

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MOTIVATION OF A CHILD WITH DEVELOPMENTAL CHARACTERISTICS IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT

РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ДИТИНИ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Nikolenko L.M. / Ніколенко Л.М.

PhD in Pedagogy, As. Prof./ канд.пед.н., доц.

ORCID: 0000-0001-8708-3117

*Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Gagarin Ave., 72, 49010
Дніпровський національний університет, Дніпро, пр. Гагаріна, 72, 49010*

Radchenko O. O./ Радченко О.О.

special teacher/ корекційний педагог.

*Lyceum No. 7, Pavlograd, Dnipropetrovsk Region, st. Komarova, 7, 51400
Лицей №7, Павлоград, Дніпропетровської обл, вул. Комарова, 7, 51400*

Анотація. Стаття стосується проблеми навчальної мотивації дитини з особливостями розвитку в інклюзивному середовищі. З'ясовано, що діти з різними особливостями розвитку мають спільні ознаки зниженої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, хоча причини тому є різними (органічні ураження центральної нервової системи за інтелектуальної недостатності, відсутність / низька соціальна мотивація за РАС, емоційно-вольові розлади за мовленнєвих порушень розвитку тощо).

На основі аналізу наукових, методичних праць та досвіду роботи із такими дітьми в інклюзивному середовищі узагальнено та подано рекомендації щодо формування навчальної мотивації дітей з особливостями розвитку. Зокрема, рекомендовано пояснення природних явищ та правил соціального середовища через гру; підкріплення усного матеріалу візуальним, наочним, інтерактивним, тактильним контентом; створення ситуацій успіху та надання конструктивної особистісно орієнтованої допомоги при виникненні утруднень; врахування внутрішніх стимулів дитини; застосування ігрових прийомів для організації взаємодії дитини з оточуючими; заохочення до участі у шкільних та позашкільних формах виховної роботи; залучення учня з особливостями розвитку у більш сприятливе середовище взаємодії; рівномірний розподіл та вибір посильних завдань для виконання; творчий підхід до уроку, хвилинка розвантаження та гумор; фізичний розвиток та корекційно-розвиткова індивідуальна допомога.

Ключові слова: мотивація, розвиток, діти з особливостями розвитку, інклюзивне середовище.

Вступ. Для виховання повноцінного члена сучасного суспільства однією з найнеобхідніших умов є розвиток індивідуальності, унікальності особистості, що в освітньому процесі реалізується через індивідуальний підхід. Реалізація індивідуалізації навчання дітей з особливостями розвитку неможлива без мотиваційної складової та розвитку інтересу до навчального процесу. Сформована мотивація є однією з найрішучіших сил у навчальній діяльності такої дитини. Сьогодні проблема мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів з особливостями розвитку набуває особливої гостроти, оскільки діти цієї категорії відчувають вплив низки негативних факторів (емоційні хвилювання через війну, вимушену зміну звичної обстановки, соціального та навчального середовища, страх перед необхідністю адаптуватися в нових умовах, неприйняття і нерозуміння того, що відбувається, зміна навчального закладу чи

форми навчання та інші). Тому для педагогів так важливо усвідомити і прийняти способи взаємодії з дітьми, котрі за таких умов найбільше сприяли б пробудженню пізнавальної активності у дітей з особливостями розвитку, та, як наслідок, розвитку в них мотивації до навчальної діяльності.

Основний текст.

Формування та розвиток мотивації учнів – складна, багатогранна дидактична проблема, яка в усі часи була у полі зору педагогів та науковців. Нині мотивація розглядається як реалізація мотиву у конкретній діяльності в процесі вибору можливих дій, спрямованих на досягнення певних цілей. Її слід віднести до обов'язкових умов сучасного освітнього процесу (Н. Воронова, 2007). А у зв'язку із ситуацією, яка склалася в українському суспільстві та стрімким розвитком віртуальних технологій у житті людини, виникла проблема зниження інтересу до навчальної діяльності як такої, і питання мотивації й зацікавлення дітей навчальним матеріалом набуло нового контексту. Водночас, якщо дитину із нормотиповим розвитком можливо активізувати й мотивувати будь-якими з новітніх методів, то дитину із особливостями психофізичного розвитку – далеко не усіма.

Вивчаючи мотивацію навчальної діяльності учнів з особливостями розвитку, дослідники (Л. Любчак, О. Демченко, Н. Комарівська, 2022) порушують проблему дистанційного навчання цієї категорії дітей і говорять, що активізувати таких дітей можливо лише у співпраці з батьками, оскільки в таких умовах батьки виступають посередниками між учителем / асистентом учителя та дитиною, і саме від методів, які вони застосовують для заохочення навчальною діяльністю, залежить ефективність цього процесу. Тому важливо, щоб саме батьки володіли знаннями про мотиваційні прийоми щодо навчально-пізнавальної діяльності їх дитини. Особливості використання різних технологій, спрямованих на розвиток і саморозвиток особистості дитини з особливостями розвитку розглядають у своїй статті Ю. Мацкевіч і Т. Махукова (2021). Науковці наголошують, що у виборі таких технологій визначальним має бути урахування психофізіологічних можливостей та освітніх потреб. Борисюк та А. Колошина (2020) звертають увагу на те, що на зацікавленість навчанням дитини з особливостями розвитку значною мірою впливає її соціальна адаптація: чим краще дитина адаптована у конкретному середовищі, чим комфортніше там почувається, тим більш зацікавленою навчальним процесом вона буде. Особливу увагу науковців (М. Uljarević, T. W. Frazier та інші, 2021) привертає проблема зв'язку соціальної адаптації та навчальної мотивації дітей з розладами аутистичного спектру. Своїм дослідженням вони встановили зв'язок між соціальною мотивацією та соціальними навичками при РАС і дійшли висновку, що низька соціальна мотивація може погіршити набуття соціальних навичок при цьому розладі, особливо в дітей, які не мають інтелектуальної недостатності. Знижену навчальну мотивацію мають і діти з мовленнєвими порушеннями. Так, С. Валявко та К. Князев (2014), досліджуючи мотиваційну сферу дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку, виявили таке: для них характерним є зниження пізнавальної активності, нестійкість інтересів, знижена мотивація, негативізм, невпевненість у собі, підвищена дратівливість, агресивність,

образливість, труднощі у спілкуванні з оточуючими, у налагодженні контактів зі своїми однолітками. Діти цієї групи є безініціативні в роботі, іграх та контактах, байдужі до результатів власної діяльності і не зацікавлені в її якості. У них спостерігаються труднощі формування саморегуляції та самоконтролю. А дослідження, яке у 2016 р. провели Е. Łodygowska, М. Chęć та А. Samochowiec показало, що на емоційно-мотиваційну сферу дітей з дислексією впливає якість терапевтичної допомоги, яку вони отримують: систематична терапевтична допомога підвищує навчальну мотивацію цих дітей.

Безумовний зв'язок навчальної активності із фізичним розвитком дітей з порушеним розвитком відзначають у численних наукових і методичних роботах, підтверджує його і практика. Зокрема, Л. Борисенко (2017) відзначає, що завдяки пропріоцепції моторика впливає як на розвиток психіки, так і на стан вегетативних функцій. З огляду на цю закономірність за допомогою зміни фізичного стану моторного аналізатора і його локомоапарату, можна направлено впливати на діяльність різних систем організму, що є надзвичайно важливим для формування мотиваційного компоненту навчальної діяльності.

Здійснений аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що навчальна мотивація учнів з особливостями психофізичного розвитку різних категорій знижена. Для них основною провідною діяльністю тривалий час залишається гра. Особливості розвитку цих дітей пригальмовують розвиток пізнавальної сфери. Учні цієї категорії недостатньо критично оцінюють свої можливості, у більшості випадків об'єктивна особистісна характеристика дитини не співпадає з її самооцінкою, переважає стереотипне мислення, мають місце поведінкові особливості, що заважають нормальній взаємодії. Низький рівень інтересу до навчання, слабкий розвиток емоційно-вольової сфери, уповільненість темпу сприймання поєднується з переважанням зовнішніх мотивів над внутрішніми та призводить до слабо вираженої або зовсім відсутньої навчальної мотивації, що у подальшому спотворює формування продуктивної навчальної діяльності. Оскільки взаємодія з навколишнім світом відбувається не тільки через незрілі, але і дефіцитарні сенсорні та емоційні структури, діти з особливостями психофізичного розвитку є фактично групою ризику розвитку тривожно-фобічних станів.

Уміння педагога звернути увагу учня на звичайні життєві факти і явища під іншим кутом зору, індивідуалізація підходів та завдань, пошук рішень цікавих дитині, врахування емоційного стану та поведінкових особливостей, своєчасна дозована допомога у саморегуляції, зумовлюють можливості розвитку мотиваційної складової навчально-пізнавальної діяльності дитини.

Враховуючи вищесказане, аналіз методичних матеріалів та власний емпіричний досвід роботи із цією категорією дітей, можемо сформулювати рекомендації щодо розвитку в інклюзивному просторі мотивації до навчальної діяльності учнів з особливостями розвитку.

Оскільки для дітей з особливостями психофізичного розвитку, тривалий час провідною діяльністю залишається гра, то визначальним мотивом навчальної діяльності стає прагнення зрозуміти природні явища та соціальне середовище через гру.

Специфіка розвитку цих дітей зумовлює підкріплення усного матеріалу візуальним, наочним, інтерактивним, тактильним контентом, що, окрім іншого, зумовлює сенсорний розвиток дитини. При цьому формуватимуться та активно розвиватимуться складники когнітивної сфери: уміння групувати, узагальнювати й застосовувати результати власного узагальнення.

Створення ситуацій успіху, надання конструктивної особистісно орієнтованої допомоги при виникненні утруднень, заохочення проявів активної пізнавальної діяльності, залучення в роботу сильних сторін особистості посилює внутрішню мотивацію дитини до навчально-пізнавальної діяльності, адже конкретно-образне мислення поступово замінюється абстрактним, формується бажання розвитку та здатність до розумових проб.

У розвитку мотивації дітей з РАС потрібно враховувати внутрішні стимули дитини, а саме: чи вважає учень запропоновану діяльність важливою для себе, чи бажає проявити свою компетентність у вирішенні поставленого завдання, чи хоче здобути підтримку та визнання у соціальному середовищі.

Задля сприяння навчальної мотивації доцільно застосовувати ігрові прийоми для організації взаємодії дитини з іншими (вчитель, асистент, однокласники та інші учні школи). Використання ігрових прийомів дозволить досягти двох цілей: навчальної, яку ставить педагог, та безпосередньо ігрової, оскільки залучення дитини до гри сприяє розвантаженню, дає можливість закріпити матеріал та керувати розвитком пізнавальних процесів. Окрім того, уводячи дитину в гру, педагог одночасно налагоджує довірливі стосунки з дитиною та спрямовує подальшу пізнавальну діяльність. У форматі очного навчання доцільне використання різноманітних дидактичних ігор за темою уроку; у форматі дистанційного навчання – різноманітних інтерактивних платформ, інтерактивних ігрових вправ. Добираючи матеріали для ігрових прийомів, слід враховувати стан емоційно-вольової сфери, соціально-поведінкові особливості та індивідуальні особливості дитини.

Виконання групових завдань у класі, залучення до шкільних та позашкільних форм виховної роботи сприяє розвитку соціальної мотивації дитини та прискорює розвиток внутрішніх резервів мотивації.

У розвитку соціальної мотивації доцільно виділити першочергові бажані та небажані контакти дитини з особливостями розвитку. Налагодження соціальної взаємодії потрібно починати з залучення учня з особливостями розвитку у більш сприятливе середовище, середовище дітей зі спільними інтересами. Це сприятиме створенню активної позитивної комунікації між учнями, налагодженню відносин взаємодопомоги. Продумана система первинної взаємодії та комунікації дає можливість розвиватись загальному позитивному настрою у дитячому колективі, сприяє розвитку бажаної поведінки.

Розподіляти завдання між всіма учнями класу та залучати до роботи потрібно рівномірно, створюючи ситуації успіху та формуючи відчуття залученості до навчального процесу. Можливість обирати одне завдання з кількох запропонованих запобігає виникненню невдач. Акцентуючи у вагу на навчанні задля навчання, педагог дає можливість учням отримувати знання, не боячись невдач.

У розвитку навчальної мотивації дітей з особливостями розвитку визначальну роль мають творчий підхід до уроку, хвилинки розвантаження та гумор, орієнтування на зацікавленість та позитивні емоції учнів, різні види діяльності, групові переживання у командних завданнях, нестандартні підходи до стандартних завдань, уникнення монотонності на уроці.

Насамкінець хочемо наголосити на важливій ролі вузьких спеціалістів у розвитку соціальної, пізнавальної активності, а відповідно, мотивації учнів із особливостями розвитку до навчання, адже цілеспрямована корекційна робота з фізичного розвитку, медикаментозна підтримка, апаратна корекція, робота над розвитком мовленнєвих навичок надзвичайно важливі у мотивації дитини до навчальної діяльності. Тобто, співпраця між всіма членами команди супроводу, активна комунікація педагогів та інших членів команди, залучення батьків до навчально-пізнавальної та соціальної діяльності дитини дає змогу всебічно підтримувати дитину, розвивати особистість у всіх напрямках життєвої діяльності, закріплювати набуті знання, і, як результат, мотивувати на соціальну взаємодію та навчально-пізнавальну діяльність.

Висновки. Підводячи підсумок, наголошуємо, що, діти з різними особливостями розвитку мають спільні ознаки зниженої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, хоча причини тому є різними (органічні ураження центральної нервової системи за інтелектуальної недостатності, відсутність / низька соціальна мотивація за РАС, емоційно-вольові розлади за мовленнєвих порушень розвитку тощо).

Обираючи засоби та методи навчальної мотивації для дітей з особливостями розвитку, слід знаходити перетин інтересів учня та змісту навчання. Численні наукові, методичні праці та досвід роботи із такими дітьми в інклюзивному середовищі дозволив нам узагальнити певні рекомендації щодо формування навчальної мотивації дітей з особливостями розвитку, як-от:

- пояснення природних явищ та правил соціального середовища через гру;
- підкріплення усного матеріалу візуальним, наочним, інтерактивним, тактильним контентом;
- створення ситуацій успіху та надання конструктивної особистісно орієнтованої допомоги при виникненні утруднень;
- врахування внутрішніх стимулів дитини;
- застосування ігрових прийомів для організації взаємодії дитини з оточуючими;
- заохочення до участі у шкільних та позашкільних формах виховної роботи;
- залучення учня з особливостями розвитку у більш сприятливе середовище взаємодії;
- рівномірний розподіл та вибір посильних завдань для виконання;
- творчий підхід до уроку, хвилинки розвантаження та гумор;
- фізичний розвиток та корекціо-розвиткова індивідуальна допомога.

Цей перелік ми не вважаємо вичерпним, але відкритим до доповнень і розширення, адже будь-який педагогічний процес є динамічним і прогресуючим.

Література:

1. Itskovich E., Zyga O., Libove R. A., Phillips J. M., Garner J. P., Parker K. J. (2020). Complex Interplay Between Cognitive Ability and Social Motivation in Predicting *Social Skill: A Unique Role for Social Motivation in Children With Autism*. 2020. <https://doi.org/10.1002/aur.2409>.
2. Łodygowska E., Chęć M., Samochowiec A. (2016). Academic motivation in children with dyslexia. 2016. Pp. 575-580. <https://doi.org/10.1080/00220671.2016.1157783>.
3. Борисенко Л. Л. (2017). Підвищення інтересу і мотивації до навчання у дітей з особливими потребами за допомогою ФК. *Збірник за матеріалами V Всеукр. науково-практичної конференції*. Лисичанськ: ФОП Чернов О. Г. 2017. С. 19-22.
4. Борисюк С. О., Колошина А. О. (2020). Особливості організації навчання дітей з ООП в інклюзивному освітньому просторі. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути. Матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції*. Київ, 2020. С. 333–339.
5. Валявко С. М. (2014). Дослідження мотиваційної сфери дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку. 2014. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:gEqrQAiU60EJ:systempsychology.ru/journal/2014-12/235-valyavko-sm-sravnitelno-sopostavitelnyu-analiz-razvitiya-motivacionnoy-sfery-starshih-doshkolnikov-v-norme-i-s-narusheniyami-rechevogo-razvitiya.html&cd=19&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
6. Воронова Н. (2007). Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів, *Початкова школа*. 2007. № 3. С. 5-6.
7. Гоцко Г. (2018). Особливості організації навчально-виховного процесу в умовах реалізації основних принципів інклюзивної освіти. *Інклюзивна освіта в Новій українській школі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, Київ: Інтерсервіс, 2018. С. 28-30.
8. Любчак Л., Демченко О., Комарівська Н. (2022). Партнерство учителя початкової школи з батьками в організації дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2022. С.117-126. DOI: 10.31652/2412-1142-2022-64-117-126.
9. Мацкевіч Ю., Махукова Т. (2021). Педагогічні технології у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. 2021. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/MODERN-DIRECTIONS-OF-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-28-30.09.21.pdf#page=203>.

References:

1. Itskovich E., Zyga O., Libove R. A., Phillips J. M., Garner J. P., Parker K. J. (2020). Complex Interplay Between Cognitive Ability and Social Motivation in Predicting *Social Skill: A Unique Role for Social Motivation in Children With Autism*. 2020. <https://doi.org/10.1002/aur.2409>.
2. Łodygowska E., Chęć M., Samochowiec A. (2016). Academic motivation in children with dyslexia. 2016. Pp. 575-580. <https://doi.org/10.1080/00220671.2016.1157783>.
3. Borysenko L. L. (2017). Increasing interest and motivation for learning in children with special needs with the help of FC. *Collection of materials of V All-Ukrainian. scientific and practical*

conference. Lysychansk: FOP Chernov O. G. 2017. C. 19-22.

4. Borysiuk S. O., Koloshyna A. O. (2020). Peculiarities of the organization of education of children with special needs in an inclusive educational space. Modern challenges and actual problems of science, education and production: interdisciplinary debates. *Materials of the IX International science and practice Internet conferences*. Kyiv, 2020. C. 333–339.

5. Valiavko S. M. (2014). Study of the motivational sphere of preschoolers with disorders of speech development. 2014. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:gEqrQAIU60EJ:systempsychology.ru/journal/2014-12/235-valyavko-sm-sravnitelno-sopostavitelnyy-analiz-razvitiya-motivacionnoy-sfery-starshih-doshkolnikov-v-norme-i-s-narusheniyami-rechevogo-razvitiya.html&cd=19&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

6. Voronova N. (2007). Motivation as a factor in the success of educational activities of younger students. *Primary school*. 2007. № 3. C. 5-6.

7. Hotsko H. (2018). Peculiarities of the organization of the educational process in the conditions of implementation of the main principles of inclusive education. *Inclusive education in the New Ukrainian school: materials of the International Scientific and Practical Conference, Kyiv: Interservice*, 2018. C. 28-30.

8. Liubchak L., Demchenko O., Komarivska N. (2022). Partnership of teacher of initial school with parents in organization of the controlled from distance studies of children with the special educational necessities. *Modern information technologies and innovative methodologies of studies in preparation of specialists : methodology, theory, experience, problems*. 2022. C.117-126. DOI: 10.31652/2412-1142-2022-64-117-126.

9. Matskevich Yu., Makhukova T. (2021). Pedagogical technologies in-process with children with the special educational necessities. 2021. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/MODERN-DIRECTIONS-OF-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-28-30.09.21.pdf#page=203>.

Abstract. *The article deals with the problem of educational motivation of a child with developmental characteristics in an inclusive environment.*

Introduction. *Implementation of the individualization of education for children with developmental disabilities is impossible without a motivational component and the development of interest in the educational process. Formed motivation is one of the most decisive forces in the educational activities of such a child. That is why it is so important for teachers to understand and adopt ways of interacting with children, which would most contribute to the awakening of cognitive activity in children with developmental disabilities, and, as a result, to the development of their motivation for educational activities.*

Main text. *Motivation is one of the mandatory conditions of the modern educational process. The rapid development of virtual technologies in a person's life reduces a person's need to master knowledge, the problem of decreasing children's interest in educational activities as such has arisen, and the issue of children's motivation and interest in educational material has acquired a new context. At the same time, if a child with normotypical development can be activated and motivated by any of the interactive methods, then a child with special psychophysical development cannot be used by all of them. Children with different developmental characteristics have common signs of reduced motivation for educational and cognitive activities, although the reasons for this are different (organic lesions of the central nervous system due to intellectual disability, lack of / low social motivation due to ASD, emotional and volitional disorders due to speech disorders, etc.).*

The article summarizes and presents recommendations on the formation of educational motivation of children with developmental disabilities. In particular, it is recommended to explain natural phenomena and rules of the social environment through play; reinforcement of oral material with visual, visual, interactive, tactile content; creation of situations of success and provision of constructive personally oriented assistance in case of difficulties; consideration of the child's internal stimuli; the use of game techniques to organize the child's interaction with others; encouragement to

participate in school and extracurricular forms of educational work; involvement of a student with developmental disabilities in a more favorable environment of interaction; even distribution and selection of messenger tasks to be performed; creative approach to the lesson, moments of relief and humor; physical development and corrective and developmental individual assistance.

Conclusions. *These recommendations will help teachers and other members of the support team to achieve positive results in the education of a child with developmental disabilities through the formation and development of motivation for cognitive and educational activities.*

Key words: *motivation, development, children with special educational needs, inclusive environment.*

Стаття відправлена: 23.03.2023 р.

УДК 378.146

MODEL OF USAGE OF EDUCATIONAL TASKS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS IN SURGERY
МОДЕЛЬ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ХІРУРГІЇ

Samoilenko O.V. / Самойленко О.В.

c.philol.s., as.prof. / к.філол.н., доц.

ORCID:0000-0001-5040-874X

Klimanskyi R.P. / Кліманський Р.П.

c.m.s., as.prof. / к.м.н., доц.

ORCID: 0000-0002-9118-7813

Rakytka N. S. / Ракіта Н. С.

*assistant teacher / асистент*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6779-842X>*Donetsk national medical university, Lyman, Pryvokzalna, 27, 84404**Донецький національний медичний університет, Лиман, Привокзальна, 27, 84404*

The work is devoted to the problem of improving the process of teaching the discipline "Surgery" to students of DNMU - future doctors - with the help of a system of special tasks aimed at working out the formed knowledge and skills, their consolidation and control.

The object of the research is the process of professional training of students at the Donetsk National Medical University (DNMU).

The subject of the research is the methodology of using educational tasks in the process of professional training of future doctors in surgery.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and develop a methodology for the application of educational tasks in the process of professional training of future doctors in surgery.

The paper defines the features of the organization and implementation of the process of professional training of future doctors in the discipline "Surgery"; the degree of elaboration of the issues of application of educational tasks in universities was determined; substantiated and developed a model for the application of educational tasks in the process of professional training of future doctors in surgery; developed and experimentally tested the effectiveness of the methodology for the use of educational tasks in the process of professional training of future doctors in surgery.

Key words: *model, tasks, surgery, tests, medical education.*

Introduction.

Model (from the Latin words *modus, modulus*) means measure, image, method. A model is an auxiliary object that is in a certain correspondence to the object being studied (the original) and is more convenient for studying the original. Reflecting certain features of the behavior of the original object, the model has some features identical to the original, and is used to obtain information about the original that is difficult or impossible to obtain by directly examining the original. The model is a personal representation of the researched object, a peculiar form of encoding information about the object.

Main part.

Thus, it can be mentioned that a model is an object of any nature, which during research is able to replace a real existing object in order to obtain new information about it. Models are a form of abstraction of a special kind, in which the essential relations of the object are fixed in connections that are visually perceived and imagined. This is a kind of unity of the individual and the general.

The following procedures are inherent in pedagogical modeling:

- entry into the process and selection of methodological bases for modeling, qualitative description of the research subject;
- formulation of modeling tasks;
- construction of a model with clarification of the dependence between the main elements of the object under study, definition of the object's parameters and criteria for evaluating changes in these parameters, selection of measurement methods;
- study of the validity of the model in solving the tasks;
- application of the model in a pedagogical experiment;
- meaningful interpretation of modeling results.

Thus, a certain combination of various educational tasks promotes the activation of students' cognitive activity at any stage of training, active assimilation of educational material ensures the quality of its assimilation and makes training effective.

Questions, problems, assignments, tests are means by which learning methods are implemented, such as: conversation (traditional, reinforcing, controlling), survey, performance of tasks (in particular, work with textbook text), testing, etc.

So, we will give examples of developed educational tasks in surgery (the topic «Acute inflammatory diseases of the abdominal organs (acute appendicitis)») for future doctors with the aim of consolidating and systematizing the acquired knowledge and skills, as well as - monitoring the academic performance of students of the relevant specialty.

1. Relevance of the topic. Acute appendicitis is an acute inflammation of the appendix appendix, caused by the penetration of pathogenic microflora into its wall. Acute appendicitis is the most common acute surgical disease of the abdominal cavity. It is revealed in 7-12% of the population of highly developed countries of the world. The frequency of the disease decreases with age. Thus, after birth it is 15%, while at the age of 50 it is only 2%. Acute appendicitis is diagnosed in more than 50% of patients admitted to surgical departments urgently. In the structure of urgent surgical interventions, appendectomy takes 80-85%. The clinical course of acute appendicitis is diverse, which leads to diagnostic errors. Postoperative mortality is 0.1-0.3% (mainly in destructive forms of appendicitis).

2. Specific goals

- learn the anatomical and physiological features of the worm-like process and its location options;
- to know the etiology, pathogenesis of the disease and its classification;
- to know the typical clinic of acute appendicitis and features of the course in children, pregnant women and elderly patients;
- to know the typical clinic of complications of acute appendicitis;
- learn the differential diagnosis with other acute diseases of the organs of the abdominal cavity, extraperitoneal space and chest;
- to know modern methods of diagnosis of acute appendicitis, its complications and the principles of their treatment, including pre- and postoperative periods.

Be able to:

- draw up an individual scheme of diagnostic studies, including anamnesis collection, examination, palpation, percussion, auscultation;
- choose from the anamnesis the indications most characteristic of acute appendicitis (acute onset, Volkovych-Kocher symptom, constant nature of pain in the right iliac region);
- correctly evaluate the data of the physical examination (local pain, presence of defense in the right iliac region, positive symptoms of Rovzing, Sytkovsky, Bartomje-Michelson, Shchotkin-Blumberg, etc.);
- draw up a plan for examination of patients;
- analyze the results of laboratory and other additional examination methods;
- prepare patients for operative treatment;
- write a medical history;
- managing patients in the postoperative period;
- perform general medical manipulations: bandages, introduction of medical drugs through drains into the abdominal cavity, removal of drains, removal of sutures;
- make a forecast of life and working capacity.
- use educational and scientific literature to solve professional tasks, increase the level of professional training;
- use deontological communication skills with patients.

Basic knowledge, abilities, skills necessary for studying the topic (interdisciplinary integration).

List of questions to control knowledge on the topic:

1. Anatomical and functional information about the cecum and appendix.
2. Methods of examination of patients with acute appendicitis.
3. Acute appendicitis clinic.
4. Etiology and pathogenesis of acute appendicitis.
5. Differential diagnosis of acute appendicitis.
6. Features of the course of acute appendicitis in children.
7. Features of the course of acute appendicitis in pregnant women.
8. Peculiarities of the course of acute appendicitis in senile and elderly patients.
9. Complications of acute appendicitis.
10. Appendicular infiltrate (clinic, diagnosis, treatment tactics).
11. Appendicular abscess of the right iliac cavity (clinic, diagnosis, treatment tactics).
12. Pilephlebitis (clinic, diagnosis, treatment tactics).
13. Subdiaphragmatic abscess (clinic, diagnosis, treatment tactics).
14. Technique of typical appendectomy.
15. Laparoscopic appendectomy.
16. Peculiarities of operative technique depending on the form of acute appendicitis and placement of the worm-like process.
17. Type of access and volume of surgical intervention in various complications of acute appendicitis.
18. Complications during appendectomy.
19. Complications of appendectomy in the early and late postoperative period.

20. Management of the postoperative period.

Practical tasks on the topic are:

- to collect anamnesis and correctly assess the Volkovich-Kocher symptom;
- to conduct a physical examination of all organs and systems;
- to assess pulse and blood pressure indicators;
- to assess the presence, localization and degree of tenderness and defense of the muscles of the front abdominal wall and lumbar area in the proper way;
- to demonstrate Rovzing's symptom and evaluate its severity (negative, weakly positive, positive, strongly positive);
- to demonstrate Sitkovsky's symptom and evaluate its severity (negative, weakly positive, positive, strongly positive);
- to demonstrate Volkovich's symptom and evaluate its severity (negative, weakly positive, positive, strongly positive);
- to demonstrate Bartomier-Michelson's symptom and evaluate its severity (negative, weakly positive, positive, strongly positive);
- to demonstrate Shttkin-Blumberg's symptom and evaluate its severity (negative, weakly positive, positive, strongly positive);
- to demonstrate Yaure-Rozanov's symptom (retrocecal location of the process) and evaluate its severity (negative, weakly positive, positive, strongly positive);
- to demonstrate Couto's symptom (retrocecal location of the appendage) and evaluate its severity (negative, weakly positive, positive, strongly positive);
- to interpret the results of laboratory and instrumental studies (x-ray, ultrasound, CT);
- to determine complications of acute appendicitis and appendectomy;
- to make an individual diagnostic program;
- to determine indications for surgical intervention;
- to assist in the performance of appendectomy and perform separate stages of surgical intervention;
- to draw up an individual program of postoperative management of the patient;
- to make bandages;
- to take care of drainages;
- to remove stitches;
- to drain and wash the stomach;
- to do a cleansing enema;
- to intravenously inject drugs, install an intravenous catheter;
- to stop bleeding from the postoperative wound in the superficial layers of the abdominal wall;
- to insert a catheter into the bladder in men and women;
- to draw up a medical history;
- to issue a sick leave;
- to issue a prescription;
- to provide correct recommendations for life in the postoperative period (diet, work activity);
- make a forecast;

- use educational and scientific literature, including the Internet in the classroom;
- to establish friendly relations with the medical staff, the patient and his relatives and friends.

Test tasks:

1. What 3 signs are the most important for diagnosing acute appendicitis?
 - A. Blood leukocytosis and a shift of the leukocyte formula to the left.
 - B. Pain while palpating in the right iliac region.
 - S. Pain during cervical traction during vaginal examination.
 - D. Symptom of a coughing fit.
 - E. Defense in the right iliac region.
2. Identify 4 auxiliary methods that can be used to confirm the diagnosis of acute appendicitis.
 - A. Clinical blood analysis.
 - B. Laparoscopy.
 - S. Fecal occult blood analysis.
 - D. Rectal and vaginal examination.
 - E. Ultrasound examination.
3. What 4 complications of acute appendicitis can be observed in the postoperative period:
 - A. Subdiaphragmatic, pelvic or interintestinal abscess.
 - B. Widespread or local peritonitis.
 - S. Pilephlebitis.
 - D. Abscess of the stump of the appendix.
 - E. Acute cholecystitis.
4. Specify 3 manipulations that should be performed before appendectomy for acute appendicitis.
 - A. Administer a pain reliever.
 - B. Wash the stomach.
 - C. Introduce antispasmodics.
 - D. Shave the belly.
 - E. Make an enema.
5. What are the 3 goals of a rectal examination in acute appendicitis?
 - A. Exclusion of pathology and colon overhang
 - B. Exclusion of bladder pathology.
 - C. Identification of signs of "low" location of the appendix.
 - D. Detection of Grekov's symptom.
6. Choose three studies necessary for the differential diagnosis of acute appendicitis and renal colic.
 - A. Overview X-ray of the organs of the abdominal cavity.
 - B. Ultrasound examination of organs of the abdominal cavity and urinary system.
 - S. Excretory urography.
 - D. General clinical analysis of blood and urine.
 - E. Chromocystoscopy.

7. Determine the surgeon's tactics during an operation for acute appendicitis in the absence of destructive changes in the appendix.

- A. It is necessary to drain the abdominal cavity.
- B. It is necessary to conduct a revision of the terminal department of the ileum.
- C. It is necessary to carry out an audit of women's uterus and appendages.
- D. Appendectomy is not performed in the absence of external changes in the appendix.
- E. It is necessary to exclude Crohn's disease.

8. During an operation for acute appendicitis, the surgeon found minor changes in the appendix and performed an appendectomy. During the subsequent revision, a rupture of the right fallopian tube (ectopic pregnancy) was discovered, in connection with which it was necessary to remove the right fallopian tube. What two tactical mistakes did the surgeon make?

- A. Unreasonably performed an appendectomy.
- B. Before performing the appendectomy operation, he did not perform a revision of the uterus with appendages.
- C. The operation had to be completed by draining the abdominal cavity.

9. 9 days after the surgery for perforated appendicitis, a 53-year-old patient developed a rise in body temperature in the evenings, fever, and pain in the right half of the chest. What three complications can be caused by this clinical picture?

- A. Right-sided pleuropneumonia.
- B. Abscess of the right lung.
- S. Subphrenic abscess.
- D. Phlegmon of the retroperitoneal space.

10. A 20-year-old patient was diagnosed with a pelvic abscess on the 7th day after appendectomy, which was detected during the rectal examination. There are no signs of peritonitis. What is the correct tactic?

- A. Active detoxification and anti-inflammatory therapy.
- B. Laparotomy, revision of the abdominal cavity and drainage of the abscess.
- C. Opening of the abscess through the rectum.
- D. Washing the rectum with solution of antibiotics

Conclusion.

In the article the model of mastering the topic "Appendicitis" is offered, the main questions have been asked, the possible tasks have been introduced. This model can be used for teaching and studying different topics of clinical subjects.

Література:

1. Хоружа Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. Шлях освіти. 2006. № 2. С. 11–15.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Дзябенко О.В., Морзе Н.В., Василенко С.В., Варченко-Троценко Л.О., Вембер В.П., Бойко М.А., Воротникова І.П., Смірнова-Трибульська Є.М. Інноваційні педагогічні методи в цифрову епоху : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Друкарня «Рута», 2021. 320 с.

References:

1. Khoruzha L. (2006). Proektna kultura vchytelia: etychnyi komponent. Shliakh osvity. no. 2. PP. 11–15.
2. Bezpalko O.V. (2009). Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 208 p.
3. Dziabenko O.V., Morze N.V., Vasylenko S.V., Varchenko-Trotsenko L.O., Vember V.P., Boiko M.A., Vorotnykova I.P., Smirnova-Trybulska Ye.M. Innovatsiini pedahohichni metody v tsyfrovu epokhu. Kyiv : TOV «Drukarnia «Ruta», 2021. 320 p.

Анотація. Робота присвячена проблемі вдосконалення процесу навчання дисципліни «Хірургія» студентів ДНМУ – майбутніх лікарів - за допомогою системи спеціальних завдань, спрямованих на відпрацювання сформованих знань та вмінь, їх закріплення й контроль.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів у Донецькому національному медичному університеті (ДНМУ).

Модель - це допоміжний об'єкт, який знаходиться у певній відповідності до об'єкта, що вивчається (оригіналу), і є більш зручним для дослідження оригіналу. Відображаючи окремі особливості поведінки об'єкта-оригіналу, модель має деякі риси, ідентичні з оригіналом, і використовується для одержання такої інформації про оригінал, яку складно або неможливо одержати шляхом безпосереднього дослідження оригіналу. Модель являє собою особистісне уявлення про досліджуваний об'єкт, своєрідну форму кодування інформації про об'єкт.

Таким чином, можна сказати, що модель - це об'єкт будь-якої природи, який при дослідженні здатний заміщати реально існуючий об'єкт з метою отримання нової інформації про останній. Моделі є формою абстракції особливого роду, в якій суттєві відношення об'єкта закріплені у зв'язках, які наочно сприймаються й уявляються. У статті представлено модель підготовки студентів за темою «Апендицит».

Ключові слова: медична освіта, хірургія, пізнавальна діяльність, мета, навчальне завдання, оцінювання.

УДК 378.091.2

**INNOVATIVE DIRECTION OF THE IMPLEMENTATION OF THE
PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE FUTURE TEACHER
ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

Kramska Z./Крамська З.М.*Ph.D. / доктор філософії***Pashchenko M./Пащенко М.І.***ORCID 0000-0002-4011-1800**s.p.s.,as.prof./к.пед.н., доцент,***Rujak D./Рижак Д.***teacher / викладач**Municipal Institution «Uman Taras Shevchenko Professional College
of Education and Humanities of Cherkasy Regional Council»**33, Nebesna Sotnia, 20 300*

Анотація. Інноваційна педагогічна діяльність, пов'язана з відмовою від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні і розвитку особистості, виходить за межі діючих нормативів, створює нові нормативи особистісно-творчої, індивідуально спрямованої діяльності майбутнього вчителя, розробляє педагогічні технології, що реалізуються у цій діяльності.

Ключові слова: інноваційна педагогічна діяльність, майбутній вчитель.

Вступ.

Вивчення педагогічного досвіду підготовки майбутнього вчителя приводить до висновку про наявність механізму саморозвитку вищої школи. Його джерело міститься у творчості викладачів-педагогів, у їх інноваційній діяльності, яка знайшла своє відбиття в розробці та введенні елементів нового змісту освіти, інноваційних освітніх технологій, зміцненні зв'язку практики з наукою, зверненні до світового педагогічного досвіду тощо.

Інноваційні процеси в освіті потребують принципово нових форм і механізмів взаємодії теорії та практики, ознайомлення з найбільш типовими моделями освіти і виховання, з концепціями й освітніми проектами, які стали основою масових педагогічних досліджень у різних країнах.

Основний текст.

Забезпечення інноваційної діяльності передбачає глибоке вивчення теоретичних питань удосконалення освітнього процесу, позитивних сторін педагогічних теорій, ідей і технологій, які вже досліджувались і впроваджувались у педагогічну практику. Тільки на основі ґрунтовної дослідної роботи щодо вивчення фундаментальних педагогічних теорій і технологій, обґрунтування механізму їх упровадження дозволить підвищити рівень освітнього процесу.

Процес сприйняття нових ідей, інновацій у галузі педагогіки – складний багатоетапний розумовий процес прийняття рішення, який має тривалий термін від першого знайомства людини з інновацією до її кінцевого сприйняття. У ході цього процесу відбувається оцінювання значення і наслідків прийняття рішення. Е.Роджерс поділяє цей процес на основні етапи:

- ознайомлення людини з інновацією;
- поява зацікавленості;
- оцінка;
- апробація;
- кінцеве сприйняття[1].

У зв'язку з розглядом питань сприйняття та впровадження інновацій ряд авторів звертають увагу на особистість людини, яка здійснює ці процеси. Принципове значення, підкреслюють В.Сластьонін і Л.Подимова [2], має питання про суб'єкти інновацій. Суб'єкт – це людина, що пізнає і перетворює навколишній світ, володіє свідомістю і волею, здатна діяти цілеспрямовано.

К.Абульханова-Славська [2], розглядаючи механізми становлення особистості в процесі діяльності та спілкування, підкреслює, що становлення особистості суб'єктом діяльності відбувається в організації власної активності.

Суб'єкту діяльності як особистості властиві такі особливі індивідуальні здатності, як здатність до організації часу, програмування своєї майбутньої діяльності, здатність передбачати події, встановлювати для себе оптимальні режими активності і пасивності, визначати ритми діяльності.

Викладач як суб'єкт інноваційної діяльності та її організатор вступає у взаємодію з іншими членами педагогічного співтовариства у процесі створення, використання і розповсюдження інновацій, він обговорює зміст нововведення і ті зміни, які можуть відбуватися у предметах, свідомості, традиціях тощо. Але інновація виникає не сама по собі, а в результаті того, що викладач постійно проявляє дослідницький інтерес до тих або інших педагогічних явищ, які стали для нього проблематичними, викликають внутрішню напругу, змушують думати і діяти, відповідати на них своїми інноваціями. Ці явища можуть виникати у самій людині, у сфері її цінностей і потреб.

В умовах становлення нової парадигми у галузі освіти для реалізації активності викладача та його інноваційної діяльності сприяє ряд змін, що відбуваються у суспільному житті та у мисленні людини:

- усунення обмежень у професійній діяльності, що дозволяє сприймати значно більше коло зовнішніх явищ;
- зменшення упереджених, нав'язаних думок і суджень;
- збільшення потоку інформації;
- забезпечення необхідної свободи дій;
- своєчасне реагування на зовнішні зміни.

Як наслідок цього, викладач набуває важливих *здібностей*: готовність до реагування на несподіванки, готовність до прийняття самостійних рішень, що потребують певного ризику, готовність нести за них відповідальність, критичність в оцінці власних і чужих дій.

У дослідженнях В.Гінецінського, В.Краєвського, М.Скаткіна, Б.Гершунського, В.Журавльова, І.Лернера, В.Шубинського та ін., формулюється низка проблем теоретико-методологічного характеру, які стосуються інновацій і творчої діяльності вчителя (критерії оцінки нового, традиції та інновації, специфіка інноваційного циклу, ставлення вчителя до інновацій тощо). У дослідженнях отримали відбиття такі питання методологічного значення, як

відношення наукового пізнання до педагогічної практики, співвідношення видів діяльності – наукової і практичної, проблема ролі майбутнього вчителя у формуванні педагогічних знань, місце дослідницького компонента у творчій діяльності вчителя. Важливим критерієм об'єктивної оцінки інновацій учителів та викладачів у їх творчому досвіді є, за словами Л.Фрідмана [2], встановлення тих нових ідей, методів і прийомів, які є в ньому.

Характерною особливістю еволюції інноваційного досвіду є синтез його з педагогічною наукою, глибоке узагальнення, обґрунтування, теоретичне дослідження фактів, що мають ключове значення для практики – такий висновок робить М.Махмутов [2]. Значно зросла різноманітність форм і проблематика науково-педагогічного партнерства вчених і вчителів. Опора інноваторів на фундаментальні наукові знання вважається надійним підґрунтям стійкості інновацій в історії педагогіки.

Низку досліджень присвячено інноваційній діяльності викладача, аналізу творчих здобутків учителів.

На думку дослідників, на *першому етапі*:

- встановлюється відповідність нововведень вимогам до інновацій;
- визначається, яка ідея покладена в основу новаторства вчителя;
- наскільки ця ідея віддзеркалена у загальній системі школи;
- підвищується педагогічна майстерність викладача та якість педагогічної практики у цілому;
- аналізуються елементи нового, які покладені в основу авторських пропозицій, педагогічної ініціативи;
- збагачуються певні наукові концепції;
- використовуються нові та ефективні методи і прийоми навчання і виховання.

На *другому етапі* такого аналізу передбачається визначення виду педагогічної інновації: педагогічна раціоналізація, педагогічне винахідництво, авторська концепція тощо. Одночасно виділяються параметри вивчення педагогічної інновації. Після встановлення інноваційних елементів у роботі викладача і виду інновації дається її стисла характеристика:

- ❖ сутність інновації;
- ❖ наукова аргументація інновації;
- ❖ освітні можливості і сфера застосування інновації;
- ❖ ефективність інновацій (результати, зміни тощо);
- ❖ стабільність результатів інновацій;
- ❖ можливість масового застосування.

На *третьому етапі* визначаються об'єми і критерії аналізу з позиції використання інновацій.

На *четвертому етапі* – можливість професійного творчого самовираження майбутнього вчителя, розвитку його творчого мислення.

На *п'ятому* – сфера використання педагогічної інновації.

Схема аналізу інноваційної діяльності майбутнього вчителя задає певний її алгоритм і визначає як технологічні компоненти, так і особистісні особливості інноваційної діяльності.

Основу та зміст інноваційних освітніх процесів становить *інноваційна діяльність*, сутність якої полягає в:

- оновленні педагогічного процесу;
- впровадження новоутворень у традиційну систему;
- прагненні оптимізувати освітній процес.

Все це зумовило появу нових і вдосконалення педагогічних технологій, різних рівнів і різної цільової спрямованості, що використовуються у підготовці майбутніх вчителів.

У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати освітнього процесу. Інновацію можна розглядати як процес і результат цієї діяльності. Таким чином, *інноваційні педагогічні технології* – це цілеспрямоване, систематичне і послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів від визначення мети до очікуваних результатів. Педагогічні інновації вносять в освітнє середовище стабільні нововведення, які поліпшують характеристики її компонентів і освітньої системи в цілому.

Проблема впровадження інноватики в освіту була спричинена *чинниками*:

- нові соціально-економічні перетворення;
- посилилася гуманітаризації змісту освіти, з'явилися нові навчальні дисципліни та стрімко виникла потреба у викладачах, які б могли забезпечити творчий, інноваційний підхід до реалізації цих тенденцій;
- викладач отримав можливість створення власної педагогічної лабораторії, що сприяє набуттю досвіду інноваційної діяльності;
- входження закладів освіти у ринкові відносини надає можливості майбутньому вчителю навчатися там, де інноваційний потенціал та якість отриманої освіти вищі;
- зміни в інформатизації суспільства активізувати потребу в оновленні інформаційно-освітнього середовища.

З'єднання інтенсивного й екстенсивного шляхів розвитку педагогічних систем дозволяє здійснювати інтегровані інновації, які створюються на стику різнопланових, різнорівневих педагогічних підсистем та їх компонентів.

Основними *напрямами і об'єктами інноваційних перетворень у педагогіці* є:

- ✓ розробка концепцій і стратегій розвитку освіти і освітніх установ;
- ✓ оновлення змісту освіти;
- ✓ зміна і розробка інноваційних технологій навчання і виховання;
- ✓ вдосконалення управління освітніми установами і системою освіти в цілому;
- ✓ поліпшення підготовки педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації;
- ✓ проектування нових моделей освітнього процесу;
- ✓ забезпечення успішності навчання та виховання.

Інновації можуть здійснюватися на різних рівнях. До вищого рівня відносяться інновації педагогічної системи. У педагогічній науці виник принципово новий і важливий напрям – теорія інновацій та інноваційних процесів.

Провідними методами досліджень інноваційних процесів є:

- вивчення наукових і науково-педагогічних методів, спрямованих на створення теоретичних узагальнень, встановлення та формулювання закономірностей;
- методи емпіричного та математичного дослідження;
- структурно-функціональний метод, який передбачає розчленування методів на складові;
- порівняльний метод, що дозволяє зробити висновки щодо ефективності діяльності освітніх систем і тенденцій їх розвитку;
- конструктивно-генетичний метод, що аналізує зміни у досліджуваному процесі у просторі та часі.

Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльова, А. Ніколс, Н. Юсуфбекова тощо) співвідносять поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Зокрема, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [3].

В. Кукушкіна, вважає, що будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним критеріям технологічності:

- концептуальність;
- опора на певну наукову концепцію;
- системність;
- можливість управління;
- ефективність;
- відтворюваність;
- візуалізація.

Педагогічна професія вимагає особливої чутливості до постійно змінюваних тенденцій суспільного буття, здатності до адекватного сприйняття потреб суспільства.

Рушійною силою інноваційної діяльності є педагог як творча особистість, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, упровадження і поширення нових ідей. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога. Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, який виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Наявність інноваційного потенціалу педагога визначають чинники:

- творча здатність генерувати нові ідеї;
- високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина та різнобічність інтересів;
- відкритість особистості педагога новому і сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення.

Можна виокремити наступні *критерії готовності майбутнього вчителя* до інноваційної педагогічної діяльності [3]:

- ✓ усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- ✓ готовність до творчої діяльності щодо нововведень;
- ✓ впевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення, принесуть позитивний результат;
- ✓ узгодження особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- ✓ готовність до подолання творчих невдач;
- ✓ органічність поєднання інноваційної діяльності, особистої, фахової та педагогічної культури;
- ✓ рівень психолого-педагогічної і методичної готовності до інноваційної діяльності;
- ✓ здатність до фахової рефлексії.

Процес упровадження інновацій доцільно розподілити на основні етапи, врахувавши теоретичну та практичну підготовку майбутнього вчителя. На підставі всебічного аналізу необхідно своєчасно коригувати темп та зміст оновлення педагогічного процесу, накреслюючи нові перспективи роботи.

Інноваційна спрямованість визначається *критеріями* педагогічних інновацій, до яких відносять:

- новизну;
- оптимальність;
- результативність та ефективність;
- можливість творчого застосування нових результатів у масовому досвіді [3].

Інновації конкретизуються у педагогічному процесі як:

- цільова складова впливає на структуру і зміст навчального плану та програми як окремої дисципліни, орієнтує на певний прогнозований педагогічний результат;
- змістова складова впливає на зміст та структуру як окремих навчальних дисциплін, так і на освіту в цілому;
- оцінна складова впливає на зміст, методи, форми контролю й оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Інноваційний процес розгортається за наступною *логікою* [3]:

- виникнення – відбувається теоретична розробка нововведення та організовується інформаційно–роз’яснювальна робота;
- засвоєння – здійснюється апробація нововведення у одному або декількох навчальних закладах та діагностика результатів;
- насичення – якщо результат інноваційного проекту позитивний, відбувається широке впровадження інновацій в масову педагогічну практику;
- рутинізація – інновація перетворюється у звичайну норму, традицію;
- криза – нововведення повністю вичерпує свої можливості, а його результати можуть погіршуватися;
- фініш – інновація завершує своє існування, на її зміну приходять інші нововведення.

Висновки:

Зазначене вище надає можливість зробити такі висновки:

- інновація є основною формою розвитку сфери освіти;
- впровадження інноваційних технологій навчання є пріоритетним напрямом і головним фактором реформування системи освіти;
- виконуючи навчальну, виховну і дослідні функції, зазначені технології можуть застосовуватися як на етапі підготовки до проведення занять, у створенні навчально-методичного забезпечення, так і під час навчального процесу і у позааудиторній роботі;
- використання інноваційних технологій навчання дозволяє створити принципово нову інформаційну освітню сферу, що надає широкі можливості для навчальної діяльності, підвищує мотивацію, розвиває самостійність, забезпечує індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу, сприяє модернізації традиційної системи навчання та створенню конкурентоспроможної системи освіти;
- управління процесом інновації є основним механізмом, який визначає якість інновації та якість освіти в цілому;
- актуальними напрямками висвітлення окресленої теми є розгляд питань щодо можливостей використання сучасних інноваційних технологій та методів у процесі навчання на різних етапах підготовки майбутніх вчителів.

Отже, завдання щодо формування інноваційної діяльності майбутнього вчителя має глибокий соціально-педагогічний сенс, оскільки від його розв'язання залежить успіх змін, перетворень у системі освіти, перспектива розвитку вищої школи. Пропонований підхід забезпечує системність перетворень вищої освіти на основі технологічних інновацій.

Література:

1. Rogers E.M. Diffusion of innovations // Free Press. – 1983. – №3. – Р. 12–14.
2. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (дидактичний аспект)/ Ю.В.Васьков. – Х.: Скорпіон, 2000. – 120 с.
3. Пащенко М.І. Інноваційні технології навчання: словник-довідник. Навч. посібник/ М.І. Пащенко. - Умань: ПП Жовтий, 2012. – 194 с.
4. Пащенко, М. І. Інноваційні педагогічні технології : навчально-практичний посібник / М. І Пащенко. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2016. – 269 с.

Literature:

1. Rogers E.M. Diffusion of innovations // Free Press. – 1983. – No. 3. - R. 12–14.
2. Yu.V. Vaskov Pedagogical theories, technologies, experience (didactic aspect)/ Yu.V. Vaskov. - Kh.: Skorpion, 2000. - 120 p.
3. Pashchenko M.I. Innovative learning technologies: dictionary-reference. Education guide/ M.I. Pashchenko. - Uman: PP Zhovtyy, 2012. – 194 p.
4. Pashchenko, M. I. Innovative pedagogical technologies: educational and practical guide/ M. I Pashchenko. – Uman: PP Zhovtyy O. O., 2016. – 269 p

Abstract. Innovative pedagogical activity, associated with the rejection of well-known stereotypes, stereotypes in education, upbringing and personality development, goes beyond the current norms, creates new norms of personal and creative, individually directed activity of the future teacher, develops pedagogical technologies that are implemented in this activity

Keywords: innovative pedagogical activity, future teacher.

УДК 378.013-014

THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL INNOVATION ON THE CREATIVE DEVELOPMENT OF FUTURE EDUCATORS

ВПЛИВ ОСВІТНЬОЇ ІННОВАТИКИ НА ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Nebykova T./Небікова Т.А.

teacher /ст..викладач

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Nebykov M./Небіков М.В.

s.agric.s.,sen.res.dep./к.сільск.н., ст.. наук.снєвр.

ORCID 0000-0001-9734-1730

*Breeding and Reproductive Biological of Plants Sofiyivka National Dendrological Park of the National Academy of Sciences of Ukrain, Uman.**Національний дендрологічний парк «Софіївка» - науково-дослідний інститут Національної академії наук України, Умань.*

Анотація. У статті обґрунтовано сутність інноватики як окремої галузі наукового знання. Представлено сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів у контексті розвитку креативних професійних здібностей. Доведено доцільність використання інноваційних технологій у процесі формування творчої обдарованої особистості майбутнього педагога. Визначено та охарактеризовано основні складові освітньої інноватики. Висвітлено риси професійності педагога, що забезпечують умови для самореалізації студентів у різних видах теоретичної і практичної діяльності.

Ключові слова : творча активність, інноваційні технології навчання, освітня інноватика, професійність педагога, активне навчання.

Вступ.

Творча активність – це властивість особистості, яку слід виховувати і розвивати у кожного студента, незалежно від рівня розвитку його творчих здібностей. Завдання вищої школи – виявити і розвинути їх в освітній діяльності. Розвинути креативні професійні здібності – це означає озброїти майбутнього вчителя способами діяльності, навичками виконання професійної роботи, створити умови для розвитку обдарованості.

Важливого педагогічного значення набуває дослідження проблеми формування творчої обдарованої особистості майбутнього педагога у процесі використання інноваційних технологій. За рахунок впровадження інноваційних технологій навчання, в умовах заохочення з боку викладача творчої активності студентів, сприяння і проведення комплексної роботи, спрямованої на розвиток цієї властивості особистості, психологічний бар'єр на її шляху може бути повністю знятим.

Інноваційні технології навчання впливають на моральний, інтелектуальний, фізичний і естетичний розвиток студентів, на зростаючу активність у відношеннях з оточуючим світом, розвиток творчого самовираження.

Творче самовираження не виключає репродуктивного самовираження студентів в освітній діяльності. Розвиток творчого самовираження удосконалює старі і створює нові знання, навички і вміння, розширює межі їх застосування, підвищує рівні оволодіння ними, щоб репродуктивна діяльність постійно

збагачувалась елементами творчої діяльності студентів в процесі використання інноваційних технологій навчання.

Творча активність і творча діяльність – взаємопов'язані і взаємообумовлені поняття. Якщо подивитися на рівні виявлення діяльності і соціалізації особистості від рефлекторного рівня, рівня потреб до рівня творчої інтуїції, то творча активність може найповніше виявлятися саме на найвищому рівні. Вона є динамічною умовою становлення і реалізації творчої діяльності при сформованості творчої активності.

Виховання і розвиток цієї якості дозволить, по-перше, підготувати студентів до професійної діяльності, насиченої новими, нетиповими ситуаціями, навчить долати труднощі, успішно працювати в екстремальних умовах, і, по-друге, розв'язувати завдання раціоналізуючи свою діяльність, бути винахідливим в умовах виконання щоденної професійної роботи.

Основний текст.

Пошуки в цьому напрямі вели психологи і педагоги Я.Пономарьов, О.Лук., А.Леонтьєв, П. Якобсон, В.Моляко, Г.Васянович та інші.

В межах існуючої системи освіти є різні моделі навчання:

- трансляційна;
- формуюча;
- розвиваюча;
- активізуюча;
- вільна;
- творча активність студентів[1].

Педагогічна технологія означає ланцюжок логічно впорядкованих навчальних кроків, актів і циклів, які здійснюються в процесі навчання. Педагогічна технологія виступає як система розробки і здійснення відповідно до обраних цілей всього процесу навчання і з врахуванням людських і технологічних ресурсів в їх взаємодії. Метою педагогічних технологій є не накопичення знань та вмінь, а постійне збагачення досвідом творчості і формування механізм у самоорганізації і самореалізації особистості. Реалізація такого завдання вимагає іншого підходу до навчання, до виділення і моделювання видів діяльності, допомагають виробити у студентів активне ставлення до довкілля.

Світовий досвід свідчить, що ХХІ століття – епоха інформації, змагання за інтелект, тому педагоги повинні розуміти проблему взаємозв'язку навчання і розвитку особистості. Враховуючи, що сучасна модель освіти включає: предметні знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до світу, вона передбачає взаємозалежність рівня розвитку та успіху в навчанні. Тому від студентів викладачі вимагають самоорганізації, організації навчальної діяльності, розвитку аналітичних здібностей, умінь пізнавальної діяльності, самостійності, творче ставлення до завдань. Успішність навчання залежить від сформованості мотиваційної сфери, наявних знань, ціннісних орієнтацій та установок.

Викладачі відкривають у студентів можливість процесу самореалізації себе як особистість. Творчі студенти досягають надійних засобів саморегулювання,

самооцінки і внутрішнього стимулювання, що веде до комфортної душевної рівноваги. Таким чином педагогічна технологія – втілення певного бачення світу, певного розуміння особистості, її спроможності самореалізуватись в динамічному житті за нових ринкових умов.

Розвиток особистості на всіх етапах її життєдіяльності – це умови, засади всебічного розвитку особистості, забезпечення її творчого потенціалу, реалізації здібностей, зростання компетентності, удосконалення отриманих знань, умінь, навичок в майбутній професійній діяльності.

Вивчаючи інноваційні процеси в галузі освіти, інноватика як наукова дисципліна покликана розкривати сутність їх наукового проектування і мистецького втілення, виявити закономірні зв'язки між традиціями і новаціями, обґрунтувати моделі системних нововведень в установах і закладах освіти.

Основними складовими освітньої інноватики є:

- 1) теорія створення інновацій у системі освіти;
- 2) методологія сприйняття, оцінки та інтерпретацій нового в соціології, дидактиці, психології, педагогічному менеджменті;
- 3) технологія і досвід практичного застосування освітніх інновацій.

Серед дослідницьких завдань освітньої інноватики передусім такі: обґрунтування її місця в системі загальнонаукового і соціально-психологічного знання; висвітлення основних функцій та їх роль в теоретичному осмисленні шляхів реформування системи освіти; визначення перспектив функціонування, розвитку і управління закладами освіти; застосування і впровадження освітньої інноватики як критеріальної оцінки передового педагогічного досвіду; розроблення понятійно-категоріального апарату освітньої інноватики; розкриття тенденцій розвитку інноваційних процесів у системі національної освіти; підготовка рекомендацій щодо практичного втілення інноваційних процесів.

Перспективними напрямками освітньої інноватики є:

- інноватика як окрема галузь наукового знання;
- інноваційні процеси в освіті як предмет методологічного дослідження;
- наукова проблематика інноваційних процесів у сучасній філософії освіти;
- стратегічний розвиток засад теоретичної освітньої інноватики;
- суперечності інноваційної діяльності і способи їх розв'язання;
- перманентність оновлення освітньої практики на основі соціально-психологічних закономірностей розвитку інноваційних процесів;
- зміст, структура і функції освітньої інноватики;
- прикладні аспекти обґрунтування освітньої інноватики;
- інноватика в системі наукового знання;
- необхідні і достатні умови реалізації інноваційних процесів у освіті;
- норми інноваційної діяльності тощо.

Виділяють типи навчання:

1) підтримуюче, спрямоване на відтворення соціального і соціально-культурної системи;

2) інноваційне, яке стимулює інноваційні зміни в існуючій культурі і соціальному середовищі, активно впливаючи на проблемні ситуації, що постають як перед окремою людиною, так і перед суспільством;

3) шокове, до якого відносять раптові зміни в житті людини і суспільства. Шокове навчання стресове, а тому характеризується низькою результативністю порівняно з інноваційним навчанням[2].

За сприятливих умов найбільшого поширення мають набути два перших типи навчання. Тим часом досі переважає перший тип – підтримуюче навчання. Ця невідповідність, на думку педагогів, багато в чому пояснюється невідповідністю суспільства до зіткнення з новими ситуаціями в соціальному житті, аби своєчасно й належним чином відгукуватися на політичні, економічні, екологічні та інші проблеми. Тому інноваційність відносять як до дидактичної організації навчання, так і до його соціально значущих результатів. Загалом у розвитку теорії навчального процесу в сучасній педагогіці є два *шляхи*:

- 1) модернізація традиційного навчання, його переорієнтація на ефективну організацію засвоєння визначених соціальних зразків, досягнення чітко фіксованих еталонів;
- 2) інноваційний підхід до навчального процесу, де головною метою є особистісний розвиток студентів їх здатність оволодівати новим досвідом на основі формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку, визначення особистісних сенсів тощо. Перевага надається активним формам і методам навчання.

Локальні, неповні інноваційні перетворення не можуть дати позитивного результату. Некритичне чи еkleктичне застосування інновацій поряд з традиційними методами може призвести до дискредитації ідеї ефективної інноватики. Нова філософія освіти та нова парадигма освіти потребують якісно вищої професійної підготовки майбутнього педагога, спроможного вирішувати завдання творчого розвитку.

Основна суперечність першого етапу інноваційних перетворень – невідповідність між старим (тим, що є) і новим (те, що потрібно і бажано), яка породжується як соціальними, так і педагогічними потребами поліпшити стан освіти.

Друга суперечність – між обмеженими в часі строками навчання і зростаючим обсягом наукової інформації. Диференціація наукового знання, його подвоєння кожні п'ять-десять років призводять до потреби постійного розширювати зміст освіти. Неминуче виникає проблема відбору найважливішого знання, необхідного і достатнього для підготовки творчого спеціаліста. Тому робота щодо визначення навчального змісту і його оновлення – одне з джерел інноваційних процесів у сучасній освіті. Оновлення потребують всі ланки навчально-виховного процесу й, зокрема, всі організаційні форми. Не випадково виникла потреба у створенні системи неперервної освіти. Тенденція до неперервності освітнього процесу на рівні особистості потребує як структурного, так і змістового його оновлення. Іде процес інтеграції різних підходів до навчання у світовій практиці. Інша тенденція розвитку інноваційних процесів – потреба вчителів викладачів у нових освітніх технологіях.

Оновлення системи освіти потребує дослідження інноватики як окремої галузі наукового знання. Інтенсивний розвиток інноваційних процесів у сучасних умовах принципово змінює стратегію управління ними, оскільки

стихійність, непослідовність, непрофесійність і некомпетентність при їх поширенні дискредитує ідею ефективної інноватики, гальмує її розвиток і впровадження в освітню практику. Цілісне осмислення теорії і практики проектування та впровадження інноваційних процесів потребує розкриття основних тенденцій і суперечностей їх розвитку, формалізації результатів цих досліджень у вигляді законів, закономірностей, принципів.

Визначають загальні закони перебігу інноваційних процесів:

- закон незворотної дестабілізації інноваційно-освітнього середовища.
- закон фінальної реалізації інноваційного процесу;
- закон стереотипізації освітніх інновацій;
- закон циклічного повторення, або закон зворотності освітніх інновацій, тобто повторне відродження за нових умов.

Інноваційні педагогічні технології спрямовуються насамперед на забезпечення умов для самореалізації сутнісних сил студентів в різних видах теоретичної і практичної діяльності, в динамічному житті за нових ринкових умов. В основі оновлення методів, прийомів навчальної діяльності мають бути гуманістичні стосунки, партнерські відносини, принципи рівноправного діалогу викладач - студент. Визначальною спрямованістю такої роботи є розвиток самостійності студентів, їхньої пізнавально-дослідницької діяльності, систематичне формування в них вмінь виробляти свою точку зору, оцінку життєвих фактів і явищ, власні погляди, переконання та ідеали.

У педагогічний процес впроваджуються інноваційні технології :інформаційні, комп'ютерні, інтегровані курси, модульно-кредитне навчання, модульно-розвивальне навчання, рейтингова система оцінювання знань, активні методи навчання, дистанційне навчання тощо. Тому визначальна роль у формуванні творчої особистості майбутнього спеціаліста належить викладачу, його позиції, установку на творчість.

Під час розвитку творчої уяви можна використовувати комплекс вправ, рольові та ділові ігри, моделювання професійних завдань на кмітливість, які ламають стереотипи. У ході занять студенти вчаться користуватися методами генерації ідей, такими, як метод мозкового штурму, метод фокальних об'єктів та метод морфологічного аналізу. Велику роль для розвитку творчого мислення студентів, має опанування системним оператором, або схемою талановитого розв'язання винахідницьких задач на нетехнічному матеріалі. Згадані завдання являють собою фантастичні ситуації, які містять суперечність і вимагають її розв'язання.

Інноваційні педагогічні технології спрямовуються насамперед на забезпечення умов для самореалізації студентів в різних видах теоретичної і практичної діяльності, в динамічному житті за нових ринкових умов.

Професійність майбутнього вчителя характеризується *рисами*.

По-перше, педагог повинен бути організатором, керівником в лабіринті знань. Він повинен систематично діяти на психологію своїх підопічних, щоб прищепити їм певні риси характеру, волі, звичок і смаків, систематично прививати дітям звичку думати, аналізувати.

По-друге, професійність педагога полягає в умінні перетворити учня в

суб'єкт самовиховання, самоосвіти, так як спеціаліст, який закінчив свою освіту разом з закінченням, наприклад, вузу дуже швидко відстане і перестане бути кваліфікованим спеціалістом.

По третє, професійна кваліфікація педагога полягає в його умінні трансформувати державні цілі в педагогічні. Від педагога вимагається система послідовних дій, направлених на досягнення цілей освіти які висуюються сучасним суспільством. Ця діяльність педагога включає напрямки:

1. Конструктивна діяльність, тобто вибір інформації яка повідомляється студентам; проектування власної діяльності на лекції, на практичному або лабораторному занятті; проектування діяльності студентів і, накінець, проектування методів контролю знань.

2. Організаційна діяльність, тобто організація передачі інформації студентам; організація своєї діяльності на лекціях і заняттях; організація діяльності студентів і організація контролю знань.

3. Комунікативна діяльність, тобто встановлення правильних взаємовідносин з колективом студентів, створення доброзичливого психологічного настрою, який сприяє активності процесу навчання, виявленню творчих здібностей студентів. При позитивних взаємовідносинах краще засвоюється матеріал, народжується інтерес до предмету, стають менш помітними окремі промахи викладача.

4. Гностична діяльність, тобто вивчення способів дії на людей, знання психологічних і вікових особливостей цих людей, уміння оцінювати власну діяльність і вносити в неї відповідні корективи[3]

Для педагога-новачка характерно планування тільки власної діяльності. Ще немає передбачення того, як буде сприйнята студентами інформація, яку повідомляють, що виявиться знайомим, що цікавим, що важким, що викличе роздратування.

По мірі оволодіння педагогічною майстерністю все те, чому педагог хоче навчити своїх студентів, отримує психологічне забарвлення. Педагог починає відчувати ступінь сприйняття студентами інформації, уміє активізувати студентів. Він спонукає їх до порівняння, пошуку істини, вчить їх самоконтролю і самоорганізованості. Його реакція на поведінку аудиторії стає швидкою і чуттєвою, його заняття проводяться жваво, емоційно, цікаво. Це в значній мірі сприяє підвищенню кваліфікації спеціалістів, які готуються.

Важливими умовами міцного засвоєння знань і умінь, застосування їх на практиці є: мистецтво педагога викликати інтерес до предмету та активне відношення студента до навчальної роботи.

Висновки.

Освітній процес в умовах закладів вищої освіти повинен:

- ✓ бути імітацією середовища, в якому будуть жити і працювати студенти;
- ✓ містити в собі конкретну мету, і проблеми діяльності;
- ✓ забезпечувати формування у студентів здатності вирішувати практичні задачі, змінювати та покращувати той предметний світ, в якому вони живуть і працюють.

Активне навчання повністю відповідає цим вимогам. В його основі лежить

принцип безпосередньої участі, який зобов'язує викладача зробити кожного студента учасником освітнього процесу який шукає шляхи і способи вирішення проблем. Активні методи навчання дозволяють формувати знання, уміння й навички шляхом залучення майбутніх вчителів в активну освітню діяльність, брати участь в наукових експериментах.

Література:

1. Васянович Г. П. Педагогіка і психологія / Григорій Петрович Васянович / Г. Васянович. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 4: Збірник наукових праць. – Львів : Сполом, 2010. – 512 с.
2. Галузінська М. І. Підготовка майбутніх вчителів до впровадження креативних технологій навчання. Частина 1: монографія/[авт.кол.: Галузінська М. І., Браславська О.В., Красноштан І.В. та ін.].– Умань:, 2021. – 197 с.
3. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: Визначення, теоретична модель, функції підготовки / Педагогіка і психологія. - К.: Педагогічна думка, 1998. - 255 с.

***Abstract.** The article substantiates the essence of innovation as a separate field of scientific knowledge. The modern requirements for the professional training of future teachers in the context of the development of creative professional skills are presented. The expediency of using innovative technologies in the process of forming the gifted personality of a future teacher has been proved. Components of the educational innovation are determined and characterized the main. The professionalism of the teacher, which provide the conditions for students' self-realization in various types of theoretical and practical activity, are distinguished.*

***Key words:** creative activity, innovative learning technologies, educational innovation, teacher's professionalism, active learning.*

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF THE ELDERLY IN THE MODERN SOCIETY

Spytska Liana

*Full Doctor of Psychological Sciences, Full Professor
Professor at the Department of Practical Psychology and Social Work
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9004-727X*

Annotation. *The problems of the elderly in modern society are usually considered as a consequence of industrialization and urbanization. In turn, it is necessary to consider the following cultural and social factors that determine, firstly, the specifics of the aging process, and secondly, the place of the elderly in society: ownership of property and income, strategic knowledge, work capacity, co-dependence, traditions and religion, loss of roles and role ambiguity, loss of the future.*

Keywords: *elderly, modern society, social activity, old age, mass consciousness.*

Introduction.

In the mass consciousness, the role of a pensioner, a widower or just an elderly person is unclear and there are no corresponding role expectations in society. When a person gets old, society and family, as social units, do not make any demands on him, they reject him, thereby depriving him of a certain role, changing his status.

Role ambiguity demoralizes the elderly. It deprives them of social identity and often has a negative impact on psychological stability. After all, the daily routine of the elderly is not considered as a role performance. In addition, situations that are unstructured at a late age cause depression and anxiety, since the elderly experience a vacuum of social expectations and lack of standards established for them. Old age is a stage in the life cycle, where people experience systematic social losses and no gains.

Presenting main material.

The main life tasks have been completed, responsibility decreases, dependence on others increases. These losses are associated with possible illnesses and physical malaise. These losses together with dependence, isolation and demoralization increase progressively at a late age. They clearly show an elderly person a decrease in participation in social life and an increase in his marginality.

Loss of roles. The ethical system of modern Western Civilization prefers youth, energy, enthusiasm and innovation as the antipodes of passive, backward and old-fashioned old age.

All these values, together with faith in one's own strengths, autonomy and independence, are transmitted to new generations during socialization. At this time, those new generations learn age-related stereotypes along with the internalization of new role functions. From this point of view old age is presented as the loss of social roles.

After being retired, a person loses one of his main roles: he is no longer a breadwinner in the family and a worker in the social sense. In modern society, professional activity performs a number of functions. It not only provides a person with a means of subsistence, gives a certain status, but also realizes the social activity of the individual.

At the level of personality, it is considered as the ability to have conscious self-identification and take his / her place in the system of social relations and self-

realization. Social activity is a measure of social activity, and its goal is to realize the interests of society and a person as a member of a given social community. For any person, his professional activity is a prerequisite for his full-fledged, interesting life and creative activity. Therefore, work is also necessary for elderly people, as their sphere of personal interests is significantly limited and narrowed.

Reaching the age of 45-50, people often become victims of discrimination concerning employment and status. Moreover, an elderly person's life becomes less valuable than a young or mature person's. Thus, an elderly person is not vulnerable to losses that are inevitable only (such as his partner's or friend's death).

It is necessary to understand and study the psychological characteristics of the elderly and the social conditions accompanying their lives. Thus, E. Erickson, discussing the problem of the meaning of life passed, singled out the following conditions of aging: physical, psychological, cultural, and social.

The society where we live dictates new ideals: appearance, level of education and income, lifestyle, and sexual behavior. This leads to the development of new complexes, in particular, age-related ones. Along with the inferiority complex connected with dissatisfaction with one's body image (Photoshop Complex) and seeking, cosmetic surgery which is also connected with physical appearance dissatisfaction (Cosmetic Surgery with Psychological Consequences), the complex about aging is also developing.

In modern society, it is increasingly valued not so much professional experience but success, which is associated with youth and activity. In these conditions, age is felt especially painfully.

Old age is perceived as an inevitable misfortune or a crime for which they are punished with exclusion from society. It is believed that men experience aging no less acutely than women; they often compensate for the feeling of their "inferiority" with infantile (irresponsible) behavior. A direct consequence of the impossible requirement to stay young is the "Peter Pan Complex" (Jean-David Nasio). The changes occurring to a woman and her status take place against the background of contradictory requirements: to develop femininity and be successful in work.

Depending on one's psycho type, a person perceives his aging and lives it in different ways: the degree of his concern about the external signs of age can be both zero and excessive.

As a result of a sociological study conducted by the cosmetic brand Chanel, five groups of women were identified.

1. The first group perceives aging as a natural process: the inner personality for them is more important than outer appearance.

2. The second group is sure that manifestations of age can be controlled if they keep themselves in good physical shape.

3. For the third group, age is inseparable from their social role ("If you become a grandmother, then you should look accordingly").

4. The fourth group has a narcissistic character and in their opinion, appearance is the key to social success, and they perceive age-related changes as personal drama.

5. And women of the fifth group, who are anxious, passive, and dependent, believe that the aging process is frightening because it is associated with death [1].

One of the first changes in life that make you think about your old age is retirement. Moreover, the legal retirement age often does not correspond to the real retirement age. And the termination due to retirement for the majority is a great stress. But a person does not just become a pensioner; he is more likely to get sick. And in the public consciousness, an elderly person is often associated with a disabled one.

Due to regular visits to medical institutions, they gain a new social circle, which is limited and often does not have any positive atmosphere of communication. Moreover, the former social circle is narrowing down. Elderly people are often in conditions of social solitude, even if they live in a large family with grandchildren and children.

The psychological feature of old age is rigidity of thinking. Cognitive processes are slowed down, which leads to difficulties in social adjustment. And in this case, an important role is played by the lack of motivation for self-development and personal growth. The elderly convince everyone and themselves that life has already passed.

Elderly people in modern society are characterized by the fact that they take their diseases too seriously and pay too much attention to them. Such behavior leads to negative emotions and depression (about 60% of people aged 55 and above suffer from depression), accompanied with a feeling of uselessness and solitude [2].

Solitude as a psychological phenomenon is associated with peculiarities of thinking. Family members from different generations have different ideas of various spheres of life, corresponding to each age. But it is more difficult for the elderly to be guided by the ideas of children and grandchildren; it is more difficult to find mutual understanding; and a number of friends is becoming smaller and smaller. With no like-minded people around, elderly people cannot express all their thoughts and feelings, and even if they can, they often remain those who are misunderstood [3].

Thus, the main dangers of old age are solitude, apathy, self-pity, hopelessness, social exclusion, which means the destruction of social ties.

In accordance with the general age characteristics of the elderly, it seems possible for researchers to distinguish several types of old age: old age on the physical level where aging and weakening of the body, various diseases mostly common for the elderly are observed; old age on the social level is characterized by retirement, social circle narrowing down, loss of friends-peers or wife/husband; old age on the psychological level has the following features - refusal to self-develop and gaining new knowledge, lack of interest in the world surrounded and other people's lives, inability to adjust to changes in the own lives [4].

Unfortunately, old age on the physical level cannot be prevented. But it is possible to stay young at social and psychological level.

More types of aging could also be distinguished:

1. Passive aging.

2. Aggressive aging.

3. Protective aging.

4. Constructive aging. This type is characterized by good emotional sphere (lack of fears, anxiety), tolerance, independence in solving problems, adequate self-esteem, having a life plan [5].

Constructive aging involves active old age. Active old age means aging when a person is an active part of social life (social inclusion). An elderly person shares his experience and knowledge; he feels he is needed. This behavior eliminates the feeling of solitude and gives them independence.

The following factors influence the social activity of an elderly person:

1. Belonging to a social class.
2. Sex (gender in particular). Gender instability at a late age implies that women live longer than men, according to the general statistics.
3. Ethnicity.

The main question that needs to be answered is how to turn the period of old age into a period of active life.

In social work, there are traditionally two strategies applied in social work with the elderly: caring and stimulating strategies. Each has its own abilities.

1. *Guardianship (paternalism)* includes responsibility of the state (government) for the elderly person. The activity of an elderly person is minimal, they are helpless and dependent. If an elderly person is active, then it is considered to be a "difficult person".

2. *The stimulation* is implemented in two directions: preparation of the elderly for old age (awareness of changes in profession, development of cognitive flexibility, moulding a positive attitude towards the new) and providing the elderly with situations to engage them in an active social life. Being a part of this strategy, an elderly person performs the functions of an educator, coach, adult friend, counselor or agent, mutual aid organizer, mediator, adviser.

For the best results, both strategies should complement each other.

Psychological support includes group work and individual consulting. The main goals of the group work with the elderly are coping with loss, instillation of hope, social isolation reducing, and psychological support and fighting fears.

Loss of spouses, loneliness, family relationships, psychological dependence on those who have passed away, neurosis are the main goals of individual psychological consulting. It must be taken into account that an elderly person lives in the past and ceases to develop as a personality. When dealing with such problems, it is recommended to use the following methods of consulting: future mapping; strengthening resources; positive use of the situation; identification with family and grandchildren.

In addition to such traditional methods of psychological assistance, there is a method of self-help. We highlight 6 stages of self-help:

1. Collection of information about an elderly client.
2. Analysis of the information collected.
3. Formulation of the elderly person's main problem.
4. The purpose of the self- work.
5. Actions that an elderly client can acquire.
6. Evaluation of the actions done effectiveness.

Conclusions.

Thus, the retirement age paradoxically becomes the age of opportunity: you can travel, begin to study, live another life. But it also has a limit. Then comes the "second"

old age, when everything slows down and the horizon narrows. Having lost autonomy and the opportunity to develop, a person risks to lose himself.

Therefore, old age is not a disease, and you should not think that it is enough to have just care and treatment. An elderly person shouldn't be alone - this is a difficult but important task of society. Today, age is not a social role, but often an existential crisis. And in each such crisis, a person needs to be helped to reflect on and bring a structure to his life in a new way.

The basic principles of psychological work with elderly people and those who are almost of the retirement age are the following: expand the social circle; provide conditions for the social activity of an elderly person (hobby, dream fulfillment); cognitive development such as: reading, solving crossword puzzles, etc.

References:

1. Bem. S. Transformatsiya debatov o polovom neravenstve / S.Bem // Feminizm i gendernyie issledovaniya [Transforming the Debate on Sexual Inequality // Feminism and Gender Studies: anthology edited by V.I. Uspenskaya. – Tver, 1999. – P.68-82.
2. Krasnova, O.V. Odinochestvo pozhilyih lyudey: Gendernyie i drugie aspekty // Psihologiya zrelosti i stareniya [Loneliness of elderly people: gender and other aspects // Psychology of mature and aging]. – 2006. – No 1, P. 64.
3. Klinicheskaya psihologiya [Clinical Psychology] / Edited by M. Perre, U. Bauman. – P. Promax, 1998. – P.1312.
4. Lipmann W. Obschestvennoe mnenie [Public opinion] / W. Lipmann. – M. Institute of the Fund “Public Opinion”, 2004. – P.366
5. Libanova E. Kurylo I. Demografichnyy prognoz: scho ochlkuvati [Population projection: what to expect] // Uriadovyi kurier_ [Governmental Courier]. – January 31, 2017. No 18. – P.2

УДК 159.938.3:378

**FEATURES OF AUTOAGGRESSIVE BEHAVIOR OF STUDENTS
ОСОБЛИВОСТІ АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ****Teslyuk V.M. / Теслюк В.М.***c.psihol.s., as.prof. / к. психол.н.*

ORCID: 0000-0003-1112-428x

SPIN: 6504-4894

Levkivska O.O. / Левківська О.О.*master/magistr**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroes of Defense 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України**Kyiv, Героїв Оборони 15, 03041*

Анотація. У статті висвітлено констатувальний етап емпіричного дослідження схильності до аутоагресивної поведінки студентської молоді. Виявлено, що у студентів в більшій мірі виражені показники гетероагресії, ніж аутоагресії. Здійснено розподіл досліджуваних студентів за вектором спрямованості агресії: спрямованість на інших; невизначена спрямованість; спрямованість на себе. Встановлено, що майже третина студентів має високий рівень аутоагресії.

Ключові слова: аутоагресивна поведінка, студенти, самотворення власної особистості, аутоагресія, гетероагресія.

Вступ.

У складних соціокультурних умовах економічних і політичних суперечностей, неврівноваженості соціальних процесів, криміногенності суспільства, повномасштабної війни, що триває сьогодні в Україні, проблема аутоагресивної поведінки молоді набуває особливої гостроти. Молода людина з характерними для неї емоційною нестійкістю, імпульсивністю дедалі частіше потрапляє у кризові ситуації, що супроводжуються депресивними переживаннями.

Проблема агресивної поведінки, загалом, і аутоагресивної поведінки молоді, зокрема, досліджувалася вітчизняними (О.Ю.Дроздов, О. О. Дьоміна, О.В. Вдовиченко, О. О. Ільяшенко, С. Д.Максименко, Н. Ю. Максимова, А.В.Олійник, Г.Я. Пілягіна, Є.М. Харченко та ін.), зарубіжними (В.В.Герасимова, А. С. Калашнікова, В.А. Комлев, Г. О. Лобов, А. М. Сисоєв, Д.Вассерман, Дж. Манн, М.Оквендо, Д. Олдрідж та ін.) науковцями в контексті вивчення особистості, факторів формування, критеріїв прогнозування аутоагресивних дій. При цьому переважно вивчалися окремі аспекти аутоагресивної поведінки – суїцидальної (А. Г. Амбрумова, О. О. Дьоміна, В.О.Закодірина, А. С. Калашнікова, А.В.Олійник та ін.), ризикованої (О.О.Андроннікова, О. В. Вдовиченко, Т.О.Ларіна та ін.); віктимної (О.О.Андроннікова, О. І. Бондарчук, А.Ю.Кулієв, В. Я. Рибальська, Д. В. Ривман, О. О. Хархан та ін.).

Основний текст.

На сьогоднішній день трактування терміну «аутоагресивна поведінка» є неоднозначним. Так, в українській мові існують декілька синонімів терміну

«аутоагресія». Найчастіше в літературі зустрічаються терміни «саморуїнна поведінка», «аутодеструктивна поведінка», «суїцидальна поведінка», які частіше за все використовуються як синоніми і включають в себе все різноманіття аутоагресивних дій від легких форм несуйцидальної аутоагресії до актів, які нівечать та інвалідизують, й до завершених суїцидів [3; 6]. В іноземній літературі найпоширеніші терміни «суїцидальні еквіваленти», «субсуїцидальні феномени», «приховані суїциди», «саморуїнні суїциди».

Аутоагресивну поведінку розглядають як таку, що спрямована на заподіяння особистістю фізичної чи психологічної шкоди самій собі через втрату смислу життя, невміння виражати свою агресію зовні, неуспішність міжособистісної взаємодії в мікросоціумі; ригідність, негативне ставлення до себе, почуття провини та образи тощо [3; 4; 6].

Протилежним полюсом до аутоагресивної поведінки (саморуїнування) є самотворення власної особистості, який актуалізується саме в юнацькому віці і продовжується протягом всього життя людини. Саме тому запобігання аутоагресивній поведінці передбачає забезпечення сприятливих умов для актуалізації процесу самотворення (вибудовування) особистості, який відбувається через формування смислу життя людини як соціальної істоти; покращення самоствалення та міжособистісних стосунків з навколишніми, потребу у визначенні життєвих перспектив, самореалізації [3; 5; 6].

У ході констатувального етапу емпіричного дослідження нам вдалося виявити схильність до аутоагресивної поведінки у значної частки студентської молоді.

За методикою Є. П. Ільїна [1] встановлено особливості прояву аутоагресії та гетероагресії у досліджуваних студентів (рис. 1).

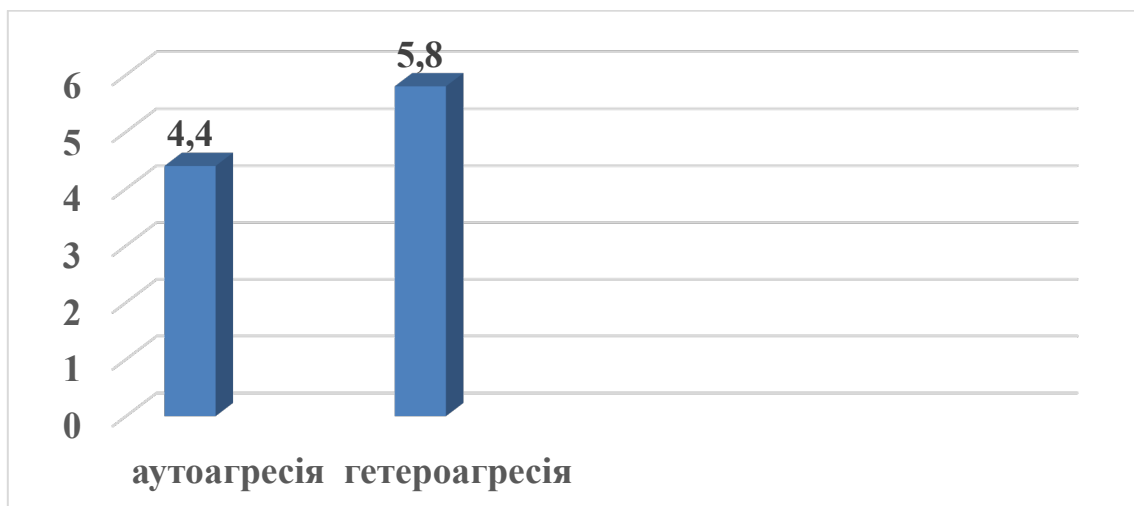

Рисунок 1. Особливості прояву аутоагресії та гетероагресії у студентів

Встановлено, що у студентської молоді в більшій мірі виражені показники гетероагресії, ніж аутоагресії. Так, середній бал схильності до гетероагресії складає 5,8, тоді як середній бал аутоагресії – 4,4.

Отримані результати можна пояснити тим, що підлітки та молодь взагалі схильні до відкритих проявів агресії під впливом підвищеного гормонального

фону та емоційної нестійкості, яка характерна для періоду ранньої молодості. Це підтверджують і дані аналізу співвідношення показників гетеро- та ауто- агресії, за якими виявлено розподіл досліджуваних студентів за вектором спрямованості агресії (спрямованість на інших; невизначена спрямованість; спрямованість на себе) (рис. 2).

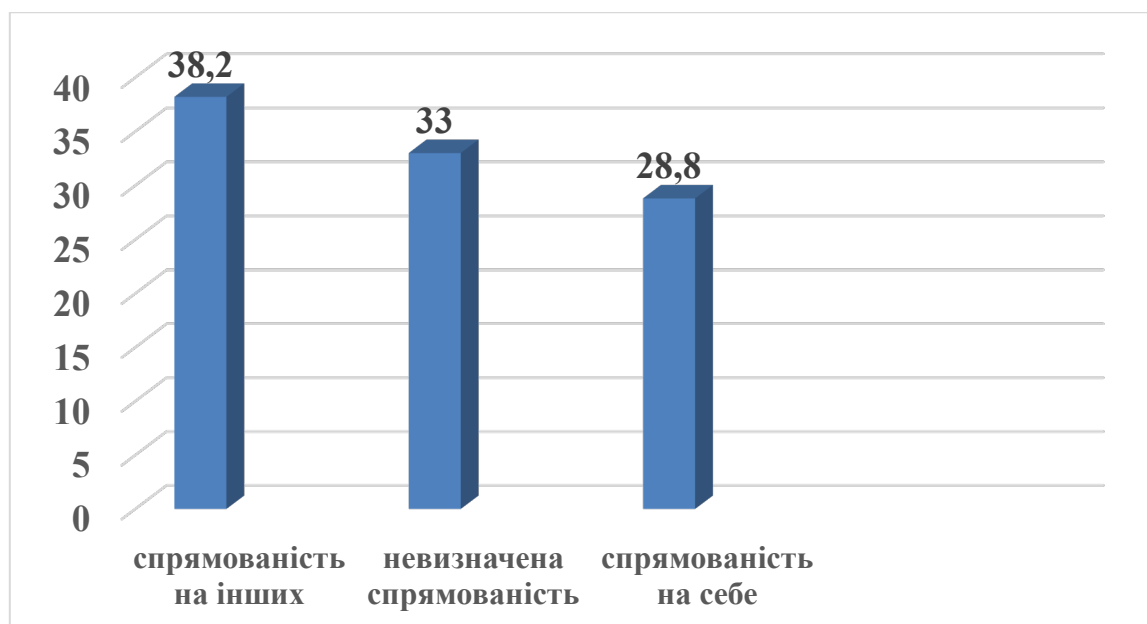

Рисунок 2. Розподіл студентів за вектором спрямованості агресії у %

Найбільше студентів – 38,2%, тобто більше, ніж третя частина молоді, спрямовують свою агресію на інших людей, до нанесення їм фізичної або моральної шкоди, до вербальних та невербальних проявів агресивної поведінки, дані студенти можуть проявляти, як пряму, так і непряму агресію.

Дещо менше кількість студентської молоді (28,8%) схильна до проявів аутоагресії, вони виявляють схильність до різного роду активностей, що можуть спричинити шкоду собі. Такі студенти, як правило, не вміють адекватно оцінювати життєві ситуації та правильно налагоджувати стосунки з однолітками.

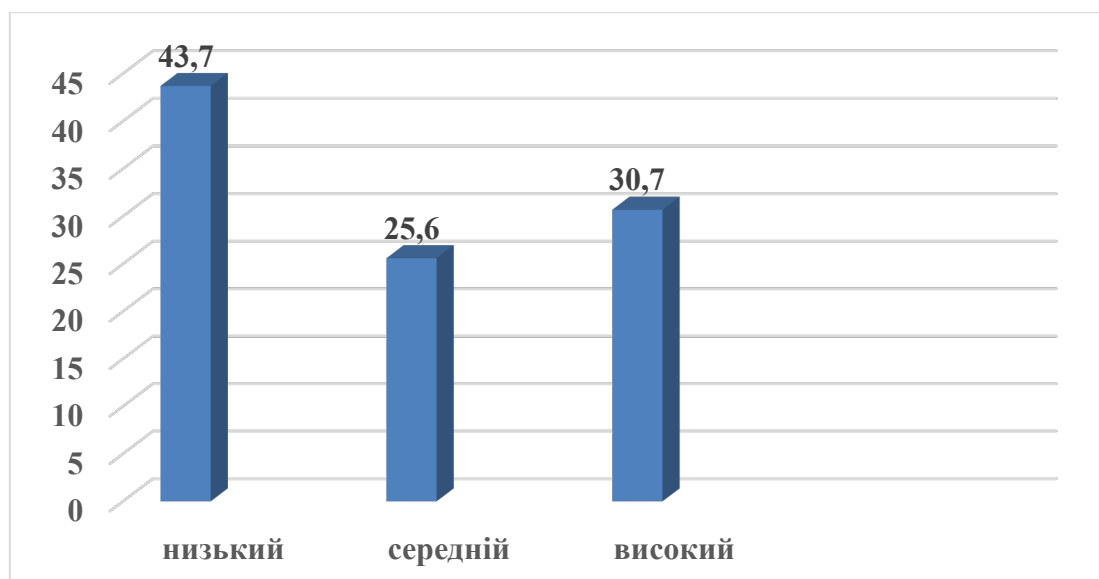

Рисунок 3. Розподіл студентів за рівнями аутоагресивної поведінки у %

Водночас третя частина (33,0%) молодих людей, які брали участь у нашому дослідженні, мають невизначену спрямованість агресії, ситуативно виявляючи її в гетеро- чи ауто- спрямуванні.

За допомогою методики О.М. Мусаелян [2] нам вдалося здійснити розподіл студентів за рівнями аутоагресивної поведінки (рис.3).

Встановлено, що майже третина студентів (30,7%) має високий рівень аутоагресії, тоді як третя частина досліджуваних має середній рівень аутоагресії (25,6%), а менше половини молоді (43,7%), мають низький рівень схильності до аутоагресивної поведінки. Останній факт свідчить про те, що більшість студентської молоді схильні до аутоагресивної поведінки.

Висновки.

Проведене емпіричне дослідження підтвердило, що високий рівень схильності до аутоагресивної поведінки переважає у значної частини (близько третини) студентської молоді, а середній – у чверті досліджуваних. Це свідчить про те, що близько половини студентської молоді можуть потрапити в «групу ризику» щодо заподіяння фізичної чи психологічної шкоди самим собі через утрату сенсу життя, невміння виражати свої негативні емоції та агресію зовні, неуспішність міжособистісної взаємодії в мікросоціумі тощо.

Література:

1. Андронникова О. О. Методика исследования склонности к виктимному поведению. Актуальные проблемы специальной психологии в образовании : материалы III Межрегион. науч.- практ. конф. : в 2 ч. Изд. НГПУ, 2004. Ч. 2. С.17–22.
2. Мусаелян О. М. Теоретико-методичні засади дослідження особливостей аутоагресивної поведінки студентської молоді. *Вісник післядипломної освіти* : зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; Вип. 15 (28). 2015. С. 226–235.
3. Теслюк В.М., Ковальчук Т.І. Технології соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 656 с.
4. Теслюк В.М., Петрух Р.Б. Компетентнісний підхід у вищій професійній освіті. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2010. С.153-158.
5. Теслюк В.М. Структурні компоненти індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. Київ, 2005. Вип.88. С.245-255.
6. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності : термінологічний словник-довідник. Київ : НАКККиМ, 2011. 1145 с.

References:

1. Andronnykova O. O. (2004). *Metodyka yssledovanyia sklonnosti k vyktymnomu povedeniyu* [Methodology for the study of propensity to victim behavior]. Aktualnye problemy spetsyalnoi psykholohy v obrazovanyu : materyaly III Mezhrefyon. nauch.- prakt. konf. : v 2 ch. Yzd. NHPU. Ch. 2. S.17–22.
2. Musaelian O. M. (2015). *Teoretyko-metodychni zasady doslidzhennia osoblyvostei autoahresyvnoi povedinky studentskoi molodi* [Theoretical and methodological ambush to

investigate the features of the autoaggressive behavior of student youth]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity : zb. nauk. pr. / Un-t menedzh. osvity NAPN Ukrainy ; Vyp. 15 (28). S. 226–235.*

3. Tesliuk V.M., Kovalchuk T.I. (2017). *Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : navch. Posib [Technologies of socio-pedagogical activity: teaching. manual]. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K, 656 s.*

4. Tesliuk V.M., Petrukh R.B. (2010). *Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii profesiinii osviti [Competency approach in higher professional education]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. 2010. S.153-158.3.*

5. Tesliuk V.M. (2005). *Strukturni komponenty indyvidualnoho stylu profesiino-pedahohichnoho spilkuvannia [Structural components of the individual style of professional and pedagogical communication] v Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Kyiv. Vyp.88. S.245-255.*

6. Tesliuk V.M. (2011). *Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : terminolohichni slovnyk-dovidnyk [Technologies of social and pedagogical activity: terminological dictionary-reference book]. Kyiv : NAKKKiM, 2011. 145 s.*

Abstract. *In the article, the ascertaining stage of the empirical progress of scaling up to the auto-aggressive behavior of student youth is noted. It was revealed that students in the larger world show signs of heteroaggression, lower autoaggression. It was decided to rozpodil doslidzhuvanih students for the vector of directness of aggression: directness to others; straightness is not visible; straightness on oneself. It has been established that a third of students may have a high level of autoaggression.*

Key words: *auto-aggressive behavior, students, self-created power characteristics, auto-aggression, hetero-aggression.*

Стаття відправлена: 20.02.2023 р.

© Теслиук В.М., Левківська О.О.

УДК 130.2:808.5:808.53

MODERN RHETORIC AND POLITICS**СУЧАСНА РИТОРИКА І ПОЛІТИКА****Perelomova O.S. / Переломова О.С.***d. philol. n., prof. / д. філол. н., проф.*

ORCID: 0000-0002-4038-9028

*Sumy national agrarian University**Сумський національний аграрний університет,**вул. Г. Кондратьєва 160, 40000*

Анотація. У статті йдеться про особливості сучасного стану риторики в Україні, акцентується увага на її значенні в сучасному інформаційному глобалізованому світі. Приділено увагу сучасній політичній риторичі, ідеології і практиці переконання сучасних медіа. Риторика важлива для політиків як мистецтво переконання, яке використовує вербальні і невербальні засоби. Політики потребують риторики, щоб сформувані свій імідж, залучити виборців, захищати свої інтереси та впливати на громадську думку. У статті проаналізовано деякі відомі приклади промов політичних лідерів. Метою статті є розширення звичного уявлення про риторичу, що допоможе учасникам комунікації в повсякденному спілкуванні і досягненні комунікативної мети.

Ключові слова: риторика, політика, влада, політичний лідер, ідеологія, глобалізований світ, промовець, комунікація.

Вступ

Політика й риторика тісно пов'язані між собою. Політична риторика є дієвим засобом впливу на суспільство, що не викликає жодних сумнівів. Тому в основі діяльності будь-якої політичної організації лежить політична риторика

У різних історичних умовах завданням риторики було вирішення конкретних політичних питань у різних суспільних формаціях.

Спілкування політика з аудиторією має свої особливості, які підпорядковуються загальним законам риторики. Головна мета політика-оратора – це переконати слухачів у достовірності й правдивості своїх слів і дій.

Основний текст

Промовець передусім має чітко визначити мету і значення свого виступу для себе як політика і для аудиторії, яка його слухатиме.

Важливе значення для оратора має слухачка аудиторія, уявлення про тих, хто буде його слухати, а також визначений час і місце виступу. Тут не можна залишити поза увагою якісь моменти, якщо промовець хоче досягти успіху.

Момент підготовки до виступу також важливий. Виступ має бути ґрунтовно опрацьований, а будь-який успішний експромт – це результат ретельної довготривалої інтелектуальної праці оратора над собою.

Сучасна політична риторика визначається домінуючими в суспільстві політичними силами з чіткими акцентами своїх інтересів і певних соціальних груп, на які ці сили спираються.

Свого часу на філософському конгресі в Стамбулі Юрген Хабермас розмірковував над проблемою «когнітивного дисонансу між універсальним закликком до національної місії і партикулярною природою фактично існуючих інтересів» [4].

Значна нерівномірність у розподілі ресурсів, яка продовжує поглиблюватись, є ознакою сьогодення. Це призводить до наростання загального протистояння, яке проявляється в масових протестних акціях. Соціологи стверджують, що ці процеси є об'єктивною закономірністю і що зростання нерівності є наслідком технологічного прогресу і зростання ефективності виробництва. Але не всі науковці погоджуються з цим.

«Приклад скандинавських країн показує, що можна розподіляти менш нерівномірно і водночас дотримуватись конкурентності й ефективності економіки» [5].

На тлі тисяч мільярдів і мільйонів мільйонерів, налічуваних у світі, тривожно виглядає життєва ситуація багатьох сотень бідняків, кількість яких на планеті збільшується в рази швидше, ніж кількість багатих. Про це було оголошено в рамках чергового економічного форуму в Давосі.

Тому зрозумілою є політична риторика апологетів панівної сили в демократичних країнах, владні сили яких лише прикриваються демократичними гаслами, при цьому всіляко обмежуючи свободу слова і волевиявлення своїх громадян, «підправляючи», а то й прямо фальсифікуючи результати виборів.

За політичною риторикою антидемократичних, тоталітарних або диктаторських політичних режимів прихована зовсім інша суть.

Риторика деяких політичних гравців стає особливо наглядною під час передвиборчих кампаній.

Прикладом можуть бути основні положення передвиборчих обіцянок Ніколя Саркозі (березень, 2012): жорстко скоротити кількість іммігрантів, які в'їжджають у країну; посилити вимоги до тих, хто отримує посвідку на проживання. А в підсумку, з одного боку, емігранти – це добре, а з іншого – погано. А погано тому, що більшість виборців так вважають. Противник Саркозі – лідер Соціалістичної партії Франсуа Олланд обіцяв зменшити зарплати чиновників і урядового апарату на 30%. Переміг Ф. Олланд, мабуть, французам приємніше було б жити, якби чиновники були бідніші.

Багато чого обіцяв українцям у своїй передвиборній кампанії В.Ф. Янукович: підвищення пенсій вище прожиткового мінімуму і розмір пенсії, відповідний трудовому внеску; фінансування медицини до 10% ВВП; бізнесменам – зниження податків; ліквідація пільг для депутатів і високопоставлених чиновників.

Були заявлені вельми приємні новації, тільки в житті виявилось не так: новий пенсійний закон зробив людей біднішими, пенсійний вік збільшили; ціни на ліки монопольно зросли, пільги для можновладців збільшили. А лозунг «Україна для людей» виявився з тим контекстом, який вкладав у нього Янукович і його оточення. Люди – це вони, а всі інші – це електорат, або просто населення.

Особливого значення з позиції політичної риторики набуває інформаційна і комунікативна сфера, представників якої дійсно можна розглядати як четверту владу. Медіа-магнати в сучасному суспільстві володіють або контролюють засоби масової інформації та Інтернет, наймаючи для цієї роботи цілу армію репортерів, журналістів, аналітиків і коментаторів.

У цій частині і діюча влада, і опозиційні політики не соромляться в засобах

і висловлюваннях, усіляко прагнучи показати підступність і провокації супротивної сторони, хоча далі звичної критики не йдуть, називаючи ті ж самі медіа, якими послуговуються, провладними, продажними і брехливими. Поза всяким сумнівом, політики розуміють фундаментальне значення засобів масової інформації в сучасному світі.

Папа Пій XII ще в 1950 році зауважив: «Не буде перебільшенням сказати, що майбутнє сучасного суспільства і стабільність його внутрішнього життя залежать значною мірою від збереження рівноваги між міццю технічних засобів комунікації і здатністю людини до індивідуальної реакції» [2].

Але де критерії розрізнення корисної інформації від явної і прихованої дезінформації?

Сучасні медіа використовують значну кількість експертів, консультантів та аналітиків, озброєних надзвичайно великою кількістю інформації.

Ті, котрі організують інформаційний простір, використовують увесь арсенал риторичних засобів. Виступи політиків у різноманітних програмах і ток-шоу звичайно пов'язані з різними комунікативними ситуаціями.

Нинішнє суспільство – суспільство інформаційне, а характерною ознакою переходу від капіталізму до інформаційного суспільства є загальна медіалізація. З відчутним плюралізмом засобів масової інформації, зі зростанням рекламної індустрії, зверненої до великої аудиторії, засоби масової інформації зажили своїм власним життям, формуючи основу для нової владної структури, і стали все більше набувати характеристики парадигми інформаційного суспільства та його правлячого класу – нетократії.

Політики стали продуцентами, виборці – консументами, а медіа визначили собі роль кураторів на політичній арені і, таким чином, здійснюють тотальний контроль над політичними процесами в інформаційному суспільстві, у повній відповідності з принципами нетократії. Сталося так, що будь-який політик тепер не більше ніж учасник постановки, сценарій якої написано в коридорах медіа-імперій, а недовіра і зневага до політиків є основною ідеєю цього атракціону, що добре проглядається і в політичних телешоу на українських телеканалах.

Сучасна політична риторика спрямована на спотворення смислів політиками в засобах масової інформації. Особливо це характерно для країн з відносною свободою слова в умовах слабкої демократії, де політики змушені хоч зрідка давати пояснення з приводу мотивів своїх дій. У цій ситуації очевидно, що чим більше влади, тим більше відвертої брехні, тим більше на словах проговорюється вірність принципам і чистота помислів. Глядачі та слухачі сприймають зміст слів таких політиків на рівні підсвідомості. Наприклад, коли політик стверджує на бігбордах і проголошує з екранів телевізорів, що найвищими цінностями в Україні є «соборність» і «свобода», а в цей час за підтримки владних органів відбуваються арешти людей і розхитується цілісність держави, то в свідомості обивателя формується уявлення про фальсифікацію сенсу слова, відбувається девальвація звичних цінностей.

У цьому сенсі треба віддати належне медіа, господарі яких і штатні ведучі телевізійних програм успішно впливають на уми і серця значної частини глядацької аудиторії, формуючи необхідні образи і відповідні смисли.

Нинішня цензура все більше орієнтована не на блокування якогось повідомлення або змісту, а на просування таких повідомлень і смислів політичних діячів і аналітиків, які позбавляють споживача можливості оцінити те, що відбувається в економічно-банківській та інфраструктурній сферах суспільного життя.

А. Бард і Ян Зодерквіст підкреслюють, що ті, хто займає владні позиції всередині медіа-імперій, не призначаються народом, на відміну від політиків, які повсякчас підкреслюють, що відстоюють інтереси народу. Медіа-керівники обираються з відповідного середовища, ретельно відбираються в дружніх групах і отримують завдання обслуговувати закриті ложі і гільдії магнатів медіа і нетократії. Серцевиною справжньої кризи демократії є нетократичне уявлення про таємну, невидиму владу [1].

Отже, аналіз політичної риторики, соціально-економічних і політичних процесів, які відбуваються в сучасному глобальному інформаційному світі, показує досить глибоку і розповсюджену невідповідність слова політиків і реального контексту їх промов, спричинену прагненням владних структур зберегти свій статус. Сучасна політична риторика виразно характеризується, з одного боку, прагненням її провідників приховати цілий ряд об'єктивних чинників і суб'єктів влади, які реально впливають на розвиток і функціонування державних і наддержавних утворень, а з іншого боку, переконати громадян у прагненні влади відстоювати в суспільстві принципи справедливості, свободи і демократії. Але суперечливий зв'язок політичної риторики та політичної діяльності проявляється в результатах соціальної дії, яка викликає в сучасному світі все більше протестів, демонстрацій, актів спротиву, а то й прямого насильства стосовно представників влади.

Тотальною проблемою сучасного політикуму стала корупція. Френсіс Фукуяма зазначає: «Нині більшість країн світу визнають легітимність демократії і принаймні створюють видимість проведення виборів на конкурентній основі. Що реально відрізняє одну політичну систему від іншої? Міра, наскільки правлячі еліти прагнуть скористатися владою на службу загальним інтересам суспільства чи просто збагачують себе, своїх друзів і членів своїх сімей» [3]. Як і переважна більшість професійних політологів, Ф. Фукуяма зазначає, що дотеперішні заходи з прозорості та підзвітності в боротьбі з корупцією не дають результату, бо джерело корупції глибоко політичне.

Складається враження, що політики служать якійсь вищій надлюдській і антилюдській силі, якомусь таємному кабінету. А тому поширюється непотизм: до владних структур брат тягне брата, батько – сина, чоловік дружину і навпаки і т. п. Існуюча ситуація практично не стимулює і формування ораторської вправності від політиків. Їх промови у своїй більшості стають безбарвними, беззмістовними, сірими, позбавленими логосу, етосу і пафосу. Це має пояснення: у своїй більшості політики не мають класичної освіти, їх не вчили мистецтву красномовства і вони до цього не прагнули, бо в політику прийшли випадково або за протекцією.

Висновки.

Політики нової генерації повинні усвідомити, що боротьба за новий світ –

це боротьба всередині себе, це боротьба зі своїми усталеними стереотипами, упередженнями і звичкою поверхнево судити про речі. Бо по суті новий світ може з'явитися в іншому багатовимірному просторі-часі. І жити в новому світі буде цікавіше, хоча й складніше. Які там будуть переважати цінності, яка мораль – сьогодні однозначної відповіді немає. Але те, що в цьому світі буде панувати риторика життєствердження, а не владних амбіцій, що в цьому світі слова і смисли будуть однозначно збігатися – це точно. Цей світ буде людяним, він можливий, якщо в можливість його повірять багато людей.

Література:

1. Бард А., Зодерквист Ян. Нетократия. – СПб., 2004. – С.76.
2. Маклюэн Г.М. Понимание медиа. Внешние расширения человека. – М., 2003. – С.26.
3. Фукуяма Ф. Патронаж по-американськи. Що таке корупція і як з нею боротися // <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/06/9/595365/>
4. Хабермас Ю. Спор о прошлом и будущем международного права. Переход от национального к постнациональному контексту / Ю. Хабермас // Вопросы философии. – 2004. – №2. – С. 12-18.
5. Kołodko G. Nierównomierny podział dochodów zagraża cywilizacji // Buletyn PTE nr 4 (71) / 2015. – S.21.

References:

1. Bard A., Zoderkvist Yan. Netokratiya. – SPb., 2004. – S.76.
2. Maklyuen G.M. Ponimaniye media. Vneshniye rasshireniya cheloveka. – M., 2003. – S.26.
3. Fukuyama F. Patronazh po-amerikans'ki. Shcho take koruptsiya i yak z neyu borotisy // <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/06/9/595365/>
4. Khabermas Y. Spor o proshlom i budushchem mezhdunarodnogo prava. Perekhod ot natsional'nogo k postnatsional'nomu kontekstu / YU. Khabermas // Voprosy filosofii. – 2004. – №2. – S. 12-18.
5. Kołodko G. Nierównomierny podział dochodów zagraża cywilizacji // Buletyn PTE nr 4 (71) / 2015. – S.21.

Abstract. *The article deals with the peculiarities of the current state of rhetoric in Ukraine, focusing attention on its importance in the modern informational globalized world. Attention is paid to modern political rhetoric, ideology and practice of persuasion in modern media. Rhetoric is important for politicians as an art of persuasion that uses verbal and non-verbal means. Politicians need rhetoric to shape their personal image, attract voters, protect their interests, and influence public opinion. The article analyzes some well-known examples of speeches by political leaders. The purpose of the article is to expand the usual understanding of rhetoric, which will help the participants of communication in everyday communication and achieving the communicative goal.*

Key words: *rhetoric, politics, power, political leader, ideology, globalized world, speaker, communication.*

Стаття надіслана 23.03.2023

© Переломова О.С.

UDC 811.161. 2

THE ROLE OF ETHNIC STEREOTYPES IN INTERETHNIC COMMUNICATION**РОЛЬ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МІЖЕТНІЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ****Kornienko O.M. / Корнієнко О.М.***c.ph.s., as.prof. / к.филос.н., доц.*

Sumy National Agrarian University,

Sumy, Gerasima Kondratyeva 160, 40021

Сумський національний аграрний університет,

Суми, Г.Кондратьєва, 160,40021

Abstract. *The article analyzes the functioning and role of ethnic stereotypes in the spiritual culture of a multi-ethnic society, in the process of inter-ethnic communication. The role of ethnic stereotypes in interethnic communication is quite controversial. Ethnic stereotypes regulate interethnic communication through traditions, customs, persistent shared values. The ethnic stereotypes primarily facilitate, simplify communication, making it more reliable, providing mutual understanding. The ethnic stereotype reflects both emotionally evaluative attitude to ethnic group and knowledge of it. The main danger of ethnic stereotypes is that they are contributing to the national superstition - undue negative thoughts and attitudes of other people or individual members, a tendency to act negatively towards humans of other people.*

Keywords: *autostereotype, heterostereotype, ethnocentrism, stereotyping, stereotype.*

Introduction.

The relevance of the study of the influence of ethnic stereotypes on the structuring of the communicative field of the individual is particularly significant in the conditions of the polyethnic environment of different regions of Ukraine. A scientific solution to this problem will contribute to the harmonization of interethnic relations.

The term "ethnic stereotype" was first used in science by the American sociologist Walter Lippman in 1922 in the work "Public Opinion" when studying the problems of racism in America. Stereotyping as one of the most important mechanisms of socialization was widely analyzed in the studies of O. Bodalov, E. Erikson, I. Kohn, J. Mead, G. Tard, G. Tedjfel, A. Petrovskiy, V. Petrovskiy, B. Parygin. In the context of social perception, it was considered by G. Andreeva, G. Kelly, M. Kornev, G. Allport, G. Starovoitova, D. Thibault, and G. Fomans. Ethnic consciousness was the subject of study in the works of Y. Bromley, P. Hnatenko, O. Donchenko, H. Lebon, V. Pavlenko, G. Soldatova, G. Tard, and L. Shklyar.

The purpose of the article is to investigate the role of ethnostereotypes in intercultural, interethnic communication.

Main text.

An ethnic stereotype is one of the types of social stereotypes that represents a collective persistent colored emotionally, generalized and simplified idea of one ethnic group about another ethnic group and about itself, which was formed mainly at the level of everyday consciousness and was often transmitted to subsequent generations in the form of unambiguous entities. Let us give the definition of the ethnic stereotype given by A.G. Bayburin: "Stereotypes of behavior are stable, regularly repeated forms of behavior. These are a kind of stamps, templates" [3,3].

In other words, an ethnic stereotype is a schematized and extremely stable image of any ethnic group, easily spread to all its representatives. They are often inaccurate and/or distorted, although they contain a grain of truth. Ethnic stereotypes of behavior in an overt or hidden form exist in all spheres of life of ethnic groups and in each specific era are perceived by the ethnic group as the only possible way of coexistence with other ethnic groups.

In the content of ethnic stereotypes, as a rule, priority evaluative judgments about the psychological characteristics and behavior of people of another national group, its moral, mental, and physical qualities are recorded, but they can also contain instructions for action in relation to people of a given nationality. An ethnic stereotype is not a generalization of the real characteristics of one or another nation, but a product of a corresponding social situation in which the individual qualities of a person are lost under a general and deliberately one-sided stereotype. It is often based on prejudices formed on the basis of limited information about individual representatives of any nation or people, which usually gives rise to biased conclusions about representatives of this community.

Ethnic stereotypes are divided into autostereotypes ("We" - Image) and heterostereotypes ("They" - Image). Self-stereotypes are perceptions of members of a specific ethnic group about themselves. In this case, the object of the ethnic stereotype is the most typical representative of their ethnic group. Self-stereotypes can lead to ethnocentrism - the conscious or unconscious superiority of one's people and culture over others. Autostereotypes, as a rule, make up a set of positive evaluations. But sometimes negative self-assessments are also found among ethnic minorities. Such low-status groups may accept their relatively lower position in society. In these cases, they tend to develop negative autostereotypes and positive heterostereotypes. But in general, autostereotypes have a balance of positive and negative elements. In the case of the same minorities, the antiquity and wisdom of their people can be emphasized despite their small numbers. Ethnic self-stereotypes are not constant: in the course of the historical development of the ethnic group, they undergo a certain evolution and largely reflect the level of ethnic self-awareness. A feature of self-stereotypes is the desire of the ethnic community to add something ideal to their content, to emphasize the most distinctive features of the national character. For example, groups with a higher status in the economic sphere tend to characterize themselves as those who have achieved economic success, and groups with a lower status in this sphere - as those distinguished by kindness, cordiality, humanity, with a simultaneous decrease in the importance of those qualities, which provide another group with an economic advantage (business, entrepreneurship, etc.).

Heterostereotypes are images about representatives of other ethnic groups that have formed in a certain group. Heterostereotypes can be both positive and negative, depending on the historical experience of the interaction of these peoples. In their content, a relatively stable core should be distinguished - a complex of ideas about the appearance of representatives of given people, about its historical past, peculiarities of the way of life, and a number of other changing judgments about the communicative and moral qualities of given people. The variability of assessments is related to the variability of the situation in international and interstate relations. At the heart of

heterostereotypes lies such a property as anthropo-stereotypicality, that is, the conditioning of the stereotype by the appearance of the individual. Appearance is often a practically important feature that carries information about the subject's ethnicity. Signs, which consist of appearance and behavior, can have familiarity and perform a regulatory function. In heterostereotypes at the level of everyday consciousness, the appearance of a representative of the relevant ethnic community is most often associated with certain psychological characteristics of a person. On the basis of these stereotypes, appropriate types of interethnic communication and human behavior are inevitably created.

The role of ethnic stereotypes in interethnic communication is controversial. Thus, in everyday consciousness and in mass media, the opinion about ethnic stereotypes as an exclusively negative phenomenon is quite widespread. In many ways, this is due to the fact that negative stereotypes were most often studied in world science, which subjected ethnic minorities to discrimination, which contributed to the identification of stereotypes with superstitions. But, since the 1950s, a hypothesis has become widespread, according to which the volume of true knowledge in stereotypes exceeds the volume of false ones - this is the so-called "grain of truth" hypothesis. Currently, there is no doubt that ethnic stereotypes are not reduced to a set of mythical ideas, they are images of ethnic groups, and not just thoughts about them. They reflect, albeit in a distorted or transformed form, objective reality: the properties of two interacting groups and the relationship between them. However, the persistence of ethnic stereotypes is not absolute. They are capable of gradually transforming over time, undergoing significant changes in their content in the image of the object of stereotyping. Ethnic stereotypes can also change depending on the change in the nature of inter-ethnic relations, or with the increase of inter-ethnic contacts.

In addition, in our opinion, it is necessary to make a clear distinction between stereotypes as a social phenomenon and stereotyping as a psychological process. In the social psychology of recent decades, stereotyping is considered to be a rational form of cognition and a special case of a more universal process of categorization: when creating social categories, people paid attention to the characteristics due to which individuals belonging to one or another group were perceived as similar to each other or different from other people. In everyday life, a person, as a rule, is deprived of the opportunity to analyze critically traditions, norms, value orientations and rules of social behavior. The person also does not always have sufficient information about the events in relation to which it is necessary to express own opinion and assessment. Therefore, in everyday reality, people often act in a patterned manner, in accordance with the formed stereotype. The phenomenon of stereotyping is a characteristic feature of personal processing of external influences. It is closely related to a person's desire to organize the information he has received in his mind. Therefore, in everyday life, the concept of stereotype is often used as a synonym for the words template or standard. Stereotypes contribute to the consolidation of traditions and habits. In this regard, they act as a means of protecting the mental world of an individual and as a means of self-affirmation.

Thus, stereotyping is necessary for society to transmit accumulated information in the form of a certain way of organized and structured experience that can be

transmitted over time. And "ethnic stereotypes perform an important function, determining a person's behavior and helping him navigate in an unusual situation" [1,182]. However, on the other hand, it is precisely in an "unusual situation", in non-standard circumstances, that stereotypes (standardized formations) do not work and do not help, but on the contrary, they prevent a person from navigating a new situation not foreseen by a stereotype and, accordingly, adequately reacting to it. Especially in moments of crisis, while consolidating "their own", ethnostereotypes differentiate "strangers" to the same extent. Therefore, pointing to a certain positive and constructive role of ethnostereotypes in the preservation of traditional traits and peculiarities of national culture, one cannot fail to note the negative feature of any stereotype, if it is fed by feelings of contempt and arrogance towards other ethnic groups. The invasion of stereotypes can take the most unexpected forms. This is how R.M. Granovska and Yu.S.Kryzhanskaya write about it.: "The emphatic denial of the "other's" may be connected with the subconscious pressure, which demands to testify one's loyalty and devotion to the world of "one's". Reasonings that prove that if "we" have it (and we, as everyone understands, are good people, as it should be), and "they" have it all wrong, then, therefore, "they" are unworthy people and that justifies any actions aimed at eliminating all "alien", "their" [2,158].

Like any other, ethnic stereotypes primarily facilitate, simplify communication, making it more reliable, ensuring mutual understanding. However, this is possible only in certain situations and to a certain extent. The balance of harm and benefit of stereotypes depends on understanding the limits of their application. "Many people are not aware of their stereotypes. Others are aware but deny their importance, relying on them so often that the habit becomes the norm. Yes, firmness of character is respected among its people. Any desire for compromise is perceived as a sign of weakness and indecision, leading to betrayal. Among foreign peoples, on the contrary, the spirit of unshakable tenacity is considered just a kind of fanaticism. "Our cause" requires unwavering loyalty to principles, and "their cause" would not be hindered by such restraining virtues as moderation and prudence" [2,156].

An ethnic stereotype is an emotionally colored and extremely schematized, standard image of a representative of a specific ethnic group. It should be noted that the ethnic stereotype has an extremely powerful influence on the psychology of an individual due to its primitiveness and emotional load.

Ethnic stereotypes are based on mediated ethnic representations obtained from various secondary sources, including the historically accumulated experience of previous inter-ethnic contacts. People could realize the specificity of their own ethnic group only by comparing and contrasting it with others. It was not a contemplative comparison of qualities, but a living process of communication, tense and conflictual. Therefore, the image of a foreign ethnic group in the mind of the people is determined, first of all, by the nature of their own historical relations with this group. Where the two ethnic groups had relations of cooperation and cooperation, they produced a mostly positive attitude towards each other, which implies a tolerant attitude towards existing differences. Where the relations between the groups were distant and disturbed vital interests, people tend to relate to each other without hostility, but also without special sympathy with the presence of mutual curiosity.

In this sense, a stereotype is a form of transfer of social experience, transfer of thoughts and conclusions from the field of science (where regularities are constant) to the social sphere, where everything changes. Therefore, it is not surprising that, using it, a person may not have any experience of his own, never see a single representative of the nation about which he expresses rather definite and disappointing opinions. Moreover, the awareness of a complete lack of knowledge and experience does not cause any hesitation in the confidence about the validity of the stereotype, does not give rise to a single drop of doubt in it.

Stereotypes, as a rule, are perceived from childhood, regardless of one's own experience and change with great difficulty. They are resistant to new information, can be stored for decades, transmitted from generation to generation, spread among a fairly large number of people of a given nationality. In order to refuse them, an individual needs not only courage of thought, but also civil courage - because it often means a break with the wills of parents and a challenge to public opinion, which is especially characteristic of traditional societies.

At the social level, the ethnic stereotype has two functions: ideologizes (formation and preservation of group ideology, which explains the behavior of the group) and identifies (creation and preservation of a positive image of "we", the formation of which occurs primarily with the help of rituals and non-verbal means).

The main danger of ethnic stereotypes lies in the fact that they contribute to the emergence of national prejudices - an unjustified negative opinion and attitude towards a foreign nation or individual members of it, a tendency to act negatively towards people of a foreign nation.

Superstitions can be considered as stereotypes realized in behavior. Let us emphasize that usually a person uses a stereotype as something indivisible, received by him in a ready-made form and applies it without correlating it with personal experience and modern objective data. In this sense, superstition is an a priori judgment, feeling or assessment that precedes one's own experience. Accompanied by negative emotions towards ethnic "strangers", stereotypes often become obstacles in interpersonal communication, disrupting intercultural communication. Selectivity of perception also plays a role here - people tend to avoid information that brings dissonance into the system of their attitudes and stereotypes. At the same time, they seek actively information that supports their positions, and any ambiguous information is interpreted in favor of their established, sometimes erroneous, views. Sometimes the emphasis on inter-ethnic differences is clearly felt.

Superstition provokes discrimination, which involves condemnation and prejudice against a person solely on the basis of the identification with a certain group. Attitudes to interpersonal communication are conditioned by attitudes to communication between groups and are usually combined with them. When biasing, first of all external data is taken into account. Prejudice is a negative, unfavorable attitude towards a group or its individual members; it is characterized by stereotypical beliefs; the setting derives more from the internal processes of its medium than from an actual examination of the properties of the group in question. It follows from the fact that we are talking about a generalized attitude that is focused on a hostile attitude towards all members of a certain ethnic group, regardless of their individuality. The

irrationality of prejudice lies not only in the fact that it can exist independently of personal experience, it even contradicts it. When people explain their hostility towards any ethnic group, they usually name some specific negative traits that they believe are characteristic of that group. However, the same traits, taken without reference to this group, do not cause a negative assessment at all or are assessed much more mildly. The historical tradition embodied in historical works, literature, customs, and the conservatism of the education system are also indicated here. Education is especially important. Numerous studies show that most people acquire biases in childhood, before they have the opportunity to reflect critically on the information they receive. Ethnic prejudices have a particularly harmful effect on both their victims and their carriers and limit the sphere of communication between representatives of different ethnic groups, cause wariness on both sides, and prevent the establishment of closer, intimate human relations. Alienation, in turn, complicates contacts and gives rise to new misunderstandings. When someone (or something) appears in a person's close environment who does not correspond to the old stereotype, tension gradually builds up in him, which over time leads to a change in the categorical structure of perception. Initially, this change is reflected only in assessments and attitudes towards single objects. Only much later, this change extends to a wider class of related objects, correcting the general hierarchy of personal values, which, in turn, adjusts the perception systems focused on ethnic stereotypes.

But often even the most favorable impression of one representative of a "foreign" group does not touch the value sides of the system of ideas. Gradually, there is only a slight "detachment" of a number of personal qualities from the generalized portrait according to the principle: "In general, they are like that, but my friend (acquaintance) is completely different!" With this evolution of the criteria used, the complexity of the generalized ethnic portrait increases, it becomes gradually stratified and, finally, begins to collapse very slowly. It is important to emphasize the huge inertia of stereotypes. It is explained by the fact that national communities change much more slowly than social upheavals occur in them. In addition, the mythologizing of values makes them more stable and even "untouchable". Therefore, their correction requires the greatest delicacy and inexhaustible tolerance.

In situations of growing national tension, ethnic stereotypes, along with ethnic prejudices, strengthen manifestations of prejudice against members of a foreign ethnic group, increase inter-ethnic alienation, intensify the development of intra-ethnic separation and inter-ethnic polarization. Under appropriate social and political conditions, the effective influence of ethnic stereotypes on the consolidation of an ethnic group and the psychological unity of its members is intensified. Being one of the effective psychological regulators of interethnic relations, ethnic stereotypes reflect the content and dynamics of these relations, acting as an effective indicator of their state, diagnosing the emergence of tension in relationships, or indicating their stability and success. Social stereotypes are rarely manifested at the behavioral level in the absence of obvious hostility in relations between groups, but in conditions of tension or conflict, these stereotypes become defining determinants that are poorly amenable to modification and management, they intensify and begin to play a dominant role in the real behavior of individuals up to open hostility.

The content of ethnic stereotypes is determined by three groups of factors: 1) the characteristics of the ethnic group, its ethnic psychology, the system of values fixed in culture and everyday consciousness and formed in the course of socio-historical development; 2) the socio-political and economic conditions of the development of ethnic groups and the peculiarities of the relations between them that have developed at the moment; 3) the duration and depth of historical contacts with other ethnic groups. Regarding the third group of factors, it should be noted that not all interethnic communication creates positive interethnic stereotypes.

Conditions for optimal organization of contact between ethnic groups are:

- a) recognition of the unconditional equality of the parties;
- b) presence of an atmosphere of openness and trust;
- c) acceptance of common, significant goals for both parties;
- d) respect for each other's traditional norms, values, rules of conduct, lifestyle.

The fulfillment of the listed conditions requires the presence of non-competitive, non-discriminatory strategies in the national ideologies of the ethnic groups in contact, and this is possible only if the ethnic groups have strong, mature elites corresponding to the ethnic group.

Conclusions.

The role of ethnic stereotypes in interethnic communication is quite controversial. For each member of the ethnic community, ethnic stereotypes, mediating institutional norms, act as a regulator of social behavior. Ethnic stereotypes regulate interethnic communication with the help of traditions, customs, stable universally recognized values.

Ethnic stereotypes, forming a single symbolic environment, act as a kind of information filter. In today's multiethnic society, a person is unwittingly involved in a constant flow of diverse and often internally contradictory information. Ethnic stereotypes not only order, but also systematize it from the point of view of culturally accepted ethnic values and ideals

Ethnic stereotypes contribute to the satisfaction of a person's need for a certain psychological stability and certainty. The actualization of ethnic stereotypes is a protective reaction of the psychics to the uniformity or instability of the ethno-cultural and ethno-political environment. A change in social, and in particular political, determinants destroys the valuable world of a person, while the immutability of ethnic stereotypes, traditional as opposed to social innovation, counteracts the development of social frustration and anomie. Ethnic stereotypes are conservative, and in a crisis or conflict situation, a person tries to hide in them.

But paying attention to the positive and constructive role of ethnostereotypes in the preservation of traditional traits and peculiarities of national culture, one cannot fail to note the negative feature of any stereotype, if it is fed by feelings of contempt and arrogance towards other ethnic groups. Being a kind of ethnic code, the stereotype sometimes simplifies reality, idealizes it to a certain extent, and even mythologizes it. Negative, destructive sides of ethnostereotypical reactions manifest themselves more often in crisis situations and, as a rule, lead to ethnic, national conflicts, which in turn turn into violence and bloodshed.

References:

1. Bromley, Y. (1983). Essays on the theory of ethnos. [In Russian]. - Moscow: Nauka.
2. Granovskaya, R., Kryzhanskaya, Yu. (1994). Creativity and overcoming stereotypes. [In Russian]. St. Petersburg: OMS Publishing House.
3. Baiburin, A. (Ed.) (1985). Ethnic stereotypes of behavior. [In Russian] - Leningrad: Nauka.

***Анотація.** В статті аналізуються функціонування і роль етнічних стереотипів у поліетнічному суспільстві. Роль етнічних стереотипів у міжетнічному спілкуванні досить суперечлива. Етнічні стереотипи регулюють міжетнічне спілкування через традиції, звичаї, стійкі спільні цінності. Етнічні стереотипи передусім полегшують, спрощують спілкування, роблять його надійнішим, забезпечують взаєморозуміння. Етнічний стереотип відображає як емоційно-оцінне ставлення до етносу, так і знання про нього. Основна небезпека етнічних стереотипів полягає в тому, що вони сприяють розвитку національних забобонів, недоречному негативному ставленню до іншого народу або його окремих представників, схильності до негативних дій по відношенню до людей іншого етносу.*

***Ключові слова:** автостереотип, гетеростереотип, етноцентризм, стереотипізація, стереотип.*

УДК 141.131(075)

ALCINOUS: TEXTBOOK OF PLATONIC PHILOSOPHY**АЛКІНОЙ: ПІДРУЧНИК ПЛАТОНІВСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ****Sulimenko O.G. / Суліменко О.Г.***c.h.s., ass. prof. / к.іст.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-0657-0357

*Polissia National University, Zhytomyr, Staryi boulevard, 7, 10008**Поліський національний університет, Житомир, Старий бульвар, 7, 10008*

Анотація. В роботі розглядається «Підручник платонівської філософії» - праця Алкіноя, давньоримського послідовника і популяризатора філософської системи Платона. Аналізу піддані усі 36 глав підручника, де викладене тлумачення Алкіноєм основних проблем платонівського вчення. Дається характеристика філософії як науки, змальований портрет філософа, показані основні його завдання: споглядати і знати суще, творити добро і теоретично розглядати смисл (логос) речей. Аналізується фізика Платона, де основна увага приділена сутності та властивостям душі, як світової, так і людської. Показані основні чесноти людини, окреслена проблематика держави як найвищої форми спільного життя людей. Перераховані основні види державного устрою, як їх розумів Платон.

Ключові слова: Алкіноя, платонівська філософія, філософ, суще, діалектика, теорія, начала, перший розум, бог, фізика, чесноти, держава.

Вступ

Давньогрецька філософія, як відомо, була настільки універсальною та різноплановою, що змогла закласти основи осмислення практично усіх проблем буття світу і людини, які і до сьогодні є актуальними і злободенними. Це зумовлено тим, давньогрецькі мудреці були не просто філософами. Вони були носіями універсального знання, однаковою мірою знали, скажімо, на математиці, медицині, фізиці, астрономії, політиці, етиці тощо. Звідси, очевидно, той факт, що давньогрецькі філософи, як правило, мали численних учнів, які потім, після смерті учителя і навіть при його житті ставали його теоретичними послідовниками, а тому поширювали вчення своїх учителів. В Давній Греції, цій колысці європейської цивілізації, вказане явище мало масовий характер, коли учень, наслідуючи свого вчителя, з часом сам ставав учителем, що мав уже своїх вихованців. До прикладу, одним з таких, безсумнівно, був великий Платон, який, будучи найвідомішим і найпалкішим учнем знаменитого Сократа, у якості учителя сам мав багатьох дуже відомих учнів, які з часом стали його вірними послідовниками. Серед них, безперечно, знаменитий Арістотель, Евдокс Кнідський, Ксенократ тощо. Саме Платон став ідейним та інтелектуальним батьком неоплатонізму, визначним представником якого став блискучий Плотін. Однак перехідним місточком від Платона до неоплатонізму стати так звані платоніки, серед яких варто виокремити Алкіноя – давньоримського послідовника вчення великого грека, філософа-платоніка II століття нашої ери. Як справжній прихильник платонівської філософії Алкіноя став автором одного з перших тлумачень філософської концепції Платона, написавши так званий «Підручник платонівської філософії». Цей твір, написаний для учителів, має 36 глав, в яких низка проблем присвячена розумінню Платоном питань логіки, фізики та етики. Відомо, що ця праця Алкіноя була відкрита науковою

громадськості в часи західноєвропейського Відродження завдяки перекладу знаменитого М. Фічіно і користувалася широкою популярністю в ті часи. Надалі авторство Алкіноя в написанні даної роботи було піддано сумніву, однак після ретельного аналізу підтверджено.

1. Постать філософа і його завдання

Як і будь-який підручник для учителів і популяризатор, в даному випадку, платонівського вчення, «Підручник платонівської філософії» розгортається від простого до складного. Не дивно, що Алкіной починає з поняття філософії та філософа, як його розумів великий Платон. «Філософія є потяг до мудрості, або відмова і огида від тіла душі, яка звернулася до пізнаваного та істинно суцього» [1, с. 625]. І як така, філософія є діяльністю людського духу, причому такого духу, який не обтяжений потребами тілесності. Саме в такому контексті Алкіной транслює платонівське розуміння постаті філософа. «У філософа, – пише він, – по-перше, повинна бути природна схильність до наук, яка долучає і підводить до знання пізнаваного, а не змінного і текучого; по-друге, він повинен любити істину і ні в якому разі не допускати брехні; окрім того, він повинен бути від природи скромним і по натурі спокійним в смислі душевних хвилювань, оскільки той, хто відданий наукам про суще і на них спрямовує свої устремління, не стане гнатися за задоволеннями» [1, с. 625]. Тут, як бачимо, Алкіной душевні хвилювання тлумачить як гонитву за задоволеннями, що не зовсім коректно, адже саме душевні хвилювання можуть і дуже часто супроводжують пошук не тільки істини, але й мудрості. Так само сам процес пошуку істини та її здобуття приносять задоволення, в даному разі душевне і духовне. Очевидно, Алкіной тлумачить останнє у якості тілесного, гедоністичного.

Важливе місце у характеристиці філософа Алкіной відводить природним основам такої постаті. Філософ «...повинен бути від природи справедливим. Лише тоді він правдолюбивий, незалежний і стриманий, йому підуть на користь здібності та пам'ять, які також відрізняють філософа. Такі природні задатки в поєднанні з правильним навчанням і відповідним вихованням дають зразки досконалої чесноти, але якщо залишити їх без уваги, вони стають причиною великих зол» [1, с. 625]. Синтезуючи сказане, Алкіной узагальнює: «Згідно з Платоном філософ ревно займається трьома речами: він споглядає і знає суще, творить добро і теоретично розглядає смисл (логос) речей. Знання суцього називається теорією, знання того, як потрібно чинити, – практикою, знання смислу речей – діалектикою» [1, с. 626]. Надалі для популяризації вчення Платона Алкіной обирає проблему діалектики, першим началом якої є розсуд сутності будь-якої речі, потім розсуд її властивостей. «Діалектика, – пише він, – розглядає те, чим є будь-яка річ, зверху донизу – шляхом розділення та визначення і знизу доверху – шляхом аналізу; властивості, які належать сутності, вона розглядає, ідучи від менш загального – шляхом індукції та від більш загального – шляхом силогізму. Тому частини діалектики суть розділення, визначення, аналіз, а також індукція та силогізм» [1, с. 629]. Алкіной досить детально тлумачить кожен складову платонівської діалектики.

Наступною частиною платонівського вчення Алкіной обирає теоретичну, в якій виділяє три складові: теологію, фізику і математику. «Предмет теології –

перші причини і знання вищих начал; предмет фізики – вивчення природи універсуму, людина як жива істота та її місце в світі, промисел божий про світове ціле і підпорядкування йому інших богів, відносини між людьми і богами; предмет математики – дослідження площини і об'єму, питання руху і переміщення» [1, с. 633]. При цьому, передає він думку Платона, математика загострює думку, відточує душу і дозволяє досягати точності в дослідженні буття. Говорячи про значення геометрії, стереометрії, астрономії, музики, Алкіной все ж вважає їх такими, які є лише кроком до пізнання суцього. «Дійсно, від зримого і чутного ми повинні безпосередньо переходити до того, що може побачити лише мисляча, душа... Вивчення цих дисциплін є свого роду вступом до розгляду суцього: в своєму прагненні досягнути суцге геометрія, арифметика і пов'язані з ними дисципліни марять ним, хоч і не здатні побачити його наяву... вони... цілковито необхідні, але не знають начал і того, що з начал складається» [1, с. 634].

Отже, від характеристики математики і дотичних до неї предметів, обминаючи фізику, Алкіной розгортає платонівське вчення щодо тлумачення начал. Їх він пов'язує з теологією. «Після цього потрібно сказати про начала і про теологічні вчення, почавши зверху, з першоначал; від них перейти до розгляду того, як виник космос, а закінчити виникненням людини» [1, с. 635]. Насамперед, Алкіной називає матерію у якості першого начала. Він характеризує її як годувальницю, бо матерія припускає і сприймає усі види, причому сама залишається позбавленою форми, якості та виду. «... Матерія, щоб повністю вмістити види, повинна бути субстратом, цілковито їх позбавленим, що не має – заради сприйняття видів – ні якості, ні виду» [1, с. 635]. Матерія – це мати і простір, який вміщає в собі усе суцге. Однак, вона сама по собі не визначає суцге, а є лише своєрідним тілом, з якого те суцге виникає. Останнє має бути відповідним до іншого начала, яке Алкіной називає зразком, ідеєю. Очевидно, йдеться про знамениту концепцію Платона про «ейдоси» - вічні зразки, досконалості, стандарти, у відповідності з якими має виникати і функціонувати все існуюче. Причому, це існуюче має бути не видуманим, а виростати логічним чином із законів буття. «Ідея визначається, – коментує Алкіной Платона, – як вічний зразок для природньо існуючого, оскільки, за думкою більшості платоніків, немає ідей для створеного штучно» [1, с. 636]. Врешті, Алкіной називає і третє начало, якому він приділяє особливу увагу. «Тепер потрібно, – пише давньоримський послідовник Платона, – сказати про третє начало...» [1, с. 636]. Третє начало популяризатором Платона фактично показане як перше, первісне, таке, яке є творцем, батьком усього існуючого. «І він батько, тому що він – причина усього і упорядковує небесний розум та світову душу, уподібнюючи їх собі та своїм замислам. За своєю волею він все наповнив собою, пробудив світову душу і повернувши її до себе як до причини її розуму, який, будучи упорядкований батьком, упорядковує всю внутрікосмічну природу» [1, с. 637]. І далі: «Він невиразний, ... осяжний тільки для розуму, оскільки він - не рід, не вид, не відмінність. Не можна говорити про його властивості: він – не зло..., не благо..., не якість..., не безякісне..., він не частина..., не ціле..., нічому не тотожний, але й ні від кого не відмінний: в нього немає такої властивості, яка

б могла відділяти його від чогось; він не рухається і не рухає» [1, с. 637]. Характеризуючи далі третє начало Алкіной зауважує, що воно безтілесне. Якщо це так, тоді властивості, які характеризують це начало, також безтілесні. Тому «...матерія безякісна, а якості нематеріальні; однак якщо якість нематеріальна, значить, вона безтілесна... І якщо якості безтілесні, начало, що їх створило, також безтілесне» [1, с. 639]. Третє начало Алкіной розглядає з усіх можливих боків. Воно не має частин, оскільки йому ніщо не передує. Це начало також характеризується Алкіною як нерухоме в усіх смислах: і в смислі просторового переміщення, і в смислі зміни. Із цього всього робиться висновок, що це начало є безтілесним. «Із всього цього, - пише Алкіной, – ясно, що він безтілесний; це ж можна показати інакше. Якби бог був тілом, він складався б із матерії і виду, оскільки будь-яке тіло є певним поєднанням матерії і з'єднаного з нею виду, який уподібнюється ідеям і причетним їм певним незрозумілим способом Але безглуздо богові бути складеним з матерії та виду, оскільки в такому випадку він не буде ні простим, ні першонаціальним; тому бог безтілесний» [1, с. 638]. І далі: «Якщо бог – тіло, значить, він матеріальний, тобто він вода, або земля, або повітря, або що-небудь в такому роді; але все це не першонаціальне. Окрім того, якщо він буде матеріальний, він виявиться після матерії. Оскільки це безглуздо, то необхідно визнати, що він безтілесний» [1, с. 638]. Такими самими безтілесними є якості і властивості. Отже, переказуючи Платона, Алкіной стверджує третім началом бога. Хоча в деяких місцях він називає його першим розумом.

2. Фізика у філософії Платона

Варто зазначити про те, що Алкіной, викладаючи філософську систему Платона, певною мірою не дотримується послідовності своїх висловів та логіки змісту підручника. Йдеться про те, наприклад, що на початку свого твору, формулюючи три задачі філософа, він називає послідовно теорію, практику і діалектику. При цьому починає з діалектики, яка в переліку вказана лише третьою, потім переходить до теорії, яка вказана першою і, очевидно, завершує практикою, яка вказана другою складовою. Так само і далі Алкіной називає послідовно теологію, фізику і математику як три важливих складових теоретичної діяльності філософа, а насправді логіка їх викладення, як ми бачимо, дещо інша. Пояснивши роль математики та показавши її місце як своєрідної вступної частини осягнення світу, далі Алкіной говорить про теологічні аспекти, фактично розуміючи їх стрижневими в усій архітектоніці буття. І лише потім він звертається до фізики, в яку, як відомо, він включив вивчення природи універсуму, людину як живу істоту та її місце в світі, промисел божий про світове ціле і підпорядкування йому інших богів, відносини між людьми і богами. При цьому знову ж таки перша з них (математика) показана в переліку лише третьою, друга (теологія) названа в переліку першою, а третя (фізика) подана в переліку другою.

Фактично у цій частині підручника платонівської філософії, яка присвячена фізиці, Алкіной починає вчення Платона з того, як бог будує архітектоніку світу у відповідності до ідей, зразків, ейдосів. «Оскільки ідея («ейдос» – О.С.), – пише він, – є початкова причина того, що кожне таке, яка вона сама, необхідно, щоб

космос, ця прекрасна споруда, була створена богом з огляданням на певну ідею космосу як на взірць для даного космосу, як би змальованого з неї; і деміург створив його в уподібненні їй за своїм предивним промислом та рішенням, а приступив до творення світу, тому що був благим» [1, с. 639]. Космос тут поданий однорідним і чисельно уподібненим ідеї, яка одна, а окрім того – таким, що не знає хвороб і віку, бо не старіє. Ця особливість космосу пояснюється фактом існування душі, яка є вічною, як і сам деміург. «Коли Платон говорить про виникнення космосу, – зазначає Алкіной, – потрібно розуміти це не в тому смислі, ніби колись був час, коли космосу не було, але в тому, що космос знаходиться у вічному виникненні і виявляє певну висхідну причину свого буття: душу космосу, існуючу вічно, бог так само не створює, а упорядковує, і в цьому смислі, мабуть, можна сказати, що створює, оскільки пробуджує і повертає її до неї самої і до її розуму як би із певного глибокого забуття, або сну, щоб, дивлячись на мислене розумом, вона сприймала види і форми та линула до його помислів» [1, с. 642]. Таким чином космос наділяється душею і є живою істотою.

Такою самою живою і мислячою істотою Алкіной показує людину. Досить детально розписано розуміння Платоном більшості людських якостей, таких як зір, слух, нюх, смак, здатність дихання, походження хвороб, функціонування важливих внутрішніх органів тощо. І лише після цього увага переноситься на характеристики душі як вічної субстанції у її порівнянні з тілом. «Безсмертя душі, – підкреслює Алкіной, – Платон доводить наступним способом. Душа привносить життя в те, у що входить, оскільки життя – її природна властивість; те, що приносить життя іншому, саме не може прийняти смерті, а таке безсмертне. Якщо душа безсмертна, вона і незнищувана: вона є безтілесна сутність, незмінна в своїй істоті, пізнавана, невидима і єдиновидна; тим самим вона нескладова, така, що не руйнується, не дробиться. Тіло – повна тому протилежність: те, що сприймається почуттями, видиме, дробиться, складене з різних видів. Саме тому душа, входячи завдяки тілу у дотик з чуттєвим світом, губиться, непокоїться і неначе п'яніє, а в пізнаваному, виявляючись сама собою, вона зміцнюється і заспокоюється. Вона не може бути подібною тому, що її непокоїть; отже, вона більше подібна пізнаваному, яке є таким, що не дробиться і незнищуване. Окрім того, душа є природне провідне начало, а таке подібне богу; тому, будучи подібною богу, душа незнищувана і нетлінна» [1, с. 649-650]. Вічність і незнищуваність душі Алкіной, коментуючи Платона, також виводить з її саморухливості. «... Душа якраз саморухлива; як саморухливе, вона є начало, вона є певне нероджене і негинуче. Отже, така будь-яка душа – не тільки світова, але і людська, оскільки обидві вони створені з однієї і тієї ж суміші. Платон називає душу саморухливою, оскільки її властиве життя, вічно діяльне в самому собі» [1, с. 651].

Велику частину свого твору Алкіной присвятив платонівському розумінню людської душі, коли говорить про людські чесноти. Оскільки метою людського життя є «посильне уподібнення божеству» [1, с. 654], то усі чесноти людини мають бути спрямовані на досягнення цієї благородної мети. Серед них – розсудливість і справедливість як базові. «А самі щасливі і блажені, що відходять кращою дорогою, - це ті, хто досяг успіху в чесноті, корисній народу і

громадянам; ім'я їй – розсудливість і справедливість» [1, с. 654]. Крім них згадуються і такі, як благородність, мужність, даровитість та інші. При цьому усі чесноти складають певну систему, яка характеризує людину в цілому. І зовсім не такою якістю цілісності володіють вади (пороки) людини. Вони є таким, що не пов'язані одна з одною, часто протилежними і суперечливими. «... Досконалі чесноти, – зазначає Алкіной, – не посилюються і не слабнуть, а ось порочність може бути сильніша або слабша... В то же час пороки не взаємопов'язані одне з одним, оскільки одні суперечать іншим і не можуть поєднуватись в одній і ті ж людині» [1, с. 656].

Варто зазначити про те, що Алкіной, виявивши суттєву увагу в своєму творі про Платона багатьом важливим положенням платонівської філософії, все ж обійшов стороною, як мінімум, два суттєвих її аспекти. Говорячи про душу і досить детально характеризуючи її властивості, він дуже побіжно зачепив гносеологічну концепцію вчення Платона. Йдеться про те, яким чином відбувається людське пізнання. В творі Алкіной ми знаходимо лишу одну думку щодо цього. Пояснюючи безсмертність душі, Алкіной пише: «... Душа повинна бути безсмертною. Якщо навчання є пригадування, а до думки про те, що навчання є пригадування, можна прийти на основі того, що навчання не може здійснюватись інакше як завдяки пригадуванню колись пізнаного» [1, с. 650]. Звичайно, така коротка фраза про сутність пізнавального процесу суттєво збіднює коментарі Алкіной, адже гносеологічна проблематика є однією з провідних проблем філософської системи Платона. І друге: завершаючи свій твір, Алкіной практично тільки окреслив політичне вчення Платона, хоча у самого Платона ми знаходимо всесвітньо відому працю «Держава». У Алкіной ж можна прочитати про подібність держави та душі, а також коротко про види державного устрою. Зокрема, він пише: «Подібно душі, держава також ділиться на три частини: на стражів, воїнів і ремісників. Одним він(Платон – О. С.) доручає управління і владу, іншим – військовий захист у випадку необхідності (їх слід співвідносити з палким началом, яке знаходиться як би в союзі з началом розумним), треті зайняті ремеслами та іншою продуктивною працею» [1, с. 661]. І далі: «Платон називає п'ять видів державного устрою: при аристократії при владі стоять кращі, другий вид – тімократія, коли при владі честолюбці, третій – демократія, затим – олігархія і, нарешті, найгірший вид – тиранія» [1, с. 662].

Висновки.

Платон, як відомо, ще при житті призначив собі наступника керувати його Академією. Однак, незалежно від цього, послідовників філософського вчення Платона була величезна кількість. Вони ж і продовжували платонізм у своїх вже власних поглядах. Хтось залишався твердо на позиціях свого великого учителя, хтось видозмінював платонівське вчення. Алкіной належить до тієї частини послідовників та популяризаторів платонівської філософії, який прагнув повною мірою відтворити вчення Платона у найбільш адекватному до оригіналу наближенні. Аналіз його «Підручника платонівської філософії» показав, що йому вдалося це зробити, не порушивши корінним чином погляди свого великого попередника. Однак Алкіною далеко не все вдалося в силу певних, очевидно, як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Найбільш суттєвими

прогалинами в цьому контексті виявились в практично повній відсутності у «Підручнику» гносеологічної та політичної тематики філософії Платона – цих двох дуже вагомих досягнень Платона. Не знаходимо ми і чіткого тлумачення Алкіноєм так званого третього начала в системі платонівських начал. В одних місцях своєї праці він називає таким началом перший розум, переважно в інших – бог. Жодного разу у творі Алкіноя ми не зустрічаємо платонівського терміну «ейдос», віддавши перевагу поняттю «ідея». Однак, як стверджує А.Ф. Лосев, Платон вжив поняття «ідея» 96 разів, тоді як поняття «ейдос» 408 разів [4, с. 218]. Є і інші питання до автора, однак варто зауважити, що в цілому «Підручник платонівської філософії» виконав ту мету, яку, очевидно, ставив перед собою Алкіной: на елементарному рівні викласти філософське вчення великого Платона.

Література

1. Алкиной. Учебник платоновской философии (пер. Ю.А. Шичалина) // Платон. Законы / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. ст. в примеч. А.Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи. – М: Мысль, 1999. – С. 625-663.
2. Асмус В.Ф. Античная философия. Учеб. пособие. – Изд. 2-е, доп. – М: Высш. школа, 1976. – 543 с.
3. Платон. Законы / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи; Авт. ст. в примеч. А.Ф. Лосев; Примеч. А.А. Тахо-Годи. – М: Мысль, 1999. – 832 с.
4. Таранов П.С. Анатомия мудрости: 120 философов: В 2-х т. Т.1. Симферополь: Реноме, 1997. – 624 с.

Abstract. The work examines the "Textbook of Platonic Philosophy" - the work of Alcinous, an ancient Roman follower and popularizer of Plato's philosophical system. All 36 chapters of the textbook are analyzed, where Alcinous's interpretation of the main problems of Platonic doctrine is presented. The description of philosophy as a science is given, a portrait of the philosopher is drawn, and his main tasks are shown: to contemplate and know things, to create good and to theoretically consider the meaning (logos) of things. Plato's physics is analyzed, where the main attention is paid to the essence and properties of the soul, both worldly and human. The main virtues of a person are shown, the problems of the state as the highest form of the common life of people are outlined. The main types of government as understood by Plato are listed.

Key words: Alcinous, Platonic philosophy, philosopher, being, dialectics, theory, principles, first mind, God, physics, virtues, state.

Стаття виправлена: 29.03.2023 р.

© Суліменко О.Г.

УДК 35:3.08:005.95

**PERSONNEL MANAGEMENT IN THE CIVIL SERVICE SYSTEM OF
UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Lozynska T. M./Лозинська Т. М.*Doctor of Public Administration, Professor/**доктор наук з державного управління, професор**ORCID: 0000-0003-2858-9374***Companets O. I./Компанець О. І.***PhD student/aspirant**ORCID: 0000-0003-0500-3027**Poltava State Agrarian University, Poltava, Skovorody 1/3, 36000**Полтавський державний аграрний університет, Полтава, Сковороди 1/3, 36000*

Анотація. В статті розглядається зміна підходів щодо управління персоналом органів державної влади України в умовах воєнного стану. Мова йде про набір, звільнення персоналу, перерозподіл повноважень, а також процедури, пов'язані з цими процесами. Приділена увага питанням скасування конкурсів на заміщення вакантних посад державної служби, звільнення посадовців від декларування доходів тощо. Пояснюються умови для дистанційної роботи державних службовців. Звертається увага на стиснення громадянських прав і підвищення відповідальності посадових осіб органів державної влади. Окреслюється авторська позиція стосовно права державних службовців захищати свої інтереси і свободи. Надано рекомендації щодо підтримки комунікації з персоналом.

Ключові слова: державна служба, Україна, управління, персонал, воєнний стан, відповідальність, повноваження, право.

Вступ.

У межах функціонування системи державної служби України діяльність з управління персоналом стосується підбору, відбору та добору кадрів в органи виконавчої влади, навчання та мотивації державних службовців і посадових осіб органів державної влади [1]. Схожі підходи існують і в інших європейських країнах. Так, Е. Занкіна розглядає подібні питання, досліджуючи зміни в організації державної служби в Болгарії [2]. На кожного державного службовця в Болгарії ведеться службова справа, де відмічаються дати вступу і звільнення, професійний розвиток, відзнаки і стягнення, дані декларацій тощо. Однак, в умовах воєнного стану режим роботи органу державної влади змінюється і ці зміни мають бути доведені до посадовців. Аналогічно змінюються форми комунікації, спрощуються управлінські процедури та скорочується час на їх проведення. Усе це відбувається в Україні в умовах війни з Російською Федерацією і у зв'язку з цим окрему наукову проблему складають механізми організації державної служби під час війни, а також питання збереження принципів правової держави.

Основний текст.

Відповідно до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [3] на період дії воєнного стану в країні введено обмеження прав і свобод людини і громадянина, що передбачено Конституцією

України. Введення воєнного стану передбачено також Конституціями Польщі [4], Болгарії [5], Литви [6] та інших європейських країн. Зазвичай введення воєнного (надзвичайного) стану здійснюється на підставі закону, яким визначаються і принципи діяльності органів державної влади, і рамки обмеження прав і свобод людини та громадянина на цей період. Умови воєнного стану вимагають від влади напруження усіх сил і мобілізації ресурсів, а, отже введення обмежень щодо професійної діяльності державних службовців та покладання додаткових обов'язків без зміни заробітної плати є неминучими. Насамперед, пріоритет щодо прийняття рішень зміщується в бік військових адміністрацій, які підконтрольні Головнокомандувачу Збройних Сил України. Основні законодавчі зміни обмежують свободу прийняття рішень на місцях і вводяться на час дії воєнного стану та 30 днів після його скасування, але в той же час спрощуються процедури призначення на посади державної служби (табл. 1). Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» надається право затверджувати структуру і штатний розпис обласних і районних військових адміністрацій Головнокомандувачу Збройних Сил України [7].

Але, окрім питань встановлення штатного розпису і прийняття та звільнення з посад державної служби, виникало ще безліч питань, не характерних для мирного часу:

- яким чином регулюються питання відпусток без збереження заробітної плати у період дії воєнного стану?
- чи зараховується до стажу державної служби період відпусток без збереження заробітної плати?
- чи можна призначати на посади тимчасово відсутніх державних службовців, яким зараховується період простою?
- якими можуть бути кадрові рішення щодо державних службовців, які добровільно ішли служити до лав Збройних Сил України (ЗСУ)?

Наявність цих та інших питань управління персоналом державної служби у період воєнного стану (оплати, переведень, умов праці тощо) обумовили необхідність опрацювання загальних підходів до кадрової політики з урахуванням принципу законності та регуляторних особливостей воєнного періоду. Зазначимо, що, не зважаючи на обмеження певних прав і свобод громадянина України, законодавчі зміни, що торкалися врегулювання трудових відносин в системі державної служби, максимально враховували інтереси конкретної особи. Так, згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» у період дії воєнного стану роботодавець за заявою працівника, який виїхав за межі території України, обов'язково надає йому відпустку без збереження заробітної плати тривалістю не більше 90 календарних днів, без зарахування часу його перебування у відпустці до трудового стажу, але із збереженням права на щорічну відпустку [8]. Таким чином, за державним службовцем залишається право на зарахування до його стажу державної служби періоду перебування у відпустці без збереження заробітної плати.

Таблиця 1 – Систематизація законодавчих змін в Україні щодо функціонування державної служби в період дії воєнного стану

Короткий зміст норми закону № 2259-IX	Стаття	Закон України, до якого внесені зміни
Структуру і штатний розпис обласних, районних військових адміністрацій затверджує Головнокомандувач Збройних Сил України за поданням начальника відповідної військової адміністрації.	Ст. 4, ч. 7 (доповнено 5 абзацом)	Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII
Особи призначаються на посади державної служби начальником відповідної військової адміністрації без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом.	Ст. 10, ч. 5	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 № 2259-IX
Особа, яка претендує на зайняття посади державної служби у період дії воєнного стану не подає декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави та документ про підтвердження рівня володіння державною мовою.	Ст. 10, ч.6	Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII; Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" від 25.04.2019 № 2704-VIII
Спеціальна перевірка стосовно осіб, які претендують на зайняття посад з підвищеним корупційним ризиком, а також перевірка стосовно осіб, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрації), під час дії воєнного стану не проводяться	Ст. 10, ч. 8	Закон України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 № 1700- VII; Закон України "Про очищення влади" від 16.09.2014 № 1682-VII
Президент України може прийняти рішення про відсторонення від займаної посади посадової особи та покладення на відповідний період виконання обов'язків на іншу особу	Ст. 10, ч. 10, п. 4 (доповнення до Ст. 11 відповідного закону)	Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII
Верховна Рада України може прийняти рішення про звільнення посадової особи з посади, призначення на яку та звільнення з якої віднесено до повноважень Верховної Ради України, крім підстав, передбачених спеціальними законами	Ст. 10, ч. 10, п. 5 (доповнення до Ст. 12 відповідного закону)	Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII

Джерело: систематизовано авторами за [7].

Зрозуміло, що в умовах воєнного стану, виникнуть обмеження на доступ до інформації, особливо тієї, що стосується питань державного управління, кадрових призначень, місцезнаходження осіб, які перебувають на посадах у вищих органах влади і центральних органах виконавчої влади з метою запобігання провокаціям і диверсіям. Тому швидко мають бути розроблені та задіяні безпечні канали службової комунікації для уникнення паралічу системи державного управління. Оскільки система державного управління та місцевого самоврядування в Україні досить швидко діджиталізується і значна кількість процедур, що стосуються кадрових призначень, проводиться із застосуванням технологій е-урядування, питання налагодження комунікацій в системі управління кадрами набуває важливого значення. Так, відповідно до Порядку

проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 року № 246 [9], інформація щодо вакансій, проведення конкурсів та оприлюднення їх результатів здійснюється на Єдиному порталі вакансій державної служби. З 25 лютого 2022 року роботу Єдиного порталу вакансій державної служби призупинено, тож розмістити та отримати необхідну інформацію за допомогою Порталу стало неможливо, що викликало низку питань і, відповідно, ухвалення додаткових тимчасових рішень, які б розв'язували виниклу проблему. Національне агентство України з питань державної служби з цього приводу дало роз'яснення, що у разі неможливості «...своєчасного завершення конкурсної процедури у межах терміну 45 календарних днів з дня оголошення конкурсу, процедура конкурсу завершується автоматично» [10]. За роз'ясненням Агентства, інформація щодо результатів проведення конкурсу оголошується після відновлення роботи Єдиного порталу вакансій державної служби.

Слід зазначити, що український уряд ухвалює рішення в умовах, які не були характерні для тих європейських країн, які у кінці ХХ століття переживали гострі політичні кризи становлення державності в умовах воєнного протистояння (країни бувшої Югославії). Насамперед, відзначимо вагому роль міжнародної спільноти у недопущенні поширення війни в центрі Європи. Наприклад, ООН у 1996 р. запровадила операцію з підтримки миру в регіоні Хорватії, включно з Славонією, Баран'єю і Західним Сремом і ухвалила резолюцію про створення Тимчасової адміністрації ООН для Східної Славонії, Баран'ї і Західного Срема (ТАООНСС – англійська аббревіатура ВАООНВС), яка керувала процесом реінтеграції і встановленням миру на всій території бувшої Югославії [11]. У 1997 р. В Хорватії були проведені вибори до місцевих і регіональних органів влади, діяльність яких усе ще продовжувала контролюватися ТАООНСС. Так, зокрема, між урядом Хорватії та ТАООНСС була досягнута угода, що міністерство юстиції оголосить конкурс на вакантні місця в судових органах Хорватії, які будуть пропорційно заповнюватися сербськими представниками.

В реаліях російсько-української війни український уряд самостійно, без встановлення патронату міжнародних організацій, вирішує всі питання управління кадрами в публічній сфері, що свідчить про високий рівень його відповідальності, професійність службовців та автономність у прийнятті рішень. Звичайно, в умовах воєнного стану управління персоналом в системі державної служби стає більш ризикованим, оскільки відсутність можливості проводити конкурси на заміщення вакантних посад не дозволяє об'єктивно оцінити знання, навички та вміння претендентів на посади. У зв'язку з цим, у процедурах підбору, відбору і призначення претендентів на посади державної служби, варто звернути увагу на можливості зниження ризиків кадрових помилок шляхом:

- ретельного опису вакансії і розробленням детальної посадової інструкції. Ці документи мають знаходитися у вільному доступі для всіх, хто бажає обіймати посади державної служби;
- з метою безпечного поширення відповідної інформації мають бути визначені надійні канали комунікації з можливими претендентами на зайняття посад державної служби;

- доцільно заздалегідь визначити форми надання інформації претендентами на зайняття посад державної служби;
- потребують узгодження і способи прийняття рішення про призначення на посаду (поштове відправлення повідомлень, онлайн-співбесіди чи інформування особи за індивідуальними каналами зв'язку).

Якщо зважати на те, що фокус реформи державного управління спрямовано на створення сучасних державних інститутів, підвищення якості підготовки урядових рішень, формування професійної державної служби, удосконалення електронного врядування, то стає зрозумілим підвищення уваги до поліпшення системи управління персоналом в системі державної служби.

Висновки і рекомендації.

Отже, підсумовуючи результати дослідження. відмітимо суттєві зміни процедур управління персоналом в системі державної служби, обумовлені введенням воєнного стану. Ці зміни, проте, не порушують основ правової держави, оскільки введені виключно законами України. Усі урядові рішення, які стосуються управління персоналом, є самостійними і враховують як необхідність швидкої заміни кадрів за скороченими процедурами, так і стратегічні цілі реформи державної служби, головним завданням якої у найближчі роки буде керівництво повоєнним відновленням країни. В умовах воєнного стану рекомендується звернути увагу на забезпечення законності та безпечності здійснення добору, відбору та призначення претендентів на посади державної служби.

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII (2015). URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/72725.html> (дата звернення 20.09.2022).
2. Zankina E. (2013). The growing attractiveness of the Bulgarian civil service: Fact or myth? *NISPAcee Annual Conference*, May 16-18, in Belgrade, Serbia. URL: https://www.nispa.org/files/conferences/2013/papers/201305070654030.Paper_Zankina.pdf (дата звернення 20.09.2022).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-20> (дата звернення 20.09.2022).
4. XI Stany nadzwyczajne. (1997). URL: <https://www.prezydent.pl/prawo/konstytucja-rp/xi-stany-nadzwyczajne> (дата звернення 20.09.2022).
5. Конституция. Народно Събрание на Република България, от 13.07.1991 г. (1991). URL: <https://www.parliament.bg/bg/const> (дата звернення 20.09.2022).
6. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). №220 (1992-11-10). URL: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> (дата звернення 20.09.2022).
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2259-20> (дата звернення 16.11.2022).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2352-20> (дата звернення 15.12.2022).

9. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 року № 246. (2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/246-2016-%D0%BF> (дата звернення 22.02.2023).

10. До уваги служб управління персоналом державних органів. (2022). URL: <https://nads.gov.ua/news/do-uvagi-sluzhb-upravlinnya-personalom-derzhavnih-organiv9999> (дата звернення 22.02.2023).

11. United Nations Transitional Administration for Slavonia, Baranja and Western Sirmium (1997). URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/untaes_b.htm (дата звернення 23.02.2023).

References:

1. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 № 889-VIII (2015). URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/72725.html> (data zvernennia 20.09.2022).

2. Zankina E. (2013). The growing attractiveness of the Bulgarian civil service: Fact or myth? NISPAcee Annual Conference, May 16-18, in Belgrade, Serbia. URL: https://www.nispa.org/files/conferences/2013/papers/201305070654030.Paper_Zankina.pdf (data zvernennia 20.09.2022).

3. Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 № 2136-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-20> (data zvernennia 20.09.2022).

4. XI Stany nadzwyczajne. (1997). URL: <https://www.prezydent.pl/prawo/konstytucja-rp/xi-stany-nadzwyczajne> (data zvernennia 20.09.2022).

5. Konstytutsiia. Narodno Sьbranye na Respublyka Vьlhariia, ot 13.07.1991 h. (1991). URL: <https://www.parliament.bg/bg/const> (data zvernennia 20.09.2022).

6. Lietuvos Respublicos Konstitucija. (1992). №220 (1992-11-10). URL: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> (data zvernennia 20.09.2022).

7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo funktsionuvannia derzhavnoi sluzhby ta mistsevoho samovriaduvannia u period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2022 № 2259-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2259-20> (data zvernennia 16.11.2022).

8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo optymizatsii trudovykh vidnosyn: Zakon Ukrainy vid 01.07.2022 № 2352-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2352-20> (data zvernennia 15.12.2022).

9. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia konkursu na zainiattia posad derzhavnoi sluzhby: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 bereznia 2016 roku № 246. (2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/246-2016-%D0%BF> (data zvernennia 22.02.2023).

10. Do uvahy sluzhb upravlinnia personalom derzhavnykh orhaniv. (2022). URL: <https://nads.gov.ua/news/do-uvagi-sluzhb-upravlinnya-personalom-derzhavnih-organiv9999> (data zvernennia 22.02.2023).

11. United Nations Transitional Administration for Slavonia, Baranja and Western Sirmium (1997). URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/untaes_b.htm (data zvernennia 23.02.2023).

Abstract. *The article examines the change in approaches to personnel management of state authorities of Ukraine under martial law. We are talking about recruitment, dismissal of personnel, redistribution of authority, as well as procedures related to these processes. Attention was paid to the issues of cancellation of tenders for filling vacant civil service positions, exemption of officials from income declaration, etc. Conditions for remote work of civil servants are explained. Attention is drawn to the restriction of civil rights and increasing the responsibility of officials of state authorities. The author's position regarding the right of civil servants to protect their interests and freedoms is outlined. Recommendations are provided to support communication with staff.*

Key words: *civil service, Ukraine, management, personnel, martial law, responsibility, authority, law.*

Article sent: 27.02.2023

© Lozynska T. M, Companets O. I.

УДК 34:004.2

DIGITALISATION OF THE FIELD OF JURISPRUDENCE: A PRACTICAL ASPECT**ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ГАЛУЗІ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ****Rysmenna O. / Письменна О.П.***k.yu.s., dots. / к.ю.н., доцент.*

ORCID: 0000-0002-7310-2281

Lazarchuk Hanna / Лазарчук Ганна*Vasyl Stus Donetsk National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця*

Анотація. З огляду на стрімкі зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві через підвищення рівня розвитку інформаційних технологій, з'являється потреба в аналізі впливу таких змін на конкретні сфери суспільної життєдіяльності. Одним із проявів таких змін на професійну діяльність, зокрема професійну діяльність юристів є діджиталізація юридичних послуг, яка набуває все більшого поширення. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей практичного застосування інформаційних технологій в юридичній діяльності шляхом діджиталізації сфери.

У роботі розглянуто питання діджиталізації галузі юриспруденції. Проведено докладний аналіз діджиталізації як одного із шляхів впливу інформаційних технологій на юридичну діяльність, проаналізовано переваги та недоліки цього процесу. Охарактеризовано автоматизацію та віртуалізацію юридичних послуг, а також визначено роль цих процесів у юридичній діяльності. Проаналізовано шляхи застосування інформаційних технологій в професійній діяльності юристів та визначено основні переваги цього явища.

Ключові слова: діджиталізація, юридичні послуги, автоматизація, віртуалізація, інформаційні технології.

Вступ.

Сучасне суспільство живе в умовах істотних змін, які викликані зростанням можливостей, пов'язаних з інформаційними технологіями та їх застосуванням. З огляду на сучасну ситуацію, подальший розвиток таких технологій не лише є неминучим, але й набуває нових рис. Цей розвиток зумовив підвищення впливу інформаційних технологій на різноманітні аспекти життєдіяльності. Професійна діяльність, зокрема професійна діяльність юристів, не стала винятком і також зазнала змін, пов'язаних з цією надзвичайно швидкою інформаційною революцією. З огляду на значний прогрес у розвитку інформаційних технологій та на їх впровадження в професійну діяльність правників, зокрема шляхом діджиталізації, сфера юриспруденції поступово пристосовується до цих змін. Таким чином, інформаційні технології сприяють виникненню нових можливостей та перспектив у професійній діяльності юристів. Такий розвиток має значний вплив на різні аспекти юридичної діяльності. Водночас, завдяки діджиталізації, у галузі права з'являються й нові виклики, які необхідно зрозуміти й подолати.

Основний текст.

Діджиталізацію можна визначити як процес, що «включає в себе цифрову трансформацію, автоматизацію та проявляється у вигляді зміни в процедурах, врегульованих законодавством та пов'язаних з переходом від процесів у

паперовій формі до прямих онлайн процедур, які потребують безпосередньої участі посередника чи компетентного органу, використовуючи мережу Інтернет» [1]. Діджиталізація дедалі більше поширює свій вплив на усі сфери життя людини, зокрема на сферу професійної діяльності, а отже – і на галузь професійної діяльності юристів. Цей процес зумовлений появою та розвитком нових інформаційних технологій та технологічних інструментів, що значною мірою змінили сферу юриспруденції. Роль діджиталізації та її необхідність у цій галузі підвищується, що спричинено наявністю великої кількості завдань, які юристам необхідно виконувати у процесі здійснення їхньої практичної діяльності. Завдяки процесам діджиталізації, ефективність виконання цих завдань підвищується. До того ж, правники отримують низку нових можливостей, які дозволяють оптимізувати та полегшити процеси, що здійснюються ними під час юридичної практичної діяльності. Важливим аспектом технологічного розвитку юридичної діяльності є процеси, що стосуються автоматизації та віртуалізації юридичних послуг [2, с.14].

Автоматизація у сфері юридичної діяльності – це процес, що передбачає передачу рутинних завдань юриста спеціальним машинам, які виконують їх самостійно за допомогою інформаційних технологій та спеціальних програмних засобів. Рутинні завдання юристів можуть бути автоматизованими за допомогою різних способів, зокрема шляхом застосування різноманітних електронних ресурсів для, наприклад ведення електронного документообігу.

Віртуалізація надання юридичних послуг – це процес, що спрямований на створення певних ресурсів, зокрема електронних сервісів та платформ, які надають змогу для доступного та швидкого отримання юридичних послуг. Цей процес відкриває нові можливості для надання та отримання юридичних послуг через електронні ресурси, зокрема через мережу Інтернет. Наприклад, саме за допомогою таких ресурсів клієнти можуть самостійно обрати юриста відповідно до власних потреб. Автоматизація та віртуалізація у галузі юриспруденції мають безліч переваг: ці процеси можуть підвищити ефективність виконання завдань, що пов'язані з юридичними послугами, суттєво покращити якість їх надання, а також оптимізувати виконання юридичних завдань. Крім того, це дозволить знизити витрати на юридичні послуги, а отже – зробити їх набагато більш доступними. Ще однією перевагою автоматизації та віртуалізації юридичних послуг є те, що ці процеси не просто підвищують якість та ефективність виконання різних юридичних завдань, а й допомагають юристові правильно організувати свій час, а також якісно керувати вирішенням завдань під час здійснення юридичної практичної діяльності. Це сприяє економії часу, що є важливим для юристів у зв'язку з великою кількістю завдань, що входять до їхніх професійних повноважень. Крім того, автоматизація й віртуалізація юридичних послуг дозволяють пришвидшити надання цих послуг та виконання юридичних завдань, а також зробити здійснення цих процесів набагато зручнішим. Ці переваги також мають суттєвий вплив на професійну діяльність правників, оскільки вони сприяють оптимізації виконання завдань під час здійснення юридичної практичної діяльності.

Однак, слід зазначити, що саме правова сфера не одразу піддалася такому сильному впливу інформаційних технологій. Саме тому діджиталізація юриспруденції відбувалася та продовжує відбуватися не так швидко у порівнянні з деяким іншими сферами професійної діяльності. Проте це не означає зниження рівня ефективності діджиталізації, оскільки новітні інформаційні технології все ж мають суттєвий вплив на юриспруденцію та цифровізація уже на цей момент внесла багато змін у юридичну діяльність. Варто також зауважити, що зараз діджиталізація юридичної сфери відбувається значно швидше, аніж в минулому. Причиною такого явища є той факт, що сфера юриспруденції уже пройшла найскладніший та найбільш тривалий етап діджиталізації – адаптацію до нових технологій. Крім того, у зв'язку з появою великої кількості нових можливостей у сфері інформаційних технологій, значно змінюється і рівень ефективності їх впровадження у професійну діяльність, зокрема в професійну діяльність правників [3, с. 17-50].

Варто зрозуміти, які аспекти юридичної діяльності можна автоматизувати та як інформаційні технології можуть стати основою інноваційних ідей, що стосуються виконання юристами професійних повноважень. Таким чином можна визначити, як впровадити такі технології в юридичну практику у найбільш ефективний та діючий спосіб. До того ж, важливо розуміти, що зростання ролі нових інновацій у галузі юриспруденції залежить не від окремих компаній та осіб, а від представників галузі в цілому. Тому одним із ключових аспектів розвитку новітніх інформаційних технологій є уникнення конкуренції між компаніями і встановлення якісної комунікації між ними, що сприятиме розвитку їхньої співпраці.

У такий спосіб, для досягнення ефективних результатів у розвитку та впровадженні нових інновацій в юридичній сфері необхідною є взаємодія та співпраця між усіма представниками галузі. Це підвищить ефективність імплементації новітніх технологій в сферу юриспруденції, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на результати роботи і допоможе досягати кращих результатів.

До того ж, слід зазначити, що така співпраця між представниками галузі може забезпечити більш ефективне використання важливих ресурсів, які можна застосовувати для низки важливих процесів у юридичній галузі, зокрема для підвищення якості уже наявних продуктів та послуг, а також для створення та розробки нових, покращених за допомогою новітніх технологій послуг.

Крім того, співробітництво між компаніями може забезпечити більшу гнучкість у застосуванні новітніх інформаційних технологій, а також створити безліч нових можливостей для створення великої кількості інновацій. Цього результату може бути досягнуто шляхом обміну між компаніями знаннями і досвідом, нових ідей та підходів, що в майбутньому збільшить кількість можливостей для розвитку інновацій [4].

Варто також згадати про конкуренцію, яка може вплинути на впровадження новітніх інформаційних технологій у юридичну галузь як позитивно, так і негативно. З одного боку, максимальне уникнення конкуренції між компаніями значно сприяє розвитку нових ідей, пов'язаних із застосуванням інноваційних

технологій, а також суттєво допомагає у зниженні на дослідження та розробку інновацій, що є ключовим аспектом для досягнення успішних результатів на ринку, адже таким способом підвищується ефективність процесів дослідження і розробки. Однак, незважаючи на все вище сказане щодо важливості співпраці та взаємної комунікації між компаніями на ринку, слід зазначити, що конкуренція також здатна значно підвищити якість застосування інноваційних технологій та може сприяти пришвидшенню процесу діджиталізації сфери. Це зумовлено тим, що при такій конкуренції компаніям необхідно вдаватися до імплементації новітніх інформаційних технологій, з метою досягнення кращих результатів та підвищення своєї успішності на ринку.

Ще одним важливим аспектом діджиталізації юридичної сфери є те, що автоматизація завдань, які виконують юристи під час здійснення юридичної практичної діяльності, часто змінюється та не є постійним процесом у зв'язку з появою нових технологічних інструментів та розвитком усе більшої кількості інноваційних технологій. Це створює важливі виклики для юридичної професії, оскільки вимоги до фахівців-юристів також змінюються, зокрема, все більшу роль починають відігравати навички ефективної роботи з інформаційними технологіями. Потрібно також зазначити, що незважаючи на те, що діджиталізація юридичної галузі може значною мірою змінити ті типи завдань, що виконують юристи під час здійснення юридичної практичної діяльності, це не означає, що представники інших галузей зможуть виконувати завдання у сфері юриспруденції без допомоги юриста. У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій сфера юридичної діяльності постійно змінюється, проте це зумовлює підвищення конкуренції безпосередньо в галузі права, а не поза нею, тобто між представниками різних професій.

Ще однією важливою особливістю діджиталізації сфери юриспруденції є те, що для найбільш ефективного застосування інформаційних технологій в галузі права, а також для того, щоб автоматизовані юридичні послуги приносили прибуток, необхідним складовим елементом є довіра клієнта до таких послуг. За умови відсутності такої довіри навіть автоматизовані юридичні послуги високого рівня, а також якісно застосовані в юридичній діяльності інформаційні технології не будуть користуватися попитом серед клієнтів.

Крім того, необхідним є розуміння відмінності між рутинними завданнями юриста та більш складними юридичними завданнями. До останніх належать такі завдання, як-от використання закону в нових контекстах та робота з нормами, що суперечать одна одній. Для того, щоб розв'язувати такі завдання, юрист повинен бути справді високо компетентним фахівцем, а в цьому вагому роль відіграє юридична освіта. Слід зауважити, що важливе значення тепер мають не лише професійні знання й компетентності юриста, а також і його навички роботи з інформаційними технологіями, які останніми роками стають все більш затребуваними на ринку в цілому. Саме тому розвиток таких навичок є важливим аспектом професійної підготовки юриста. Одним із головних завдань юриста майбутнього є підвищення довіри суспільства до права, а також знаходження балансу між людським та технологічним фактором у юридичній діяльності. Юристи повинні бути готовими застосовувати різноманітні інформаційні

технології під час здійснення юридичної практичної діяльності, поєднуючи їх зі своїми професійними знаннями та навичками для того, щоб вміти якісно вирішувати складні соціальні проблеми та підвищувати ефективність здійсненої роботи.

Впровадження інформаційних технологій в юридичну професійну діяльність може мати й негативні наслідки, оскільки діджиталізація юридичних послуг може стати причиною того, що суспільство сприйматиме їх як щось повністю автоматизоване та як процес, для здійснення якого присутність фахівця-юриста не є необхідною. Таке явище має негативний вплив на сферу юриспруденції, адже може призвести до зниження цінності юридичних послуг [4].

Висновки.

У роботі було проаналізовано поняття та особливості діджиталізації галузі юриспруденції, що дозволило визначити важливу роль цього процесу в сфері права. Було охарактеризовано основні аспекти застосування інформаційних технологій в юридичній галузі, серед яких визначення найбільш ефективних способів впровадження таких технологій в діяльність юристів, аналіз необхідності співпраці між представниками галузі, характеристика конкуренції у сфері юриспруденції та способів забезпечення довіри клієнта до діджиталізованих юридичних послуг. Крім того, було визначено типи юридичних завдань, що підлягають діджиталізації, охарактеризовано значення навичок роботи з технологіями, а також проаналізовано переваги й недоліки діджиталізації галузі юриспруденції.

Було охарактеризовано процеси автоматизації та віртуалізації сфери юридичної діяльності. Було проаналізовано переваги цих процесів, серед яких покращення ефективності, якості та зручності надання юридичних послуг, забезпечення економії коштів під час їх надання, а також підвищення швидкості виконання юридичних завдань. Було визначено вагоме значення процесів автоматизації та віртуалізації у галузі юриспруденції.

Література:

1. Атаманова Н.В., Смирнов М.Д. Діджиталізація державно-правової сфери в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 3–7.
2. Шевченко Л. С. Інноваційність юридичного бізнесу: критерії та чинники. *Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України: матеріали доп. міжнар. науково-практ. конф., м. Ужгород, 17–18 лют. 2017 р.* Ужгород, 2017. С. 10–13.
3. Koulu R., Pakaslachti H. Why We Need Legal Technology. *Law and Digitalisation: Rethinking Legal Services*. Helsinki, 2018. P. 17–50.
4. Schäfke-Zell W., Asmussen I. The Legal Profession in the Age of Digitalisation. *Utrecht Law Review*. URL: <https://utrechtlawreview.org/articles/10.36633/ulr.454> (дата звернення: 18.03.2023).

Abstract. Digitalization is now plays an extremely important role in the legal sphere, which is caused by the rapid development of information technologies. This has many advantages for lawyers, as they get a number of new opportunities that contribute to the optimization of legal tasks.

Automatization and virtualization of legal services are important components of the digitization of jurisprudence. Automatization can be defined as a process that involves the transfer of routine tasks of a lawyer to special machines that perform them independently with the help of information technologies and special software tools, and virtualization - as a process aimed at creating certain resources, in particular, electronic services and platforms that provide affordable and fast legal services. Such processes have a number of advantages, including improving the efficiency, quality and convenience of providing legal services, ensuring cost savings during their provision, as well as increasing the speed of legal tasks.

New technologies continue to be introduced into legal practice, so it is necessary to find the most optimal way of their application. In this aspect, cooperation in the legal services market, identification of specific routine legal tasks that can be automated, adaptation to new requirements for lawyers and increasing client trust in digitalized services play a key role.

Key words: digitalization, legal services, automatization, virtualization, information technologies.

THE GREEN PARTY OF UKRAINE, OR HOW TO GAIN AND LOSE POPULARITY

ПАРТІЯ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ, АБО ЯК ЗДОБУТИ І ВТРАТИТИ ПОПУЛЯРНІСТЬ

Shelepova D.D. / Шелепова Д.Д.

PhD student/ аспірант

ORCID: 0000-0002-1920-7293

Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Lazaryana, 2, 49010
Український державний університет науки і технологій, Дніпро, Лазаряна 2, 49010

Анотація. Екологічний рух в Україні бере свій початок з Чорнобильської катастрофи. Утворюються неурядові екологічні організації, однак потрібна була ті, що зможуть на політичному рівні боротися за поліпшення екологічної ситуації. «Зелені» - суспільні рухи та політичні партії, що ставлять питання поліпшення екологічної ситуації на планеті. Такими стали вихідці однієї з екологічних організацій та утворили Партію зелених України. У даній історичній розвідці ставиться за мету виявити об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливали на розвиток Партії зелених України від її утворення й до початку 2000-х рр. на тлі партійного будівництва й державотворення в незалежній Україні. Для цього в роботі використано аналітичний, ретроспективний, описовий методи.

Ключові слова: Партія зелених України, зелені, екологічна партія, Щербак, Кононов

Вступ.

Однією з головних особливостей партійного будівництва України є досить легке заснування нових політичних партій, їхнє стрімке піднесення і таке ж стрімке зникнення з політичної арени країни. Так було, зокрема, із СПУ, НДПУ, ОСДПУ(о), Партією регіонів та ін. Не винятком стала й Партія зелених України (ПЗУ). З огляду на певну популярність, яку досить швидко отримала зазначена партія в 1990-ті рр., цьому феномену присвячено чимало публікацій, серед яких передусім праці І. Г. Коваленко [1], [2], [3], Я. Павловського [4], О. П. Голобуцького [5], О. В. Гараня [6], а також про «зелених» писав політик В. Литвина [7] та ін. Загалом можна констатувати, що на сьогодні більш-менш ґрунтовно досліджено питання діяльності ПЗУ, однак заслуговує на подальший аналіз з'ясування причин швидкого піднесення й такого ж швидкого занепаду ПЗУ. До речі, так само, як і практично усіх українських партій. Очевидно, що розгляд питання про історію партії у зазначеному ракурсі міг би стати в нагоді для українського політикуму.

Основна частина. Розвиток екологічного руху в Україні починається з середини 1980-х рр. Саме з Чорнобильської катастрофи, котра спричинила чимало шуму. Таким чином, рух зелених в Україні став складовою суспільно-політичного життя. Утворювалися урядові та неурядові екологічні організації, котрі почали активну боротьбу за збереження навколишнього середовища. Однією із таких організацій стала асоціація «Зелений світ», котра згодом перетвориться на першу в Україні політичну партію – Партію Зелених України.

У Києві 28–29 жовтня 1989 р. відбувся I з'їзд Української екологічної асоціації «Зелений світ». З'їзд відкрив і виступив з доповіддю майбутній очільник ПЗУ Ю. Щербак. На з'їзді проголосили про народження Партії Зелених, однак у учасників виникли розбіжності в питанні що повинна робити організація

[8]. На відкритому з'їзді 24-25 березня 1990 року в Москві була проголошена резолюція про створення Партії Зелених. У резолюції говорилося: «Ми, учасники відкритого з'їзду Руху за створення Партії Зелених, враховуючи екологічну, соціальну, політичну і економічну ситуацію, що склалася в СРСР проголошуємо створення Партії Зелених. Ми бачимо нашу партію необмеженою рамками територіальних утворень. Але не перешкоджаємо при цьому створенню республіканських і регіональних Партій Зелених. Ми маємо намір використовувати законодавчі інститути як трибуну для пропаганди своїх поглядів і ідей, для протистояння тоталітаризму, авторитаризму, шовінізму, екофашизму» [9].

Одна з найстаріших політичних партій була створена 30 вересня 1990 р., а 24 травня 1991 р. зареєстрована як політична партія [9]. ПЗУ є невід'ємною складовою світового руху Зелених. Згідно з соціологічними опитуваннями на початку 1990-х рр. за рівнем довіри зелені займали друге місце після церкви. Можливо головною причиною цього було те, що вони не тільки говорили, а й займалися конкретними справами [10].

Одним з перших лідерів ПЗУ став співзасновник асоціації «Зелений світ» Юрій Щербак. Ю. Щербак – дипломат, державний та громадський діяч. Був головою підкомітету з питань ядерної енергетики і екології, започаткував Комісію з розслідування причин Чорнобильської аварії, а також став першим міністром охорони навколишнього середовища України [14]. Свої повноваження склав у 1992 р., йому на зміну прийшов харизматичний активіст Віталій Кононов. В. Кононов свій шлях починав з громадської організації «Зелений Світ». Він ініціював широку кампанію Партії Зелених з популяризації ідей збалансованого розвитку. За час його правління «зелені» налагоджують зв'язки, активно вивчають та поширюють іноземний досвід, проводять безліч заходів та концертів для молоді [15].

На одній з дискусій В. Кононов говорив: «Є багато причин, з яких сьогодні українські громадяни не сприймають багатопартійність. Можна говорити про тяжкий спадок радянських часів, коли існувала лише одна – Комуністична партія. І через це саме слово “партія” викликало в українського народу відчуження, яке існує й досі. На жаль, владна еліта незалежної України також добре попрацювала над тим, щоб партії в народі не любили.» [11].

Першими кроками до світового «зеленого» товариства ПЗУ почали в 1992 р. на Всесвітньому форумі в Ріо-де-Жанейро, в якому брав участь В. Кононов [12]. Паралельно до форму на конференції ООН «Навколишнє середовище і розвиток» Юрій Щербак представив свою доповідь про екологічні проблеми України.

У 1994 р. «зелені» стали членами Європейської федерації зелених. З середини 1990-х рр. ПЗУ активно співпрацює не тільки з європейськими організаціями, але й з «зеленими» у Америці та Африці. У 2001 р. Партія Зелених України після зібрання в Австралії стає членом Global Greens. Найбільш активно співпрацювали з колегами з Німеччини, Швеції, Грузії. Було проведено низку інформативних семінарів з питань екологічно збалансованого розвитку. У 2004 р. у Римі на V Конгресі Європейської федерації зелених партій підписана угода

про створення Європейської партії зелених [13]. Завдяки співпраці з міжнародними організаціями ПЗУ вивели екологічні проблеми України на світовий рівень.

Одним з питань, котре розглядали «зелені» в програмі – це боротьба з наслідками Чорнобильської катастрофи, яка викликала жах і паніку в населення через непередбачуваність впливу катастрофи на здоров'я дітей та дорослих. «Подальша розбудова атомної енергетики невиправдана ані з екологічної, ані з економічної точки зору» – стверджували «зелені» в своїй програмі [16]. Тому спільними зусиллями із зарубіжними екологічними організаціями українські «зелені» почали боротьбу проти подальшої розбудови атомної енергетики, результатом чого на початку 1990-х рр. стала заборона будівництва Чигиринської та Кримської АЕС Згодом, потрапивши до парламенту, ПЗУ добилися й остаточного закриття Чорнобильської АЕС [17].

Окрім екологічної політики в своїй програмі «зелені» приділили увагу проблемам формування нової економічної політики. Після здобуття Україною незалежності розвиток економіки проходив екстенсивно. Провідною на початку 2000-х рр. стала металургійна індустрія. Основними виробниками промислової продукції стали чотири області східної України: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька та Луганська, які були багаті на залізну руду та вугілля або виробляли головний продукт експорту – сталь [18]. Але в цей час стрімке зростання важкого виробництва, збільшення споживання ресурсів та енергетики призвело до складного екологічного становища. Так, за рахунок старого обладнання та застарілих технологій збільшується кількість шкідливих речовин, погіршується якість питної води в річках країни. Через що ПЗУ розгорнула боротьбу за раціональне споживання, мінімізацію витрат ресурсів та енергії [16].

Народні депутати від ПЗУ виявили неабияку активність у законодавчій діяльності українського парламенту. Зокрема, за участю «зелених» було підготовлено та прийнято низку законів України, серед яких: «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах карпатського регіону», «Про планування і забудову територій», «Про перевезення небезпечних вантажів», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про ратифікацію Об'єднаної конвенції про безпеку поводження з відпрацьованим паливом та про безпеку поводження з радіоактивними відходами», «Про радіочастотний ресурс України», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про захист населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку вітроенергетики України», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки», «Про внесення змін до Водного кодексу України», «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання», «Про ратифікацію Поправки до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про затвердження Державної

програми охорони та відтворення Азовського та Чорного морів» [19]. Певна річ, така діяльність партії не змогла не бути поміченою в українському політикумі й у широких верствах суспільства, що сприяло росту популярності партії.

Важливою причиною популярності ПЗУ було й те, що «зелені» еволюційним шляхом перетворювалися з екологічних активістів в політичних діячів з державницьким мисленням, тоді як більшості інших політичних партій, передусім лівого спектру, були притаманні або схильність до популізму, апелювання до минулого. Або родинні зв'язки з колишньою компартійною номенклатурою. Ліві партії мали на меті побудувати соціалізм або суспільство, де буде забезпечена соціальна рівність громадян, домінуватиме державна власність на засоби виробництва. Серед їх числа впливовими в українському суспільстві залишаються партії, як Комуністична партія України, Соціалістична партія України, Селянська партія України. Партія зелених хоча і мала в своєму складі колишніх депутатів від компартії, та у ній усе ж такі більшою мірою були присутні нові обличчя, котрих так хотіло бачити суспільство [20].

Здобувши популярність та авторитет Партія зелених вирішує брати участь у президентських виборах 1999 р., зробивши ставку на те, що це ще більше підніме авторитет ПЗУ та приверне увагу суспільства до екологічних проблем висунувши В. Кононова кандидатом в президенти України. Але лідер «зелених» здобув лише 0,29%. Пізніше «зелені» знову висунуть кандидатуру В. Кононова на президентських виборах. І знову той же результат, оскільки «зелені» розчинилися між двома політичними партіями. Не мали успіху вони й на парламентських виборах. На виборах 2002 р. свої голоси віддали їм 1,3% виборців, у 2006 р. – 0,5%, у 2007 р. «зелені» зазнали невдачі з результатом 0,4% [21].

У чому причини таких невдач? По-перше, те, що екологічна проблема «загубилася» серед низки інших проблем, з яким зіткнулася країна в 2000-і рр.: закриття багатьох промислових підприємств, ліквідація цілих промислових галузей, безробіття тощо. По-друге, відбулося розчарування виборців у «нових обличчях». По-третє, Партія зелених не спромоглася висунути із своїх лав нових яскравих харизматичних лідерів з незаплямованою репутацією.

На піку популярності ПЗУ політичні опоненти й експерти звинувачували партію, що вона фінансується великими промисловцями – власниками металургійних підприємств – чиї заводи завдають серйозної шкоди довкіллю. Пізніше «зелені» потрапили в скандал, що деякі депутати партії беруть участь в протизаконній діяльності. Керівники партії відкидали всі звинувачення. Але не буває диму без вогню. За певними даними представник «зелених» Олег Шевчук працював в металургійному бізнесі, був директором ЗАТ «Обрій Тревел ЛТД» і главою правління ЗАТ «Обрій Інк».

Василь Хмельницький був фактичним господарем «Запоріжсталі» та деяких обленерго, а також знався на готельному бізнесі. Ігор Воронов – заступник глави ПЗУ з гуманітарних питань, керівник страхової фірми «Кредо-Класик». Також в партійному списку були присутні Олег Яценко – колишній інженер «Південмашу», екс-позаштатний радник адміністрації Президента; Олександр Ярославський – глава «УкрСиббанку», член «Київстар.GSM» і Миколаївського

глиноземного заводу; Олександр Возіанов, керівник Державного лікувально-оздоровчого управління при Президенті [22]. Усе це досить швидко стало предметом широкого обговорення у вітчизняних ЗМІ й стало відомо широкому загалу.

Після невдач на президентських та парламентських виборах В. Кононов залишив пост глави партії. У 2006-2009 рр. партією керував Володимир Костерін – президент телеканалу «Тоніс», президент Федерації боксу України. В. Костерін у вересні 2007 р. ініціював проведення Київського міжнародного екологічного форуму [23]. Наступним головою стала Тетяна Кондратюк. Т. Кондратюк засновник Всеукраїнської благодійної організації "Дай руку дитині", соціальні питання вважає найприоритетними [24]. Денис Москаль керував «зеленими» з 2011 р. по 2014 р. Починаючи з 2006 р. та до сьогодні він – приватний підприємець [25]. Нові керманічі все менше переймалися екологічними проблемами, менше виконували обіцянки зі своєї програми. Тож нового популярного й харизматичного лідера партія так і не висунула, в результаті на парламентських виборах 2012 р. ПЗУ здобула 0,35% голосів і не потрапила до Верховної Ради України.

Діяльність партії пішла на спад. Керівництво перестало себе проявляти, так само як і члени партії. Партія зелених стала однією з багатьох не дуже помітних в суспільному житті партій, які проявляють більш-менш активність лише під час виборчої кампанії. Як наслідок на виборах такі партії виступають невдало. З поверненням В. Кононова на пост глави, ПЗУ знову висувують кандидатів на вибори 2014 р., однак партія отримала 0,24% голосів та взагалі зникла з політичної арени [21].

Свій авторитет «зелені» почали втрачати не тільки після скандалів з членами партії, а й зі зміною економічного життя суспільства. Економіка України постраждала через світову кризу. Гривня знецінилася, виробництво, котре було спрямоване на експорт, давало надприбутки, відповідно була висока ціна на внутрішньому ринку та населення змушене було купувати тільки найнеобхідніше за високими цінами. Збільшилося безробіття на 3%, а 78% українців перебували за межею бідності. Скорочення ВВП було спричинене проблемами майже в усіх галузях економіки України [23].

Висновки. Історія діяльності Партії зелених України красномовно свідчить про те, що популярність політичних партій, їх знаходження на політичному Олімпі залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких об'єктивні: соціальні, політичні й економічні запити суспільства, відповідність партійних програм і практичної діяльності партій цим запитам; суб'єктивні: наявність сильних, яскравих, харизматичних лідерів, моральні якості лідерів і «рядових бійців партії», незаплямованість у корупційних скандалах. Своєю наполегливістю та завзятістю «зелені» здобули прихильність, не тільки молодого, але й вікового покоління. Однак, здобувши популярність, «зелені» все частіше потрапляли до скандалів, їх небезпідставно запідозрили у зв'язках з олігархами, що стало однією з причин втрати їхнього авторитету. Також зі зміною пріоритетів економічного та соціального життя населення перестали турбувати питання екології.

Список використаних джерел:

1. Коваленко І. Г. Історичний розвиток Партії Зелених в незалежній Україні / І. Г. Коваленко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2008. – №2. – С. 48–52.
2. Коваленко І. Г. Розвиток Партії Зелених України в політичній системі України / І. Г. Коваленко. // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – 2009. – №87. – С. 98–100.
3. Коваленко І. Г. Партія зелених України своїми вчинками вчить українців екологічної культури / І. Г. Коваленко // Матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції „Наукові дослідження-теорія та експеримент 2008”. – Том 4. – Історія. – Полтава: Видавництво «ІнтерГрафіка», 2008. – С. 24–26.
4. Павловський Я. Партія зелених України: спроба аналізу / Я. Павловський, О. Голобуцький, О. Шевчук. – Київ: КМ Академія, 2004. – 127 с.
5. Голобуцький О. П. Зелена Україна / Олексій Петрович Голобуцький. – Київ: ЗАТ "Атлант UMS", 2001. – 149 с.
6. Гарань О. В. Слава зеленій Україні / Олексій Васильович Гарань // Від створення до багатопартійності. – 1992. – С. 27–29.
7. Литвин В. М. Асоціація "Зелений світ" і Партія зелених України / В. М. Литвин. // Політика і час. – 1991. – №9. – С. 53–57.
8. Беляков О. Партія Зелених України. Нотатки після установчого з'їзду / О. Беляков. // Рідна природа.. – 1990. – №4. – С. 41–45.
9. Зареєстровано ще одну партію. Партію зелених України // Рад. Україна. – 1991. – 30 травня.
10. Гарань О. В. Убити дракона (З історії Руху та нових партій України). / Олексій Васильович Гарань. – Київ: Либідь, 1993. – 200 с.
11. Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. // Національна безпека і оборона. – 2010. – №5.
12. Филичев С. Р. Зеленые. Взгляд изнутри / С. Р. Филичев. // Полис Политические исследования. – 1992. – №1. – С. 138.
13. Коваленко І. Г. Формування та функціонування Партії зелених України і взаємодія її з європейськими „зеленими” організаціями / І. Г. Коваленко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 63. – Вип. 76. – Історичні науки. – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. П. Могили, 2008. – С. 50–52.
14. Смолій В. А. Енциклопедія історії України / В. А. Смолій. – Київ: Наукова думка, 2013. – 784 с.
15. Кононов Віталій Миколайович. Автобіографія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cvk.gov.ua/pls/vp1999/webvp18f6b-5.html?kodvib=100&kodkand=19>.
16. Програма Партії Зелених України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://greenparty.ua/partiya/programma-partii/>.
17. Ковпак Л. В. Екологічні проблеми в діяльності українських громадських організацій / Л. В. Ковпак. // Український історичний журнал. – 2013. – №4. – С. 63–77.

18. Плохій С. М. Брама Європи / Сергій Миколайович Плохій. – Харків: Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2021. – 512 с.
19. Москвін С. Як Партія зелених України виконує свою виборчу програму // Віче. – 1999. – № 10. – С. 49-63.
20. Лекція 9. Незалежна Україна в сучасному світі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу https://arm.naiu.kiev.ua/books/history/material/navmat/tema_9/lekcia.html.
21. Партія Зелёных Украины [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://file.liga.net/parties/partiya_zelenih_ukraini.
22. Україна партійна. Частина I Партія Зелених [Електронний ресурс] // ZN,UA. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/ukr/internal/ukrayina_partiyna_chastina_i_partiya_zelenih.html.
23. КОСТЕРІН ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ [Електронний ресурс] // Видавництво Логос Україна – Режим доступу до ресурсу: <http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=piued&id=447>.
24. КОНДРАТЮК ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА [Електронний ресурс] // Видавництво Логос Україна – Режим доступу до ресурсу: <http://logos-ukraine.com.ua/dpu/dpu51.html>.
25. Москаль Денис Денисович [Електронний ресурс] // ЧЕСНО – Режим доступу до ресурсу: <https://www.chesno.org/politician/18154/>.
26. Набока О. В. Україна та виклики сучасного глобального капіталізму 138 с. // «Гілея (науковий вісник)»: Збірник наукових праць. – К., 2008. Випуск 14 – 2008.

Abstract. *The ecological movement in Ukraine originates from the Chernobyl disaster. Non-governmental environmental organizations are being formed, but those that can fight for the improvement of the environmental situation at the political level were needed. "Greens" – social movements and political parties that raise the issue of improving the ecological situation on the planet. They became the natives of one of the environmental organizations and formed the Party of Greens of Ukraine. This historical investigation aims to identify objective and subjective factors that influenced the development of the Green Party of Ukraine from its formation until the early 2000s against the background of party building and state formation in independent Ukraine. For this, analytical, retrospective, descriptive methods were used in the work.*

Key words: *Green Party of Ukraine, greens, ecological party, Shcherbak, Kononov*

Науковий керівник: д.т.н., проф. Кривчик Г.Г.

Стаття відправлена: 02.02.2023 р.

© Шелепова Д.Д.

DECENTRALIZATION OF THE UKRAINIAN GOVERNMENT IN THE PROBLEM-CHRONOLOGICAL PERSPECTIVE

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ В ПРОБЛЕМНО-ХРОНОЛОГІЧНОМУ РАКУРСІ

Кривчик Г.Г. / Kryvchik G.G.

д. і. н., професор / Dr. Sc, Full Prof. gena.crivchik@ukr.net

ORCID 0000-0001-7504-4575

Researcher ID H-6897-2018

Ukrainian State University of Science and Technologies

Український державний університет науки і технологій

Анотація. Розглянуто передумови децентралізації влади, хід подій, завдання, досягнення, труднощі й проблеми на шляху централізації влади, реформи, яка розпочалася в 2014 р. і була призупинена в лютому 2022 р. у зв'язку з уведенням в країні воєнного стану після вторгнення російських військ на Україну. На першому етапі децентралізації вирішувалося насамперед завдання створення об'єднаних територіальних громад як основної ланки місцевого самоврядування; на другому відбувалося укрупнення районів, формування нового адміністративно-територіального устрою країни, проведення виборів до нових районних рад і громад. Важливими проблемами децентралізації влади стали забезпечення балансу державних і регіональних інтересів, налагодження з цією метою взаємодії між центральною владою і органами місцевого самоврядування, забезпечення населення якісними адміністративними, побутовими й культурними послугами.

Ключові слова: місцеве самоврядування, адміністративно-територіальний устрій, реформа, демократія, адміністративні послуги, об'єднані територіальні громади.

Постановка проблеми. Реформа децентралізації влади, була одним із найбільш значущих завдань, яке необхідно було виконати Українській державі в процесі її розбудови. Сутність реформи – передача частини повноважень з центру до периферії й формування ефективного самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгоджених інтересів держави та територіальних громад.

Цілком природно, що відповідна тематика ще до початку реформи опинилася в центрі уваги багатьох державних управлінців і науковців у царині державного управління, серед яких: О. Батанов [1], О. Бобровська [2] В. Вакуленко [4], Л. Василенко [5], П. Ворона [9], І. Дробот [14], В. Єгорова [17], В. Куйбіда [29], М. Лахижа [31] В. Наконечний [35], С. Серьогін і Н. Гончарук [47], І. Ярошенко [64] та ін. Основні здобутки у розробці проблеми децентралізації відображені у науковій доповіді «Децентралізація і формування політики регіонального розвитку», яку підготував під керівництвом Я. Жаліла авторський колектив учених Національного інституту стратегічних досліджень [12]. Фахівці у галузі державного управління зробили вагомий внесок у розробку концепції децентралізації влади, висвітлення основних завдань і результатів проведення відповідної реформи, хоча із зрозумілих причин їм було непросто здійснити критичний аналіз запровадження реформи. Значний внесок у розробку і популяризацію реформи зробив А. Ткачук [50;51;52;53;54;55].

Економісти, юристи, політологи і особливо журналісти і громадські діячі, які невдовзі приєдналися до висвітлення зазначеної теми, змогли виявити певну розкутість при аналізі наслідків реформи децентралізації. У цьому контексті можна відмітити публікації кандидатів політичних наук В. Романової та співробітника Шведського інституту міжнародних справ у Стокгольмі А. Умланда [45], а також екс-глави Рахункової палати України, д.е.н. В. Симоненка [48], головного наукового співробітника Інституту економіки і прогнозування НАН України О. Попової [37], редактора відділу політики тижневика «Дзеркало тижня» І. Ведернікової [20;21], директора Центру суспільно-політичного моніторингу «Вектор» М. Філонова – автора низки статей в «Українській правді» [58;59;60;61;62], політолога Р. Бортника [3], політика М. Томенка [56]. Декілька публікацій з даної тематики надруковано автором даної статті, але кожна з них охоплює малий проміжок часу й не могла претендувати історичне дослідження у повній мірі [16;27; 28].

З огляду на можливість подивитися на реформу вже у пройдешньому часі вона заслуговує на те, щоб стати предметом й історичного дослідження.

Мета даної статті, яка є продовженням, узагальненням і деяким переосмисленням суджень і висновків, що були відображені у попередніх публікаціях автора, полягає у висвітленні процесу децентралізації влади в Україні за допомогою історичною методології, зокрема дотримання принципів об'єктивності та історизму, використання описового, ретроспективного, порівняльного методів.

Виклад основного матеріалу. Розуміння необхідності й значущості децентралізації влади в ході розбудови Української держави неможливе без з'ясування передумов відповідної реформи, а саме спадщини від радянської системи влади. В основі державності, яка була створена більшовиками в 1917 р. і проіснувала до краху СРСР у 1991 р., офіційно вважалася система рад. Однак на практиці реальна влада в УРСР як у центрі, так і на місцях належала КПРС, її організації – Компартії України. Більш того, реальним носієм влади завжди була компартийна номенклатура. В самій радянській системі, по-перше, існувало жорстке підпорядкування від верхівки до низових рад, по-друге, реальні повноваження були зосереджені не у депутатів, а у виконавчих комітетах, а ще більше – у радянських функціонерів, тобто у тієї ж самої партійної номенклатури. Отже, попри постійні твердження про народовладдя, насправді місцевого самоврядування в так званій Країні Рад не існувало.

Процес формування місцевого самоврядування в Україні розпочався лише в останні роки існування СРСР, після березневих виборів 1990 р. до Верховної Ради УРСР та місцевих Рад. Відтоді в Україні було прийнято низку законів та урядових документів щодо створення демократичної системи місцевого управління. У грудні 1990 р. був прийнятий Закон «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», в якому надавалися великі повноваження місцевим радам, були визначені такі принципи їхньої діяльності, як: самостійність і незалежність рад народних депутатів у межах своїх повноважень, економічна і фінансова самостійність територій, самофінансування і самозабезпечення, реальна керованість територією тощо.

Ставши на шлях державної незалежності у 1991 р., Україна прагнула створити правові підвалини діяльності демократичних інститутів, формування системи місцевого самоврядування. Водночас в умовах розбудови держави український політиком змушений був дуже швидко позбавлятися від пострадянського політичного романтизму і керуватися прагматичною метою – зміцненням системи управління державою, що бачилося передусім як створення президентської владної вертикалі. Відображенням нової тенденції стали прийняті у березні 1992 р. закони України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», «Про Представника Президента України», «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування». Відповідно до цих та низки інших документів державні функції на місцях було передано Представникам Президента України, які стали виконувати функції глав державних адміністрацій в областях, містах Києві та Севастополі, сільських районах та районах. Представники Президента здійснювали державну владу і контролювали органи місцевого самоврядування. Щодо районних та обласних рад, що діяли паралельно з адміністраціями, то вони втратили організаційну, правову та матеріально-фінансову автономію і перетворилися на малозначні представницькі органи регіонального самоврядування без власних виконавчих та фінансово-економічних важелів управління в межах своїх територій. За формою це був крок до побудови європейської моделі місцевого управління, однак по-суті відбулося повернення до радянської моделі, за якою ради мали декоративний характер. Тільки якщо раніше реальні повноваження були зосереджені в партійних органах, то за вказаними документами – у представників президента та їх апаратів. Більше того, як це не дивно на перший погляд, але партійні органи фактично були більш демократичними інституціями, ніж адміністрації, адже перші були виборчими органами, а другі призначеними.

У 1996 р. Україна підписала Європейську хартію місцевого самоврядування, тим самим зобов'язуючись запровадити європейську модель місцевого управління. Однак цей крок був зроблений в умовах «перетягування канату» між двома Леонідами – Президентом Л. Кравчуком і прем'єр-міністром Л. Кучмою. Ставши президентом, Л. Кучма, якому, як виявилось, завжди не вистачало повноважень, перетворився на палкого прихильника президентсько-парламентської форми правління. Зокрема, за його ініціативою було відновлено систему місцевих державних адміністрацій в областях, містах Києві та Севастополі, районах, районах у містах Києві та Севастополі. Органами місцевого самоврядування із власними виконкомом, що формувалися головами рад одноосібно, стали сільські, селищні та міські ради. Обласні, районні ради міст Києва і Севастополя визначалися лише як представницькі органи, утративши свої виконавчі комітети та більшу частину самоврядних повноважень на користь державних адміністрацій. При цьому головами обласних, Київського та Севастопольських міських і районних державних адміністрацій Президент України призначає осіб, обраних головами відповідних рад, тобто публічна влада на рівні областей і районів повністю концентрувалася в руках глави держави. Утворена конструкція була закріплена в Конституції України 1996 р., а також у законах «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) та «Про місцеві

державні адміністрації» (1999), суттю яких було подальше зосередження влади в руках глави держави.

Після Помаранчевої революції відбувся певний перерозподіл владних повноважень між президентом і прем'єр-міністром. 8 грудня 2004 р. Верховна Рада України прийняла закон «Про внесення змін до Конституції України», яким замість президентсько-парламентської форми республіки була запроваджена парламентсько-президентська республіка. Відповідно змінився порядок призначення голів державних адміністрацій. Головну роль у їх формуванні мав виконувати не президент, а прем'єр-міністр. Однак на практиці цього не сталося. Президент В. А. Ющенко відверто ігнорував закони на всіх фронтах державного управління, не винятком було й регіональне управління. Незалежно від того, хто призначав в Україні голів державних адміністрацій, повноваження останніх були значно ширшими, ніж у європейських префектів, комісарів, воєвод.

З метою ще більшої централізації влади у липні 1997 р. Указом Президента була створена Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. Важливою складовою її роботи мала стати адміністративно-територіальна реформа, укрупнення регіонів. Адже, на думку багатьох фахівців, існуючий адміністративно-територіальний устрій мав занадто велику кількість адміністративно-територіальних одиниць, серед яких: Автономна Республіка Крим, 24 області, 490 сільських районів, 460 міст, у тому числі 2 міста державного значення, 190 – обласного, 278 районного, 111 районів у містах, 885 селищ міського типу, 28397 сільських населених пунктів, які були об'єднані в 10279 громад [24]. Існувала велика кількість дрібних населених пунктів: у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становила менше ніж 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менше ніж 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менше ніж 500 осіб. У більшості з них не було створено виконавчих органів відповідних сільських рад, були відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Органи місцевого самоврядування таких громад практично не могли здійснювати надані їм законом повноваження. На підтримку таких громад держава змушена була виділяти значні дотації. Існуюча система ускладнювала соціальний розвиток населених пунктів, особливо сільських, соціальна сфера яких опинилася в жалюгідному становищі. За даними В. Куценко, половина сільських населених пунктів не мали об'єктів соціально-культурної сфери, зокрема, у 52% не було шкіл, у 34% – медзакладів, у більш як 50% – дитячих садків, у 43% – клубів [30, с. 83-90].

Через гостру політичну боротьбу підходи до змісту цієї реформи постійно змінювалися. Врешті-решт у 2004 р. Верховна Рада України попередньо схвалила проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 3207-01, присвячений реформуванню адміністративно-територіального устрою й місцевого управління. Законопроектом пропонувалося встановити три рівні адміністративно-територіального устрою: 1) регіони та міста регіони; 2) райони та міста – райони; 3) громади. Проект 3207-01 передбачав право рад на створення виконавчих комітетів, до яких по суті переходили функції держадміністрацій. Також змінювався зміст положення про призначення голів адміністрацій. Якщо

до цього центральним у ньому було положення про призначення голів адміністрацій президентом, то в разі здійснення реформи центральним мало б стати положення «за поданням прем'єр-міністра». Крім того, глава адміністрації мав би менше повноважень і нагадував би фігури префекта в європейських країнах, який здійснює контроль за додержанням законності органами самоврядування.

Цей законопроект одержав позитивну оцінку Конституційного суду і остаточно мав би бути затверджений конституційною більшістю Верховної Ради. Однак він зазнав серйозного супротиву з усіх боків. Науковці критикували його через те, що він обмежує права і свободи громадян, зокрема право на самоврядування; що у разі його прийняття саме регіональні адміністрації будуть вирішувати питання про утворення певних громад, про їх об'єднання з іншими, залучення певного населеного пункту до складу відповідної «громади» чи навпаки його вилучення з іншої «громади» [18]. Значна частина сільського населення була збентежена тим, що адміністративно-територіальна реформа ускладнить їх можливість користуватися соціальними й культурними послугами: «На кожну громаду не знайдеш фахівців... І хто оплачуватиме їхню роботу» [49]. Певну роль у непопулярності проекту відіграло й негативне сприйняття реформи в «українському П'ємонті», тобто на Галичині. Справа в тім, що історично склалося так, що саме на Західній Україні переважають малозаселені населені пункти. У результаті реформи деякі міста тут мали стати містечками, а то й селами, села не дотягували до рівня поселення, тому взагалі стають невідомо чим. Тому на зборах і слуханнях, що проводилися тут, часто лунали слова: «Реформа – це добре, але робить її не в нашому селі» [22].

Тим не менше пов'язані між собою реформи були навіть не назрілими, а перезрілими. Через відсутність фінансової самостійності органів місцевого самоврядування розподіл коштів по регіонам і населеним пунктам здійснювався у волонтаристський спосіб на основі лояльності місцевих керівників центральній виконавчій владі. Зокрема, міський голова м. Бровари Київської області В. Антоненко малював таку картину на цей сюжет: «Жебрацькі місцеві бюджети, коматозний стан житлово-комунального господарства, віковічні конфлікти органів місцевого самоврядування з виконавчою владою і постійний тиск представників цієї влади на виборних керівників територіальних громад з метою задоволення своїх корпоративних амбіцій... Додайте сюди майже повну відсутність коштів для надання культурно-соціальних і комунальних послуг населенню» [15].

У 2006 р. у період президенства В. Ющенка була створена група з розробки Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. До неї увійшли провідні українські та зарубіжні фахівці: А. Ткачук, Ю. Ганущак, В. Пархоменко, В. Нудельман, М. Пухтинський, Ж. Марку та ін. За означеною Концепцією, що розроблялася протягом трьох років, адміністративно-територіальний устрій мав складатися з трьох рівнів: базового (адміністративно-територіальні одиниці-громади), районного (адміністративно-територіальні одиниці-райони) та регіонального (адміністративно-територіальні одиниці-області). Концепція також передбачала отримання громадами певної

економічної свободи й можливості власними силами вирішувати цілий комплекс завдань – комунальне господарство, транспорт, дороги, залучення бізнесу й інвестицій. [39]. Однак у цей період зазначені реформи також не були проведені. Очевидно, через те, що владу цілком влаштувало існуюче становище, коли управління здійснювалося в ручному режимі. У адміністрації президента істотним недоліком реформи вважали те, що вона вимагає значного часу, коштів та організаційних зусиль. А головне – влада не безпідставно побоювалася що «демократична стихія може вийти за встановлені законом межі», а рішення місцевих рад вийдуть за межі своїх повноважень.

За часів президентства В. Януковича питання про реформування влади знаходилося нібито у двох вимірах. З одного боку, у Верховній Раді України та у ЗМІ висувалося чимало пропозицій щодо децентралізації влади, демократизації місцевого самоврядування, фінансової самостійності регіонів і населених пунктів, запровадження зарубіжного досвіду організації місцевого самоврядування, які базуються на принципі субсидіарності, за яким повноваження мають належати тому рівню управління, який знаходиться найближче до людини та на якому можливе виконання цих повноважень так з точки зору ефективності. Зокрема, позафракційний депутат Верховної Ради України В. Кутовий зареєстрував у грудні 2013 р. законопроект, за яким в Україні залишалася лише 9 областей замість 24. Депутат від Партії регіонів Л. Гриневецький вважав, що Україну слід поділити на 8 великих регіонів. Президент Українського аналітичного центру О. Охрименко стверджував, що логічно було б поділити країну на три-чотири краї (Донбас, Придніпров'я, Західна Україна), зробивши основною територіальною одиницею район. Натомість депутат від партії «Свобода» Ю. Сиротюк заявляв, що не вбачає логіки в тому, щоб скорочувати частину областей, тим більше західних, але при цьому залишати застарілу систему адміністративно-територіального устрою, яка включала 5-6 рівнів [20]. Тож серед політиків і науковців не було єдиної думки щодо концепції реформ.

Тим часом, попри балачки про розвиток демократії, централізація влади посилювалася далі. Це проявлялося, зокрема, в тому, що було скасовано розпорядження про затвердження Концепції реформи місцевого самоврядування та Плану дій з її реалізації. Діяла жорстка президентська вертикаль влади у вигляді обласних і районних адміністрацій, що були наділені не тільки контролюючими, але й великими управлінськими повноваженнями. За влучним висловом голови Полтавської облради П. Ворони: «Колишня влада не була зацікавлена в побудові європейської моделі самоврядування, і тому йому весь час відводилася роль «апендикса» на тлі системи державної влади» [9].

Запровадження децентралізації влади в Україні перейшло в практичну площину лише після Революції гідності. У квітні 2014 р. урядовим розпорядженням № 333 була затверджена Концепція, що була розроблена ще в 2006-2008 рр. У той, як уже йшлося вище, вона не була втілена в життя через те, що влада за часів Ющенка, а ще більше за Януковича не поспішала здійснювати реальну децентралізацію державного управління, попри постійні декларації щодо необхідності реформ з метою побудови європейської моделі місцевого

самоврядування.

Затвердження даної Концепції мало додаткову мотивацію. Адже, окрім усього іншого, новій владі потрібно було приводити систему влади у відповідність з Європейською хартією місцевого самоврядування і водночас реагувати на ідеї федералізації й «руського миру», а головне – на сепаратистські настрої в країні. Позиція президента була такою: «Є принципові речі, які не можуть бути предметом для жодного компромісу... Україна не буде федеративною, а залишиться унітарною державою!», заявив П. Порошенко в січні 2015 р. на урочистостях з нагоди Дня Соборності України [26]. Рішуче відкидалася навіть ідея регіоналізації, яка передбачала надання більшої самостійності регіонам, бюджетну автономію регіонів, вибори губернаторів або керівників районів і областей на прямих виборах тощо. Й політиками, і більшістю науковців регіоналізм і федералізм, сприймалися виключно як негативні явища, що пов'язані з сепаратизмом, прагненням політичних сил, що представляють інтереси окремих територіальних складових держави, до економічного та політичного відособлення чи навіть відокремлення.

Тієї ж позиції дотримувалися й розробники реформи. На думку одного з розробників реформи децентралізації влади в Україні А. Ткачука, ідея регіоналізації є край шкідливою для України й нав'язана українському суспільству російською пропагандою і може призвести до розпаду країни [54]. Натомість розроблена за його участі Концепція цілком влаштувала владу, бо вона, з одного боку, відповідає критеріям Європейської хартії місцевого самоврядування, але, з іншого – не несла загрози федералізації та сепаратизму.

Реформа децентралізації влади почалася з кроків, спрямованих на створення територіальних громад шляхом об'єднання суміжних територіальних громад, що було визначено в законах України «Про співробітництво територіальних громад» (2014) та «Про засади державної регіональної політики» (2015), у яких були визначені основні напрями співробітництва громад (утилізація та переробка сміття, розвиток сільської інфраструктури тощо) з наступним їх об'єднанням на принципах: законності, добровільності, взаємної вигоди, прозорості і відкритості, взаємної відповідальності суб'єктів співробітництва за його результати.

У Законі «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що прийнятий в грудні 2015 р., були сформульовані основні умови створення ОТГ: 1) у складі об'єднаних громад не може існувати іншої ОТГ, яка має свої представницькі органи місцевого самоврядування; 2) територія ОТГ має бути нерозривною та розташована в межах однієї області; 3) при прийнятті рішень щодо об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники; 4) якість та доступність публічних послуг, що надаються в ОТГ, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання [40].

Відповідно до зазначених законів та низки урядових документів процес створення об'єднаних територіальних громад відбувся дуже стрімкими темпами, які можна порівняти з темпами колективізації, що відбувалися в УРСР наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. ХХ століття. Якщо в 2015 р. було створено близько 200 ОТГ, то станом на початок 2019 р. існувало 878 ОТГ, до складу

яких увійшло понад 4 тис. колишніх місцевих рад, де проживало 9 млн людей [42]. В цілях популяризації ідеї створення об'єднаних територіальних Мінрегіон України за підтримки Ради Європи щорічно проводив конкурс на кращу громаду. Серед лідерів за кількістю нагород стали: Івано-Франківська обласна рада та Тростянецька міська (Сумська область) ради. В обласному заліку лідерами були Дніпропетровська область – 34 відзнаки, Харківська область – 23, Львівська – 20 [65].

Завдяки новим законам більше ніж у сорок разів (з 0,5 млрд в 2014 р. до 19,37 млрд грн у 2018 р.) зросла державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад. Була здійснена фінансова децентралізація: місцеві бюджети за останні роки в середньому зросли на в 5-7 разів (певна річ, якщо не враховувати значне знецінення гривні). На 165,4 млрд. грн. зросли власні доходи місцевих бюджетів – з 68,6 млрд грн до 234 млрд. грн. Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України постійно зростає. Якщо на кінець 2015 р. вона становила 45,6%, то на кінець 2018 р. – 51,5% [42]. Бюджети багатьох громад поповнилися за рахунок місцевих податків, завдяки чому нові ОТГ отримали більші можливості для розвитку своєї соціальної інфраструктури. Там, де працювали підприємства аграрно-промислового комплексу, матеріальне становище громад покращилося. Отримані від підприємств кошти направлялися на благоустрій населених пунктів, реконструкцію соціальної сфери. Подекуди децентралізація дозволила покращити інвестиційний клімат у межах райцентрів і районів. Можна навести чимало прикладів того, як нові правила посприяли економічному зміцненню окремих громад. Так, бюджет Байковської громади Тернопільської області порівняно з 2015 р. у 2018 р. зріс у 30 разів, що дало змогу сільчанам успішно розвивати соціальну інфраструктуру [33].

Для координації між владою і громадами у 2015 р. був створений інститут старост, які спочатку обиралися в невеликих селах, а з 2019 р. стали підбиратися головами рад із подальшим затвердженням на сесіях місцевих рад. Станом на жовтень 2021 р. було зареєстровано близько 8 тис. старост [19].

Щодо питання про забезпечення населення адміністративними послугами, то воно вирішувалося шляхом створення при місцевих радах Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), які діяли за принципом «єдиного вікна». Перші з них почали створюватися ще у 2010 р., станом на початок 2019 р. їх було 778, а на початок 2021 р. в Україні діяло 1047 ЦНАПів, з яких 1003 в територіальних громадах [66].

Отже, реформа дала певні позитивні результати. Особливо там, де й до цього існувала міцна матеріальна база або був створений режим найбільшого сприяння. Виступаючи на Загальних зборах Асоціації об'єднаних територіальних громад у лютому 2019 р. прем'єр-міністр України В. Гройсман доповідав, що децентралізація має міцну територіальну основу, де 68% населення «живуть в умовах нової системи самоврядування і нових можливостях», а тому «перший етап реформи уже позаду». Разом з тим, стверджував В. Гройсман, реформу ще потрібно довести до кінця, «...попереду робота, яка дасть можливість забезпечити незворотність змін. Реформа буде у постійні загрози, якщо ми не завершимо її реалізацію. Ми ще не пройшли той

шлях, який може забезпечити незворотність і непохитність цієї реформи» [44].

В ЄС реформу децентралізації назвали прикладом однією з найбільш успішних реформ [8]. З таким висновком можна було б цілком погодитися, якби не деякі нюанси. Попри декларовану добровільність створення ОТГ, місцеві державні адміністрації нерідко застосовували для прискорення вказаного процесу прями й приховані примусові методи. За підрахунками В. Симоненка, на добровільних засадах у ОТГ об'єдналося тільки 33% територіальних громад, інші – адміністративними методами. Крім того, по суті, критерій створення ОТГ був один – кількість населення [48]. Не були враховані соціально-економічні, культурні особливості, наявність місцевих регіональних традицій тощо.

Поза сумнівом, деякі позитивні зрушення від децентралізації відчували на собі міські громади, які отримали певну самостійність і більші фінансові можливості для благоустрою міст. Щодо сільських громад, то тут не все так просто. До деяких об'єднаних громад увійшло по 30-40 селищ і сіл, що ускладнило надання адміністративних послуг селянам. Крім того, значна частина сільських громад увійшла в ОТГ, центрами яких стали міста обласного значення, через що у сільського населення зменшилися можливості впливати на вирішення справ на своїх територіях. Сільські громади також можуть втратити частину своєї землі. Тож, на думку О. Попової, примусова децентралізація – це позбавлення сіл і селян як земель, так і суб'єктності [37].

За словами міського голови м. Ірпеня В. Карплюка, об'єднання сіл відбувалося не за принципом, як краще для громади, а під того чи іншого чиновника. Наприклад, під «потрібного мера» або під селищного голову, який управляє ресурсами [23]. Висловлювалися також думки, що процес децентралізації задуманий лише тому, що об'єднаними громадами лише «рулити» з центру. Люди небезпідставно побоювалися, що утворення об'єднаних громад насправді означатиме, що відтоді на десять сіл буде існувати одна сільрада, а це замість покращення, навпаки, погіршить надання їм адміністративних та інших послуг. А тому чимало сільських жителів уперто не хотіли об'єднуватися. За словами відомого українського опозиційного політика С. Львовичкіна, децентралізація супроводжувалася великою кількістю лозунгів і розмовами про платоспроможність і самостійність громад, а на практиці процес завершувався так само, як і всі інші почини влади, – провалом [32]. Лідер партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко взагалі називала децентралізацію «геноцидом села» [11].

Деякі вітчизняні й зарубіжні фахівці вважали, що дана проблема породжена тим, що Верховна Рада законодавчо не затвердила обов'язковий характер створення ОТГ. На необхідності конституційних змін наголосили учасники громадського політичного форуму «25 років місцевому самоврядуванню в Україні: час для децентралізації», що відбувся в Києві в грудні 2015 р.: «Якщо Верховна Рада не проголосує за законопроект про зміни до Конституції в частині до децентралізації, реформа все одно триватиме, але буде хаотичною», – попередив голова правління Центру політико-правових реформ І. Коліушко [57].

Проте, очевидно, справа не тільки у відсутності конституційних змін.

Чимало ОТГ зіткнулися зі значними фінансовими труднощами у зв'язку з тим, що уряд зобов'язав місцеві ради самостійно фінансувати установи освіти, що стало додатковим тягарем для невеликих міст і сіл, у зв'язку з чим в деяких селах навіть жартома говорили, що самоврядування в нас на практиці перетворилося на «самоврятування». Якість обслуговування не тільки сільського, але й міського населення погіршилася через політику «оптимізації» шкіл і лікарень, тобто їх скорочення. До цього слід додати, що реформа відбувалася на тлі загального погіршення економічного становища в країні, інфляцією, подорожчанням будівельних матеріалів техніки, падінням реальних доходів громадян, а відтак і збільшенням боргів населення з комунальних послуг перед ЖКХ.

У 2019 р. процес утворення ОТГ дещо уповільнився через політичні події, що пов'язані з президентськими й парламентськими виборами, а потім – з формуванням нової управлінської команди на чолі з Президентом В. Зеленським. На початок 2020 р. в Україні нараховувалося понад 1400 ОТГ, у яких об'єдналося 4800 громад, 44% від загального числа територіальних громад [42]. Решта населених пунктів (56%) потребувала об'єднання.

Після обрання президентом В. Зеленського і нового складу парламенту, приходом «Зе-команди» (як вона себе сама називала) реформу вирішено було продовжити з новою силою і новим розмахом. У лютому 2020 р. Д. Шмигаль (тоді ще віце-прем'єр-міністр-міністр розвитку громад і територій України) заявив, що адміністративно-територіальна реформа – одна з найбільш успішних і одна з найбільш зрозумілих для українців. Він також додав, що другий етап реформи децентралізації має розпочатися з адміністративно-територіальної реформи і завершитися місцевими виборами цієї осені. За словами Д. Шмигалья, ще один крок – внесення змін до Конституції, щоб привести в порядок той адміністративно-територіальний устрій, який ми отримали після виборів у сформовані місцеві громади, відповідно до перспективних планів [13].

Продовженням політики створення ОТГ стало укрупнення районів. У травні 2020 р. Мінекономрозвитку, звітувавши про завершення першого етапу реформи, повідомило, що в період наступного етапу замість 490 існуючих районів мають бути сформовані 118 укрупнених районів. Представники місцевих влад закликали Раду не поспішати з реорганізацією районів. Більше ніж 200 представників місцевих влад зверталися із закликом до Верховної Ради не голосувати за будь-які закони і постанови про реорганізацію районів і не оголошувати вибори до райрад, поки не припиняться консультації відносно кінцевого бачення децентралізації. Під зверненням підписалися голови громадських організацій, експерти, депутати місцевих рад, голови ОТГ, мери міст. У зверненні наголошувалося на тому, щоб спочатку був внесений на розгляд Ради проект змін до Конституції щодо децентралізації, з тексту якого має випливати кінцеве бачення того, яку роль влада відводить субрегіональному рівню, а вже потім щоб вносилися інші законопроекти, які будуть «приводити законодавство в гармонію з новим конституційним устроєм» [43].

Незважаючи на звернення представників органів місцевого самоврядування, уряд вирішив провести укрупнення районів, пояснюючи це

тим, що існуючий адміністративно-територіальний устрій виник ще в радянські часи й він не відповідає «сучасним стандартам». Райони було запропоновано перекроїти так, щоб вони включали мінімум 150 тис. населення. Райцентрами визначено населені пункти з населенням не менше, ніж 50 тис. населення. При цьому найбільш віддалені села мають знаходитися на відстані не більше, ніж 60 км від райцентру. Невдовзі Кабмін вирішив, що більш оптимальне число районів – 129, однак остаточну кількість районів визначила Верховна Рада України. Відповідно до Постанови ВРУ від 17 липня 2020 р. «Про утворення та ліквідацію районів» адміністративно-територіальний устрій України включив 136 районів [41].

Однак владі також закидали, що при утворенні районів утворенні, як і об'єднаних громад, не обійшлося без задоволення комерційних інтересів місцевих землевласників та політичних інтересів чиновників; що створення нового районного поділу відбулося не за законом України, а постановою Верховної Ради, тобто здійснено в антиконституційний спосіб; що новий районний поділ суперечить раніше декларованим владою цілям реформи децентралізації. Він ускладнив життя багатьох людей, особливо в сільській місцевості, адже зі зменшенням числа районів зменшилася в сільській місцевості кількість медичних і освітніх установ, побутових підприємств, які в обов'язковому порядку закріплюються за кожною районною структурою. Наприклад, у Житомирській області створили 4 райони: Коростенський, Новоград-Волинський, Житомирський, Бердичевський. При цьому деякі села були відрізані від райцентрів на великі відстані. Наприклад, селище Любар, яке було центром Любарського району з населенням в 27 тис. людей, стало відноситися до Житомиру, до якого 82 км (а не 60, як закладалося у первісному проекті). Половина цього шляху – по поганій дорозі до Чуднова, і тільки звідси траса стає кращою. Для того, щоб добратися до райцентру, жителям Любара, потрібно близько 2-х годин. У Черкаській області кілька сіл лівобережної частини Канівського району передали не до сусідньої Золотоноші, а до дальніх правобережних Черкас. Така ж історія у багатьох регіонах країни [37].

Завершення реформи децентралізації відбувалося в дуже складних умовах – пов'язаних між собою економічною кризою, погіршенням життєвого рівня великої кількості людей і пандемією коронавірусу «2019-nCoV», перший спалах якого відбувся у грудні 2019 р. в Китаї, а вже наступного року у світі діагностували 75 млн хворих, близько 1,7 млн з них померли [38]. Як тільки Всесвітня організація охорони здоров'я повідомила про початок пандемії, Кабінет Міністрів України прийняв рішення запровадити в країні тритижневий карантин.

В організації боротьби з пандемією українська влада воліла спертися на президентську вертикаль влади, насамперед на призначених губернаторів. Також зробила спробу залучити до справи олігархів, закріпивши за ними цілі регіони. Натомість, по суті, відлучили від боротьби з пандемією, як і загалом від реальної політики, органи місцевого самоврядування. Нібито через те, що ті були сформовані за часів попереднього режиму. З цього приводу 21 березня 2020 р. кілька мерів на ток-шоу С. Шустера заявили, що не мають ані найменшої

комунікації з президентською вертикаллю влади, і це не сприяє консолідації всіх зусиль у подоланні епідемії та успішному проведенні децентралізації.

Між тим ситуація з пандемією вимагала від Уряду саме посилення комунікації з місцевими радами мерами і місцевими громадами, де краще, ніж у Києві, знали ситуацію в регіонах. Через небажання дослухатися до думки очільників міст центральна влада в період карантину зробила низку помилок, які мусила потім виправляти, втрачаючи свій авторитет.

Однак при цьому саме органи місцевого самоврядування виносили на собі основний тягар організації боротьби з пандемією. Щодо олігархів, на допомогу яких розраховував президент, то вони дали в травні 375 мільйонів грн на ліквідацію ковіду. Відтак органи місцевого самоврядування, за словами київського мера В. Кличка, залишилися у боротьбі з пандемією можна сказати сам-на-сам і уже місяць усі міста від маленьких до великих шукають маски, засоби захисту для лікарів, гроші, спонсорів [21]. У травні 2020 р. 15% українців опинилися на грані виживання через карантин, 21% відчували сильні матеріальні труднощі, а ще 38% відчували сильні фінансові проблеми [21]. Настрої людей дуже швидко відчули мери міст. Деякі з них відкрито виступили проти надмірних, на їхню думку, карантинних обмежень. Прикметним став гострий конфлікт між президентом В. Зеленським і мером Черкас А. Бондаренком, коли останній під час карантину пафосно кинув виклик центральній владі. Він заявив, що місто в односторонньому порядку відмовляється від карантинних обмежень і не збирається виконувати вказівки з Києва, а на погрозу завести на нього кримінальну справу додав, що ні президент, ні міністр внутрішніх справ не можуть наказувати чи погрожувати йому. Всупереч забороні в Черкасах було дозволено працювати магазинам з продажу непродовольчих товарів, будівельних матеріалів, сантехніки, канцелярських товарів, меблів тощо, відкриті майстерні надання різних побутових послуг, перукарні, відкриті ярмарки з продажу сільськогосподарської продукції. На мера Черкас завели кримінальну справу, а Президент В. Зеленський назвав його «бандитом, з яким не сяде за один стіл» [13]. В результаті А. Бондаренко отримав додатковий піар, який допоміг переобратися міським головою.

Прагнучи дистанціюватися від центральної влади і загальноукраїнських партій, рейтинг яких похитнувся, мери великих міст вирішили навесні 2020 р. створити власні політичні проекти. Гасло «Голосуйте за своїх!» стало ефективним в умовах розчарування більшості громадян діяльністю загальнонаціональних партій, які не воліють задовольняти потреб жителів міст і сіл країни.

У квітні 2020 р. на політичному полі України утворилася партія «Пропозиція», засновниками якої були міські голови: Дніпра – Б. Філатов, Миколаєва – О. Сенкевич, Чернівців – О. Каспрук, Житомира – С. Сухомлин, Кропивницького – А. Райкович, Каховки – А. Дяченко. За словами Б. Філатова, «партія мерів» існуватиме поза ідеологією, але навряд чи ця заява була щирою – з перших днів ця партія задекларувала мету посилення ролі регіонів у вирішенні загальнодержавних справ. Одночасно в Запоріжжі була утворена партія мера В. Буряка «Єднання», а мер Києва В. Кличко знову очолив свою партію «Удар».

На місцевих виборах восени 2020 р. регіональні партії провели чимало своїх представників до місцевих рад та на посади міських голів. Щоправда, за результатами виборів до обласних рад і міста Києва представники загальноукраїнських партій посіли лідируючі місця: «Слуга народу» отримала 17,3% місць, «Європейська солідарність» – 15,9%, «Опозиційна платформа – За життя!» – 12,92%. Локальні партії набрали, хоча у загальноукраїнському масштабі набрали невеликий відсоток голосів (2,52% – «Блок Кернеса – успішний Харків»), однак в окремо взятих округах саме вони стали переможцями та призерами виборів, відтиснувши «Слугу народу» та інші старі партії. Ще більше своїх кандидатів провели локальні партії до районних і міських рад. Крім того, пропрезидентська партія «Слуга народу» не спромоглася привести свого представника на посаду міського голови у жодному великому місті, обласному центрі. І навіть на «малій батьківщині» Президента – у Кривому Розі переміг не представник «Слуги народу», якого підтримував особисто В. Зеленський, а К. Павлов – представник «Опозиційної платформи – За життя» [34].

Складна економічна та епідеміологічна ситуація в країні та не дуже втішні результати, що показала на місцевих виборах правляча партія «Слуга народу», не завадили центральній владі здійснити новий крок щодо завершення реформи децентралізації. 17 листопада 2020 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій». Закон встановив нові правові механізми для повноцінної роботи місцевого самоврядування. Так, новий закон врегулював питання правонаступництва комунального і державного майна, бюджетних ресурсів, прав і обов'язків. Також закон дозволив створювати районні державні адміністрації у зв'язку зі змінами в адміністративно-територіальному устрої країни. На виконання зазначеного закону Кабмін прийняв постанову, якою затвердив заходи щодо утворення та реорганізації районних державних адміністрацій, а також правонаступництва щодо майна, прав та обов'язків районних державних адміністрацій, що припиняються. Уряд прийняв також низку розпоряджень, за якими реорганізував та утворив нові районні державні адміністрації. За його поданням президент призначив їх голів.

У «Зе-команди» були великі плани щодо завершення реформи децентралізації. Зокрема, за словами міністра розвитку громад і територій О. Чернишова, протягом 2021 – 2022 рр. передбачалося остаточно завершити реформу децентралізації, ухвалити зміни до Конституції України, після чого переформувати місцеві державні адміністрації на органи префектурного типу, а також провести зміни на рівні районних і обласних рад, створити нові системи нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування.

На жаль, зазначеним плани не були реалізовані. Не були до кінця подолані й недоліки, про які йшлося вище, що дало підставу для критичної оцінки реформи з боку опозиційних політичних сил. Причому, як це часто буває, найбільш непримиреними критиками виступили представники колишньої влади. Так, у одному з інтерв'ю экс-прем'єр-міністр України В. Гройсман оцінюючи результати реформи, заявив, що децентралізацію не завершено, бо «у

владі немає людей, які глибоко розуміють місцеве самоврядування, механіку того, як мають різні гілки влади взаємодіяти між собою» [33]. Наскільки правий був колишній голова уряду наразі важко сказати, адже реформу децентралізації фактично було призупинено з іншої причини: через загострення зовнішньополітичної ситуації, а згодом і вторгнення у лютому 2022 р. російських військ до України. В результаті низку функцій, що мали виконувати органи місцевого самоврядування були передані військовим адміністраціям.

Висновки. У спадок від радянських часів Україні достався жорсткий централізм. Цей спадок важко долався владою країни. Президентська влада не дуже воліла суттєво змінювати існуючу організацію на користь справжнього народовладдя. Тому спроби запровадження місцевого самоврядування за європейськими стандартами в період з 1990 р. до 2013 р. не увінчалися успіхом. Тільки після Майдану-2014 реформа децентралізації державного управління перейшла в практичну площину. Віддамо належне владі за наполегливість, цілеспрямованість й послідовність при запровадженні реформи. Водночас, як виявилось, демократичні перетворення у сфері місцевого управління могли би бути більш явними у разі послідовного запровадження реформи децентралізації на всіх напрямках: конституційно-правовому забезпеченні самоврядування, демократичних перетворень на рівні регіонів. Очевидно, що це не може нести загрозу єдності та соборності держави, якщо, звичайно, держава є дійсно авторитетною, сильною, правовою. Органи місцевого самоврядування, які утворюються населенням певної адміністративно-територіальної одиниці, мусять виконувати свої зобов'язання перед виборцями, тобто дбати про розвиток своїх територій чи населених пунктів, відстоювати й захищати їх жителів – своїх виборців. Розвиток кожного міста, кожної території – це розвиток всієї країни. Благополуччя і добробут кожної людини – це благополуччя й процвітання держави. Завдання центральної влади – акумулювати енергію суспільства, консолідувати діяльність усіх його складових, пам'ятаючи, що всі регіони різні, їх неможна стригти під один гребінець. Як писав Антуан де Сент-Екзюпері: «Зібрати в єдине ціле – означає зв'язати міцно-міцно все розмаїття, всі особливості, а не нищити їх заради безплідного порядку [46]. З іншого боку, реалізація інтересів окремої громади не повинна завдавати шкоди загальнодержавним інтересам.

Бібліографічні посилання

1. Батанов О. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні [монографія] / О. В. Батанов / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. –К.: Концерн “Видавничий дім “ІнЮре”, 2003. –356 с.
2. Бобровська О. Змістовно-порівняльний аспект публічного адміністрування на місцевому рівні / О. Бобровська, А. Зеніна-Біліченко // Публічне адміністрування: теорія та практика. 2014. Вип. 2. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>.
3. Бортник Р. Децентралізація: проблеми, ризики та реальні цілі // Український інститут політики. 2021. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: uiamp.org.ua/decentralizaiya-problemi-riziki-ta-realni-cili.

4. Вакуленко В. Основи місцевого самоврядування сільських громад: навч. посіб. / В. Вакуленко. – К : Вид-во НАДУ, 2005. – 352 с
5. Василенко Л. 2017. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування // Підприємництво, господарство і право. 2017. №13. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://pgp-journal.kyev.ua/archive/2017/3/28pdf>
6. Ведернікова І. Без точки опори. Але в одному човні (2020). [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zn.ua/internal/bez-tochki-opori-ale-v-odnomu-chovni-34353_.html.
7. Ведернікова І. Я хмари розведу руками, пацани // Дзеркало тижня. 2021. 24 січня. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zn.ua/ukr/interna/ja-khmari-rozvedu-rukavi-patsani.html.
8. В ЄС назвали найбільш успішну реформу. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/05/09/novyna/polityka/yes-nazvaly-najbilsh-uspishnishu-reformu-ukrayini/>.
9. Ворона П.В. Місцеве самоврядування в Україні і політичні партії: Монографія/ П.В. Ворона. - Х.: Вид-во НАДУ «Магістр», 2008. – 184 с.
10. Ворона, П., 2014. Майбутнє – за сильними місцевим самоврядуванням...// Віче. – 2014. – №13. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: veche.kiev.ua/journal/425/
11. Ганущак Ю. Конституювання децентралізації: поховати, або народити // Дзеркало тижня. 2019. №1. 12 18 січня.
12. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку: наукова доповідь/ [Шевченко О.В., Романова В.В., Жаліло Я.А та ін.]; за наук.ред. Я.А. Жаліло. – Київ: НІСД, 2020. – 153 с. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf.
13. Дискуссія о децентрализации в областях продолжится на протяжении двух недель // Интерфакс Украина. 29.02.20. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: interfax.com.ua/news/political/644060.html.
14. Дробот І. Гарантування місцевого самоврядування: теоретико-методологічний аспект / І. Дробот. – Львів: ЛІДУ НАДУ, 2006. – 287 с.
15. Дружбинский В. В последний момент произошли огромные сдвиги...// Зеркало недели. – 2005. – 7 октября.
16. Євсєєва Г.П., Кривчик Г.Г. Формування системи місцевого управління в Україні (1990 – 2010 рр.) // Державне управління та місцеве самоврядування: зб.наук.пр. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. – Вип.1(40). – С. 13-20.
17. Єгорова В.С. Процес децентралізації влади в Україні // Часопис Київського університету права. 2017. №4. С. 66-69.
18. Журавський В. Реформа місцевого самоврядування в Україні: плюси і мінуси // JURISPRUDENTIA. Інтернет-видання. [2004 р.] [Електр.ресурс]. – Режим доступу: www.lauar.org.ua.
19. Запровадження інституту старости як одного з механізмів кооперації в громаді [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://parlament.org.ua/2021/12/20/zaprovadzhennya-institutu-starosti-yak-odnogo-iz-mehanizmiv-kooperatsiyi-u-gromadi/>.

37. Попова О. (2020). Адміністративний форсаж. Чим загрожує прискорення реформи самоврядування. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zn.ua/economics_of_regions/administrativnyu_forsazh-chem-ugrozhaet.
38. По скорости распространения covid-19 Украина уступает только четырем странам Европы (2020 // Украинская правда. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/rus/news/2020/12/197277511/.
39. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади: Розпорядження КМУ №333-р. від 1.04.2014 р. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p.
40. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
41. Про утворення і ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України №807-IX від 17.07.2020 // Відомості Верховної Ради України. 2020. № 33. Ст. 235. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>.
42. Результаты первого этапа децентрализации в Украине. 2014 – 2018 роки [Електр.ресурс]. – Режим доступу: decentralization.gov.ua/about Рада уменьшила количество районов в Украине: 136 вместо 490 (2020) // Украинская правда. 17 липня. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/rus/news/2020/07/07/7259715/.
43. Рада уменьшила количество районов в Украине: 136 вместо 490 (2020) // Украинская правда. 17 липня. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/rus/news/2020/07/07/7259715/.
44. Ромашкіна О., 2019. Маємо забезпечити незворотність реформи і закріпити в Конституції повсюдність місцевого самоврядування // Голос України. 2019. 22 лютого.
45. Романова В., Умланд А. Реформа децентралізації в Україні. // Політичні дослідження. 2021. №1. С. 41-51. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: https://ipriend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/romanova_umland_reforma.pdf.
46. Сент-Екзюпери, А. де. Цитадель [сб., пер.с фр.] Антуан де Сент-Екзюпери. – М.: АСТ ХРАНИТЕЛЬ, 2020. – 368 с.
47. Сербогін С.М., Гончарук Н.Т., Сучасний стан , проблеми та перспективи децентралізації влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самоврядних громад: монографія / За загл.та наук. ред. С.М. Сербогіна, І.А. Чикаренко,. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. – 292 с.
48. Симоненко В. Тупик судьбоносной реформы// Вечерняя Одесса. 2020. 20 октября.
49. Слідами Романа Безсмертного // Вголос. – 2005. 26. 05 // [Електр.ресурс]. – Режим доступу: vgholos.com.ua/slidamyi_romana_bezsmertnogo_104921.
50. Ткачук А.Ф., 2012. Місцеве самоврядування та децентралізація. Практичний посібник / [А. Ткачук]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні. – DESPR. – К.: Тов «Софія», 2012. – 120 с.
51. Ткачук А.Ф., 2017. Реформа місцевого самоврядування. Децентралізація [Електр.ресурс]. – Режим доступу: [reforsquide.org.ua /analytics/українська](http://reforsquide.org.ua/analytics/українська)

реформа-місцевого-самоврядування.

52. Ткачук А., Державна регіональна політика в Україні: від декларацій до регіонального розвитку // Дзеркало тижня. 2013. № 41. 8 – 15 листопада.

53. Ткачук А., Децентралізація : тиск і спротив // Дзеркало тижня. 2015. №6. 6 – 13 лютого.

54. Ткачук А., Про децентралізацію, федералізацію та малограмотних сепаратистів // Дзеркало тижня. 2014. №16. 16 – 23 травня.

55. Ткачук А., Про децентралізацію, успіхи, ризики і роль парламенту // Дзеркало тижня. – 2017. – №1. 14 – 20 січня

56. Томенко М. (2021) Децентралізація по схемам правнуков Кагановича. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: obozrevatel.com/person/nikolaj-tomenko.htm.

57. Трохименко О., 2016. Децентралізація на тлі боротьби світоглядів // Віче. 2016. №1. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: veche.kiev.ua/journal/5066.

58. Філонов М. Партії регіонів // Українська правда. 2019. 18 груд. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/columns/2019/12/18/.

59. Філонов М. Наступна зупинка –місцеві вибори // Українська правда. 2019.1 серп. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/columns/2019/08/1/7222512/.

60. Філонов, М. Політичний джекпот «43 мільйони». Яка доля чекає на переможця і країну? //Українська правда. 2019. 7 листопада. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/columns/2019/07/11.

61. Філонов М. «Слуга народу» і реформи. Вибори програли, децентралізацію зупинили // Українська правда. 2020. 27 лист. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/columns/2020/11/27/.

62. Філонов М. Наступна зупинка –місцеві вибори // Українська правда. 2019.1 серпня. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: pravda.com.ua/columns/2019/08/1/7222512/.

63. Что известно о мэре Черкасс, его политическое прошлое и любимый Mercedes (2020). [Електр.ресурс]. – Режим доступу: vybory.24tv.ua/ru/anatolij_bondarenko_biografija_kto_jeto_bondarenko_chno_istvestno_n1337398

64. Ярошенко І. В., 2015. Проблемні питання реалізації реформи децентралізації влади в Україні / І.В. Ярошенко, І.Б. Семитуліна. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: http://www.problecon.com/pdf/2015/4_0/177_178.pdf.

65. 28 практик громад були визнані кращими у 2021 році (перелік). [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/14411>.

66. 70% територіальних громад створили Центри надання адміністративних послуг, - Мінрегіон [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/14094>).

Abstract. *The prerequisites for the decentralization of power, the course of events, tasks, achievements, difficulties and problems on the way to the centralization of power, the reform, which began in 2014 and was suspended in February 2022 due to the introduction of martial law in the country after the invasion of Russian troops, were considered. to Ukraine. At the first stage of decentralization, the task of creating communities as the main link of local self-government was solved, at the second stage consolidation of districts, formation of a new administrative and territorial*

system of the country, holding elections to new district councils and communities took place. Ensuring the balance of state and regional interests, establishing cooperation between the central government and local self-government bodies, and providing the population with high-quality administrative, household and cultural services became important problems of power decentralization.

Key words: *local self-government, administrative-territorial system, reform, democracy, administrative services, united territorial communities.*

УДК 94.001.73 (47+57) «18/19»

PEASANT FARMS OF SLOBYDSKY UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XIX – AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY
СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Trubchaninov M.A./Трубчанінов М.А.

ORCID: 0000-0001-8432-478X

*Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди,
Алчевських 29, 61002*

*Kharkiv National Pedagogical University. H.S. Skovoroda,
Alchevskiyh str.29, 61002,*

Анотація. У статті детально досліджуються основні напрямки розвитку селянських господарств Слобідської України в умовах соціально-економічної модернізації другої половини XIX – початку XX ст. Аналізуються основні напрямки інтенсифікації селянського землеробства, тваринництва, підсобних виробництв та кустарних промислів. Зроблено висновок, що значна частина селянських господарств Слобідської України поступово перетворювалися на багатогалузеві господарства підприємницького типу, ставали на інтенсивний шлях розвитку. Головним напрямком виробничої діяльності слобідсько-українського селянства стало розширення сільськогосподарського виробництва і отримання якомога більшого прибутку.

Ключові слова: Слобідська Україна, модернізаційні процеси, аграрна історія, соціально-економічний розвиток, землеробство, тваринництво, підсобні виробництва.

Вступ.

Визначається тим, що протягом другої половини XIX – початку XX ст. в соціальній структурі пореформеної Слобожанщини селянство складало переважну частину населення, суттєво впливаючи на всі сфери соціально-економічного та суспільно-політичного життя регіону. Тому без детального дослідження господарської діяльності селянства неможливо об'єктивно зрозуміти основні шляхи, темпи й особливості історичного розвитку цього регіону. Неможливо об'єктивно зрозуміти загальний історичний розвиток України протягом другої половини XIX – початку XX ст. Цей історичний період став для України часом активізації модернізаційного процесу, проведення ліберальних реформ і соціальної трансформації суспільства, що знайшло своє відображення й в розвитку господарської діяльності слобідсько-українського селянства.

Актуальність обраної теми визначається також тим, що в сучасних умовах для вітчизняної історичної науки дослідження особливостей соціально-економічного розвитку окремих українських регіонів, зокрема науковий аналіз ринкової трансформації селянських господарств Харківської губернії в умовах соціально-економічної модернізації України у другій половині XIX – на початку XX ст. представляє значний науковий і практичний інтерес. Важливість розробки обраної проблеми диктується назрілою потребою її додатково вивчення та наукового переосмислення багатьох суттєвих аспектів розвитку сільського господарства Слобожанщини, більш точного й об'єктивного визначення основних напрямів та динаміки модернізаційних процесів, які

відбувалися в аграрному секторі регіону протягом другої половини XIX – початку XX ст.

Аналіз актуальних досліджень з обраної проблеми свідчить, що в українській історіографії модернізаційні процеси в селянських господарствах Слобідської України у другій половині XIX – на початку XX ст. досі не були предметом спеціального вивчення. Серед робіт, присвячених окремим аспектам цієї проблеми, варто особливо відзначити монографії та статті таких дослідників як Анфимов О.М. [1], Воронцов В.П. [3], Горбанев В.В. [4], Гордеенко Е.С. [5], Деревянников М.Д. [6], Іванов В.В. [11], Ілляшевич Л.В. [12], Калініченко В.В. [13], Клінген І.М. [14], Козлов В.С. [15], Куліков В.О. [17], Лещенко М.М. [18], Маслов М.П. [19], Маслов С. [20], 24. Мечников І.І. [24], Пичета В.І. [33], Ставровський Л.Я. [38], Твердохлебов А.Д. [40], Трубочанінов М.А. [42], Черняев В.В. [48] та деяких інших дослідників історії українського села. Аналіз робіт цих та інших авторів свідчить, що дотепер вивчалися лише окремі аспекти аграрної історії Слобожанщини, а розвиток модернізаційних процесів в сільськогосподарському виробництві регіону висвітлювався, як правило, попутно при розгляді більш широких тем в широких територіальних межах.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні особливостей та динаміки розвитку модернізаційних процесів у сільському господарстві Слобідської України протягом другої половини XIX - початку XX ст., в науковому аналізі різноманіття господарської діяльності слобідсько-українського селянства. Об'єктом дослідження є селянські господарства Слобідської України в системі світових соціально-економічних процесів другої половини XIX – початку XX ст. Дослідження виконано на кафедрі всесвітньої історії історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди в межах комплексної наукової програми «Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії», яка передбачає вивчення особливостей історичного розвитку Слобідської України. Обраний напрямок дослідження цілком відповідає вимогам сучасної української історичної регіоналістики щодо кардинального оновлення й поглиблення розробки історії розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Предметом дослідження є процес ринкової трансформації та модернізації сільськогосподарського виробництва в селянських господарствах Харківської губернії як важлива складова формування й розвитку індустріального суспільства в Наддніпрянській Україні протягом другої половини XIX – початку XX ст. Метою дослідження є систематизація та комплексна реконструкція історичного процесу ринкової трансформації та модернізації сільськогосподарського виробництва в селянських господарствах Харківської губернії на загальному тлі світових соціально-економічних процесів другої половини XIX – початку XX ст.

Основний текст.

Аграрні реформи 1860-1870-х років ознаменували перехід селянського господарства Слобідської України на товарно-ринковий шлях розвитку. При цьому головну роль відігравали кардинальні зміни у поземельному устрою селянства. Для 467 тис. колишніх поміщицьких селян такі зміни були визначені

передусім умовами реформи 1861 р. В результаті її здійснення загальні розміри селянських наділів скоротилися з 638936 до 475654 дес., тобто приблизно на 27%, а середній душевий наділ у 60-70-ті рр. ХІХ ст. склав 2,4 дес. [32, с. 119-124]. В найбільш складному економічному становищі опинилися більше 11 тис. або неокладних селян, які отримали приблизно по 1 дес. орної землі, а також понад 14 тис. селян, що перебували до реформи на становищі дворових і по умовах реформи взагалі не одержали польових наділів. У ряді випадків також погіршувалася якість надільної землі. Поміщики, прагнучи закріпити за собою родючі ділянки, переселяли на непридатні землі цілі села. Тільки у 1865 р. було переселено на менш родючі землі 1793 селянських дворів [10, с. 252-259; 43, с.517-518]. Скорочення селянської ріллі та збереженні значної частини земель у поміщиків стало стимулятором швидкого переходу колишнього поміщицького села від натурального до ринкового господарювання.

На Слобідській Україні чисельність державного селянства після 1861 р. значно зросла за рахунок селян дрібнопомісного дворянства і склала в цей час близько 744 тис. осіб. [25; 19, с. 55-61]. Підготовки до реформи державного села почалася ще в 1848-1853 рр., коли був складений земельний кадастр [34, с. 480-484]. Закон 1866 р. «Про поземельний устрій державних селян» та інші законодавчі акти фактично закріпили за ними всі колишні наділи та всі ті права, якими вони користувалися і до реформи. В результаті після проведення реформи 1866-1872 років загальне землеволодіння державних селян навіть збільшилося на 1,3% [9, с. 311-314]. Вони отримали в середньому по 4,5 дес. землі на душу, тобто майже у два рази більше за поміщицьких селян [41, с. 116-118]. Особливо вирізнялося багатоземеллям державне селянство Старобільського та частково Валківського й Ізюмського повітів. Старозаймочні землі також були віднесені законодавством до розряду державних, що спричинило численні скарги селянських громад до казни. В судах були розглянуті скарги на більше 885 тис. дес. старозаймочної землі, основна частина з якої була в результаті передана селянам без викупу [30, с. 81-82].

За наступні після аграрних реформ десятиліття становище із забезпеченням селян земельними наділами помітно змінилося в гірший бік, внаслідок природного приросту населення і частих сімейних розділів в самих селянських господарствах. На початок ХХ ст. наділи колишніх державних селян уже зменшилося в середньому до 2,8 дес., а колишніх поміщицьких – аж до 1,3 дес. землі на наявну душу. На 1914 р. ці показники стали ще меншими [22, с. 16-20, 73-75, 89]. Таким чином тенденція до загострення селянського малоземелля постійно залишалася суттєвим явищем в соціально-економічному розвитку Слобідської України. Ще одним наслідком еволюції поземельних відносин був інтенсивний процес переділу надільної землі, поступової концентрації її в руках заможної верхівки села. В результаті цього на початок ХХ ст. вже близько 23% селянських господарств можна було віднести до заможних, які мали більше 10 дес. польової землі. Ділянки решти залишались значно меншими – 66% мали від 10 до 3 дес., а 11% – менше 3 дес. Приблизно чверть селянських господарств на цей час зовсім втратили свої польові наділи [27, с. 52-54, 277-280].

Явну нестачу надільної землі селяни змушені були компенсувати або за

рахунок купівлі, або за рахунок оренди. Всього за період з 1861 по 1917 рік у поміщиків і казни слобідсько-українськими селянами було придбано до 495 тис. дес. землі. Крім того, ними щорічно орендувалося 10-15% до надільної землі. За кожен орендовану десятину сплачувалося в залежності від регіону від 2 до 18 крб. Так, наприклад, у 1877 р. розміри орендованої землі дорівнювали 298 тис. дес., в 1905 р. – 221 тис. дес., а на 1914 р. досягли 500 тис. дес. [21, с. 191-195, 200-201]. Ще більшого поширення набули орендні відносини в середині самих селянських громад [7, с. 39-44; 35, с. 320-324].

Основні тенденції характерні для сфери поземельних відносин значною мірою визначали шляхи та динаміку розвитку селянських рільницьких господарств. У цій сфері помітне зростання ринкового попиту на сільськогосподарську продукцію зумовило тенденцію до збільшення селянських посівних площ і значних змін в їх структурі, що проявилось в заміні одних культур та сортів іншими. На Слобідській Україні поступово складалася регіональна спеціалізація з виробництва окремих видів сільськогосподарських продуктів як зовнішній прояв товаризації землеробства. Основну частину посівних площ у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. повсюдно зайняли такі культури як озиме жито, ярова пшениця, ячмінь і овес [28, с. 63-64; 47, с. 599-601].

Найбільш динамічно за період з 1861 по 1917 р. підвищувався ринковий попит на жито у зв'язку з загальним подвоєнням зростання населення Слобожанщини, а особливо із збільшенням тут кількості міського населення. Зріс попит на українське жито і на зовнішніх ринках. Жито на Слобідській Україні ще з ХVІІ ст. було досить традиційною сільськогосподарською культурою. Воно давало добрі сходи на різних ґрунтах, було стійким до посух і морозів, до того ж не вимагало великих затрат на внесення добрив. Як один із головних продуктів селянського харчування, жито займало близько двох третин озимих полів чи до 20% всіх зернових посівів у селянських господарствах [36, с. 215-219]. Основне місце посідали такі його сорти, як «ваза», «криця», «муравівське» та ін. На Слобідській Україні завжди переважало озиме жито. Ярове зустрічалось як виняток, бо було нерентабельним – його врожай був майже на чверть нижчий, ніж озимого. Урожайність жита в другій половині ХІХ ст. становила до 60 пудів з десятини, а на початку ХХ ст. вона ще дещо піднялася. На виробництві жита спеціалізувалися селянські господарства північно-західних повітів Харківської губернії. Тут воно було не лише важливим продуктом для харчового ринку, але й сировиною для чисельних місцевих винокурних заводів [2, с. 231-234].

Майже повсюдно на Слобідській Україні друге місце в селянському рільництві належало пшениці. Її вирощування вимагало значних зусиль для підготовки ґрунту і використання відносно удосконаленої землеробської техніки, а тому було під силу тільки економічно сильним селянським господарствам. Разом з тим з кожним десятиріччям слобідсько-українське селянство все більше переваги надавало саме пшениці, як культурі більш рентабельній і ринковій. Вона мала різноманітне застосування і використовувалась, навіть, у своїх відходах, як непагана кормова культура.

Слобідсько-українська пшениця також дуже високо цінувалася в багатьох закордонних державах, куди вона вивозилась на продаж. У кожному повіті та волості залежно від ґрунту та клімату культивували різні сорти пшениці. Найкращими вважалися озимі тверді «арнаутка» (чорноколоска і жовтоколоска) та «гірка», які давали найбільші врожаї у Старобільському, Куп'янському й Ізюмському повітах і становили тут важливу статтю експорту [29, с. 153-155]. Поруч з цими сортами на Слобожанщині сіяли й прості сорти пшениці, зокрема «полбу» та «польську пшеницю», які були менш вимогливими до якості ґрунту. Найбільш інтенсивно ярова пшениця вирощувалась селянством в південно-східній степовій смузі Слобожанщини. Головними центрами ярмаркової торгівлі пшеницею в регіоні стали такі населені пункти як: Білопілля (Сумський повіт), Боромля (Охтирський повіт), Олексіївка та Таранівка (Зміївський повіт), Покровка, Тарасівка, Ново-Глухів і Гусинівка (Куп'янський повіт). Селянська пшениця скуповувалась тут купцями, які великими партіями вивозили її на загальноросійський та зарубіжний ринки [5, с. 11-16; 18, с.603-615].

Третє місце в зерновому господарстві селянських господарств Слобожанщини займав овес, який був одночасно як фуражною, так й харчовою культурою. Повсюдно вирощувалась до 12 сортів вівся білого й чорного, виключно ярового. Довгий час популярним тут був так званий «шатилівський», майже білий овес, урожайність якого доходила в деяких регіонах до 80 пудів з десятини. Найбільші площі ріллі – до 23% овес займав в північно-західній і центральній частинах Слобожанщини. Але, як тут, так і по всій губернії, за виключенням Харківського і Богодухівського повітів, його посіви поступово скорочувались поступаючи місцем житю, пшениці та деяким іншим культурам [37, с. 122-124; 48, с. 7-9].

Ячмінь у другій половині XIX – на початку XX ст. теж став користуватися значним попитом на світовому ринку і придбав значення експортної сільсько-господарської культури, у зв'язку з чим посіви під ним з року на рік збільшувалися, особливо у Вовчанському, Старобільському, Куп'янському та Ізюмському повітах. Вже на початку XX ст. ячмінь займав тут до 30% орних земель. Крім переробки на харчові продукти, він йшов на виготовлення пива та горілки [26, с. 69-63].

Колись традиційна для Слобожанщини гречка, яка завжди користувалась особливою пошаною у землеробів, не витримала конкуренції із експортними зерновими культурами. Поступово йшло скорочення її посівів, які в результаті зменшилися до 5% загальних посівних площ губернії. Разом з тим, в селянських господарствах північно-західних регіонів гречка давала стійкі врожаї навіть на самих поганих ґрунтах. Саме тому, тут були поширені такі її сорти як «звичайна посівна» або «культурна», «слов'янка», «татарка» та ін., але найбільш за все білопільська. Ще одну зернову культуру – кукурудзу широко вирощували селяни Куп'янського повіту [16; 31, с. 19-22].

Суттєвою ознакою ринкової перебудови селянського землеробства в другій половині XIX - на початку XX ст. було динамічне збільшення посівів під технічні культури, насамперед під цукрові буряки і картоплю. На вирощуванні цукрових буряків спеціалізувалося селянство Лебединського, Сумського, Охтирського і

Вовчанського повітів. Місцеві родючі землі та клімат дозволяли одержувати врожаї в 70 і більше берковців з десятини. В цілому по губернії за 1861-1912 рр. посіви буряків збільшилися з 4 до 64,8 тис. дес., тобто в 16 разів [6, с. 153-154]. Картопля в селянських господарствах теж набувала поширення. Лише за 1870-1890-ті роки посіви цієї технічної культури зросли на 306% і зайняли до кінця сторіччя 55,2 тис. дес., а в 1912 р. - уже 60 тис. дес. Посіви соняшників займали близько одного відсотка селянських полів, переважно в Куп'янському Старобільському повітах, що дозволило регіону посідати в масштабах Російської імперії п'яте місце по валових зборах цієї культури. На виробництві тютюну спеціалізувалися селяни Лебединського й Сумського повітів. Щорічно вони збирали до 40 тис. пуд. тютюну, котрий збувався в основному на місцеві тютюнові фабрики і сільським промисловикам, які займалися виготовленням цигарок [23, с. 114-119]. Слобідсько-українські селяни також вирощували коноплі й льон, з волокна яких виготовляли тканину, а з насіння - олію. При цьому для продажу волокна на місцевих ярмарках коноплі вирощували тільки у північно-західній частині Сумського повіту, а льон у Старобільському й Зміївському повітах. У решті регіонів ці культури вирощувалися селянами виключно для власних промислових потреб [39, с. 101-103, 115]. Посіви під коноплі – «конопляники» – щорічно займали від 0,7 до 1%, а під льон – до 0,4% загальних площ. Наприклад, у 1912 р. під коноплі селянами було засіяно 17,3 тис. дес. ріллі (зібрано 966,5 тис. пудів волокна), а під льон – 5,4 тис. дес. (зібрано 184,8 тис. пудів волокна). У наступному році посіви конопель уже займали 32,1 тис. га, а льону – 11,8 тис. га. При цьому переважна частина зібраного волокна була використана як сировина для кустарного прядіння і ткацтва [38, с. 128-141]. Спеціалізація землеробського виробництва закономірно і дедалі гостріше висувала для селянських господарств питання про добрива. Однак у наявних джерелах відзначалося їх недостатнє розповсюдження в регіоні, що вкрай виснажувало ґрунти польових наділів. В результаті врожайність зернових і технічних культур на селянських полях та інтенсивність її динаміки помітно відставали порівняно з показниками у поміщицьких господарствах [8, с. 628-629].

В сукупності селянське малоземелля, що чимраз посилювалося, слабе поширення добрив, відносно примітивна техніка землеробства, низька врожайність та інші фактори спричиняли систематичні неврожаї на селянських полях. Так, лише за 1870-1890 рр. у земській статистиці згадувалося 16 неврожайних років. Особливо сильним неврожаєм був відзначений 1891 р., коли у значної частини селянських господарств губернії хлібних запасів вистачило тільки до грудня. Наприклад, у звіті Трьохізбенського волосного правління за 1891 р. зазначалося, що в результаті неврожаю загинуло до 100% посівів й населення волості голодувало вже з осені. Цей же рік став неврожайним і для багатьох інших регіонів губернії, що згубно позначилося на економічному становищі селянства, змушеного купувати продовольчий хліб [42, с. 58-65]. Так, у 1903-1904 рр. хліб, потрібний для їжі, купували селяни 436 сільських громад. Таке становище закономірно і все більш гостро висувало для селян питання про відшукання додаткових джерел доходу [30, с. 91-92].

Поруч із рільництвом другою важливою галуззю селянського господарства було тваринництво, яке крім усього служило джерелом сировини для великої групи сільських промислів – шкіряних, сиром'ятних, чинбарних, лимарних, чоботарських, струнних, шаповальських та ін. Розвиток товарно-грошових відносин викликав уже в перші пореформені десятиліття розклад натурального тваринництва і складання його регіональної спеціалізації. Найбільш інтенсивно цей процес проявився у центральній та південно-східній частинах губернії. Так, у Харківському повіті набуло широкого розвитку нагульне м'ясне тваринництво. За літо тут відгодовувалося і восени продавалося на місцевих ярмарках близько 20 тис. овець і більше тисячі голів великої рогатої худоби. Центром товарного вівчарства стали Куп'янський, Зміївський і особливо Старобільський повіти, де вирощувалася відома на всю Україну та Російську імперію айдарська порода овець [45; 22, с.118-120]. Упряжних коней вирощували для продажу селяни Вовчанського повіту. Істотно високий рівень розвитку тваринництва спостерігався в Ізюмському повіті, де, наприклад, у 1880-ті рр. щороку продавалося до 26 тис. голів великої рогатої худоби і коней, 40 тис. овець. Крім того, значна частина худоби вивозилася звідси за межі Слобожанщини, перш за все в Курську, Орловську, Тульську, Воронежську та Московську губернії [39, с. 108-110].

Аналіз динаміки розвитку тваринництва показує, що якщо на 1861 р. загальне поголів'я худоби в Харківській губернії налічувало 2,5 млн. голів: 528,7 тис. великої рогатої худоби, 226,5 тис. коней, 1301,9 тис. овець, 411,2 тис. свиней, 14,2 тис. кіз, то на 1914 р. воно зменшилося приблизно до 2 млн. голів, тобто на 20%, а в розрахунку на 100 мешканців і того більше [46, с. 22-25]. Також сталися суттєві зрушення в структурі стада, а саме збільшилася питома вага коней і корів, знизилася частка овець, кіз і свиней. У цих абсолютних і відносних посуваннях проявилася одна із закономірностей розвитку селянського тваринництва в умовах ринкових відносин [46, с. 54-58].

Висновки.

Підбиваючи підсумки узагальнення й аналізу розглянутого фактичного матеріалу, можна з упевненістю констатувати, що досить високі темпи розвитку ринкових відносин, які були досягнуті в Україні у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст., знаходили своє відображення в суспільному розподілі праці, ринковій трансформації та модернізації сільського господарства Слобідської України. За природно-кліматичними умовами і професійною орієнтацією населення Слобожанщини була сприятливою для розвитку агарного сектору, діяльність переважної більшості її населення була пов'язана саме з сільськогосподарським виробництвом. Протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст. сільське господарство залишалося однією з найважливіших галузей економіки Слобідської України, при цьому в регіоні склалися всі необхідні як об'єктивні, так і суб'єктивні передумови для розвитку модернізаційних процесів в селянських господарствах, в тому числі для зміцнення їх матеріально-технічної бази. Розклад кріпосництва і розвиток ринкових відносин в пореформеній період проявилися в модернізації усіх складових частинах селянських господарств. Їх зростаючий зв'язок з ринком підвищував роль грошей у житті

селян і породжував потребу постійного пошуку додаткових джерел доходу. В результаті цього Слобідська Україна за цей період стала одним з головних регіонів товарного землеробства в Російській імперії з яскраво вираженою спеціалізацією з виробництва зерна та цукрового буряка. Можна констатувати, що відтворення аграрної історії Слобідської України дозволяє використати багатий історичний досвід для оптимізації процесу розвитку фермерських господарств в сучасній Україні.

Література.

1. Анфимов А.М. Крестьянское хозяйство Европейской России (1881 – 1904 гг.). – М.: Наука, 1980. – 239 с.
2. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Харьковская губерния. – СПб.: Департамент Генерального Штаба, 1891. – 383 с.
3. Воронцов В.П. Судьбы капитализма в России. – СПб.: Тип. В.Киршбаума, 1882. – 312 с.
4. Горбанев В.В. Поміщицьке господарство Харківської губернії в другій половині XIX – на початку XX ст: дис. ... канд. іст. наук: 07.00. 01. – Харків, 2005. – 182с.
5. Гордеенко Е.С. О положении сельского хозяйства и земства в Харьковской губернии. – Х.: Тип. губ. правления, 1885. – 65 с.
6. Деревянников Н.Д. Харьковщина перед реформой 1861 года (Очерк экономической истории Харьковщины предреформенного периода) : дис... канд... ист. наук: 07.00. 01. – Х., 1949. – 203 с.
7. Доклады Харьковской губернской земской управы 1893 года по земскому попечительскому делу. – Х.: Тип. М. Зильберга, 1893. – 118 с.
8. Ежегодник Главного управления землеустройства и земледелия по департаменту землевладения. – СПб.: Тип. В.Киршбаума, 1911. – 717с.
9. Ежегодник МВД. Год шестой 1912. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1913. – 348 с.
10. Журнал Совецания о нуждах сельского хозяйства. – СПб.: Тип. В.Киршбаума, 1908. – 279с.
11. Иванов В.В. Харьковская губерния в сельскохозяйственном и продовольственном отношении за 1891г. // Харьковский сборник. – Х.: Изд-во Харьк. губ. стат. комитета, 1892. – Вып.6. – С.137-179.
12. Илляшевич Л.В. Змиевской уезд. – Х.: Тип. Каплана и Бирюкова, 1887. – 123 с.
13. Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження. – Х.: Основа, 1997. – 400 с.
14. Клинген И.Н. Описание Волчанского уезда Харьковской губернии в сельско-хозяйственно-статистическом отношении / И.Н. Клинген. – Х.: Тип. окруж. штаба, 1882. – 378 с.
15. Козлов В.С. Сумской уезд. – Х.: Изд-во Сум. зем. управы, 1883. – 150 с.
16. Крестьянское дело. – 1910. – №10. – 1 апр.
17. Куліков В.О. Селянське господарство Харківської губернії в другій половині XIX – на початку XX ст: дис. ... канд. іст. наук: 07.00. 01. – Харків, 2005.

– 323 с.

18. Лещенко Н.Н. Крестьянская реформа 1861 г. в Харьковской губернии / Н.Н. Лещенко // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. – Кишинев: Молдовгиз, 1966. – С. 603-615.

19. Маслов М. П. Селянське землеробство пореформеній Харківській губернії // Історія та географія: Зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – Х.: Основа, 1999. – № 3. – С. 55-61.

20. Маслов С. Крестьянское хозяйство: Очерки экономики мелкого земледелия. – М.: Университетская б-ка, 1920. – 398 с.

21. Материалы для статистико-экономического описания Харьковского уезда. – Х.: Изд. Харьк. уезд. земства, 1884. – 283 с.

22. Материалы по статистике Харьковской губернии. – Х.: Тип. М. Зильберга, 1911. – 290 с.

23. Материалы по статистике Харьковской губернии. – Х.: Тип. М. Зильберга, 1916. – 228 с.

24. Мечников И.И. Харьковская губерния в сельскохозяйственном отношении, 1895-96 год. – СПб.: Тип. Б.Авидон, 1898. – 171с.

25. Народная газета Сторобельского земства. – 1916. – № 25.

26. Народное хозяйства в России. – М.: Изд-во «Русский книжник», 1912. – 129 с.

27. Обзор деятельности Главного управления землеустройства и земледелия за 1914 год. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1910. – 307 с.

28. Обзор экономического положения России в сельскохозяйственном и промышленном отношении. – Спб.: Тип. С.Т. Цветков, 1899. – 121 с.

29. Отмена крепостного права на Украине. Сборник документов и материалов. – К., Изд-во Акад. наук УССР., 1961. – 397 с.

30. Отчет об экономическом состоянии Харьковской губернии. – Х.: Тип. М. Зильберберга, 1895. – 126 с.

31. Отчеты Харьковской губернской земской управы за 1907 год по оценочно-статистическому отделу. – Х.: Тип. губ. правления, 1908. – 56 с.

32. Отчеты, доклады и журналы Харьковской уездной земской управы за 1913 год. – Х.: Тип. губ. правления, 1911. – 449с.

33. Пичета В.И. История народного хозяйства в России XIX -XX вв. (Начало индустриализации и разложения крепостного права). – М.: Изд-во «Рус. Книжник», 1922. – 127 с.

34. Свод статистико-экономических сведений по России. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1912. – 538 с.

35. Сельское Хозяйство России в XX веке: Сборник статистико-экономических сведений за 1901-1922 гг. – М.: Изд-во Наркомзема «Новая деревня», 1923. – 340 с.

36. Сельское хозяйство Украины. – Харьков: Изд-во Наркомзема УССР, 1923. – 232 с.

37. Сельское хозяйство, фабричная промышленность и занятия населения Харьковской губернии. – Харьков: Тип. А. Либинь, 1918. – 154 с.

38. Ставровский Л.Я. Еще по поводу бюджета и инвентаря местного

крестьянства // Харьковский сборник. – Х.: Изд-во Харьк. губ. стат. комитета, 1887. – Вып.1. - С.128-141.

39. Статистический справочник по Харьковской губернии. – Х.: Т-во «Печатня С.П.Яковлева», 1914. – 179 с.

40. Твердохлебов А.Д. Ахтырский уезд накануне XIX века (материалы для истории Ахтырщины) / А.Д. Твердохлебов. – Х.: Тип. «Печатное дело», 1913. – 73 с.

41. Текущая статистика. Харьковская губернская земская управа. – Х.: Т-во «Печатня Яковлева». 1912. – 339 с.

42. Трубочанінов М. А. Землеробський реманент в аграрному розвитку Харківської губернії у другій половині XIX – на початку XX століття // Історія та географія: Зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – Х.: Майдан, 2010. – № 37. – С. 58-65.

43. Труды комиссии по исследованию кустарной промышленности в России. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1887. – Вып. 16. – 605, 100, 251 с.

44. Труды Харьковского губернского статистического комитета. – Х.: Тип. ун-та, 1872. – Вып.1. – 194с.

45. Харьковская вечерняя газета. – 1912. – 31 янв.

46. Харьковская губернская земская управа. Отчёты Харьковской губернской земской управы. – Х.: Тип. губ. правления, 1914. – 103с.

47. Цифровые данные к обзору Харьковской губернии в сельскохозяйственном отношении. – Х.: Б.и., 1908. – 688 с.

48. Черняев В.В. Отдел земледельческих орудий и машин на Всероссийской сельскохозяйственной выставке в г. Харькове, 1887 года. – Х.: Тип. губ. правления, 1888. – 52 с.

Abstract. *The article analyzes the main directions of development of peasant farms of Sloboda Ukraine in conditions of socio-economic modernization of the second half of the XIX - beginning of the XX century. The peculiarities and dynamics of the market transformation of peasant farms, the main directions of intensification of agriculture, livestock and auxiliary handicraft industries are analyzed. It is concluded that a significant part of the peasant farms of Sloboda Ukraine gradually turned into multi-sectoral farms of entrepreneurial type, and became an intensive way of development. The main direction of the industrial activity of the settlement-Ukrainian peasantry was the expansion of production and the receipt of the greatest possible profits. The further development of industrial production, rail transport, urban population growth and other objective factors contributed to a significant expansion of the domestic market and an increase in demand for agricultural products produced in the peasant farms of Sloboda Ukraine. The optimal formation and rational use of the material and technical base of agriculture, which was an important factor in the organization of efficient agricultural production, was analyzed. The material and technical base of agriculture included a large agricultural component and traction power, which played a special role in the market transformation of agricultural production. It is alleged that during the second half of the XIX - early XX centuries. agriculture remained one of the most important sectors of the economy of Sloboda Ukraine, while in the region all necessary as objective and subjective prerequisites for the development of modernization processes in peasant farms, including to strengthen their material and technical base, have developed. The schedule of serfdom and the development of market relations in the post-reform period were manifested in the modernization of all the components of peasant farms. Their growing relationship with the market increased the role of money in the lives of peasants and gave rise to the need for a constant search for additional sources of income. As a result, Sloboda*

Ukraine during this period became one of the main regions of commodity farming in the Russian Empire with a pronounced specialization in the production of grain and sugar beet. It is stated that the reproduction of the agrarian history of Sloboda Ukraine allows us to use the rich historical experience to optimize the development process in modern Ukrainian farms.

Key words: *Slobidska Ukraine, modernization processes, agrarian history, socio-economic development, agriculture, animal husbandry, auxiliary production.*

Стаття відправлена: 15.03.2023 р.

© Трубчанінов М.А.

УДК:[378:37.011.3-051]:78

**PRACTICAL AND COMPETENTIAL APPROACHES AS A
METHODOLOGICAL BASIS FOR THE PROFESSIONAL TRAINING OF
FUTURE MUSIC TEACHERS.****ПРАКСІОЛОГІЧНИЙ ТА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХОДИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА
ОСНОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА.****Mitieva A.N. / Мітєва А.М.***concertmaster of the department of theory and methods of music education and choreography
Melitopol State Pedagogical University B. Khmelnytsky**концертмейстер кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії
Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б.Хмельницького***Vrubel A.F. / Врубель Г.Ф.***concertmaster of the department of theory and methods of music education and choreography
Melitopol State Pedagogical University, B. Khmelnytsky**концертмейстер кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії
Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б.Хмельницького*

Анотація: У статті виокремлені праксіологічний та компетентісний підходи як методологічна база професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Практиологічний підхід автори розкривають з позиції практико-орієнтованої діяльності вчителя музичного мистецтва у роботі із шкільним хоровим колективом та ґрунтує його на ціннісному ставленні педагога-музиканта до хорової музики як високого мистецтва та процесу власної творчої діяльності. В свою чергу компетентісний підхід подано у ракурсі оновлення розуміння ролі вчителя музичного мистецтва у навчально-виховному процесі сучасної школи та оволодіння ним професійно-важливими якостями та вміннями. Авторами розкрито специфіку формування професійних знань й умінь студентів в умовах вивчення циклу диригентсько-хорових дисциплін.

Автори підкреслюють, що упродовж навчання у ВНЗ, студент повинен опанувати диригентсько-хорову діяльність у таких видах, як: власне диригування, спів, гра на музичному інструменті. Кінцевою метою навчання стає формування і розвиток фахових компетентностей як діяльнісних характеристик, тобто готовність і здатність майбутнього вчителя музичного мистецтва до практичного виявлення набутих фахових знань, умінь і навичок під час роботи із шкільним хоровим колективом. Така практична зорієнтованість фахового навчання дозволяють студенту-музиканту розв'язувати існуючі проблеми, а також проектувати свої професійні педагогічні дії.

Наголошено на важливості опанування студентами-музикантами здібностей до керування хоровим колективом, набуття фахової компетентності, як особистісно-ціннісної здібності. Підкреслена важливість розвитку особистісної внутрішньої мотивації та активної індивідуальної позиції здобувачів вищої освіти у цьому процесі. Описані протиріччя між потребою включення у зміст фахового навчання майбутніх вчителів музичного мистецтва педагогічних технологій, спрямованих на розвиток їх адаптивних умінь, і відсутністю педагогічної підтримки здобувачів у процесі їх адаптації до диригентсько-хорової діяльності як складової педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти. Визначаються педагогічні завдання, які передбачають практичну спрямованість професійного навчання студентів мистецьких спеціальностей.

Ключові слова: праксіологічний компетентісний підхід, вчитель музичного мистецтва, адаптація, навчально-виховний процес.

Зміни в характері освіти, її спрямованості, цілях, змісті, характерні для початку XXI століття – все більш наочно направляють її на “свободний розвиток людини”, на творчу ініціативу здобувачів вищої освіти та конкурентоспроможність і мобільність майбутніх фахівців. Зміни цілей освіти співвідносяться з глобальними завданнями забезпечення входження людини у соціальний світ та пристосування в цьому середовищі, викликають необхідність постановки питання забезпечення освітою більш повного, особистісно і соціально інтегрованого результату. Фахове навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва у ВНЗ традиційно передбачає досягнення цілей і завдань для кожного етапу навчання. Тому на кожному етапі застосовуються методики, які передбачають активне включення здобувачів вищої освіти у різноманітні види навчальної діяльності.

Мистецька освіта у сучасному світі демонструє інноваційні способи, цілі та завдання освітньо-професійних та наукових програм. Слід відмітити що вибір спеціалізованого предмету та дидактичного дизайну відіграє важливу роль в навчальній діяльності та художньо- педагогічному процесі фахової підготовки майбутніх викладачів мистецтва. Зокрема хочемо звернути увагу на необхідність індивідуального підходу, який надає можливість використовувати нові норми, методи, засоби та темпи навчання, а також сприяють творчому формуванню майбутнього викладача музичного мистецтва. У зв'язку з індивідуальним підходом треба звернути увагу і на практикологічний та компетентнісний підхід.

У процесі фахової підготовки студентів-музикантів викладачам диригентсько-хорових дисциплін треба враховувати той факт, що сьогодення характеризується розвитком сучасного хорового мистецтва, насичення його великою кількістю сучасної хорової літератури. У зв'язку з цим важливо сформувати патріотичний смак до української хорової культури у майбутніх вчителів музичного мистецтва, замотивувати їх до використання українського пісенного фольклору у практичній діяльності з шкільним хоровим колективом та уміння популяризувати творчість хорових українських композиторів на рівні із високими зразками світової хорової культури. В процесі фахової підготовки особливе значення має проходження майбутніми вчителями музичного мистецтва педагогічної практики. Майбутні фахівці стискаються з різними ситуаціями. Це може бути пов'язано як с професійними навичками так і з психологічними. Разом з психологічними причинами здобувачі освіти можуть зіткнутися з недорозвиненим фаховим володінням музичним інструментом, недостатнім умінням належно демонструвати музичні твори і пісні під власний супровід, показ зрозумілого диригентського жесту (ауфтакт) тощо. Але справа не лише в тому, чи систематично відвідувались заняття здобувачем, адже це не завжди гарантує якісного набуття ним фахових знань і навичок. Дуже важливо у підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва винайти методики, які спрямовані на особисту зацікавленість та вмотивоване прагнення практично застосувати у майбутньому набуті знання на практиці роботи з шкільним хоровим колективом, розуміння що це не відбувається без підвищення індивідуального фахового рівня здобувача вищої освіти та системного підходу до оволодіння ним необхідними компетентностями для диригентської творчості.

Нам цікава думка О.Романової, яка зазначає, що здатність приймати складні самостійні рішення у фаховій діяльності, уміння адаптуватися до умов навколишнього середовища з використанням інформаційних і комунікаційних технологій сьогодні постає основними вимогами до випускників вишів (Романова, 2012: 63). Ми, звичайно, погоджуємося із поданою думкою, однак треба зауважити, що існує вірогідність зміни формату викладання, відповідно до цивілізаційних викликів і технічного прогресу, коли молодому фахівцеві необхідно буде прилаштовуватися до обставин та умов роботи і шукати альтернативні і дієві шляхи викладання фахового предмету (наприклад в синхронному або асинхронному режимі онлайн-навчання).

В цьому контексті варто звернутися до думки Л. Кондрашової, яка зазначає: “Зміна функцій сучасного вчителя у зв’язку з соціалізацією шкільного життя і здійсненням особистісної спрямованості педагогічного процесу, створення освітнього середовища, який стимулює розвиток творчої особи, зумовлює пошук засобів, що позитивно впливають на подальше вдосконалення професійної позиції учителя і активної позиції учнів” (Кондрашова, 2008: 3).

Водночас виникають протиріччя між потребою включення у зміст фахового навчання майбутніх вчителів музичного мистецтва педагогічних технологій, спрямованих на розвиток їх адаптивних умінь (в тому числі диригентсько-хорової майстерності), і відсутністю педагогічної підтримки здобувачів у процесі адаптації до диригентсько-хорової діяльності як складової педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва загальноосвітньої школи.

Зміст означеної нами проблеми, суть якої полягає у визначенні змісту практиологічного і компетентісного підходу до фахової підготовки вчителя музичного мистецтва складають саме виокремлені вище протиріччя.

Так, А. Козир зазначає, що “особливістю музично-педагогічної діяльності є вирішення педагогічних завдань засобами музики, а художньо-творчі параметри стають головним складником діяльності педагога-музиканта” (Козир, 2008: 301).

С. Світайло, створюючи методику роботи майбутнього хормейстера з дитячим співацьким колективом, вважає, що компетентісна концепція професійної освіти має спрямовуватися на вдосконаленні підготовки спеціалістів, шляхом формування у них фахової музичної компетентності як складової професіоналізму і охоплювати особистісні характеристики, теоретичні музичні знання, практичні здатності у сфері професійної музичної діяльності (Світайло 2016: 68).

Об’єктом навчання є диригентсько-хорова діяльність у таких видах: диригування, спів, гра на музичному інструменті. Кінцевою метою навчання стає формування і розвиток фахових компетентностей як діяльнісних характеристик, тобто готовність і здатність здобувача вищої освіти до практичного виявлення набутих фахових знань, умінь і навичок. Така практична зорієнтованість фахового навчання дозволяє студенту розв’язувати існуючі проблеми, а також проектувати свої дії у наступній професійній діяльності.

Доцільним постає вирішення шляхів існуючих навчальних проблем, враховуючи те, що практиологія припускає рефлексію та передбачає звернення до суб’єктивного навчального досвіду. Навчальні ситуації, в яких здобувач

виявив свою самостійність, уможлиблює переосмислення викладачем педагогічних дій з метою попередження небажаної навчальної ситуації. Необхідним стає спрямування здобувача вищої освіти до самопізнання, вироблення потреби врегульовувати свою навчальну діяльність. Здобувач набуває фахові компетенції, які передбачають його певну активність, яка вирішується, насамперед, його особистою позицією, його вмінням використовувати свій життєвий та навчальний досвід у практичному самовираженні та професійній самореалізації (Сегеда, 2016: 117).

Особистісну позицію здобувача ми можемо розглянути як якість, що потребує розвитку, характеризує ціннісні, ініціативне, відповідальне ставлення до навчальної діяльності, її змісту, завдань та результатів. Виявляється в умінні виявляти музичні здібності в навчальній діяльності, бажанні здійснювати самоаналіз, створювати умови для саморозвитку, оцінювати свої навчальні досягнення, є передумови фахової компетентності.

Однак реалії сьогодення не означають, що впровадження компетентнісного та праксіологічного підходів у фаховому навчанні майбутніх вчителів музичного мистецтва мають нівелювати процеси розвитку у суспільстві. Навпаки, запланована проекція щодо навчання з опорою на навчальний досвід значно збагачує та розширює творчі можливості здобувача вищої освіти, а його навчальна діяльність набуває нових рис. З цієї позиції, все більшого значення набувають мистецькі цінності, що містяться у взірцях світової та української музики і своєю довершеністю спонукають здобувача до самовдосконалення.

Для нашого дослідження вирішальним є те, що в контексті компетентнісного та праксіологічного підходів увага концентрується на важливості накопичення майбутнім педагогом-музикантом навчального досвіду, потреби пошуку інформацій та її перетворення; формуванні нових понять відповідно специфіки диригентсько-хорового навчання. Процес навчальної роботи здобувача над різноманітними музичними творами передбачає творчий характер цієї діяльності.

У контексті компетентнісного та праксіологічного підходів до фахового розвитку майбутніх вчителів музичного мистецтва визначені завдання щодо управління процесом адаптації. Ці завдання стають діагностичними в контексті індивідуального розвитку кожного здобувача, і на основі вивчення його психолого-фізіологічних особливостей дозволяють розробити прогностичну карту, тобто спостерігати за характером змін адаптивного процесу, динамікою просування його в фаховому розвитку, проектувати й організувати рівномірне включення всіх видів навчальної діяльності для гармонізації процесу адаптації, цілісно впливати на індивідуальний фаховий розвиток особистості здобувача вищої освіти, внаслідок чого він має змогу оволодіти низькою взаємопов'язаних фахових знань, а також переносити їх із однієї дисципліни до іншої; створювати атмосферу співтворчості, взаємоповаги, доброзичливості для ініціювання процесу самоствердження здобувача як творчої особистості; формувати через активізацію індивідуальних навчальних можливостей його фахової компетенції, необхідні для подальшої педагогічної діяльності.

Висновки.

Застосування компетентнісного та практиологічного підходів у фаховому розвитку майбутніх вчителів музичного мистецтва передбачає врахування таких положень:

- необхідність спиратися на навчальний досвід здобувача вищої освіти в процесі набуття ним фахових знань і розвиток умінь;
- установка на самовдосконалення через рефлексивний аналіз власних дій та усвідомлення мистецьких цінностей;
- спрямування до практичного застосування в навчальній діяльності набутих фахових знань;
- створення проєкції щодо індивідуального фахового розвитку здобувача вищої освіти.

Відтак можемо зазначити що у процесі набуття фахових компетентностей та культурного зростання особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва важлива роль відводиться моделюванню, розробці та реалізації творчої співпраці здобувача освіти та освітньої програми на засадах практиологічної парадигми, яка підвищує роль культурної сутності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Проведене дослідження виявило важливість на заняттях дисциплін диригентсько-хорового циклу використовувати компетентнісний та практиологічний підходи до фахової підготовки мистецьких кадрів. однак це не вичерпує змісту проблеми, що вивчається.

Література:

1. Алексеева О.Ф. Индивидуально-психологический фактор адаптации субъекта учебной деятельности: Київ: Наука. 1995. С. 23.
2. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: монографія / А.В. Козир. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2008. 380 с.
3. Кондрашова Л.В. Професійна позиція учнів / Л.В. Кондрашова // педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць / гол. ред. – проф. Буряк В.К. Кривий Ріг: КДПУ. 2008. № 21. С. 498.
4. Романова О.В. Модель формування професійної компетентності учителя / О.В. Романова // Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць / за ред. Доктора пед. наук, проф. З.П. Бакум. – Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ». 2012. № 35. С. 413.
5. Падалка Г.М. Музична освіта в Україні: концептуальні аспекти / Г.М. Падалка // Теорія і методика мистецької освіти. Наукова школа Г.М. Падалки. Колективна монографія / під наук. ред. А.В. Козир. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2010. С. 21-56.
6. Педагогічні принципи як практиологічна основа методики формування музично-педагогічного професіоналізму у процесі диригентсько-хорової підготовки вчителя музики. Музично-педагогічний професіоналізм вчителя мистецтва: історія, методологія, освітня практика :Авт кол.; за заг.ред. Н.А.Сегеда. Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного

педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. 2016. С.105-113.

7. Світайло С. Методика роботи з дитячим хоровим колективом : навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів III–IV рівня акредитації. – К. : Унів. коледж Київського університету ім. Бориса Грінченка. 2016. С. 140.

Abstract: *The article highlights the practical and competence approaches as a methodological basis for the professional training of future music teachers. The author reveals the practical approach from the point of view of practice-oriented activity of a music teacher and bases it on the valuable attitude of a music teacher to music as art and the process of personal creative activity. In its turn, the competence approach is presented in the perspective of updating the understanding of the role of the music teacher in the educational process of a modern school and mastering of professionally important qualities and skills. The author reveals the specifics of the formation of professional knowledges and skills of students in the context of studying the cycle of conducting and choral disciplines. The author emphasizes that during the study at the university, the student must master conducting and choral activities in such forms as: his/her own conducting skills, singing, playing a musical instrument. The ultimate goal of the learning process is the formation and development of professional competencies as activity characteristics, that is, the readiness and ability of the future teacher of music to practically identify the acquired professional knowledge, skills and abilities while working with the school choir. Such practice-oriented professional training allows a musical student to solve existing problems, as well as to design their professional pedagogical actions.*

The importance of mastering by music students the ability to manage a choir, acquiring professional competence as a personal and value ability was emphasized. The importance of developing personal internal motivation and active individual position of higher education students in this process is emphasized. The contradictions between the need to include pedagogical technologies aimed at developing their adaptive skills in the content of professional training of future music teachers, and the lack of pedagogical support for students in the process of their adaptation to conducting and choral activities as a component of pedagogical activity of a music teacher of general secondary education institutions. Defined are pedagogical tasks which provide for the practical orientation of professional training of students of artistic specialties.

Keywords: *praxeological competence approach, music teacher, adaptation, educational process.*

Статья отправлена: 10.01.2022 г.
Мітєва А.М.

УДК 745/749:477.54

**EXPRESSIVE AESTHETIC FEATURES OF TRADITIONAL
UKRAINIAN PAINTING AND ITS APPLICATION
ВИРАЗНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО
РОЗПИСУ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ**

Romanenko N. G. / Романенко Н.Г.*DSc-Tech, prof. / д.т.н., проф.*

ORCID: 0000-0003-2161-5736

Pomylyaiko Yu. M. / Помиляйко Ю.М.*Студентка магістратури спеціальності Дизайн**Cherkassy state technological university, Cherkassy, 460 Shevchenko Boulevard, 18006.**Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, бульвар Шевченка 460*

***Анотація.** В роботі розглядається традиційний український розпис, його виразно-естетичні особливості та застосування. Зростаюча тенденція до популяризації українського мистецтва, обрядів, дизайн-діяльності обумовлює необхідність визначення національної самобутності традиційного розпису та окреслення можливостей інтегрування багатовікових традицій у сучасне життя українців. Здійснений аналіз робіт дизайнерів українських студій, виробів майстрів петриківського розпису, робіт студентів магістратури спеціальності Дизайн Черкаського державного технологічного університету надає можливість зробити висновок, що виразно-естетичні особливості традиційного українського розпису сьогодні успішно застосовуються в оздобленні інтер'єрів і обладнання, сприяючи їх поширенню і розвитку.*

***Ключові слова:** дизайн інтер'єрів, традиційний український розпис, Петриківка.*

Вступ

Популяризація українських етнічних традицій у світі сьогодні суттєво зросла як спротив вторгненню Росії в Україну, спротив знищенню культурного етнічного надбання, найтіснішим чином пов'язаного з українською землею, її географічними умовами. В Україні мешкають представники 128 національностей та етнічних груп: українці, росіяни, білоруси, євреї, кримські татари, молдовани, поляки, греки, угорці, румуни, чехи, словаки, болгары, гагаузи та інші, історія і культура яких духовно і матеріально пов'язана з українськими традиціями [1]. Зростаюча тенденція до популяризації українського мистецтва, обрядів, дизайн-діяльності обумовлює необхідність відродження культурного надбання наших предків, підкреслення національної самобутності та ідентичності, інтегрування багатовікових традицій у сучасне життя українців.

Вагомою спадщиною українського народу є традиційний розпис стін хатин, печі та меблів, побутових речей, посуду тощо. Унікальність цього культурного надбання цінується в усьому світові, а техніка виконання передається від покоління до покоління. Викликає зацікавленість проаналізувати динаміку розвитку українського розпису в дизайні інтер'єрів та меблів, виявити їх виразно-естетичні особливості та обґрунтувати застосування в інтер'єрах сучасних приміщень.

Виклад основного матеріалу

Аналізу особливостей традиційного українського розпису достатньо уваги приділено в наукових виданнях [2 – 7]. Прадавня символіка розпису української

хати, писанок, церковної архітектури, одягу тощо з найдавніших часів до 19 століття аналізуються у збірнику В. Щербаківського [2]. Історія виникнення і розвитку традиційного Петриківського розпису на території села Петріківка, Дніпропетровської області описана в багатьох роботах Н. Глухенької [3]. Досягненню майстрів українського народного декоративного розпису, особливостям їх технік присвячений навчальний посібник Миколи Кириченка [4]. Досить цікава стильова еволюція традиційного розпису в сучасній авторській інтерпретації Олександра Опарія, описана в публікації Завершинського В.В. [5].

Протягом багатьох віків на українських землях, в залежності від регіонів, формувались традиції декоративного розпису та їх різноманітність. На формування окремих, характерних рис розпису в певних регіонах України впливала культура відповідного етносу, його вірування та спосіб життя, традиції, обряди. Зазвичай, розпис відігравав роль оберегу хати від нечисті, захисту дітей і мав своєрідну мету створення: на щастя, благополуччя, міцне здоров'я, лад у шлюбі тощо. Головні символи, які втілювалися ще з первісних часів, досить докладно описані Анною Шадріною і наведенні в Інтернет-виданні [7]. Найвідоміші види розпису кераміки авторка узагальнює як: Косівський, Опішнянський, Бубнівський, Васильківський та Петриківський, кожен з яких володіє своєю художньо-образною виразністю щодо відображення рослинності, тварин, геометричних форм та орнаментів. Розписи використовувались також і для оздоблення житлового простору, як зовнішнього – екстер'єру, так і внутрішнього – інтер'єру, предметів побутового вжитку, текстилю, поліграфії.

Українському розпису притаманні і окремі елементи трипільської культури, зокрема, розписи на глечиках: плавні дугоподібні орнаменти, малюнки тварин. Один з найбільш поширених символів розпису української хати – дерево життя (рис. 1) [6].

Рисунок 1. Символ дерева життя [6].

Традиційним для мешканців українських сіл був настінний розпис хати, особливо внутрішнього приміщення. Композиційним центром сюжету розпису, зазвичай, була піч, як важлива частина кожного приміщення мешкання сільських місцевостей. Розпис печі характеризувався багатством кольорів, форм та сюжетів (рис. 2) [8].

Елементи побуту та етнічні українські мотиви: стіни з глиняною фактурою, масивні дерев'яні опори, підлога з дерев'яних дошок, використання натуральних тканин в інтер'єрах тощо досить часто сьогодні інтегрують в простір сучасних

приміщень. В якості прикладу можна навести оздоблення стін квартири глиною за стародавніми технологіями будівництва у київському хмарочосі з видом на Дніпро. Студія «Sergey Makhno Architects» (рис. 3) [9].

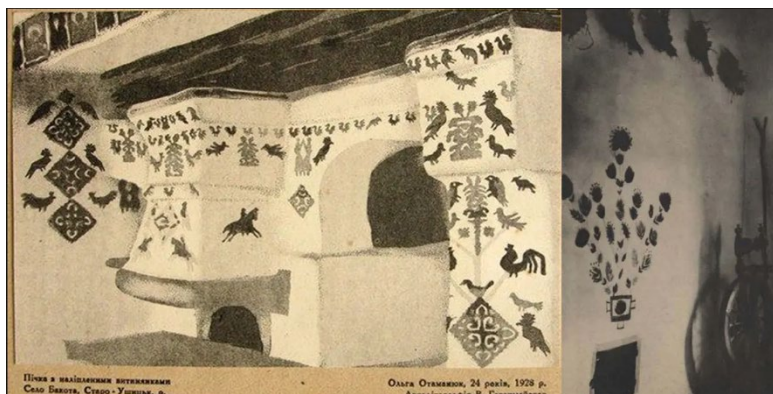

Рисунок 2. Піч з наліпленими витинанками і розписом. Ольга Отаманюк, 1928 рік [8]

Рисунок 3. Квартира - мазанка. Дизайн-пропозиція: Сергій Махно, Віктор Захарченко, Сергій Філончук [9].

Традиції народного декоративного живописного розпису живуть, успішно розвиваються і в наш час. Досить цікава пропозиція студентки магістратури Черкаського державного технологічного університету Корякіної Арини в дипломній кваліфікаційній роботі магістра за темою: «Етнічні мотиви гуцульщини в дизайн-проектванні інтер'єрів сучасних туристичних котеджів» щодо декорування стін і меблів зони каміну (рис. 4) [10].

Вищенаведене надає можливість стверджувати, що підтримання відповідної етнічної атмосфери можливе за допомогою декору, характерного для традиційної української культури, розпису:

- керамічний посуд (тарілки, глечики, кухолі, чашки);
- текстильні вироби (рушники, білизна, штори з вишивкою);
- вироби з дерева (скриньки, фігури);
- предмети ручної праці (ляльки-мотанки, різьбленні фігури, вишиванки, розписні глечики).

Рисунок 4. Етнічні мотиви гуцульщини в декоруванні камінної зони туристичного котеджу [10]

Естетично виразно в інтер'єрах приміщень виглядають плавні та фігурні форми орнаментів: рослинних, геометричних – у вигляді панно. Як приклад, можна навести проекти Київської студії Brick-Brot studio. При розробці дизайну спальні та вітальні використані орнаментальні панно для декору, де акцентна роль належить червоному кольору, одному з головних в українському мистецтві (рис. 5) [11]. Основним кольором українського етнічного стилю, як правило, є білий. Його доповнює яскравий декор червоного, чорного, рідше блакитного, синього, зеленого, коричневого та інших кольорів, залежно від регіону України.

Рисунок 5. Дизайн інтер'єрів в сучасному стилі [11].

Виразно-естетичні особливості традиційного українського розпису – Петриківського стали родзинкою на всесвітньовідомій французькій Рив'єрі, де в місті Ніцца оформлення інтер'єрів ресторану української кухні здійснювала

відома українська художниця з Дніпропетровщини, майстриня петриківського розпису, Вікторія Тимошенко (рис. 6) [12].

Рисунок 6. Петриківський розпис стін ресторану української кухні у м. Ніцца [12].

Декоративний розпис у вигляді дерева життя, що передається від покоління до покоління, прикрашає одну зі стін приміщення і продовжується стрічкою, з дивовижними наївними формами Петриківки, на стелю. Барна стійка-комин, панелі якої підсвічуються, також декорована розписом, що виглядає як чудовий вітраж (рис. 7) [12].

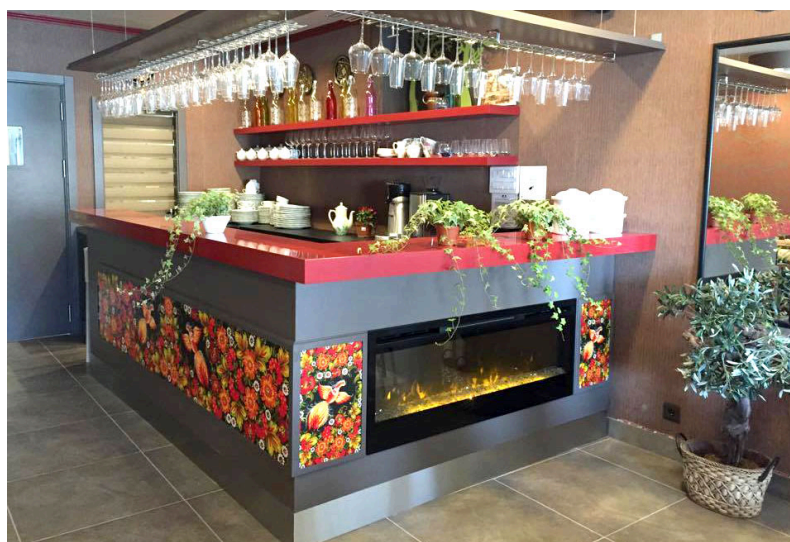

Рисунок 6. Барна стійка, розписана Петриківським розписом [12].

Оформлення ресторану шляхом застосування особливостей традиційного українського розпису відкриває для іноземців красу українських традицій і є прикладом того, як традиційний розпис вписується у сучасний інтер'єр публічного приміщення, підкреслюючи його особливості. Традиції народного декоративного живопису і розпису, як бачимо, живуть і успішно розвиваються.

Застосування традиційного українського розпису та його виразно-

естетичних особливостей широко використовується на практичних творчих заняттях підготовки фахівців-дизайнерів з вищою освітою в Черкаському державному технологічному університеті. Декорування меблів, як невід'ємної частини нашого побуту, шляхом фігурного різьблення елементів: ніжки, спинка стільців, узголів'я ліжка тощо, розпис меблів, здатне урізноманітнити приміщення. Кожна особа, при бажанні, саморуч за допомогою розпису може оздобити меблі, підтримуючи таким чином традиції. Розпис меблів, наприклад, квітковим орнаментом здатен надати тій чи іншій речі не тільки нового життя як предмету побуту, але і перетворити його на справжній витвір мистецтва. Так, можливо розпис новачка вийде, не як у великого майстра, але, це власне творіння, яке надихатиме та тішитимете кожного дня. В якості прикладу можна навести творчу роботу студентки магістратури Помиляйко Юлії – власноруч розписана при-ліжкова тумба, виготовлена з деревинностружкової плити (ДСП). На наш погляд, лаконічна при-ліжкова тумба - необхідний предмет сучасної спальні. Щоб надати цій речі української особливості, автор вирішила розписати її Петриківським розписом. Концепція композиції – вранішні чорнобривці. Чому саме чорнобривці? Чорнобривці – яскравий символ України, що уособлює дитинство, рідну матір і батька, рідну оселю. Ми - українці так звикли до цієї квітки, що не можемо уявити свою країну без неї. Ескіз композиції (рис. 7) містить декоративне уособлення квітів, вранішніх бутонів і роси на листочках.

Рисунок 7. Ескіз композиції за мотивами Петриківського розпису. Чорнобривці. Помиляйко Ю.

На білому тлі тумби композиція виглядає свіжою, соковитою та легкою. Жовто-оранжеві образи чорнобривців виконані чистими і яскравими кольорами, що надає відчуття життєрадісності та теплоти, саме тієї енергії, що нею сповненні молоді квіти вранці (рис. 8).

Рисунок 8. Власноруч розписана при-ліжкова тумба. Помиляйко Ю.

Ретельно вимальовані прожилки на пелюстках квітів, загострені краї листочків, вусики й пагінці, як неодмінна ознака Петриківського розпису, у автора своя. Вкладаючи у розпис своє фантастичне бачення царства квітів, Юлія запропонувала свій творчий добуток не тільки як живописну композицію, але і як необхідну, естетично оформлену, річ у побуті, здатну надихати.

Висновки

1. Формування традицій декоративного розпису та їх різноманітність розвивалась на українських землях протягом багатьох віків в залежності від регіонів, етносу регіонів, традицій, обрядів, вірування та способів життя.

2. Український етнічний дизайн інтер'єрів стає все більш популярним в Україні та за її межами. Важливим елементами підтримання українського духу в приміщенні є його декорування етнічними предметами побуту: панно, керамічний посуд, текстильні вироби з вишивкою, вироби з дерева, предмети ручної праці.

3. Виразно-естетичні особливості традиційного українського розпису застосовуються в оздобленні інтер'єрів, що сприяє його успішному поширенню і розвитку.

Література

1. Надбання української національної культури як складова світової культури / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/4502> (дата звернення 12.03.2023).
2. Щербаківський В. М. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці / В. М. Щербаківський – К.: Либідь, 1995. – 288 с.
3. Н. Глухенька. Петриківські декоративні розписи. – К. : Мистецтво, 1965. - 64 с.
4. Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис [Текст] : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / М. А. Кириченко.– К.: Знання-Прес, 2006. – 228 с.
5. Завершинський В. В. Постпетриківка: стильова еволюція традиційного розпису в авторській інтерпретації Олександра Опарія // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — 2017. — №6. — С.30-36. <https://www.visnik.org/pdf/v2017-06-05-zavershinsky.pdf>. (дата звернення 13.03.2023).
6. Трипільські символи та їх тлумачення – Про Україну і українців (ua.ua.top). URL: <https://ua.ua.top/13946/> (дата звернення: 07.03.2023)
7. Шадріна А. Традиції народного розпису / UA Modna. URL : <https://uamodna.com/articles/tradyciyi-narodnogo-rozpysu/> (дата звернення: 07.03.2023).
8. Настінний художній розпис українців / SPADOK.ORG.UA URL: <https://spadok.org.ua/narodni-promysly/nastinnyy-khudozhniy-rozpys-ukrayintsiv> (дата звернення: 14.03.2023).
9. Студія – мазанка» від Sergey Makhno Architects на Печерську» URL : <https://www.the-village.com.ua/village/service-shopping/apartments/303921-stini-v-stili-hati-mazanki-v-studiyi-dlya-molodoyi-divchini-na-pechersku> (дата звернення 14.03.2023).
10. Романенко Н.Г., Корякіна А.О. Етнічні мотиви Гуцульщини в дизайн-проекуванні інтер'єрів сучасних туристичних котеджів. Матеріали науково-практичної конференції, що відбулася у рамках XXV Міжнародного гуцульського фестивалю (м. Яремче, 27 липня 2018 року), С.108-112. URL : <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1151>.
11. Sem_Prodesign URL: https://t.me/sem_prodesign_channel/55 (дата звернення: 26.02.2023).
12. Петриківський розпис став окрасою ресторану в Ніцці / Петриківка – Petrykivka. URL: <https://petrykivka.dp.ua/petrykivskiy-rozpys-stav-okrasoyu-restorana-v-nitstsi/> (дата звернення: 08.01.2023).

References

1. Nadbannia ukrainskoi natsionalnoi kultury yak skladova svitovoi kultury / Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/4502> (data zvernennia 12.03.2023).
2. Shcherbakivskiy V. M. Ukrainske mystetstvo: Vybrani neopublikovani pratsi / V. M. Shcherbakivskiy – K.: Lybid, 1995. – 288 s.
3. N. Hlukhenka. Petrykivski dekoratyvni rozpysy. – K. : Mystetstvo, 1965. - 64 s.

4. Kyrychenko M. A. Ukrainskyi narodnyi dekoratyvnyi rozpysh [Tekst] : navch. posib. dlia stud. vyshchych navch. zakladiv / M. A. Kyrychenko.– K.: Znannia-Pres, 2006. – 228 s.
5. Zavershynskyi V. V. Postpetrykivka: stylova evoliutsiia tradytsiinoho rozpyshu v avtorskii interpretatsii Oleksandra Opariia // Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv. — 2017. — №6. — S.30-36. <https://www.visnik.org/pdf/v2017-06-05-zavershinsky.pdf>. (data zverennia 13.03.2023).
6. Trypilski symvoly ta yikh tлумachennia – Pro Ukrainu i ukraintsiv (uaua.top). URL: <https://uaua.top/13946/> (data zvernennia: 07.03.2023)
7. Shadrina A. Tradytsii narodnoho rozpyshu / UA Modna. URL : <https://uamodna.com/articles/tradyciyi-narodnogo-rozpyshu/> (data zvernennia: 07.03.2023).
8. Nastynnyi khudozhnii rozpysh ukraintsiv / SPADOK.ORG.UA URL: <https://spadok.org.ua/narodni-promysly/nastynnyy-khudozhniy-rozpysh-ukrayintsiv> (data zvernennia: 14.03.2023).
9. "Mazanki studio" by Sergey Makhno Architects in Pechersk" URL: <https://www.the-village.com.ua/village/service-shopping/apartments/303921-stini-v-stili-hati-mazanki-v-studiyi-dlya-molodoyi-divchiny-na-pechersku> (date of application 14.03.2023).
10. Romanenko N.H., Koriakina A.O. Etnichni motyvy Hutsulshchyny v dyzain-proektuvanni inter'ieriv suchasnykh turystychnykh kotedzhiv. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii, shcho vidbulasia u ramkakh XXV Mizhnarodnoho hutsulskoho festyvaliu (m. Yaremche, 27 lypnia 2018 roku), S.108-112. URL : <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1151>.
11. Sem_Prodesign URL: https://t.me/sem_prodesign_channel/55 (data zvernennia: 26.02.2023).
12. Petrykivskyi rozpysh stav okrasoiu restoranu v Nitstsi / Petrykivka – Petrykivka. URL: <https://petrykivka.dp.ua/petrikiivskiy-rozpis-stav-okrasoyu-restorana-v-nitstsi/> (data zvernennia: 08.01.2023).

Abstract Introduction *The popularization of Ukrainian ethnic traditions in the world today has significantly increased as resistance to Russia's invasion of Ukraine, resistance to the destruction of cultural ethnic heritage, which is most closely related to the Ukrainian land and its geographical conditions. Representatives of 128 nationalities and ethnic groups live in Ukraine: Ukrainians, Russians, Belarusians, Jews, Crimean Tatars, Moldovans, Poles, Greeks, Hungarians, Romanians, Czechs, Slovaks, Bulgarians, Gagauz and others, whose history and culture are spiritually and materially related connected with Ukrainian traditions. The growing tendency to popularize Ukrainian art, rituals, and design activities causes necessity of the revival of the cultural heritage of our ancestors, the emphasis on national identity, and the integration of centuries-old traditions into the modern life of Ukrainians.*

An important heritage of the Ukrainian people is the traditional painting of the walls of huts, stoves and furniture, household items, dishes, etc. The uniqueness of this cultural property is appreciated all over the world, and the performance technique is passed down from generation to generation.

The purpose of the work is to analyze the dynamics of the development of Ukrainian painting in the design of interiors and furniture, to reveal their expressive and aesthetic features and to justify their use in the interiors of modern premises.

The main part *For many centuries, the traditions of decorative painting and their diversity were formed in Ukrainian lands, depending on the regions. The formation of individual, characteristic features of painting in certain regions of Ukraine was influenced by the culture of the respective ethnic group, its beliefs and way of life, traditions and rituals. The painting always played the role of protecting the house from the evil, protecting children and had a peculiar purpose of creation: for happiness, well-being, good health, order in marriage, etc. The main symbols, which have been embodied since the beginning of time, are described in sufficient detail by Anna Shadrina and listed in the Internet edition. The author summarizes the most famous types of ceramic painting as: Kosivskyi, Opishnyanskyi, Bubnivskyi, Vasylykivskyi and Petrikivskyi, each of which has its own*

artistic expressiveness in terms of vegetation, animals, geometric shapes and ornaments. Paintings were also used to decorate the living space, both external - exterior, and internal - interior, household items, textiles, printing.

Separate elements of Trypil culture are characteristic of Ukrainian painting, in particular, paintings on jugs: smooth arc-shaped ornaments, drawings of animals. One of the most common symbols of Ukrainian house painting is the tree of life.

The wall painting of the house, especially the interior, was traditional for the residents of Ukrainian villages. The compositional center of the plot of the painting was usually the stove, as an important part of every living room in rural areas. The painting of the furnace was characterized by a variety of colors, forms and plots.

Elements of everyday life and ethnic Ukrainian motifs: walls with a clay texture, massive wooden supports, a floor made of wooden roofs, the use of natural fabrics in interiors, etc. are quite often integrated into the space of modern premises today. As an example, the decoration of the walls of an apartment with clay according to ancient construction technologies in a Kyiv skyscraper overlooking the Dnipro River is given. Studio "Sergey Makhno Architects".

The traditions of folk decorative painting live on and are successfully developing even in our time. A rather interesting proposal of a master's student of the Cherkasy State University of Technology, Koryakina Aryna, in her master's thesis on the topic: "Ethnic motifs of Hutsul in the interior design of modern tourist cottages" regarding the decoration of the walls and furniture of the fireplace area. Aesthetically expressive in the interiors of the rooms are smooth and figured forms of ornaments: plant, geometric - in the form of panels. As an example, the projects of the Kyiv studio Brick-Brot studio are given. When developing the design of the bedroom and living room, ornamental panels were used for decoration, where the accent role belongs to red, one of the main colors in Ukrainian art.

Expressive and aesthetic features of the traditional Ukrainian painting - Petrykivsky painting became a highlight on the world-famous French Riviera, where in the city of Nice, the interior design of the restaurant of Ukrainian cuisine was carried out by the famous Ukrainian artist from Dnipropetrovsk region, the master of Petrykivsky painting, Victoria Tymoshenko. A decorative painting, in the form of a tree of life, which is passed down from generation to generation, decorates one of the walls of the room and continues with a ribbon, with the amazing naive forms of Petrykyvka, on the ceiling. The fireplace bar, the panels of which are illuminated, is also decorated with paintings that look like wonderful stained glass windows.

The application of traditional Ukrainian painting and its expressive and aesthetic features is widely used in practical creative classes of training specialists-designers with higher education at the Cherkasy State Technological University. As an example, the creative work of master's student Julia Pomylyaiko, who painted a bedside table made of chipboard with her own hand, is given.

Conclusions

1. The formation of the traditions of decorative painting and their diversity developed in Ukrainian lands for many centuries depending on the regions, ethnic groups of the regions, traditions, rituals, beliefs and ways of life.

2. Ukrainian ethnic interior design is becoming more and more popular in Ukraine and abroad. Important elements of maintaining the Ukrainian spirit in the room are its decoration with ethnic household items: panels, ceramic dishes, textile products with embroidery, wooden products, especially handicraft items.

3. Expressive and aesthetic features of traditional Ukrainian painting are used in the decoration of walls and furniture, which contributes to its successful spread and development.

Keywords: interior design, traditional Ukrainian painting, Petrykyvka.

THE CREATIVE PATH OF THE HONORED ARTIST OF UKRAINE SERHIY VIKTOROVYCH NAYENKO AND HIS ACTIVITIES AT THE LVIV CHOREOGRAPHIC SCHOOL

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЗАСЛУЖЕНОГО АРТИСТА УКРАЇНИ СЕРГІЯ ВІКТОРОВИЧА
НАЄНКА ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ В ЛЬВІВСЬКІЙ ХОРЕОГРАФІЧНІЙ ШКОЛІ

Mokrii R.S. / Мокрій Р.С.

graduate student / Аспірантка

ORCID: 0000-0002-5833-2353

Ivan Franko National University of Lviv,

Lviv, 1 Universitetskaya, 79000

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Львів, Університетська 1, 79000

Анотація: В статті розглядається творчий шлях Заслуженого артиста України Сергія Наєнка від дитячих років та його зацікавлення хореографією, до навчання у провідних артистів балету, на базі хореографічного училища. Розглянуто причини вибору роботи на користь Львівського театру опери та балету. Аналізується творче зростання Наєнка від танцівника до балетмейстера-постановника та педагога Львівської хореографічної школи. Здійснено перелік його творчих робіт в Львівському театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької, а також творчий доробок в хореографічній школі. Розглянуто методи роботи з учнями та його підхід до роботи.

Ключові слова: Сергій Наєнко, балетмейстер, постановник, педагог, Львівська хореографічна школа, дитячий театр балету Львова, Львівський театр опери та балету, учні, вистава, балет.

Вступ

На сьогоднішній день хореографічне мистецтво України переживає етап розвитку особливо якщо ми говоримо про сучасну хореографію. З'являється безліч молодих амбітних танцівників та хореографів, які прагнуть розвивати мистецтво танцю в Україні, виводити його на міжнародний рівень. Та не кожен розуміє що перш за все слід вдосконалювати свою майстерність та знання в цій сфері для того, щоб вміти передати пізніше ці знання наступним поколінням. Адже вік професійного танцівника, як артиста балету не такий довгий. І в майбутньому більшість з них перекваліфікуються у хореографів постановників, репетиторів, балетмейстерів та вчителів хореографії. На сьогоднішній день є багато прикладів успішних в минулому провідних артистів балету які вийшовши на пенсію знаходять себе у викладацькій діяльності. Та не кожен з них зумів стати хорошим педагогом чи постановником це не так просто як здавалося б на перший погляд. Та є і такі феномени які ще з юних років не маючи досвіду роботи ні артистом балету ні педагогом, мають велике бажання та натхнення навчатись самим та навчати інших таким чином створювати щось нове й цікаве. Хореографія як мистецтво дозволяє творити будь кому тому що на сьогоднішній день воно не знає рамок і границь постійно з'являються нові течії та напрямки і кожен може віднайти себе в цій сфері. Проте якщо говорити про професійну хореографію та про балетну виставу тут без досвіду та багажу знань не обійтись тож повертаючись до феноменів слід згадати таку непересічну особистість культурно-мистецького життя Львова як: Заслужений артист

України Сергій Вікторович Наєнко. Поглянувши на репертуар Львівського театру опери та балету імені Соломії Крушельницької за останні 20 років то в більшості вистав не лише балетних а й оперних хореографія належить саме Сергію Наєнку. А також багато років він був провідним солістом театру виконуючи головні партії в балетах.

Основний текст

Сергій Вікторович Наєнко народився 09 грудня 1967 року у місті Ростов-на-Дону. В родині де ніхто не мав жодного відношення до хореографії. У віці 10-11 років переглядаючи балетні вистави по телевізору він змальовував схеми поз та позицій танцівників. Займався в місцевому будинку піонерів де працював балетмейстер Владлен Зак, який ставить для дітей постановку «Кицькин дім» де Наєнко виконує одну із головних ролей «півня». Саме з подачі балетмейстра Сергій їде вступати до Ленінградського училища імені Агрипини Ваганової незважаючи на те що він був набагато старший за віком. Йому щастить потрапити до експериментального класу куди набирали дітей старшого віку тобто з 13 років, а не з 9. Проте і туди він запізнився на рік, та все ж викладачі училища приймають його на навчання. Наєнко цілеспрямовано навчається, бере додаткові уроки з хореографії аби наздогнати своїх однокласників у виконавській майстерності. Навчається у таких педагогів: Белла Ожегова (народно-сценічний танець); Заслужений артист РСФСР Адоль Хамзин (класичний танець); Заслужений артист РСФСР Роберт Гербек (акторська майстерність) та Наталія Сахновська, яка власне додатково займалась із Сергієм та опікувалась молодим танцівником. [1]

Після закінчення училища в 1985 році Наєнко їде в Львів. Так склалося, що його педагоги так чи інакше були пов'язані зі Львовом. Владлен Зак танцював декілька років у Львові та завжди з ностальгією згадував про Львівську Оперу. Улюблений педагог і вихователь – заслужений артист Росії Роберт Гербек також вважав, що Львівський театр опери та балету – мистецька оаза для танцівника. [2]

Також важливим фактом було те, що Львівський театр славився своїм різноманітним та багатим репертуаром, адже саме це зіграло вирішальну роль у виборі молодого танцівника.

Прийшовши на роботу в театр Наєнко, прагне більшого і сам виявляє бажання в такому молодому віці викладати хореографію. Він звертається до директора Львівської хореографічної школи на той момент це була Марія Вікторівна Замай-Белова, та директорка відмовляє йому зважаючи на його молодий вік та відсутність досвіду роботи. Тож він активно працює в театрі, пройшовши всю ієрархію балету від мімансу та кордебалету до перших та сольних ролей у виставах. [1]

Сергій Наєнко — танцівник, який протягом багатьох років на професійному рівні виконував різноманітний репертуар. Серед його робіт партії гротескового, комедійного і драматичного характеру, такі як: Ротбарт (П. Чайковський «Лебедине озеро»), Ганс («Жизель» А. Адана), Тібальд (С. Прокоф'єв «Ромео і Джульєтта»), Бог («Створення світу» А. Петрова), Факір Магадавея, індуський танець(соло) («Баядерка» Л. Мінкуса), Князь, Перко

(К. Данькевич «Лілея»), Дроссельмейєр, («Лускунчик» П. Чайковський), Ескамільйо, Фатум («Кармен-сюїта» Ж. Бізе-Р. Щедріна), Дон Кіхот, Гамаш («Дон Кіхот» Л. Мінкуса) та ін. [4]

Як зізнається сам артист балету, що були ролі на його думку, які він затанцював пізно, якісь надто рано, іноді були персонажі в яких він себе набачив, об'єктивно оцінюючи свої фізичні дані та можливості, проте якщо доводилось їх танцювати завжди викладався наскільки це було можливо, завдяки набутому досвіду він міг переконати себе в тому, що він може це станцювати. Однією з таких ролей він вважає саме Ротбарта у «Лебединому озері» П. Чайковського. Також був єдиний випадок, коли він звернувся до балетмейстера з проханням втілити іншого персонажа у постановці, саме так було з Гамлетом у однойменній виставі на музику П. Чайковського, де зазвичай Наєнко грав роль Лаерта, яка йому подобалась проте в певний момент він виявив бажання та відчув, що може спробувати себе ще й у цій ролі.

Проте Наєнко завжди хотілось творити не лише в запропонованих умовах, а хотілось вийти за рамки. Тому він шукав однодумців, з якими міг творити щось нове. Для втілення йому достатньо було кімнатки в гуртожитку, де тоді проживав. Так у Львові народився театр «Кімната № 089», який став платформою не тільки для балетних вистав, але й для драматичних. [2] Тут Наєнко створює свої перші хореографічні композиції та пластичні рішення до драматичних вистав.

У 1996 році на сцені львівського духовного театру «Воскресіння» Сергій Наєнко поставив балет «Бельканто» на музику найвідоміших оперних арій, а потім був балет «Подвійні бздури», де оперні арії поєднались з легким джазом... [5 с.9]

Також однією з перших платформ для постановочної роботи для Наєнка стає Львівська хореографічна школа куди він вдруге приходить в 1990 році, вже маючи 5 років досвіду роботи в театрі його приймають на посаду вчителя народно-сценічного танцю. Тоді він починає свою педагогічну діяльність в школі. Спочатку викладає лише випускним старшим класам. Незважаючи на молодий вік хореографа учні з успіхом здають випускні екзамени, після чого йому довіряють працювати з усіма віковими групами, які за програмою вивчають народно-сценічний танець, а саме з 3 класу хореографічної школи.

Викладацька робота у Львівській хореографічній школі органічно привела до балетних постановок. Хоча повноцінний перший балет «Плин часу» можливо виник і випадково. [3 с.32] Балет створювався для одного із щорічних заключних концертів школи. Тут Наєнко звернувся до твору «Ранкова серенада» Франсиса Пуленка на основі якого виникла ідея створити балетну мініатюру. Сюжет вистави розгортається навколо досвідченої балерини, яка наче озирається на свій життєвий шлях та проживає всі його стани. Такий своєрідний монолог-спомин балерини. Партії виліс - своєрідна цитата з «Жизелі» - виконували вихованки хореографічної школи, вони створювали образи певної емоційної стихії, відповідного душевного стану, що розкривало та посилювало трагічний символ плинності часу. Результат цієї роботи – повноцінна балетна вистава. [3 с.32] Як зізнається автор вистава не зовсім дитяча та досить сумна. На сцені танцювалась

двічі та через все ж свій не зовсім дитячий та сумний сюжет більше не відновлювалась у школі.

Також в 2001 році Наєнко ставить у школі балет «Пори року» О. Глазунова в якому були задіяні усі учні школи, це був досить складний твір і кропітка робота над ним йшла складно. В 2006 році здійснюється постановка дитячого балету «Лис Микита» на музику І. Вимера. Вистава була орієнтована на глядачів молодшого шкільного віку. Відповідно хореографічно балет був простіший і для самих виконавців. Головні партії виконували учні та випускники школи. За роки роботи в хореографічній школі Сергій Вікторович окрім балетів створив безліч хореографічних композицій, з учнями різних вікових категорій. Кожен танець має у собі глибокий творчий задум, а кожен рух втілює ідею, відображаючи індивідуальний почерк балетмейстера.

Наєнко знайомить учнів з світовими літературними та музичними творами мистецтва, проте використовує більш сучасні прийоми в хореографії, які дозволяють точніше й цікавіше по новому прочитати ті твори, які вже могли забутись, або ж і набриднути глядачеві та й самим виконавцям, чим і зацікавлює юних артистів балету. Враховуючи всі нюанси та зважаючи на фізичну підготовку кожного учня педагог та балетмейстер Сергій Наєнко шукає нові пластичні рішення для того щоб кожен учень міг проявити себе як найкраще в тому чи іншому образі.

В 2011 році за ініціативи тоді діючого директора Заслуженого діяча мистецтва Володимира Григоровича Саболти, на базі Львівської хореографічної школи було створено «Дитячий театр балету». Головним балетмейстром якого став саме Сергій Вікторович Наєнко. Того ж року театр представив публіці: поновлений одноактний балет «Лис Микита» за мотивами казки І. Франка, на музику І. Виммера, хореографія Сергія Наєнко. Саме з цією постановкою згодом учні взяли участь в VIII міжнародному фестивалі балетних спектаклів «Гран-па» в Донецьку, де стали лауреатами, нагороду їм вручив народний артист України Вадим Писарєв. [7 с.206]

В 2012 році Сергій Наєнко поновлює балет О. Глазунова «Пори року» Завдяки злагожденій праці Дитячий театр балету презентує свою роботу на гастролях в Німеччині 2011р., Польщі 2012р., Словенії 2013р., Італії 2012р. та 2014р. Іспанії 2014р., [8 с.10]

15 жовтня 2016 року Наєнко разом із учнями школи розпочинають новий навчальний рік прем'єрою балету-казки на одну дію: музика П.І. Чайковського, лібрето М. Петіпа, за мотивами новели Е. Т. А. Гофмана "Лускунчик" на сцені Львівського Національного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької. Того ж року вистава йде в репертуарі Львівської опери в час Різдвяних свят. «Спільний проект створюють Львівський театр опери та балету і хореографічна школа. Прем'єра балету «Лускунчик» Петра Чайковського у новій постановці – 18 і 25 грудня. Постановку балету «Лускунчик» здійснює балетмейстер львівського театру і педагог хореографічної школи Сергій Наєнко. Десятки років він, окрім інших ролей, перевтілюється на сцені в майстра ляльок Дроссельмейера у «Лускунчику». А нині захотів цю казку Гофмана показати по-новому. Сам автор розповідає: «Це така спроба ще раз перегорнути сторінки

казки, яку всі давно знають, але так давно, що вже забули. І ми спробували це перечитати, може трохи по-іншому, як воно було раніше.» [9]

Учні які працювали в постановках із Сергієм Наєнко зазначають що він дуже чітко в деталях пояснює, що і коли потрібно зробити, як подивитись в той чи інший момент, надає велику увагу маленьким деталям при цьому встигає пояснити усі ці нюанси кожному танцівникові з кордебалету не залишаючи без уваги жодного. Для нього в роботі важливий кожен нюанс.

В своїй роботі балетмейстер не боїться делегувати та довіритись хореографам-репетиторам. Робота над постановками в школі завжди йде швидко та з великим ентузіазмом усі зацікавленні в якнайкращому результаті, жодного сумніву кожного разу, що в кінці буде представлено бажаний результат. Кожен викладач школи наголошує про високий професіоналізм Сергія Вікторовича та його талант як постановника і як педагога. Адже одна справа працювати з професійними артистами балету та дорослими свідомими людьми, та зовсім інший підхід потрібен у роботі з дітьми різних вікових категорій, адже при створенні вистав у школі слід врахувати, що не усі учні можуть відповідати високим вимогам балетного мистецтва, але задіяти у виставі потрібно усіх і в цьому полягає велика робота та відповідальність вчителя перед учнями.

Окрім згаданих вистав С. Наєнко за час роботи в Львівській хореографічній школі створив багато постановок серед яких: «Ігри» Фантазія на тему балету «Створення світу» 1999р. музика А. Петров; сюїта «Шлях до опери» музика В.Белліні, Ш. Гуно, Дж. Пуччіні; композиція яка багато років йде заключним номером щорічного звіту концерту «Віват балет! Балету Віват» на музику композиторів XIII-XX ст.

Сергій Наєнко безумовно володіє педагогічною майстерністю та навиками, без яких робота з учнями неможлива. Учні школи поважають та захоплюються творчістю свого педагога та балетмейстера, який подає позитивний приклад вихованцям школи. Діти мріють потрапити до танцювальних постановок С. Наєнка, для них це новий досвід роботи з професіоналом та новатором. В своїх творчих пошуках часто звертається до хореографії модерну створюючи щось нове та раніше незнайоме глядачеві. Він не заціклюється лише на класичній хореографії, а намагається синтезувати класичний танець та сучасні хореографічні прийоми.

В його арсеналі за час роботи в Львівському театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької такі постановки балетів: «Кармен-сюїта» Ж. Бізе–Р. Шед-ріна (2002) який він вважає основним балетом своєї балетмейстерської кар'єри, «Повернення Баттер-фляй» Дж. Пуччіні–М. Скорика (2006) за словами Наєнка робота над самою ідеєю і вивченням матеріалів тривала близько 10 років в результаті чого глядач побачив захоплюючу балетну виставу, яка з успіхом багато років йшла на сцені театру, слід зазначити що в цьому балеті Наєнко також задіявав учнів школи для масових сцен.[1] Також в творчому доробку такі роботи: «Остання ніч Федеріко Гарсія Лорки» А. Сіренко (2011), «Дрібнички» В.А. Моцарта, «Любов-чарівниця» на музику М. де Фальї (обидва – 2017); танців в операх та оперетах: «Кармен» Ж. Бізе (1991), «Аїда» Дж. Верді (1995), «Мойсей» М. Скорика, «Весела вдова» Ф. Легара (обидві – 2001), «Золотий

пінгвін» А. Сіренко (2002), «Карміна Бурана» К. Орффа (2007), «Орфей та Евридіка» К. Глюка (2009), «Чарівна флейта» (2013), «Директор театру» (2019) В.-А. Моцарта, «Коли цвіте папороть» Є. Станковича (спільно з А. Шошиним, 2017), «Ключ на бруківці» Ж. Оффенбаха (2019). [4]

Основними складовими творчого шляху С. Наєнка у Львові стали: виконання провідних балетних партій широкого жанрового діапазону у Львівському оперно-балетному театрі; набуття акторського та балетмейстерського досвіду в драматичних виставах у театрах міста; формування балетмейстерської майстерності паралельно з виконавською кар'єрою під впливом вітчизняної (Г. Ісупова, А. Шекери тощо) та російської (М. Долгушин тощо) балетмейстерських шкіл; постановка редакцій класичних балетів та оригінальних авторських творів; балетмейстерські пошуки по розширенню лексичного діапазону вистав (поєднання класичного танцю, елементів танцю модерн, характерного танцю, вільної пластика тощо); створення великої кількості танцювальних сцен в операх; поєднання балетмейстерської діяльності з педагогічною у Львівській державній хореографічній школі, Львівському училищі культури і мистецтв, на кафедрі режисури та хореографії Львівського національного університету імені Івана Франка. [6 с.286]

В грудні 2022 року в честь ювілею 55-річчя Сергія Наєнка був відновлений балет «Повернення Батерфляй». І в той же час балетмейстер завершив свою роботу в Львівському театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької.

Висновки

Сергій Наєнко відіграє важливу та ключову роль у формуванні нового покоління танцівників у Львівській хореографічній школі він один з небагатьох балетмейстерів, яким вдалось здійснити таку кількість постановок балетів саме з учнями школи. Наєнко не лише геніальний танцівник, але й талановитий педагог та балетмейстер Львова . Його феномен роботи з учнями - власний приклад роботи , адже він в минулому провідний соліст Львівського театру опери та балету імені Соломії Крушельницької, в 2010 році Заслужений артист України. Наєнко різностороння творча особистість для якої важливо у постановочній роботі донести ідею та розуміння хореографії, як до виконавця так і до глядача не упускаючи жодної деталі. Він роками може виношувати ідею опрацьовувати матеріали для того, аби в кінцевому результаті одержати бездоганний продукт в даному випадку хореографію . Він є провідним діячем культури Львова , співпрацюючи з багатьма театрами міста де здійснює творчу роботу. Сергій Наєнко є безперечно тим прикладом для майбутніх поколінь хореографів , як артист може поєднувати в собі усі ті професійні якості котрі потрібні для успішної роботи в будь якому напрямку хореографічного мистецтва чи ти танцівник, чи постановник, вчитель, репетитор. Також він є яскравим прикладом поєднання в роботі усіх видів цієї професії, завдяки постійній роботі над собою та відповідальність перед глядачем, який в кінцевому результаті повинен одержати естетичне та моральне задоволення від побаченого .

Використані джерела:

1. Роксолана Мокрій. Власний архів «Інтерв'ю з Заслуженим артистом України Сергієм Наєнком» записано 07.02.2023р.
2. Г. Канарська . Сергій Наєнко: іронічний уклін // .Збруч. 16.08.2018р. URL: <https://zbruc.eu/node/82350>
3. Любов Янас. Снргій Наєнко: «Мені завжди подобались виконавці, які могли наповнити форму...». Театральна бесіда. Періодичне видання Львівського міжобласного відділення Національної спілки театральних діячів України ч. 2 (4) 1998р.
4. Сургій Наєнко, балетмейстер-постановник, заслужений артист України; URL: <https://opera.lviv.ua/personel/sergij-nayenko>
5. Богдана Боднар. «Голос і доля у світі танку». Театральна бесіда. Періодичне видання Львівського міжобласного відділення Національної спілки театральних діячів України ч.2 (18) 2006р.
6. Petryk O. POLYASPECTNESS OF CREATIVITY OF SERHII NAIENKO // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Мистецтвознавство. № 1'2019 С. 286-289
7. Роксолана Мокрій. Становлення Львівської державної хореографічної школи // Вісник Львівського університету. — Серія мист-во. 2015. — Вип. 16. — Ч. 1. — С. 203—208. — ISSN 2078-6794.
8. «Юність балету» Мистецько-інформаційний вісник – Львів №1. – 2016р. с.12
9. М. Крижанівська. Львівська опера та хореографічна школа ставлять нову версію балету «Лускунчик». ZAXID.NET. 16 грудня 2016р. URL <http://zaxid.net/n1412591>.

***Abstract:** The article examines the creative path of the Honored Artist of Ukraine Serhiy Nayenko from childhood and his interest in choreography to studying with leading ballet artists at the choreographic school. The reasons for choosing work in favor of the Lviv Opera and Ballet Theater are considered. The creative growth of Nayenko from a dancer to a choreographer-director and a teacher of the Lviv Choreographic School is analyzed. The list of his creative works in the Lviv Theater of Opera and Ballet named after Solomiya Krushelnytska, as well as his creative work in the choreographic school, was compiled. Methods of working with students and his approach to work are considered.*

***Keywords:** Serhii Nayenko, choreographer, director, teacher, Lviv Choreographic School, Lviv Children's Ballet Theater, Lviv Opera and Ballet Theater, students, performance, ballet.*

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор Берест Р.Я.

Стаття відправлена 19.03.2023р.

Мокрій Р.С.

УДК 7.072.2

EXPLANATION OF THE MUSICAL HERITAGE OF ROMANTICISM OF WESTERN EUROPE AT THE TURN OF THE 18-19 CENTURIES: IN THE PERSPECTIVE OF ART HISTORY ANALYSIS

Melnychuk S.F.,*Professor, People's Artist of Ukraine,**Honored Art Worker of Ukraine ,**<https://orcid.org/>**0000-0002-9638-7136**Professor Of The Department Of Folk Instruments**Institute of Arts of Rivne State Humanitarian University*

Abstract. *The article considers the peculiarities of development of musical culture of the late 18TH - 19TH century. It is noted that the French revolution was the beginning of a transformation of society, had a stronger influence on the formation of a new world Outlook, values and ideals. A kind of motto «Liberty, equality, fraternity» for years to be a flagship of forcing change beliefs, the system of relations, the behaviour of the individual in society. Romanticism is represented as the formation of the spiritual culture of Western Europe, in which the spiritual prevailed over the material that changed the attitude to the person, who was presented as the Creator, the Creator, constantly seeking new, unique. For example, works of prominent composers of the romantic period (L.V. Beethoven, R. Wagner, F. Chopin) highlighted the essential features of romanticism in music, such as the desire for freedom, the search of a strong personality and immortal beloved.*

Key words: *romance, musical culture, creativity, values, music, personality, search.*

Introduction.

The musical culture of Western Europe is diverse, it has always developed in accordance with the social changes taking place in society. Everything that happened in the life of individual states, peoples, was directly reflected in the musical culture. So, the Great French Revolution of the late 18th century served as a kind of basis for the formation of romanticism, a whole trend in the humanities, arts, including music. As a result of it, a socio-political transformation of society took place, the destruction of the Old Order, when France turned from a monarchy into a republic of free people. Its famous slogan "Freedom, Equality, Fraternity" became the starting point for revising the worldview, beliefs, values and ideals of entire generations of people. The ideal, spiritual world was opposed to the material world. A humanistic concept of life was being formed, a certain consciousness aimed at increasing the significance of the individual, according to which a person is born on earth not for an idle lifestyle or a miserable beggarly existence, but for creation something big, something big. Man is a free being, he is not just a "servant of God", but a "Creator", a kind of "spiritual power", his mission is to constantly search for the unique and unrepeatable. Unlimited subjectivism became the leading principle of romanticism.

Main text

All this led to a conflict between a person and the world, the psychology of a rebellious, rebellious personality was formed. An example is the character Childe Harold, created by one of the greatest English Romantic poets, George Gordon Byron. this romantic hero is endowed with a sense of his own exclusivity, a consciousness of the highest value of his own "I". His position in life does not allow him to exist calmly,

go with the flow, makes him come into conflict with the low, soulless surrounding reality and the beautiful, sublime dream. D. Byron and his heroes sought to recognize freedom as the basic law of creativity, to erase the line between art and life, to go beyond the limits of the possible, preaching the cult of the unconscious, the unconscious, the irrational. The whole gamut of feelings and pleasures went to the center. Love became the queen of romanticism. A deified attitude became her characteristic feature. And it doesn't matter whether the love was for God, nature, people, the beloved woman. There was an opinion that the strong passions of a strong personality are able to go beyond the limits of the possible, become incredible, mystical - a kind of cult of "divine genius" was formed. Such an ironic genius looks down on the world around him, all people, and they seem to him limited, insignificantly small. According to Hegel, "such is the general meaning of this ingenious divine irony as that concentration of the "I" inside oneself, when all bonds have broken for it, and it can only be in a divine state of self-enjoyment" [1]. But such a romantic hero is inevitably lonely, he is in conflict with the environment, he is not understood, he suffers, turns to Heaven, seeks consolation. The problem of loneliness of an outstanding personality is one of the most common in romanticism; it was of interest to writers, poets, artists, and musicians. This image, revealed in fiction, poetry, gradually found its reflection in the art of music. Composers, performers-musicians, with the help of various musical means, sought to express the deep inner world of a person, to reveal his spiritual foundations. Outstanding representatives of romanticism were representatives of the European composer school: F. Chopin, F. Liszt, , D. Verdi, F. Schubert, N. Paganini, R. Mendelssohn, I. Brahms, G. Berlioz, R. Wagner.

The style of romanticism in music was of great importance. If literature and painting represented this style until the middle of the 19th century, then in music it captures the entire 19th century. Romantics put feelings above reason. According to R. Schumann, a person's mind can be wrong, but feelings - never. And music, like no other form of art, due to its specificity, most fully reflects the emotional state of the individual, meeting this requirement. One of the first followers of the ideas of romanticism was a representative of the Viennese classical school L.V. Beethoven. In his work, he, more than his other contemporaries, approached romanticism, at the heart of his worldview is personality-freedom-love. Once, the composer, shocked by the performance of his student Dorothea Ertman, wrote: "I have never seen such a combination of strength with penetrating tenderness, even among the greatest virtuosos. At each fingertip there is a singing soul, and in both ... equally confident hands there is such strength, such possession of an instrument that sings, and speaks, and plays, reproducing everything great and beautiful that art possesses "[2]. A singing soul is what he called on his students to, what he himself aspired to. L. Beethoven believed that only a great artist is able to "breathe the soul" into the instrument and force it to such effects that it is not capable of giving under other hands. The personality of the artist-creator is put for him as the leading one, which was characteristic of this trend. According to S.A. Markus, "at the center of the aesthetics of musical romantics was ... the artist's "I", suffering and flowing in the name of romantic ideals" [3, 47], that is, the inner, spiritual world of a person, the whole gamut of his feelings and experiences. The rational was subject to the emotional sensations of the individual,

embodied in the philosophy of nature and art. Many researchers believed that the musical work of L. Beethoven is closely connected with philosophy. She saturated the composer's work, bringing him closer to romanticism. The spirit and Fantasy of the composer are so strong that even the mind is unable to follow them, and the senses in the process of perceiving his creations are freed from endless, tireless control and filled with complete bliss. In his music the realm of the spirit became reality. "divine majesty, the eternal triumph of the victory of light over darkness appears in Beethoven, but a person not only does not annihilate before their radiant light, on the contrary, listening to them, he recognizes himself as a participant in ... the unsetting sun of the spirit, a citizen of this eternally blessed kingdom" [4]. L. Beethoven was a romantic in his spiritual essence, strength of inspiration, richness of imagination, and even in his desire to break the traditions of the classical music school, to get away from universalism, giving priority to the author of creation. He followed the ideology of F. Schlegel, according to which art must recognize the "arbitrariness of the poet", artist, composer. But the concept of L. Beethoven did not coincide with romanticism in everything. His inspiration was in unity and balance with the mind that governs the development of musical thought, while the romantics preached the cult of the unconscious, the unconscious. F. Novalis opposed poetry to science: "The poet truly creates in unconsciousness... The artist has become an unconscious tool, an unconscious belonging to a higher power" [4]. The unconscious manifested itself especially vividly in the art of music. Following the idea of Senancourt, who in his novel "Oberman" said that music is the source of the strongest impressions, L. Beethoven asserted the priority of music over painting and other forms of art, since "it expresses feelings that arouse in a person the enjoyment of nature and embody some of the impressions of rural life" [5]. He, like Hoffmann, saw in music "the most romantic of all the arts", capable of expressing in sounds "the hidden premonitions of an admiring soul." Subsequently, musical romanticism became a much more diverse trend, combining various, sometimes polar tendencies, views, feelings, the diversity of which was not always realized and adequately perceived by the followers. This was the creative heritage of R. Wagner. His search for the spiritual in scientific literature still causes controversy about whether R. Wagner was a revolutionary or a reactionary, whether he changed his views, which was truly valuable for him. But musicological studies do not give a complete picture because, as a rule, they do not take into account his philosophical and religious outlook. And although R. Wagner was neither a politician, nor a philosopher, nor a theologian, nor even a music theorist, he relied on his system of spiritual values, which affected the most important philosophical, political, religious and art problems and was reflected in his way of life, scattered publications, letters, memoirs, in musical creations. A huge influence on the worldview of R. Wagner was exerted by the philosophical concept of L. Feuerbach, the basis of which was the personality of a sensual and earthly person in all the richness of his spiritual and physical beginning. In part, this problem was considered by A.F. Losev [6], who, analyzing the aesthetic worldview of the composer, singled out the leading factors: the aesthetics of R. Wagner consisted in his musical work, which is still understood with great difficulty; his creations were never abstract, but imbued with a sense of catastrophe, characteristic of the mood of the then Europe.

Speaking of romanticism, we have no right to retire only to the musical sphere. We will always have to make forays into the field of related arts, because the very aesthetics of the Romantics requires the convergence of the most diverse branches of artistic creativity. What is romanticism? One can, of course, understand the romantic epoch, the romantic style, only through historical means. We need to look at what prepared the emergence of romantic art and what major historical events turned out to be decisive for the creation of romantic aesthetics and romantic artistic creativity.

Did the romantics of the 19th century have predecessors in the 18th century? Yes they were. The first ancestor of romanticism is, of course, Jean-Jacques Rousseau, the same Rousseau who had a huge impact on European culture as a whole, the same Rousseau who had, in particular, a huge creative impact on the Great Beethoven, who became one of the main characters of our scientific research.

Conclusions.

Romantic art rarely gives a sunny, jubilant, laughing landscape, but most often it is a night landscape: a cemetery, the ruins of a castle, a boundless, dull expanse of the sea, gray fogs, wild spurs of rocks, that is, sublime and terrible poetry of nature. For romantics, this landscape always somehow counterpoints with the theme of dying: it is autumn, the poetry of withering, drying leaves, the poetry of a lonely, long-forgotten, moss-covered chapel or the ruins of an old castle, which speak only of its former greatness. In our study, we tried to show what profound shifts romanticism already causes in the musical art itself: how new musical genres are born, how the previously existing forms of the classical symphony or sonata are updated, and how the attitude towards previously established genres and forms of vocal music or the problem of musical theater changes. .

References:

1. Левчук Л. Історія світової культури. - К.: Либідь, 1994. - 368 с.
2. Попович М. Нарис історії культури України. - К.: АртЕк, 1999. - 728 с.
3. Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. А.В. Яртися. - Л.: Світ, 1994. - 493 с.
4. Бичко А. Теорія та історія світової культури. - К.: Либідь, 1992. - 392 с.
5. Полікарпов В. Лекції з історії світової культури. - Харків: Основа, 1990. - 221 с.
6. Українська та зарубіжна культура / За ред. М. Заковича. - К.: Знання, 2000. - 624 с.

УДК 791,5

THE ROLE OF GAMES IN AUDIOVISUAL ART EDUCATION РОЛЬ ГРИ В АУДІОВІЗУАЛЬНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Kovalenko Y.B. / Коваленко Ю.Б.*PhD in Art Studies, Ass. Prof. / канд. мист., доц.*

ORCID: 0000-0001-6694-8329

Loginova T. O. / Логінова Т. О.

ORCID: 0000-0002-2783-7500

*Kharkiv State Academy of Culture, Bursatskyi uzviz, 4, 61057**Харківська державна академія культури, Бурсацький узвіз, 4, 61057*

Анотація. У роботі розглядаються ігрові методи навчання, що використовуються у викладанні фахових дисциплін на аудіовізуальних факультетах. Закцентовано увагу на важливості та позитивному впливі на якість освіти формату гри, який сприяє емоційно-гедоністичному засвоєнню знань та професійних навичок, а також формуванню уявлень про моделі професійної поведінки на виробництві. Простежено зв'язок між традиційними ігровими формами та їхніми новітніми інноваційними моделями за використанням онлайн-інструментів дистанційної освіти, соціальних медіа, віртуальних навчальних осередків. Комплексне поєднання ігрових засобів в освітньому процесі надає можливість модернізувати аудіовізуальну освіту, підвищити якість підготовки фахівців аудіовізуальних медіа та привести її до відповідності сучасним вимогам кінотелевиробництва.

Ключові слова: навчальна гра, онлайн-квіз, віртуальне освітнє середовище, цифрова гра, соціальні медіа, симулятивні ігри.

Вступ.

Гра активно використовується сучасною педагогікою як ефективний метод навчання, дієвий спосіб засвоєння знань, що супроводжується спрямованістю на отримання певного результату. Ігрові методики сьогодні активно поширюються у практичних курсах та шкільному навчанні, поступово впроваджуються на інших освітніх рівнях та у виробничих середовищах для підвищення кваліфікації працівників. Самі по собі ігрові технології навчання не є принципово новими, хоча й тлумачаться як інноваційні. Іншими словами, при традиційності та сталості самої ігрової ситуації у навчальному процесі, революційних змін зазнають технології гри та її контент, що відповідає вимогам часу.

Відсутність уваги аудіовізуальної мистецької освіти до ігрових методів пояснюється природною інтегрованістю гри у творчий процес та, відповідно, у навчання, де виробництво екранних творів стає необхідною практичною складовою. Проте не варто виключати можливості впровадження інноваційних засобів фахової освіти, враховуючи технократичну специфіку самого виду мистецтва, його пряму залежність від удосконалення та розвитку знімального, монтажно-тонуального обладнання, засобів фіксації та відтворення рухливого зображення. Залучення сучасних ігрових методів та форм до процесу підготовки фахівців кіноіндустрії сприяє удосконаленню якості аудіовізуальної професійної освіти, її модернізації відповідно до часу та практичних вимог.

Основний текст

Ігрові методики активно використовуються у галузі вивчення мов, природничих та комп'ютерних науках, де симулятивні справи допомагають

опанувати виробничі ситуації, змоделювати реальні умови для практичної діяльності. Питаннями впровадження ігрових технологій цікавляться дослідники з психології та педагогіки, медіафахівці та розробники телевізійних ігрових шоу [4]. Зокрема, значна доля науково-прикладних досліджень присвячена ігровій цифровізації навчання, поширенню й створенню освітніх віртуальних середовищ [1]. Найбільшого впливу на професійну освіту цифрові ігри досягають у природничих та комп'ютерних науках, але поступово починають опановуватися й гуманітарним напрямком [2]. Суттєвою виявляється роль гри у навчанні медіаграмотності та критичному мисленню, про що доводять аналітичні дослідження останніх років [3]. Ретельна увага наукової думки до ігрових технологій свідчить про великий вплив гри на формування світогляду та якість засвоєння інформації, ефективність навчання, пізнавальні здібності людини.

Актуальність впровадження ігрових технологій до аудіовізуальної мистецької освіти пов'язана з проблемами якості підготовки фахівців кіноіндустрії, про що зазначають роботодавці й практики, зауважуючи на необхідності модернізації сталих традицій. Колективний спосіб креативної діяльності в аудіовізуальному виробництві актуалізує командні форми гри, які допомагають оволодінню “груповими методами мислення та діяльності” [8, 142]. Особливо ефективними є “управлінські ігри моделювання різних реальних ситуацій і процесів” [8, 142], оскільки вони відтворюють виробничі умови професійної діяльності. Ігрові елементи супроводжують навчання аудіовізуальної майстерності у сталих формах практичних занять, де використовується моделювання виробничої ситуації на знімальному майданчику, апаратних відеомонтажу, студійної та редакційної роботи, пітчінгування та грантово-проектної діяльності. Використання ігрових технологій у навчанні дозволяє поєднати теоретичні знання з практичними навичками, засвоїти на практиці професійні інструменти та отримати певні результати від творчо-виробничої діяльності. Крім того, окремі види гри сприяють апробації практичних “шаблонів поведінки” [7, 150], залученню до властивого майбутній професії фахового середовища.

Медійна природа аудіовізуальної творчості та, відповідно, освіти сприяє збагаченню навчального процесу ігровими технологіями на основі комунікації й цифрових онлайн-платформ. Соціальні мережі стають для медіа-фахівців об'єктом презентації творчої роботи, а для студентів аудіовізуальних факультетів – ігровим навчальним інструментом. Моделювання професійної діяльності відбувається через проектну творчість у нових медіа, створення та ведення блогів. Таким чином, формат моделюючої гри стає початковим етапом фахового виробництва, де проходять практичну перевірку отримані теоретичні знання.

Дистанційні освітні технології стають ігровою формою теоретичного навчання, коли, наприклад, через онлайн-квізи опановуються навички аналітичної роботи з дослідження аудіовізуальної творчості, вивчення творчого досвіду інших кіномитців. Вдалим доповненням тут виступають вебінари та воркшопи, які допомагають дистанційно моделювати виробничі ситуації.

Нарешті, ігровий підхід в аудіовізуальній освіті можливий в умовах

створення віртуального освітнього простору. Це можуть бути інтерактивні цифрові ігри та ігри-симуляції, які сприяють виробленню практичного досвіду з сюжетотворення та екранної оповіді. Платформи відеозв'язку та месенжери виконують роль віртуального середовища для навчання з аудіовізуального фаху наживо, що стає альтернативою прямого етеру телебачення. Ігрові ситуації розігруються між реальними персонажами та можуть бути оздоблені анімованими образами масок-фільтрів й аватарів.

Таким чином, роль гри в аудіовізуальній мистецькій освіті стає вирішальною на шляху її модернізації та посилення якості підготовки фахівців з кіновиробництва. На користь використання ігрових методів навчання свідчить емоційна складова, яка супроводжує ігровий процес, оскільки вона посилює ефект засвоєння інформації й пізнавальні можливості.

Уява та натхнення, які виявляє в людині гра, є також умовами для інноваційної творчої діяльності. А відтак, гра може стимулювати розвиток емоційного інтелекту та евристичних здібностей, а також виконувати роль мотиватора в опануванні професією. Через гру та гедоністичне сприйняття інформації, що супроводжує ігрову ситуацію, підвищується ефективність набуття теоретичних знань, вироблення позитивного ставлення до виробництва. Ігровий метод змінює комунікативні умови у навчальному процесі, коли замість вертикального співвідношення ментор-менті, де перший бере ініціативу та відповідальність на себе, в ігровому процесі складаються рівноправні горизонтальні відносини, де гравці розділяють відповідальність за результат, але кожен залишається при власних інтересах: викладач – при дидактичних намірах, студент – при отриманні навичок та знань. Використовуючи ігрові методи у навчальному процесі, викладач змінює функцію з ретранслятора знань на менеджера, що створює умови для креативної діяльності, та партнера, який бере участь у вирішенні завдань.

Висновки.

Розглянуті у дослідженні функціональні особливості та фактори впливу гри на освітній процес дозволяють відзначити важливість залучення ігрових форм до теоретичного навчання та практичних занять. Роль гри в аудіовізуальній мистецькій освіті приховано творчим характером практики, яка природним чином містить ігрову ситуацію.

З метою підвищення якості аудіовізуальної мистецької освіти, її модернізації відповідно до сучасних виробничих умов, у дослідженні пропонуються формати поєднання традиційних ігрових методів з новітніми, народженими цифровізацією суспільства. Рольові моделюючі ігри створюють умови для плідної командної роботи над аудіовізуальним проектом, дозволяють відпрацювати типові виробничі ситуації й практично випробувати себе у професії.

До інноваційних ігрових форм віднесено сучасні мережеві й дистанційні технології, які пропонується використовувати як інструмент симулятивної гри інтерактивного формату. Соціальні мережі та платформи відеозв'язку стають альтернативою телевізійного етеру й надають можливості практично випробувати відповідні навички.

Отримані у процесі дослідження результати дозволяють визначити вирішальну роль гри в аудіовізуальному навчанні та у мистецькій освіті в цілому.

Література:

1. Blumberg, Fran C. (ed.), Learning by Playing: Video Gaming in Education (New York, 2014; online edn, Oxford Academic, 24 Mar. 2015), <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199896646.001.0001>, accessed 14 Oct. 2022.
2. Gdowska, K. (2018). Gamification in teaching humanities – „gamehub” Project. In: Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej, 58, 27–32.
3. Ishak, S.A., Hasran, U.A., Din, R., 2023. Media Education through Digital Games: A Review on Design and Factors Influencing Learning Performance. Education Sciences 13, 102. <https://doi.org/10.3390/educsci13020102>
4. Noroozi, O., Dehghanzadeh, H., & Talaei, E. (2020). A systematic review on the impacts of game-based learning on skills. Entertainment Computing, 35. <https://doi.org/10.1016/j.entcom.2020.100369>
5. Ковальчук В. І. Тенденції інноваційного розвитку вітчизняної системи мистецької освіти // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. Київ: Тонар, 2015. С. 17-33.
6. Лісневська А. Журналістська освіта: теоретичні підходи до формування професійного мислення телевізійних репортерів. // Неперервна професійна освіта: Теорія і практика (Серія: Педагогічні науки). Випуск 1-2 (46-47). 2016. С. 12-16. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2016_1-2_4
7. Огнев В.А., Чухно І.А. Ігрові технології як сучасний інструмент навчання в закладах вищої освіти. Студентоцентризований навчальний процес як запорука забезпечення якості вищої медичної освіти: матеріали ІІІ навч.-метод. конф. ХНМУ (Харків, 29 січня 2020 р.). Вип. 10, С. 150-152.
8. Олійник Н. Ю. Ділова гра як ефективна модель пізнавальної діяльності студентів при вивченні економічних дисциплін. Інноваційна педагогіка. Випуск 22. Т. 2. 2020. С. 141-144.

Abstract. The study examines game-based learning methods used in the teaching of professional disciplines at audiovisual faculties. The functional differences and introduction of game technologies at all levels of education – from practical courses, school education to universities – were traced. A review of research sources allows us to judge the active scientific interest in game methods and their implementation in the educational process, in particular in the field of natural and technical sciences, partly in the humanitarian and behavioral fields of knowledge. Special attention is paid to the latest digital technologies and their use in modern educational game forms. Attention is drawn to the relative lack of attention to game methods from the side of audiovisual art education, which is explained by the integration of the game into the collective creative process. The connection between traditional game forms and their latest innovative models using online tools of distance education, social media, and virtual educational centers is traced. The educational process of training film production specialists on the subject of using innovative game formats and their connection with production practice has been analyzed. The need to introduce a team business game for modeling the production situation, which reproduces patterns of behavior in professional activity, is indicated. Through communication with the media, the possibility of using social networks and

online platforms to create a virtual educational environment, which allows simulating practical activities and can serve as an analogue of a live simulation game, has been demonstrated. Distance learning technologies relevant in modern conditions can also serve as a tool for a playful way of learning theoretical knowledge through online quizzes and interactive webinars. Attention is focused on the importance and positive impact on the quality of education of the game format, which promotes the emotional and hedonistic assimilation of knowledge and professional skills, as well as the formation of ideas about models of professional behavior at work. The complex combination of game tools in the educational process provides an opportunity to modernize audiovisual education, improve the quality of training of audiovisual media specialists and bring it into compliance with modern requirements of film and television production.

Key words: *educational game, online quiz, virtual educational environment, digital game, social media, simulation games.*

Статья отправлена: 26.03.2023 г.

© Коваленко Ю.Б.

© Логінова Т. О.

CONTENTS

Education and pedagogy

- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-015> 3
 FORMATION OF EMOTIONAL AND EVALUATIVE EXPRESSIONS
 OF PRESCHOOL CHILDREN
Logozinska O.L.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-016> 9
 ON THE QUESTION OF FORMING FOREIGN-LANGUAGE
 COMMUNICATIVE COMPETENCE OF NON-PHILOLOGICAL
 TRAINING PROFILE STUDENTS
Ridel T. M., Kyrychenko T. O.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-018> 14
 DEVELOPMENT OF TEACHER'S PROFESSIONAL SKILLS IN
 THE CONTEXT OF INNOVATIVE PROCESS
Hladush V., Stupák B.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-022> 22
 USE OF THE EDUCATIONAL AND INFORMATION ENVIRONMENT
 "VIRTUAL CABINET OF PHYSICS" IN PHYSICS LESSONS
Banak R.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-025> 31
 PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PSYCHOLOGICAL AND
 PEDAGOGICAL SUPPORT OF THE PERSONALITY OF A
 SCIENTIFIC AND TEACHING WORKER IN PROFESSIONAL
 CAREER DEVELOPMENT
Oleksin Y.P., Kochubey A.V., Sokal V.A., Shevchuk T.E., Yakubovska S.S.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-032> 37
 THE METHOD OF ASSESSING THE PSYCHO-FUNCTIONAL
 STATUS OF STUDENTS USING THE METHOD OF GAS DISCHARGE
 PHOTOGRAPHY OF THE FINGERS OF THE HANDS
Khaniukov O.O., Piscozka L.A., Korolenko A.C., Щукіна O.C.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-038> 44
 USING MOODLE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR LINEAR
 ALGEBRA TESTING DURING THE TRAINING OF FUTURE
 TEACHERS OF MATHEMATICS
Dubovyk V. V.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-041> 49
 PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE
 PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE RESCUERS
Koval M., Koval I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-052> 55

NEW SPORTS ACTIVITY RUGBY FIVES AND DODGEBALL
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN TERMS OF HEALTH
PROTECTION

Otravenko O. V., Ivanov K. O.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-053> 62

THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN HIGHER
SCHOOL IN THE STUDY OF FOREIGN LANGUAGES

Kornienko L.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-060> 69

FORMATION MODEL OF FUTURE TEACHERS' READINES TO
CREATE THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION'S IMAGE

Lokhonya M. M., Kozlova O.G.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-061> 75

THE INFLUENCE OF A FOLK CREATION ON A PHYSICAL
EDUCATION A CHILD'S

Zaliznyak A. N.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-062> 79

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MOTIVATION OF A CHILD
WITH DEVELOPMENTAL CHARACTERISTICS IN AN INCLUSIVE
ENVIRONMENT

Nikolenko L.M., Radchenko O. O.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-066> 87

MODEL OF USAGE OF EDUCATIONAL TASKS IN THE PROCESS OF
PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS IN SURGERY

Samoilenko O.V., Klimanskyi R.P., Rakyta N. S.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-074> 94

INNOVATIVE DIRECTION OF THE IMPLEMENTATION OF
THE PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE FUTURE TEACHER

Kramska Z., Pashchenko M., Rujak D.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-075> 101

THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL INNOVATION ON THE
CREATIVE DEVELOPMENT OF FUTURE EDUCATORS

Nebykova T., Nebykov M.

Psychology and sociology

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-007> 108

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF THE
ELDERLY IN THE MODERN SOCIETY

Spytska Liana

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-008> 113

FEATURES OF AUTOAGGRESSIVE BEHAVIOR OF STUDENTS

Teslyuk V.M., Levkivska O.O.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-065> 118

MODERN RHETORIC AND POLITICS

Perelomova O.S.

Philosophy

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-043> 123

THE ROLE OF ETHNIC STEREOTYPES IN INTERETHNIC COMMUNICATION

Kornienko O.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-073> 131

ALCINOUS: TEXTBOOK OF PLATONIC PHILOSOPHY

Sulimenko O.G.

Legal and political sciences

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-02-012> 138

PERSONNEL MANAGEMENT IN THE CIVIL SERVICE SYSTEM OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Lozynska T. M., Companets O. I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-056> 145

DIGITALISATION OF THE FIELD OF JURISPRUDENCE: A PRACTICAL ASPECT

Pysmenna O., Lazarchuk H.

History

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-003> 151

THE GREEN PARTY OF UKRAINE, OR HOW TO GAIN AND LOSE POPULARITY

Shelepova D.D.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-004> 158

DECENTRALIZATION OF THE UKRAINIAN GOVERNMENT IN THE PROBLEM-CHRONOLOGICAL PERSPECTIVE

Кривчик Г.Г.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-034> 177

PEASANT FARMS OF SLOBYDSKY UKRAINE IN THE SECOND
HALF OF THE XIX – AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Trubchaninov M.A.

Art history and culture

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-028> 188

PRACTICAL AND COMPETENTIAL APPROACHES AS A
METHODOLOGICAL BASIS FOR THE PROFESSIONAL
TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS.

Mitieva A.N., Vrubel A.F.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-046> 194

EXPRESSIVE AESTHETIC FEATURES OF TRADITIONAL
UKRAINIAN PAINTING AND ITS APPLICATION

Romanenko N. G., Pomylyaiko Yu. M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-051> 204

THE CREATIVE PATH OF THE HONORED ARTIST OF UKRAINE
SERHII VIKTOROVYCH NAYENKO AND HIS ACTIVITIES AT THE
LVIV CHOREOGRAPHIC SCHOOL

Mokriy R.S.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-059> 211

EXPLANATION OF THE MUSICAL HERITAGE OF ROMANTICISM
OF WESTERN EUROPE AT THE TURN OF THE 18-19 CENTURIES:
IN THE PERSPECTIVE OF ART HISTORY ANALYSIS

Melnychuk S.F.,

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-03-070> 215

THE ROLE OF GAMES IN AUDIOVISUAL ART EDUCATION

Kovalenko Y.B., Loginova T. O.

Scientific publication

International periodic scientific journal

Scientific World Journal

Issue №18
Part 3
March 2023

Indexed in
INDEX COPERNICUS
high impact factor (ICV: 89.14)

Articles published in the author's edition

*Academy of Economics named after D.A. Tsenov
Bulgaria jointly with SWorld*

Signed: March 30, 2023

e-mail: editor@sworldjournal.com

site: www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com